
КЊИЖЕВНО ДРУШТВО
СВЕТИ ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ

Драгић Илић

КУЦАЊЕ

Крушевац, 2013.

„Куцајте, и отвориће вам се.”
(Мт. 7,7; Лк. 11,9)

КУЦАЊЕ

После очеве смрти брат ми показује видео снимак који је начинио својим мобилним телефоном 9. априла 2010. године и назвао га „Куцање”.

Наш отац куца на својој ћириличној „Бисер” писаћој машини. Сећам се, био сам дете, како ју је једва нашао да је купи. Латиница је у то доба преплавила Србију. Отац не зна да га брат снима. Свој посао ради прилежно и полако – као и све што је чинио у животу. Повремено престане са куцањем и преко наочара се загледа у рукопис крај писаће машине, који прекуцава. Скромна кухиња парохијског дома у Великом Шиљеговцу одзвања од удара слова по хартији. Иза оца је шпорет на дрва. На столу, крај писаће машине леже две књиге: *Свето писмо* и *Добротољубље*. Ретка је то прилика да га видимо без мантије. На глави му свештеничка капа – камилавка. Сад видимо колико је био у праву што је носио браду као назиреј! Никада је није шишао. Па ни онда кад је то власт ултимативно захтевала. Сећам се кад смо дошли у Велики Шиљеговац, у то доба био сам ученик Богословије Светог Саве у Београду, комунисти су га крстили – Калабић.

Било је то доба кад отац није имао седих власи, а на глави је носио црну шајкачу, са крстом.

Куцање се прекиде.

Угасну с њим и наш отац.

Снимак траје један минут.

У поновном прегледавању снимка слушамо Радио Београд, који прати Куцача:

– У емисији „Код два бела голуба” слушали сте снимак са вечери сећања на професора Веселина Чајкановића – (00: 06 – 00: 13 секунда).

Потом, слушамо инструментал народне песме „Ој, јесењске дуге ноћи”...

Очево куцање угасну уз речи новинара:

– Завршена је емисија „Код два бела голуба” – 00:55 – 01:00).

Тако је рођен наслов ове књиге.

Куцање је створило аутобиографију о другима оца Војислава Илића. Имао сам привилегију да годинама читам то што мој отац „куца”. После његовог уснућа све прекуцах у ову књигу.

ВРБНИЦА

– Живот је, у ствари, меандричан.

Овом реченицом завршио сам књигу *Мој-сињски меандри*, у којој се једне бесане врбничке ноћи – 22. новембра 1883. године, педесет година по ослобођењу од Турака, у свештеничкој кући Поповића која је давала свештенике од Косовског боја до наших дана – плете сећање на „трњански разговор младог учитеља Алексе и средовечног проте Лазара и меандрира у сивим пламсајима слабе светлости старог кандила”. Главни јунак књиге – учитељ, а касније прота, Алекса Поповић (1860-1921) – отац декана Богословског факултета Српске православне цркве проте др Радивоја Јосића (1889-1960) – притиснут бригама не може да заспи.

– Нећу да бежим – проговори Лека.

Молитве пре спавања одавно је прочитао, али сан му није долазио на очи. До њега се скупила Драгиња и не дише. У колевци дете заплака, па се умири.

По соби титрају пламичци светлости из старог сребрног кандила. С десне стране кандила, на зиду, стоји икона Светог Николе, заштитника путника, који својим благосиљањем кроту узбуркано море по коме броди једна лађа. С леве стране треперавог жишка светлости, што плови по кандиловом уљу ношен својим сплавом, од-

---

мара се стари епитрахилъ извезен злаћаним свиленим концем. Икону своје крсне славе, породични епитрахилъ и лепо сребрно кандило у Врбницу су 1737. године донели са Косова Поповићи, ношени таласом сеобе. Ту нађоше себи тихо пристаниште и мир. Вредни, као што их је Бог дао, закућише се, размножише и на темељу старе богомоље крај реке Пепељуше подигоше Цркву Светог Николе. Старији укућани преносили су породично предање о свом далеком претку, који се пред Косовску битку заветовао Богу да ће своје синове давати у свештенике Српској цркви. Прележао је заушке као момак па није могао имати порода и због тога је десет година туговао са својом женом и Господу се молио да им подари дете. Једном, док је на њиви пластио сено, наиђе туда путник намерник, назове му Бога и затражи нешто за јело. Кад је полазио, странац се представи као хација који се из Јерусалима враћа преко Свете Горе својој кући на Мојсињској планини. У знак захвалности што се лепо освежио и ручао, ходочасник остави шест зрна грозда од лозе Светог Симеона из манастира Хиландара, која лечи бездетност супружника. Приповедало се да је овај путник заправо био анђео Господњи, а да су оних шест пуцета грожђа знак да је њиховој породичној лози Бог одредио да шест векова рађа цркви свештенослужитеље. Наследно, са колена на колена, излазише из њиховог дома попови па их народ прозва Поповићи.

– Да сам ти барем име извезла – јави се Драгиња.

Највећа реликвија у кући био је стари, добро очувани епитрахил од свиле, коју су купили у оно срећно време када су Дубровчани доносили робу из целог света. Њега је украшавало педесет имена извезених у боји злата. Изнад њих, србуљском ћирилицом, рука вешта плетенију словес и изради иницијала, извезла је: „Помјани Господи свјашченики своја во царстви Твојем!” Био је то помјаник свих свештеника из куће Поповића и свештенослужитељска лоза, која је вековима народ православни у молитвама помињала. А веровало се да то и данас ради и да на благослову њиховом и заступништву пред Творцем кућа Поповића и даље почива. Сачуван је обичај да овај епитрахил само нови презвитер из породице на дан свог рукоположења носи. После хиротоније, кад се из цркве врате кући, млада попадија својим везом придода још једно зрно на свештеничкој лози – име новог свештенослужитеља. Тада најстарији протојереј узме епитрахил и певајући тропар крсне славе врати га крај иконе Светог Николе да чека ново рукополагање. Кад се кади славска икона, и он се кади. Највећа заклетва код деце у кући је: „Тако ми епитрахила”. Кад неко од попова усни у Господу, обуку га у свештеничке одежде, као што типик налаже, са новим епитрахилом – копијом најстаријег.

– Ко ли се то од старих огреши те испаштамо? – пребира по себи Драгиња.

Вест да су са Серафимом Неготинцем и њен Александар и зет јој, Станоје Милосављевић, осуђени на смрт донео је синоћ прота Лазар Миленковић из Трњана, када је овуда прошао бе-

---

жећи у Приморје од исте казне. Он је Алекси саветовао да бежи док се и ово зло не истутњи.

– Немој чекати, Леко, милост од оних који не знају шта је то. Ето, јуче убише попа Милоја Петровића и зета му, попа Маринка Ивковића, бившег народног посланика из Бољевца. Убиће сваког ко им се замерио од раније. Сад им је прилика.

Драгињи из главе не излази лик њеног покојног деде.

– Прек је био, власт је држао. Да се он не огреши?

А њен деда, Веселин Ћирковић, чувени крушевачки капетан Веса, житељ пепељевачки, јави се у вечност 14. фебруара 1849. године. Сахрањен је крај свога брата, попа Георгија, иза олтара Цркве Светог Николе у Врбници, коју својим и народним трудом и озида. Кад му крв у главу јурне, тај никог није слушао. Причало се да је и архимандрита светороманског Саву знао да у љутини не чује.

– Немој, Веселине, веселио се дабогда – преклињао га је отац Сава да не сече муслиманску сиротињу, кад су 1832. године ослобађали крушевачки крај од Турака.

– Није хришћански, Србине.

Није вредело. Капетан Веса је са својим момцима убио Ахмет-бега и све муслимане у Пепељевцу а бегов конак сравнио са земљом.

– Мене су Турци звали Циган Веса. Шегу терали. Нека их, нек виде сад црног Весу. Што се сад не подсмевају? Густо, а оче Саво! – одговарао би Веселин.

Децу и жене није дирао. Није ни могао. А својим момцима је бранио. Знао је да онај ко крене на децу, сутра више није његов војник, већ слуга крви. Такав је у стању и рођеног оца заклати. „У њих немај вере”, причали су стари хајдуци.

– Ко се не освети, тај се не посвети, тако је писано, мој оче – говорио је Веса тих дана.

За душевност Савину знали су и Турци. И што су више мрзели капетана Весу, више су гајили поверење у архимандрита Саву. Зато, кад 22. новембра 1832. наоружан народ из Врбнице дође пред Крушевац, у село Лазарицу, власт затражи Саву да каже вољу народа. Његов предлог да се повуку из града ка Нишу, Турци одмах одбише. Али, кад им он рече да ће на њих пустити капетана Весу, јер га не може без њиховог повлачења убедити да стане, они окренуше ћурак. Пристадоше. Предадоше Крушевац Србима без борбе и повукоше се ка Нишу.

Два товара барута, које је архимандрит Сава донео устаницима као помоћ, потроши капетан Веса са својим момцима на шенлучење.

– Немој да си и данас циција, оче Саво! – смејао му се Веса.

У Архиву Србије у Београду, у фонду Митрополије београдске за годину 1856, под бројем 156, архимандрит светоромански Сава остави записано: „Ниједног није заболела глава, ниједна пушка није пукла. Здраво и весело Турци изиђоше без никаквог зла но сас добро. Десет товара барута доне на мојег рачуна. Два товара у весеље потрошено не за зло.”

Јесен у Србији 1883. године била је бурна. Предизборна кампања за септембарске изборе заоштрила је до краја стари сукоб власти и опозиције. „Изгледало је да земља стоји не пред изборима, него пред грађанским ратом”, записао је о том времену Слободан Јовановић. Ограничавањем политичких слобода и завођењем полицијских стега законима из 1882. године, створена је напетост и несигурност у Србији. Власт је на својој страни имала целокупну државну администрацију, од владе до последњег полицијског писара. Опозиција је за собом водила готово сав народ незадовољан државном управом. Зато је власт предузела полицијски прогон противника и отпуштање и премештање са посла непослушних чиновника. Све је учињено и за гушење опозиционе штампе. Измучен и осиротео у ратовима, народ је посматрао владине људе како богато живе. Зато је на тајним изборима гласао против власти.

Али ово је био само почетак неприлика и немира у земљи. Следећег месеца избила је у источној Србији народна побуна, која је у историји позната као Тимочка буна. У Београду је 2. новембра издат указ о завођењу ванредног стања и успостављању Преког суда. Следећег дана је укинут Закон о зборовима и удружењима, а неки чланови Закона о штампи су замрзнути. Трупама које су упућене у побуњене крајеве, одређена је дупла плата. По угушењу Тимочке буне, у Зајечару је 16. новембра почео са радом Преки суд. Одлазак у иностранство многим знаменитим Србима био је једини излаз. Спас у бекству од државног терора потражио је

и прота Лазар, парох трњански. Млади учитељ Алекса Поповић доноси одлуку да остане до краја у својој кући крај супруге Драгиње и сина. Страх од одмазде и зависност од казне ширила се кроз врбничку ноћ у слободној и од 1878. године независној држави Србији.

Алексиним уморним телом изли се сећање на прошлогодишњи сусрет у Трњану са оцем Лазаром. Благодат дводневног путовања од Сталаћа до Трњана и предах уморног и блаженог путника у порти Свете Петке трњанске, наметну се у овој тешкој ноћи Алекси као дар лепих успомена. Трњански разговор младог учитеља Алексе и средовечног оца Лазара отпоче да меандрира у сивим пламсајима слабе светлости старог кандила.

МАНАСТИРАК

Нека топлина наједном проструја Драгињиним телом. Срце јој се разнежи и груди раширише. Само што јој сузе не ударише на очи. Сети се првог сусрета са Александром. Сви су га звали Алекса – Лека, а за њу је њен муж увек и само био Александар.

Управо је двадесет и другу годину напунио млади учитељ сталаћки, а прича се да ће од ове школске године прећи у родну Врбницу за учитеља. Браду још не носи. Рано му је. Богословију у Београду са одличним је завршио. Одело носи по београдски. Све девојке у њега радо гледају. Небоплаве очи му наткриле густе црне обрве. Усправљен по господски, дође са својим оцем и још неколико попова и учитеља на сабор у Манастираку. И Драгиња се утегла у ново одело. Јесте по сељачки, али јој стоји као саливено. Деветнаеста јој је година. Одваја се својим ставом и лепотом од свих девојака. Са Алексом је упозна после службе њен брат, свештеник Иван из Пепељевца, сапарох проте Јосифа.

Био је Свети Роман, 16. август прошле године, велики сабор у Манастираку. Већ су биле попустиле летње жеге и дан је био какав треба, ни врућ ни студен. Народ се просуо из Жупе и Расине подно Градишта, средњовековног града

који подиже Милош Обилић на Облој чуки, у свом завичају.

– Живот се час протне и прође – говорила је жена капетану Веси – батали се власти и народа више, господару. По’итај својој кући, деца расту без оца – сети се Драгиња бабиних благих речи и старачког гласа којим јој је пред спавање приповедала о пролазности, покојном деда-Веси и себи.

У аренги Арханђелске повеље из 1347/48. године, Душан, „цар и самодржавни, свих српских и поморских, и грчких земаља”, остави свој траг о таштини свега: „И на ум ми долази страшни час смртни, јер сви пророци, и апостоли, и мученици, и светитељи, и цареви смрћу скончае, ниједан од њих не остаде, сви се у гроб уселише.” У „благообразном и свечасном златопечатном хрисовуљу” арханђелима цар приложи мноштво својих села и заселака, винограда, катуна и међа, на пролазни дар ради Непролазног. „И с милошћу и пристанком Царства ми приложи и родитељ Царства ми деспот Иваниш село у Топлици више Рудара, Тудорче.”

Доктор Владимир Р. Петковић родитеља Душановог види у његовом очуху, деспоту Иванишу, који подиже манастир Дренчу у Жупи. Деспот Иваниш држао је своје властелинство са обе стране Страцимира (у Топлици и Загрлатој), Расини и Жупи и половином XIV века био је највиђенији житељ крушевачког краја. Теодора, мајка цара Душана, имала је из свог првог брака са краљем Стефаном Дечанским још једног сина, који се звао Душман. Он је, као дете, умро у цариградском прогонству од свога деде краља

Милутина. Из другог брака, са деспотом Иванишем, Теодора роди најпре сина, коме по небрежној својој рани даде име Душман. Потом доби и кћерку Гроздану.

Душман је млад постао монах у манастиру Бањска. После Теодорине смрти, деспот Иваниш се покорава вољи свога сина, на себе прима монашки образ са новим именом Доротеј и оснива манастир Дренчу на свом имању. Душман, у калуђерству Данило, потоњи патријарх српски и књижевник, био је први игуман манастира Дренче. Зато народ манастир прозва Душманица. А ставропигија рашири своје метохије деспотовим властелинством у Жупи, Расини, Загратој и Браничеву, са пристојним приходом у сребру из Новог Брда и двором у Наупару с придворицом. Својим градитељским решењима и лепотом Црква Ваведења Пресвете Богоматере родитељ је многих светиња моравске архитектуре.

У време када је помонашена деспотова придворица у Дренчи, недалеко од ње у Доњој Жупи, Теодорин унук од кћерке и сестрић цара Душана, Милош Обилић, зидао је Градиште у близини свог места рођења, Кобиљака на реци Пепељуши. Град је начињен на самом врху брда, тако да узани пут са јужне стране тврђаве може једва два-три војника напоредо пропустити пред градску капију. Зидине утврђења са других страна света, причвршћене за литице врха Обле чуке, лебде над амбисним понором као орловско гнездо. Милош се одужио својој мајци Гроздани, када је умрла, тако што је над њеним гробом, подно Градишта у Манастирку, озидао цркву од

белог мермера. Султан Муса 1413. године освојио је Милошев град, убио његовог старог оца, кнеза Јована Злегињу и бацио га у Пепељушу. На месту где је река избацила тело Милошевог оца, Врбничани су подигли цркву Светог Николе. Турци, у својој обести, раскопају Грозданин гроб, а прелепу цркву сруше. У време ропства, на црквишту у Манастираку народ подиже цркву-брвнару посвећену Светом Роману.

Сабор у Манастираку Османлијама се никада није свиђао. Трпели су га, а често и забрањивали. Тако је једном, и поред изричите забране власти, народ дошао на сабор. Међутим, Турци то дознају и схвате као побуну раје у постојбини султаноубице. Бесни силници на брзим коњима бану на сабор и стану да секу сабљама сиротињу. У општој бежанији поп је трчао ка једној узвишици где га Турци стигну и одсеку му длан, те се то место данас зове Попова Шака. Несрећни свештеник је и даље трчао испред својих убица. Тамо где су му одсекли руку, то се место прозове Попова Рука. Онде где су му одрубили главу, Попова Глава. После погибије, Агарјани оду из Манастирака, а Срби се врате, покупе мртве и све их сахране на једном месту. Над гробом свештеника ставе један камен и то се место данас зове Попов Гроб.

Свештеник врбнички Богољуб Јосић (1892-1961) у *Споменици*, која се чува у цркви Светог Николе, записао је народно казивање о Милошу Обилићу, војводи жупском. О Градишту је забележио: „Ја, кад сам био млад, пролазио сам поред Милошевог Града који се тада дизао десетак метара и далеко се видео. Али сељаци

су, доцније, раскопали зидине и камен продавали на државном друму. Пре осамдесет година грађена је школа у Врбници, па су сељаци растурили Град и од тога камена саградише школу. Зидови Градишта и сад постоје, али су мали.”

Уморну Драгињу ухвати први сан.

Први пут сам био у Манастираку 30. априла 2012. године са владиком Давидом, његовим ђаконом и једним крушевачким протом. Реку смо прешли тако што смо изашли из аутомобила да би га ђакон превезао речним газом, а ми смо прешли на другу обалу преко импровизованог мостића. Вратили смо се у ауто и убрзо стигли у Манастирак.

– Овде сам био само фикцијом – рекао сам епископу.

Домаћин нам је био млади свештеник врбнички, који је до скоро мојој деци предавао веронауку у основној школи, са својом попадијом и малом децом. По изласку из цркве послужени смо изворском водом и ратлуком. Седели смо на клупи пред црквом-брвнарном и гледали у споменик Милошу Обилићу, крај кога смо се и фотографисали. Те су фотографије објављене на сајту епархије крушевачке.

Устао сам са клупе и пришао повећем шимширу. Сетих се да сам негде прочитао да су од шимшировине резбарени крстови.

– Ту си се играо кад си био мали – као да чух речи свога оца од пре месец дана у барбатовачкој порти. Пред свој одлазак у родно село отац је затражио да одемо у његову прву парохију. Били смо у Гргуру и Барбатовцу. У мом

мобилном телефону уписане су наше фотографије са тог путовања. Оца сам фотографисао крај споменика војводама Кости Војиновићу и попу Мити Комити у гргурској порти, и свештенику Илији Симићу у барбатовачкој порти – крај кога расте шимшир у коме сам се играо као дете. Прилазио сам му са чуђењем како је сада за мене мали, а био је некада тако велики. У *Топлим сузама на путу за Јерусалим* о њему сам записао: „Волео сам, кад смо играли жмурке, да се кријем у великом шимширу. Уђем у њега и останем с тајанственим мирисом жбуна, прикривен за свет.”

– Ту си се играо кад си био мали – изговорио је отац иза мојих леђа у барбатовачкој порти. У том тренутку га нисам могао видети, али сам чуо његове речи. Нешто се слично поновило сада у Манастираку. Имао сам утисак да је он крај мене.

– Како је лепо имати оца – помислио сам – он зна све твоје тајне!

Пожелех да га видим у Јаловику, што пре.

Руком кренух ка шимширу и убрах три листића. Принесох их лицу. Осетих његов добро познати мирис. Онда завукох руку у унутрашњи џеп мантије и узех мобилни телефон. Мноштво пропуштених позива ме уплаши, јер мом тасту није било добро тих дана. Покушавао сам да одговорим на њих, али у Манастираку није било домета. По савету попадије успео сам се до звонаре, изнад споменика Милошу Обилићу, и покушавао да добијем телефонски сигнал. У једном тренутку сам и успео да чујем глас своје супруге, али се веза одмах прекинула. Морао

сам да сачекам. Кад смо одлазили из Манас-тирака, владика је благословио да свратимо у врбничку цркву. Испред нас је возио своја кола врбнички свештеник. Још нисам могао добити мобилни сигнал.

– Овако ради сад мој Воја – рекао сам епископу, кад смо крај пута, после пешачког преласка реке, угледали људе у њиви како копају.

На улазу у Велику Врбницу успех да успоставим телефонску везу. Врбнички свештеник, испред нас, већ је био свратио са главног пута на пут који води ка цркви, и ђакон се спремао да наш ауто усмери на скретање, кад сам добио вест и рекао је епископу:

– Умро ми је отац!

КРУШЕВАЧКИ ЕПИСКОП

У Историјском архиву Крушевац чува се ратни дневник једног хлебарника српске војске из Балканских ратова. Он је учествовао у ослобођењу Једрена од Турака 1913. године. Дневник је водио свакога дана. После турског пораза и напуштања Једрена он је забележио: „Мустафа Паша, среда, 20. март 1913. године. Господин Костоглу ми причао о Бици на Марици, под краљем Вукашином, код Черномена – Черомена. Вели ми да има једно тепе (старо место, п.п.), Срб Сенди код Мустафа Пашине станице – на северу код Новог Села. Ту је била жандармеријска касарна. Кад су ту копали, нађен је гроб са врло много покопаних, отуд и назив Срб Сенди – Срб Угаснуће – Пропаст Срба.”

Пред угаснуће српске средњовековне државе, које је започело 1371. године поразом од Турака у Маричкој бици, почели су ницати прелепи манастири Моравске школе у архитектури. Тада је основан средњовековни Крушевац. Када се на географској карти погледа распоред сакралних задужбина из доба Светог кнеза Лазара, лепо се види загрљај манастира Раванице и Љубостиње. Из првог манастира испружена мушка рука средњовековног српског владара, оснивача града Крушевца, као да доти-

---

че и снажно грли нејаку руку своје супруге кнегиње Милице, у монаштву, после Косовске битке, љубостињске монахиње Јевгеније, а по примању велике схиме Јефросиније. У том загрљају, срце је географски у Крушевцу, у њиховој придворици цркви Лазарици. Одатле пулсира аристократски духовни крвоток до манастира које данас наука познаје под именом Моравска школа: Дренча, Каленић, Наупара, Руденица, Велуће... У грудима тихује Мојсињска Света Гора, где се по речима једног путописца из 1891. године „некада ништа друго није могло чути до брујање звона и појање преподобних калуђера”. На том мистично – географском телу Свете Србије вековима духовну стражу чува крушевачка епархија.

Крушевачка епархија последњи пут се помиње половином XVII века у турским пореским књигама, са задужењем да њен епископ султану за берат плати пешкеш од петнаест дуката. Имала је тада ранг митрополије, а њена духовна област описана је као: „Митрополија Ђаура области Крушевца, с нахијама Петруш, Болван и Длбочица”. Међутим, постоји могућност да је Крушевац и два века раније имао митрополита који је непосредно учествовао у пресељењу моштију краља Милутина из Грачанице у Софију. Била је тада у насилно наметнутој јурисдикцији Охридске архиепископије. Сачувано је име једног епископа крушевачке епархије: Силуан (1451–1455). (прота др Радомир Милошевић, *Српска православна црква у времену и простору*, Смедерево, 2009, стр. 257; преузето из рада Тричковић Радмиле, *Српска црква средином*

XVII века, објављеног у *Гласу*, 320, Одељење историјских наука, 2, Београд, 1980. године)

Крушевац је старином припадао Топличкој или Белоцркванској епископији, коју је 1219. године основао Свети Сава. У једном зборнику адреса и титула епархија српских из XVI века, пише: „В Богоспасаемују Епархију Белоцрквенскују, јеже јест кадилук Крушевац.” Касније је Крушевац био и у саставу других епархија. Из Београдске митрополије изузет је 1854. године и додат епископији Жичкој, па је њен владика имао титулу: епископ ужичко-крушевачки. (свештеник Петар Гагулић, Топличка епархија, у *Гласнику Српске православне цркве*, Београд, 1957. године, стр. 135). У *Служебнику* штампаном у Београду 1838. године, који се чува у Цркви Свете Петке у Мајдеву код Крушевца, на страни 160, свештеник Петар П. Јовановић, парох мајдевски, пише: „1857. године, 21. Новембра, зацрни(х) се (рукоположих се, п.п.) код Г. Владике Јанићија у Карановац и био сам капелан својем оцу јереју Милоју Јовановићу, пароху зебичком.” Поменути владика Јанићије Нешковић био је епископ ужичко-крушевачки. У Архиву Србије сачуван је документ из фонда Митрополије београдске за 1860. годину, број 579, који вели: „Како је високочајшим рјешењем од 14. Новемб. 1859. године предвојен Срез Бугар-Моравскиј и већиј део његов придан је Алексиначком окружију, а мањиј остао је по пређашњем у Крушевачком, како пак Окружије Алексиначко подпада под Епархију Неготинску, а Крушевачко под Ужичку: то је Собор Архијерејски из обзира на ово најновије грађанско

распоређење, желећи довести у ред и дотичну духовну управу, по узајамном саветовању нашао за сходно рјешити да онај већи део Бугар-Моравског среза придани Алексиначком окружију припадне Неготинској епархији, а онај мањи део остављениј по старом да остане и даље под Ужичком епархијом.”

Одлуком Светог Архијерејског Сабора Српске Православне Цркве 18. новембра 2010. године обновљена је крушевачка епархија. Епископ крушевачке епархије др Давид (Перовић), ученик патријарха Павла, професор универзитета, полиглота и књижевник, наставља да сеје јеванђелско семе у давно започетој бразди старе српске престонице. Ми, који ослушкујемо реч сејача и молитвено гледамо у небо, сећамо се свих Срб Угаснућа, Срб Сенди, који својом жртвом ударише темељ крушевачкој епархији, која пред нама васкрсава после више од три века од њеног последњег писаног помена у нама познатој историји.

Савинданску молбу Светом архијерејском синоду, којом се тражила обнова крушевачке епархије, написао сам 2001. године. Њу су потписали председници световне и црквене општине Крушевац. Благослов за овај рад добио сам од свога оца. Због тога смо отац и ја претрпели „мало страдање” на Сретење 2001. године, о чему је известила ондашња дневна штампа, које је отац записао и оставио нам као аманет у породичној хроници! Зато, право је, Господе, да је отац Војислав умро као клирик обновљење крушевачке епархије.

Епископ крушевачки господин др Давид (Перовић) исповедио је мог оца пред његов одлазак у родно село. Он га је и опевао у јаловичкој цркви, 1. маја 2012. године, уз саслуживање више од двадесет свештеника митрополије београдско-карловачке и епархија крушевачке, шабачке, браничевске. Од оца Воје он се опростио овим речима:

Беседа епископа крушевачког
господина др Давида на опелу оца Војислава
„Оци, браћо и сестре у Господу, Божија децо
велика и мала, Христос васкрсе, Ваистину васкрсе,

Возљубљени наш у Господу брате и оче Војиславе, Христос Васкрсе, Ваистину Васкрсе,

---

Овај Божији дан пун чудесне светлости, која нас подсећа на нестворену, тиху, Божију светлост, ово благорастворење ваздуха које нас подсећа на миомир Духа Светога, овај сабор свештеника и верних Божијих људи око одра уснулога, само уснулога, брата нашега Војислава не може да помути Васкршњу радост, и смрт, колико год се труди да нас обори на леђа, наузнак, у ствари, не може нам ништа. Зато што је лав и лавић из племена Јудина разорио саму смрт тако што је Животом и као Живот ушао у њу и од ње као и од самога пакла није остало ништа. Са тим мислима које говоре о тријумфу живота, о тријумфу светлости, о тријумфу радости, ево нас на овом светом месту, Божијем месту, у светилишту Божијем, камо обитавају многи Божији свети и камо се мирис Његовог пречудеснога Бића осећа, улази у наше биће и чини нас храмовима Духа Светога.

Дивни наш брат и презвитер Божији, отац Војислав завршио је све своје послове на земљи, или једном једином најсветијом службом Богу и људима испунио је дане свога живота и дубоко верујемо, угодιο Богу. Иако смо неупоредиво млађи свештенством од њега и тек почетници у искуству свештеном, ипак смо се у духу препознали и отац Војислав је красио наше сате и наше дане у којима је сва племенитост овог Божијег човека била као чудесно крило које је просто лебдело над свима нама и уносило неописиву доброту и радост и мир. Сва лепота душе и духа оца Војислава заиста је била више него очигледна и управо унутрашњост његовог бића била је та која је обавијала његов лик и пред

нама га представљала чудесним. Његова истовремено дечија душа, али и душа човека који је носио терет целог света, јер је и он као свештеник био отац свих људи на земљи, али исто тако његов дух, чист, ведар, благ, итекако зрео Духом Светим, украшен премудрошћу, па када се на то додавала спонтано и благодат Божија, онда смо добијали и имали пред собом човека који је заиста сијао. Колико је он био човек свога народа о томе су сведочила дивна оглашења, сећања, о ликовима, о догађајима, о ономе што је сачињавало историју његова живота. Дакле, такав отац Војислав је био прави анђео у нашој средини и не можемо да сакријемо делимичну тугу и жалост због његовог одласка, јер је отишао један стуб, отишла једна дивна воштаница Божија која је горела даноноћно и просто сав простор око нас просветљивала и живот чинила једноставнијим подсећајући нас на прави садржај живота, дакле, на мир, на спокојство, на благост, на доброту, на једну финоћу духа, јер је отац Војислав то имао. Он је сигурно и као лик био бескрајно интересантан за извежбане очи, рецимо очи писаца који су имали снагу да пониру у људске душе и који су знали величанствено да описују све тајне људског бића. Свесни смо шта говоримо, свесни смо да не претерујемо и уопште не ризикујемо ни најмање због речи које изговарамо, него исповедамо да смо у Духу познавали оца Војислава, да је њему, такође, било дато да загледа у нашу душу и остаје да смо се у светињи упознали, препознали и то познанство остаће за сву вечност, наравно, са нашом личном вером да је отац

Војислав угодник Божији и да ћемо имати његове молитве, односно, све у своје време. Када смо му пришли, истинску смо благодост осетили; наравно, личио је на некога ко је уснуо благо као што се ових дана и понашао у овом предивном крају, тако да ми у својој души не налазимо бригу за њега, осим обавезу да га помињемо као нашега брата, односно, да се у молитвама даље дружимо и да тако буде за сву вечност.

Да ово слово не би било оптерећујуће, јер треба се радовати у Господу, благодарити због оваквих људи који постоје у свету и који су као со и светлост у њему, овим речима окончавамо наше слово и још једанпут од свег срца, без икакве сумње да је отац уснули презвитер Војислав угодник Божији, поздрављамо његов дух у Духу и духове отаца и браће наше са Христос васкрсе, Ваистину васкрсе.”

Верници Цркве Светога Ђорђа, у којој служим седамнаест година, настављачи су духовне нити која сеже до оснивача града Крушевца – Светог кнеза Лазара. Разговори са њима после Свете литургије откривају богату духовну баштину. Старији чланови цркве полако гасну, одлазе Богу на истину, у небески Крушевац. Један од њих је господин Добросав Миливојевић. Он ми је причао о својим прецима, о животу у Крушевцу у доба окупације, путовању у Ћићевац 11. фебруара 1947. године. После његове смрти до руку ми је дошла књига *Камена хроника Дучаловића*.

+++

– Господе, све ће бити другачије – прошапута отац Јустин.

Дучаловића виногради њихали су се на јесењем поветарцу. Берба је била завршена. Злаћана нит од жутог лишћа поигравала је између старих чокота. Било је нечег нестварно мирног у овој питомини. Као да није било рата.

– Тиховање, Господе, подај души мојој – прошапута усамљеник, па се прекрсти и заплака. Плакао је на овом истом месту и Миливоје Јовановић са својих девет синова и три кћери, када је са деветорицом рођене браће пребегао

због турског насиља из села Сугубине у Старој Србији и настанио се у Дучаловићима. Умор и јесења киша, која их је непрестано пратила од последњег падалишта, савладаше их на овом месту.

– Нисмо фукара, браћо, не плачимо – усправио се тад Миливоје Јовановић пред својом чељади.

– Овде остајемо, нећемо више бежати – подржао га је неко од браће и запевао тропар крсној слави, Светом архиђакону Стефану.

Песму су, ту јесењу кишну ноћ, бришући сузе, прихватили сви Јовановићи и остали у Дучаловићима. У спомен на тај догађај овде следећег пролећа подигоше своје винограде.

Од Миливоја насташе Миливојевићи.

Пре него што се врати у манастир Сретење, отац Јустин застаде на једном од сеоских гробаља, крај засеочког пута Овчар Бања – Дљин – Лучани, у поткриљу Врлаје, које овде старином зову Пауновића гробље и прочита запис на споменику Јелке, супруге Милана Јовановића: „Поживи 60 Г: А умрла 14 јула 1824. Г.” Прекрсти се, па начини десетак корака кроз дивљу траву са задигнутом мантијом, између гробова и застаде пред повећим надгробним спомеником са епитафом: „У овом гробу почива тело Миливоја Ш. Јовановића родом из Старе Србије село Сугубине. И пребего је од турског насиља са 9 синова, три ћерке и 9 брата. Са Мирком и Милованом чим је Карађорђе подига устанак он је се придружио с њим до Милоша и ратовање продужио са Милошем. За војничке врлине одликован је Таковским крстом под владом Књаза

Михаила Обреновића. Поживио 80 год. А умро 1870. год. Овај споменик подигоше му унук Вилиман, сна Лепосава, прауку Зорка, зет Радојко и беле челе Миломир Славољуб и Светомир.”

Отац Јустин се прекрсти, па стаде читати са суседних споменика: „Спомен ратнику Станисаву М. Миливојевићу из Дучаловића погиге у рату у 42. г. свог века 26 нов. 1914. г. Слава му. Спомен подиже му супруга Божана и сама себи за живота.”

„Овај помен показује име Радосава Миливојевића који поживи 36 г. Учествовао у рату као војник 2. чете 1. бат. 5. преко бројног пука погинуо 15. септ. 1914. год. на Церу против Немаца. Спомен подижу му: син Гвозден, унуци Миливоје, Мијодраг, жена Милосава и сна Анка и унука Мира.”

„Овде почива дични Србин крабри ратоборац Радосав Миливојевић из Дучаловића бивши војник 1. чете 1. батаљона 10. пешадинског Пука 3. позива који је учествовао у рат: турски, бугарски и Аустро Немачком од 1912., па до 1918. г. Рођен је 14. фебруара 1869. г., а умро 19. августа 1932. г. Слава му и Бог да му душу прости. Спомен овај подиже му верна супруга Крстина Миливојевић.”

Усамљеник, калуђер, професор, философ, писац књиге *Достојевски о Европи и Словенству*, бегунац од новоуспостављене комунистичке власти у Србији, Свети Јустин Поповић прошапута:

– Помени, Господе, слуге Твоје.

У Ћићевцу је био пијачни дан. Рат је завршен, а као да није. Види се то и по скромној варошкој пијаци. Они који имају шта да изнесу на тезгу не смеју, плаше се нових власти. Чекају. Више се не зна где ће се санкилотски талас зауставити. Ако су већ поубијали краљеве војнике по оближњим шумама и позатварали градске трговце и умућније сељаке одузевши им имовину, ко би га знао да и ово мало пилића, пасуља, лука, кромпира..., што га сиротиња из Ћићевца и околине донесе да прода и распростре крај друма за Крушевац, неће бити једног дана поотимано. Добросав Миливојевић је јутрос стигао из Крушевца да купи нешто од хране, јер је овде све јефтиније.

Имао је десет година кад је почео рат. Једанаест кад му умре мајка Милица, из чувене алексиначке куће Димитријевића која је изнудрила првог декана Богословског факултета Српске православне цркве у Београду, проту Стеву Димитријевића. По завршетку рата Зоне, како су сви Добросава звали, и његова браћа, остају две године и без оца. Комунисти су Божидару Миливојевићу, првом увознику форда у овом делу света, једном од најпознатијих крушевачких трговаца, власнику више локала у центру града све одузели од имовине, а њега затворили у Забелу. У већи део његове куће уселили су непознате људе да ту живе. Добросав је прошлог Божића први пут посетио оца. Није га нашао у пожаревачком затвору, већ на Кучајским планинама. Смрзао се и он и оно мало хране што је

понео затворенику док је изашао на Црни врх. Оца није препознао.

– Да не беше твога родитеља нико од нас не би преживео – рекоше му заробљеници – он нас научи да се на минус двадесет и пет по лицу намажемо ималином.

– Не плачи – наредио му је отац кад су се загрлили – Миливојевићи не плачу.

Мирис црног ималина са расплакалих образа и нека језа прострујала је чулима четрнаестогодишњака.

– Сине, знаш како сам те износио на терасу наше куће кад најјаче грми, да чујеш удар звука налик рици топова са Солунског фронта.

Божидар Миливојевић био је носилац Обилићеве медаље за храброст и Албанске споменице. Из Дучаловића је отишао у војску пред балканске ратове. Са малим прекидом пред Први светски рат, војничку униформу је носио осам година. Добровољно се јавио да из своје Прве чете Првог батаљона Десетог пешадијског пука пређе у Дванаести пешадијски пук народне војске „Цар Лазар”, кад је овај пробијао Солунски фронт. После пробоја фронта и рањавања на Кајмакчалану, из љубави према палим ратним друговима Дванаестог пука који својим животима платише улазницу у отаџбину, заветовао се да ће после рата живети у њиховом граду – Крушевцу.

– Дете, купи их слободно, благо нани, млади су и лепи – прозбори старица, па поглади два пилета крај њених ногу, а онда се усправи и устаљеним покретом дрхтавих руку затегну црну мараму на својој глави.

На сталаћкој штацији није било осмеха. Он се изгубио у озбиљним лицима путника с набораним челима. Пушачи завили дуван па одбијају од себе димове. Непушачи умотани у своје мисли увлаче у себе уздахе. Пућкају свој пређени животни пут, док чекају воз, повремено испуштају понеки уздах. Један путник, са црним шеширом и марамицом у џепу свог сакоа, ослоњен леђима на зид штације читао је новине. Добросав је успео да успава два пилета тако што им даде да пију ракије. У воз живину не примају. Ако се пилићи не огласе из плетене корпе добро покривене мајчином кецељом, оном истом коју је носила кад је њему и браћи спрема-мала последњи пут палачинке у новој кући усељеној пред рат 1939. године у Обилићевој улици, могу да стигну до Крушевца. Како су само биле лепе те вечери, пред рат, у новој кући у центру града кад их је мајка позивала у кухињу на палачинке! Замириса, на трен, мајчин пекмез на топлом тесту, расу се тај дах сталаћком штацијом док је Добросав намештао кецељу на корпи са пилићима.

– Бог да јој душу прости – помисли, а једна суза му заискри у оку.

– Живот детета без мајке тежи је од мог Солунског фронта – признаде му отац на Кучајским планинама док га је испраћао у пратњи једног стражара до излаза из радног логора.

Дође воз. Из њега, најпре, изађоше три голобрада милиционара. Откад је револуционарна власт сашила нове униформе за своје официре и милиционаре, ти, углавном млади људи, све више су затезали своје опасаче. Њих тројица поскочише плочником штације утежући своје униформе у кожне опасаче, па застадоше пред путником који је читао новине.

– Друзе, дај исправе – ослови га милиционар који је, сад се добро видело, накривљивао десном ногом тако да су тај ритам у ходу пратиле и његове две петокраке увезене на рамену униформе једнолично поскакујући.

– Изволите, господо – показа легитимацију путник.

– Ми нисмо више господа, друже – запрети милиционар док је прстима пребирао по путниковим исправама.

– Ја сам тако васпитан – на изненађење свих људи са штације повишеним гласом одговори путник и јаче стегну новине у својим рукама.

– Васпитаћемо ми тебе, и то добро, има времена – одбруси милиционар враћајући исправе, па се обрати Добросаву – Јел’ тако, мали?

Добросав – Зоне Миливојевић (1931-2005), био је верни син српске цркве. На богослужења је долазио у Храм Светог Ђорђа. Презвитер у овом храму постао сам 1995. године. Десет година знало се његово место у цркви, стајао је крај Распећа Христова. Он ми је испричао како

је после рата био спречен да унесе славски колач у храм. Миливојевићи славе Светог Стевана 9. јануара. Отац је био на робији, а мајка је преминула за време рата, па је Добросав, тог, славског јутра, понео колач у цркву. На улазу у порту дочекао га је човек у кожном капуту:

– А, ти мали, где ћеш?

– У цркву – одговорио је Добросав и покушао да прође крај незнанца.

Човек у кожном мантилу се тада испречио пред дечака и ударио му шамар. Колач се отко-трљао на улицу, а сузе низ лице сирочета.

После очевог одвођења на робију и одузимања имовине у центру Крушевца, комунисти су, тако, покушали и душу да узму Добросаву Миливојевићу.

Зонетов син је народни посланик Срђан Миливојевић.

Говор народног посланика
господина Срђана Миливојевића
на сахрани оца Војислава

„Чудна је Божија промисао да се у месту које се зове Јаловик изнедри овакав изданак православне вере, овакав изданак мајке Цркве. Овде су јаки корени овог изданка, и то су три корена: вера, нада и љубав, који су га ојачали у раном детињству и младости, јер мој вољени кум отац Војислав поникао је у кући Илића. То су они Илићи који су у српској Херцеговини на бојни поклич поробљене отаџбине високо подигли барјак српства и отишли да се бију за крст часни и слободу златну. Одатле их је више невреме, а мање време довело у ове крајеве, на границу српства, и ту је Војислав Илић син Драгића Илића, краљевог војника који је такође дигао барјак српства на бојни поклич отаџбине, добио неопходно васпитање које треба сваки Србин да има. Овде је, у Јаловику, отац Војислав порастао, провео детињство, а онда га је, промишљу Божијом, пут одвео у манастир Крка. У манастиру Крка Господ је утврдио његов виноград вере својом десницом у његовом срцу. Улио је кандило наде у његовом срцу и излио обиље благослова над његовом душом да би постао оно што јесте. После богословије, у Јаловику је упознао своју супругу Босиљку и онда су дошли на парохију у Барбатовца. Тамо их је сачекао верни народ Барбатовца, али тамо су их сачекала и бројна искушења. Одмах по доласку оца Воји-

---

слава у Барбатовца, Брозови следбеници довели су га на раскршће и рекли: „Право је пут посут трњем, то је пут којим ти чврсто и одлучно корачаш. Ми ти нудимо да скренеш лево, у окриље Социјалистичког савеза, и да скинеш шајкачу, а ставиш шешир.” Отац Војислав им је казао: „Нека ово раскршће буде мој крст који ћу понети онако како свештеник Српске православне цркве треба да га понесе, јер сам завет дао Господу, а не партији.” Много пута пред оцем Војиславом стајало је раскршће које је постајало његов крст. Много пута у Топлици био је изложен поругама. Често су многи стигли да највећи камен дохвате и баце у правцу овог праведника. Дочекао је отац Војислав да многи од тих Савла постану Павле и с поносом да види како улазе у његов храм, у његову цркву, и да им нимало не замери, јер овај праведник је знао само да опрости. Од 1986. године пут га је довео у град Крушевац, у село Велики Шиљеговац. Ту су данас и његови парохијани из Шиљеговца. И ту је овај праведник оставио неизбрисив траг. Имао сам част да са њим будем кум. Имао сам задовољство да ми буде пријатељ. И имао сам једну радосну обавезу да будем његов ученик, а да он буде мој духовни отац. Васпитавао ме је као и своју децу на речима незаборавницама, као и сваког свог парохијанина. И био сам почашћен његовим друштвом ове године на Божић у Високим Дечанима и Пећкој патријаршији. Стигли смо у Дечане у четири сата ујутру. И кад смо дошли у Дечане изашли смо у порту дечанску и било је звездано небо и он ми је рекао: „Види, куме, колико је звезда на небу како се

сјаје.” И, заиста, тај звездани батаљон се постројио пред овим човеком, а он ми је казао: „Видиш, више нико и не види ону звезду петокраку која ме је гонила, а видиш и ове звезде; ниједна није тако сјајна као крст за који сам се определио у најранијој младости. И ја сам уверен да ће тај крст, куме, да ће његова светлост, обасјати поново Србију у оном сјају у коме желимо.”

Кад се завршила Божићна литургија, изашли смо у порту. Он је ходао достојанствено. У дворишту су били председник Републике, амбасадори страних држава, командант КФОРА. И командант КФОРА је питао: „Ко је овај достојанствен човек?” Борис Тадић је казао: „То је мој пријатељ.” И заиста ретко који човек се не би погордио да му председник Републике буде пријатељ, а он то, чак, није ни истицао. Али је председник послао телеграм и замолио ме је да га прочитам у овом тренутку. Обраћа се породици: „Примите најдубље саучешће, саосећам у Вашем болу. Борис Тадић.” Телеграме саучешћа упутили су и градоначелник Крушевца, градоначелник Шапца, председник општине Владимирци, државни секретар у Министарству финансија Миодраг Ђидић.

Ја сам много пута био у друштву са оцем Војиславом и нисам очекивао да се овако брзо, привремено, растанемо. Али данас могу да захвалим Господу, јер ја нисам знао оца Војислава, ја сам знао апостола правде, барјактара слободе, човека који је певао речима пророка о крајњој победи добра. Хвала ти, оче Војиславе, што си из свога срца убрао најфиније чокоте свог винограда вере и уткао их прво у срце свог

сина Драгића, свог сина Слободана, своје кћерке Биљане. Хвала ти што си несебично и племенито те изданке лозе упleo и у наша срца, онако како то ради родитељ и свештеник. Хвала ти што је сваким твојим кораком и сваком твојом речју из тебе исијавала твоја свештеничка заклетва којој си остао веран до кончине свог живота. Хвала ти, на крају, што си у овом огреховљеном свету оплеменио наше животе и оставио нам узор какви треба да будемо не само као свештеници, него као људи. Ако треба једном речју да опишем овог човека, та реч је: праведник. Хвала ти и што си нашао времена да нам саопштиш све своје тајне које је требало да нам кажеш, да оставимо сачувана предања о твојој страдању и о твојој борби за крст часни и слободу златну. На крају, хвала што иза себе остављаш достојне потомке својих славних предака. Ја ћу увек имати спомен на твоје речи из којих су увек, негде у прикрајку, грмеле невесињске пушке и памтити те као праведника, који је изнедрио: Драгића, Слободана, Биљану, дочекао четворо унучади: Симеона, Мину, Стефана и Александра, али ћу те пре свега памтити као духовног учитеља који је био толико потребан нашим животима. Хвала ти још једанпут за све. Бог да му душу прости.”

„Гранични прелаз” Мердаре. Божић, 2012. године. Кумови, отац Војислав и Срђан, враћају се са Косова. Њих двојица делују нестварно, овде, ове ноћи, међу Албанцима: На Божић се нигде не иде од куће, а поготову не овде! При том, они се поштују као кумови „по старински”: један другом љубе руку при сваком сусрету! Путују Косовом и Метохијом без пратње! Прекосутра је Свети Стеван, крсна слава Миливојевића. Километарска колона аутомобила се отегла пред „царинарницом”. Срђан избацује ротационо светло на кров аутомобила. Албанци не могу да верују. Онда прелази у леву коловозну траку и полако претиче све аутомобиле који чекају. Шиптари силно негодују. Не зна се шта их више иритира: да ли београдске таблице, да ли мој отац, да ли српски народни посланик, да ли ротационо светло, да ли то што ови иду преко реда. Испред границе косовска полиција у чуду. Један полицајац иступи пред кумове:

– Враћај се назад! – љутито ће.

Срђан отвори прозор:

– Помаже Бог. Ово је изасланик патријарха!

– окрете се ка куму.

– Чека нас пратња с друге стране прелаза – заврши Срђан.

Отац Воја не губи достојанство.

Приступи командир полиције:

– Изађите из кола – нареди.

Срђан отвори врата и изађе. Отац Војислав, као да ништа није чуо, остаде да седи у ауту.

Командир га мало загледа, али не рече ништа.

– Ви пођите у станицу полиције – обрати се Срђану, али тишим гласом.

Више од десет минута полиција је проверавала Срђанову личну карту, посланичку легитимацију... Отац Воја је мирно седео у колима, пред „граничним прелазом”, на очиглед свих претекнутих Шиптара, под ротационим светлом.

Косовска полиција је онда подигла рампу и пропустила их кући.

УЧЕНИК

Мој отац је имао истанчани слух за свештенопретке парохија на којима је служио Богу више од четрдесет година. У овој књизи заступљена су сва његова настојања, жртве, истраживања у том смислу. Али он је бринуо и о будућности Цркве тако што је васпитавао свештеничке кандидате, слао их на богословске школе и знао често да каже:

– Цркви ће требати, све више, образовано свештенство.

Један ученик му је био посебно мио: данас је он прота мр Александар Ерић који спрема докторат, секретар Црквеног суда крушевачке епархије, парох крушевачки при Цркви Светог Ђорђа. Он је рођен у Великом Шиљеговцу и своје прве кораке у црквено-служитељском усавршавању начинио је са оцем Војом. Наставнонаучно веће Православног богословског факултета у Београду прихватило је тему његове докторске дисертације „Проблем слободе људске личности код Светог Максима Исповедника и у философији Серена Кјеркегора”. У комисији су: ментор – епископ Игнатије Мидић; члан – професор др Миленко Говедарица, са Филозофског факултета (Катедра за Континенталну философију), и председник – прота др Радован Биговић, редовни професор Богословског факултета, који

је, нажалост, изненадно преминуо, у току писања ове књиге, 1. јуна 2012. године.

Отац Александар Ерић одбранио је на Универзитету у Београду – Православни богословски факултет, 2010. године магистарски рад на тему „Схватање слободе (код човека) у делима светог Максима Исповедника” (предмет догматика, ментор епископ др Игнатије Мидић, редовни професор; чланови комисије: епископ др Максим Васиљевић, доцент и др Дражен Перић, доцент). Садржај овог рада довољно говори о ауторовој богословској мисли: „Космологија код Максимових претходника, Филон Александријски, Појам бића и небића код Светог Атанасија Великог, Основне космолошке разлике у делима Светог Максима Исповедника и Оригена, Оригенова исходишта за појам стварања, Платинова основна начела везана за појам стварања, Оригенов синкретизам, Стварање у вечности, Стварање у времену, Однос спасења и слободе по Оригену, Оригенови општи закључци везани за однос слободе према спасењу, Појам логоса створених бића код Светог Максима Исповедника, Прехришћанско схватање логоса, Однос једног и мноштва код Светог Максима Исповедника, Максимови појмови разлике и разноликости, Максимов концепт кретања повезан са чињеницом стварања, Човек из перспективе Тајне Христове, Претпоставке за објашњење појма иконе Божије у човеку – изражавање слободе као љубави, Онтолошке категорије логоса природе и начина код Светог Максима Исповедника, Обновљена слобода човека у Христу, Обожење као испуњење сло-

---

боде код човека, Лични, екслициални индентитет човека и његова слобода у Цркви.

Отац Александар пише у свом магистарском раду: „Човек је, по речима Светог Максима, микрокосмос, рекапитулирано биће универзума, посредник који је требало да у својој личности изврши Божији план, а то је хармонично јединство света и његов повратак Богу.” Мој отац је, видеће се из ове књиге, управо то био. Пре него што је отишао Богу, он је рекапитулирао свој пређени животни пут, отишао је свештенопрцима које је толико истраживао, отимао од заборава, волео, и оставио нас да пишемо о њима.

– Распеће тражи сведоке! – знао је да каже.

Отац Војислав је оставио сведоке.

„Дани Светих Тирила и Методија у Србији”, у организацији Удружења књижевника Србије и Књижевног друштва Свети Тирило и Методије – Крушевац, били су 24. маја 2012. године у Београду, а 25. маја у Крушевцу. У амфитеатру Цркве Лазарице, с благословом епископа крушевачког др Давида, одржан је мали округли сто, на коме су своја саопштења имали: др Андреј Базилевски из Русије, председник Удружења књижевника Србије Радомир Андрић, бивши декан Богословског факултета прота др Димитрије Калезић, књижевници: Красин Химирски и Николај Шопов из Бугарске, Душко М. Петровић, из Београда... Андреј Базилевски доктор је филолошких наука, сарадник Института за светску књижевност Руске академије наука и уметности, песник, преводилац са српског и са пољског језика, есејиста, антологичар... Сачинио

је тротомну *Антологију српског песништва двадесетог века* на три хиљаде страна, за коју је сам превео хиљаду пет стотина српских песама! Основао је *Српско-руску поетску библиотеку*, у којој је до сада објављено десет књига, и приредио обимну антологију српске поезије за децу. У Крушевцу је казивао своју песму „Над нама си – Ти”.

Пред овим скупом отац Александар Ерић је своје излагање: „Присуство свете браће Кирила и Методија међу нама – свестрана објава”, посветио „недавно преминулом, драгом ми, мом првом свештено-учитељу, протонамеснику Војиславу Илићу”. Објављујемо овај рад у наставку, јер се отац Александар сложио да му је место у *Куцању*.

„Тражење одговора на питање доприноса хришћанства након 2000 година постојања, 1700 година од Миланског едикта и 1150 година од мисије Свете браће Кирила и Методија, нарочито је занимљиво са аспекта њихове повезаности. Сва три догађаја су као један прецизан математички низ у коме би, за нас Словене–хришћане, недостатак једног елемента апсолутно искључио други. Кренимо са повезаношћу елемената редом:

Хришћанство без слободе исповедања, по речима професора Јанараса постало би минорна вера Јерусалима и околине (не горњег Јерусалима, већ географски позиционираног града Мале Азије).

Хришћанство без Солунске браће било би *terra agnostica* за нас Словене. „Слобода без Христа”, по речима великог Достојевског, „рађа ни-

---

хилисте". У лику злодуха Кирилова, Солунска браћа без Христа су само прапорци који звече.

Због ограничености временом, кроз питања и одговоре, покушаћемо да разјаснимо горе постављене тезе.

Прво питање: Ко су хришћани?

Занимљив одговор даје нам писац апологета из другог века, у својој *Посланици Диогнету*, ученом многобошцу, и вели:

„Јер, хришћани се од осталих људи не разликују ни земљом ни језиком ни одевањем. Јер нити живе у својим (посебним) градовима, нити употребљавају неки посебан дијалекат (у говору), нити воде неки посебно означен живот. Њихово учење није пронађено измишљањем људи сваштара (радозналаца) нити су они, као неки други, присталице људске науке. Они живе у јелинским и варварским градовима, како је свакоме пало у део, и у своме одевању и храни и осталом животу следују месним (локалним) обичајима, али пројављују задивљујуће и заиста чудесно стање живота (и владања) свога. Живе у отаџбинама својим, али као пролазници као грађани учествују у свему, али све подносе као странци. Свака туђина њима је отаџбина, а свака отаџбина туђина. У брак ступају као и сви, и децу рађају, али рођену децу не бацају. Постављају заједничку трпезу, али не и нечисту. Бораве у телу, али не живе по телу. На земљи проводе дане, али им је живљење на небу. Покоравају се постојећим законима, али својим животом превазилазе законе. Воле све (људе) а сви их гоне. Презиру их, и осуђују; убијају их, а они оживљавају. Сиромашни су, а многе обогаћују. Свега

су лишени, а у свему изобилују. Понижавају их, а они се у понижењима прослављају. Клеветају их, а они се показују праведним. Руже их, а они благосиљају. Вређају их, а они (све) поштују. Када чине добро, кажњавају их као злочинце. А када их муче, радују се као да живот поново добијају. Од Јудеја нападани су као туђинци, и од Јелина прогоњени, али разлог непријатељства мрзители (њихови) не могу навести.”

Шта човек данас, али и јуче и сутра, може да закључи слушајући речи цитираног одломка *Посланице Диогнету*? Намеће се закључак да је хришћанин, пејоративно речено, лудак, а да је његова вера, у најмању руку, парадоксална. Наша реплика је да смо ми хришћани, како каже апостол Павле „луди Христа ради”, а да парадокс наше вере не представља сукоб разума и воље унутар субјекта, као у философији егзистенције, већ је израз свештене историје која сада и овде пребива у икони, у загонеткама, у глиненим судовима. Другим речима, истина јесте, али још увек није. Разлог томе је темпорална непрекиданост, догађаје тј. истину творимо (не постоји дакле објективно конзистентна истина), али у исто време, због присуства смрти тј. расцепканости, то творење је увек изнова и трајаће до свршетка света и века. Наиме, евхаристијски се врши рекапитулација читавог Божијег домостроја. Сабрани у Христу сваки пут и на посебан начин „силази” небо на земљу па тиме излазимо из оквира своје природне детерминисаности. Уместо природног тла Јерусалима, Божијом вољом и Његовим старањем тај историјски Јерусалим постаје Горњи Јерусалим, синоним за

Царство Божије које нам је припремљено пре свих векова.

Друго питање тиче се слободе.

Природно стање хришћана јесте мучеништво и гоњење. То се односи и на њихово стање пре и после Миланског едикта. Законски акт није увео слободу у онтолошком смислу, оставио је само могућност да се оде до другог града и да се тамо закуца на срце других.

Слобода коју Христос доноси јесте слобода од смрти. Иако је човек фактички природно детерминисан, то не значи да је неспособан да буде слободан. Али, ко је тај кога муче и гоне, а који говори да је слободан? Паскал би овде закликтао рекавши да је човек биће које се мучи, Кјеркегор би одмахнуо руком рекавши да је човек дух, а дух сопство, а сопство је однос којим се односимо према себи самом. Шилер би пак залепршао игром и само игром рекавши да човека једино лепота спасава, док би Сартр заједљиво констатовао да човек није ништа друго до оно што од себе у датим околностима створи, увек и само увек бирајући себе. И опет мучеништво и прогон.

Има ли уопште смисла говорити о слободи а у исто време трпети и страдати? Са аспекта природног права, етике (а под њом овде подразумевамо регулативу односа) то је потпуно апсурдно. С друге стране, ми хришћани говоримо да смо слободни, иако нас прогоне и убијају. Појаснимо наша запажања кроз два приступа проблему: Кроз слободу од другог и Кроз слободу за другог .

Бити слободан од другог у својој крајњој емфази представља субверзију сопственог ЈА. Другим речима, негирајући Другога (било Бога или човека, свеједно), „ослобађамо се” терета датости, али у исто време хранимо своје небиће које на крају ставља тачку на наше постојање у виду разгоропађеног ништавила.

Бити слободан за другог јесте вољни акт који идентификује слободу као љубав. Слобода, дакле, није актуелизација природних својстава (како се обично тумачи кроз појам индивидуализације) већ је то дар Другога да се буде различит, али не и одељен, него у слободној и љубавној заједници са Другим. Прототип те заједнице представља начин на који постоји Бог. Наиме, Бог је заједница Три Личности, слободне, посебне, али не и одељене. Слобода за другог јесте брат мој кога волим, трпим, састрадавам са њим, опитујем адске муке са њим, бивам ношен како вели апостол Павле „до трећег неба” са њим, али га не остављам и не заборављам. То није шути алтруизам, то је онтологија живота, вера у Живог Бога – Христа, који страда, али и љубављу Оца бива васкрснут. Једном речју, љубав није својство, природна енергија, љубав је Други.

Обрадивши укратко два члана низа долазимо до треће тачке која се односи на мисију Свете браће Солунске. Размишљајући о том догађају можда би прави наслов неког ширег рада који би се бавио овом темом гласио „Ологословљено даривање”.

Блажене успомене отац Јован Мајендорф крштење Словена је представио као чудо Педесетнице, када је ученицима дат дар да говоре на многим језицима. „У уводу у Јованово јеванђеље, које је преведено на словенски језик, Константин (познатији по монашком имену – Кирило) парафразирао је Светог апостола Павла (1. Кор. 14, 19) наводећи да Словени имају права да чују Слово на свом матерњем језику: „Радије би изговорио само пет речи које ће браћа моја разумети, него ли хиљаде које би биле несхватљиве.”

Ако на тренутак атмосферу мисије Свете браће пренесемо у садашње време и преведемо на савремени речник, могли бисмо рећи да је њихов просветитељски подухват представљао инклузију Словена у Византијски образовни систем. Како то сурово звучи! Замислите на тренутак Свету браћу као школске надзорнике, бирократе, који плавооким варварима Словенима разложно читају буквицу. Потпуно бесмислено. То је чак и постструктурализам нашег доба препознао. Сетимо се Бодријара који закључак препознавања види једино у безразложном даривању. А шта је то што су Света браћа нама даривали? Из предлога наслова поглавља читамо да је то сами Логос-Христос, Син Божији. А тамо где се Христос дарује, који се дели, а не разделеује, како гласи евхаристијска молитва, тамо нема утамничења већ ослобођења, пре свега од окова смрти и греха.

Крштењска мисија Кирила и Методија јесте ново рођење нас Словена. Ако смо дотле живели у дубокој сенци испод карпатских висова, одјед-

---

ном, крштењем својим, угледали смо право Сунце, јединог Животодавца, самога Христа. Без ове референтне тачке наше историје све би било другачије. Једном речју, остали бисмо дубоко заглибљени са извесним исходом да историјски ишчезнемо. Можда би били једино интересантни езотеричним писцима као приповедачка инспирација. Овако, остали смо Христови, па ма како то звучи и како се тумачи.”

Свештеноученик оца Војислава Илића, отац Александар Ерић, на вест о његовој смрти написао је један голубији некролог, који је објављен на сајту крушевачке епархије:

„Блажене успомене отац Војислав Илић,

Два дана након упокојења оца Воје умољен сам да за сајт епархије крушевачке напишем неколико речи о овом богоугоднику. Ни тежег задатка, ни горег тренутка, ни рањенијег писца. Када човек изгуби вољено биће и он сам се судари са безданом, па се и његово небиће прозли и комада га с покушајем да га врати у прапо-четно стање. Ето, то вам је човек.

Размишљам и тражим праву реч која би свакога ко је оца Воју познавао, при њеном изговору, њега скривеног открила. Та реч јесте јеванђелска, тај опис јесте опис самога Христа, та реч јесте да отац Воја није био млак човек. Никога и нигде он није чинио равнодушним. А како да равнодушним чини неко ко свакога воли. Ко да се порве са човеком који је своју вољу потчинио вољи Другога, који је у свакоме човеку видео Васкрслога Господа. О, радости

моја, о, човече мој, дај ми да те растеретим
окова и да сваку твоју рану изљубим.

У нашој мученичкој Цркви сваки тренутак је
накапан крвљу. Из тих капи изниче лоза и свака
има своје име које је накалемљено на чокот
живота, на предвечну мудрост – Христа Гос-
пода. Све испред и све иза свога живота отац
Воја је подредио тренутку када га је Господ пре-
познао и изабрао за апостола Свога. Захва-
љивао је отац Воја Оцу Небеском што га је из
небића привео у биће, произносио му је као
свештеник твари дарове као Свој Своме, као нај-
рођенији Нерођеноме.

Златним пером, а само отац Воја зна чиме је
оно било натапано, на Небу, заједно са њим, за-
писани су Јаловик, Барбатовић, Гргуре, Велики
Шиљегић. А кад отворите књиге које носе ове
насловне наћи ћете Милице, Радославе, Милке,
Милице, Слободане, видећете како се ужутела
пшеница таласа на благом поветарцу, чућете
како хорови ангела и архангела троје песму
вечнославећег Господа. Шириће се око вас ми-
рис миомира, откриће вам се Тајна која је од по-
четка припремљена нама, Царство Божије ће вас
догађајно испунити.

Христос Васкрсе, оче Војо!

Христос Васкрсе, радости моја!

Христос Васкрсе, вечнољубећи кога вечно
љубимо!”

ПРЕДСЕДНИК

На Божић 2012. године РТС је на свом сајту објавио видео запис „Божићна литургија у Високим Дечанима и изјаве председника Тадића и владице Теодосија”. Председник је тада поновио: „Никада нећемо признати Косово.” Камера је, најпре, снимила почетак Свете архијерејске литургије: улазак свештенства у лађу храма. Први улази јерођакон, који кади, а за њим мој отац у пуном свештеничком одјејању, па архимандрит Сава Јањић, епископ Теодосије и председник Борис Тадић, са саветником Млађом Ђорђевићем и осталом пратњом. У још једном кадру камера је ухватила мога оца: председник Тадић је пољубио целивајућу икону и усправио се, јерођакон кади пред царским дверима, а између њих је мој отац. Сви водећи српски медији су известили о боравку председника Тадића у Дечанима. „Прва” је јавила: „Празничној литургији присуствовали су и командант КФОРА Ерхард Древс, шеф ЕУЛЕКСА Гвазије де Марњак, представник ЕУ на Косову Фердинандо Ђентили, као и представници дипломатског кора на Косову, међу којима и амерички амбасадор Кристофер Дел.” Политика је јавила да су амбасадоре Русије Александра Конузина и Белорусије Владимира Чушева Албанци спречили да дођу у Дечане. Конвој возила у којем се налазио

председник Тадић на Бадњи дан је преко Мердара ушао на Косово. При проласку кроз Дечане засут је каменицама. Један камен је погодио и председников аутомобил. Борис Тадић је у манастиру Дечане провео Бадње вече и дочекао Божић.

После свете Литургије у Дечанима дошло је до једног врло присног контакта између председника Тадића и мога оца. Слушао сам о томе од нашег кума Срђана Миливојевића, са којим је отац путовао, без икакве пратње, на Косово. Причао ми је и отац. Тада су настале фотографије које су ово трајно забележиле. На једној од њих председник и отац су загрљени пред Манастиром. Куртоазија, рекли би. Али, од тада председник није престао да се интересује преко нашег кума за оца Воју.

– Достојанствен је – рекао је председник – Треба ли му нека помоћ? – упитао је Срђана.

– Отац Воја је отишао у родно село да проведе пролеће и лето. Можемо му помоћи да среди очевину – одговорио је Срђан.

Председник се онда окренуо свом шефу кабинета.

– Зовите Владимирце. Реците да је реч о мом личном пријатељу. Нека му помогну, све што могу, у законском оквиру!

Већ сутрадан мој отац је имао посету из Владимираца.

– Сине, мислио сам да су ме сви заборавили – треперио је очев глас у мојој телефонској слушалици.

Тадић је посетио Шабац 25. марта. Вече пре тога чуо сам се са оцем. Спремао се на виђење са Тадићем. Радовао се сусрету са њим.

– Где си, радости моја?! – рекао је Тадићу пошто га је обезбеђење, испред зграде, пропустило.

Кад је Тадић изашао у народ, отац је био у његовој пратњи. На сајту Демократске странке, те вечери, објављене су фотографије из Шапца.

Гледам оца како стоји крај Тадића. Аплаудирају, док сунце обасјава њихова лица. Испред њих је народ, а иза омладина. У позадини пише: „Избор за бољи живот”. Гледају задовољно у народ. Насмејани су.

– Видите, отац Воја се подмладио – показујем жени и деци фотографију.

И на другој фотографији Борис Тадић и отац Воја су насмејани, расположени. Тадић гледа у објектив фото-апарата. Иза њих су Шапчани. Ту је прослављени спортиста Веселин Вуковић, министар Душан Петровић... Тадић је свој десни длан, раширених прстију, положио на груди мога оца, у пределу срца.

– Длан је, овде, као срце, а прсти као крвоток на свештеничким грудима, децо – коментаришем породици ову фотографију. – Модерна симфонија државе и цркве.

После пет дана отац је преминуо. У лекарском извештају као узрок смрти пише: инфаркт миокарда (срчани удар)!

Шестог дана била је сахрана. У јаловичку порту стиже поштар. Донео је телеграм:

„Примите најдубље саучешће. Саосећам у Вашем болу. Борис Тадић.”

ПЕСНИК

Песник Зоран Ђурић оснивач је и председник Књижевног друштва Свети Ћирило и Методије. Више од четврт века присутан је у књижевном животу Крушевца, али и Србије. Члан је Књижевног клуба Багдала од 1985. године. Члан је Удружења књижевника Србије. Његова настојања да очува Истину су препознатљива и изван моравске Србије. Додирнуо је књижевну нит песника из Русије, Белорусије, Румуније, Бугарске..., са којима остварује и личне контакте. Брине о нашем расејању. Недавно је изашла његова књига у издању „Апострофа”, са рецензијом Србе Игњатовића, *Симултанка са дијаспором*. Професор је српске књижевности и језика. Ако бисмо хтели да га нацртамо неком ко га није упознао, онда бисмо се послужили насловима његове песничке трилогије: *Мршаво око*, *Црни дијамант*, који оставља шопот, а он се разраста у *Топот*.

У новој књизи он има есеј *Чиста срца*, у којој се присетио: „У Пољској још оне далеке 1988. године сваког радног дана лично сам својим очима видео, пре одласка на посао, око седам сати изјутра, како маса Пољака чека испред својих катедра да се помоли Господу, а затим смиреног ума иде на посао.”

Зоран Ђурић *смиреног ума иде на посао* зато за њим остаје такав траг.

Ево, како је он примио вест о смрти мога оца.

ДА БУДЕМО БЛИЖИ ГОСПОДУ

Било је тихо пролећно вече, седам сати, Књижевно друштво Свети Ћирило и Методије у припреми је колачарства за храмовну славу Цркве Светог Ђорђа у Крушевцу. Пуно ситних и крупнијих ствари потребно је уредити, о свему мора да се мисли. Имамо срећу што је са нама отац Драгић Илић, протојереј Цркве Светог Ђорђа, неуморни прегалац за опште народно добро, човек који је обележио овај крај својим књигама о Мојсињској Светој Гори, о страдању недужних грађана, жртава послератног комунистичког терора. Тим више ми је чудно што се не јавља, од пола пет га још зовем, мобилни му је недоступан. Већ је седам сати, неке ствари неодољно треба завршити, време пролази, брзо „као сабља”, што каже моја мајка: „Док чујеш фијук већ ти је за вратом”. У седам сати зове ме отац Драгић, кратка реченица, суздржана, пуна пригушених емоција. „Умро ми је отац, Зоране, сахрана је сутра...” Следио сам се, све се прекинуло, не размишљам ни о чему више. Седим и са своје терасе на Багдали гледам у даљини јасне обронке Мојсињске Свете Горе, десно изнад расадничких зграда израња месец – последња четврт.

Размишљам о нама, људима. И наш живот је тако подељен у четири дела, и ми имамо као неке месечеве мене – када смо млади, када смо у

пуној снази... Да ли је отац Војислав осетио своју последњу четврт, последњу четврт свог живота међу нама? И како се то осећа? Мени, рецимо, већ почињу да сметају звукови осим цвркута птица, сметају ми оштре слике зграда, стакла, металних конструкција, бетона, а од-марам се док гледам лишће које трепери, траву која се њише на благом поветарцу, брзу реку, огромне таласе морске и пену њихову кад ударе о обалу. Враћам се природи.

Са годинама полако напуштамо своја људска дела и враћамо се делима Божјим, да будемо ближи Господу. Сутрадан смо колима оца Александра Ерића кренули за Јаловик. У колима смо чика Доса из Петине, отац Перица, отац Александар и ја. Испред нас у епархијском ауту Његово Преосвештенство Епископ крушевачки господин Давид. Крећемо се ауто-путем према Београду, па преко Добановаца за Шабац и Јаловик окружен вијугавим путевима и брдима.

Брда око Јаловика личе ми на Вајмарска брда из Екерманових записа о Гетеу, валовита, не превише висока, 300 – 400m надморске висине. У таквом окружењу човек уметник, стваралац, осећа се испуњено, свестан је свог јединства са природом, не плаши се природе као људи из равнице, нити има проблем превеликог истицања себе, постављања себе у први план, изнад природе, као људи који живе на високим планинама.

На једном од таквих валовитих брда, одмах изнад пута, Црква Светог Луке. Опело у цркви, опело које служе свештеници Епархије шабачке и Епархије крушевачке, величанствен је приказ

достојан оца Војислава Илића који је читав живот свој предао Цркви и Господу. А био је свештеник Српске православне цркве у, за Србију и народ српски, најгорим временима комунистичке страховладе, у временима када су многи Срби Комунистичку партију стављали испред свог српства и своје Србије, у временима када су неки који себе и данас називају Србима били спремни да се жртвују за своју компартију, али не и за своју Србију. Често размишљао да ли су они уопште и били Срби, јер припадаш ономе у шта верујеш и за шта се жртвујеш; ако верујеш у партију и жртвујеш се за партију, онда је за тебе тешко рећи да си Србин. Отац Војислав је често био између чекића и наковња, између комуниста и вере у Бога и у Србију и успевао је да издржи све нападе и да опрости све подсмехе, а онда је одлучио да се врати у свој Јаловик.

Дошао је да још једном погледа ова брда, ову цркву, ово небо. Дошао је да споји, да привеже што се раздвојило, да удене себе у земљу својих предака. „Идем да легнем у кревет мога оца”, рекао је на одласку из Крушевца за Јаловик. Нашли су га на земљи предака, у свом селу, окруженог стаблима која су парала небо. Очи су му биле испуњене, не сузама, не болом, већ лишћем које трепери и светли, сунцем које га милује и залази.

Његове комшије међу којима и неколико школских другова Војиних из оних дечачких дана у Јаловику причају ми у хладовини код Цркве Светог Луке о Воји, причају о његовом последњем доласку. „Дошао је овде да буде са

нама. Ишао је са нама свуда, и у поље, и у њиву, и у шуму. Ми смо овде годинама, сваки дан, навикли смо на овај груби сељачки живот од јутра до сутра. Кема је за нас био други свет. Свет књига и молитве, свет преданости Цркви и Господу. Живот на селу је нешто друго, али Кема се није дао. Да, Кема... Кема смо га звали још из дечачких дана. Био је увек онако коштуњав али чврст, јак. И сад кад је поново дошао овде, међу нас, био је чврст, можда мало уморан од животне борбе, али био је онај наш Кема кога памтимо. Све је хтео сам, а много је мог'о сам."

У смирај дана пошли смо за Крушевац. Испратило нас је наранџасто – црвено небо и валовита брда око Јаловика.

ЕНЦИКЛОПЕДИСТА

На вест да припремам ову књигу јавио ми се крушевачки енциклопедиста мр Слободан Симоновић. Он је познавао мога оца. Ево његовог *Сећања на протонамесника Војислава Илића*:

„Поштовани читаоче, смерно вас молим да ми опростите што у својој скромној беседи узимам слободу да кажем коју реч поводом упокојења нашег Богоугодника, протонамесника великошиљеговачког Војислава Илића, сахрањеног у порти јаловичког храма код Шапца.

Налазим се у некој врсти моралне тескобе, јер се бојим да не повредим људску скромност и духовничку смерност нашег уваженог брата и пријатеља, протонамесника Воје, светог Оца. Наиме, била ми је част да сам у више прилика могао да се са њим сусретнем у простору Цркве Свети Ђорђе у Крушевцу, после Свете литургије, Крушевачком позоришту и неким пригодним црквеним просторима и свечаностима и поразговарам са овим честитим Богоугодником, да са необичном пажњом пратим сваку његову благу реч о црквеном и свеопштем животу нас људи. Увек је знао да да благи савет о животу, вери.

Био је и остао сведок Божјег постојања, вере православне и љубави. Казивао ми да је знао да претрпи и неке пакости, штитећи своје посто-

---

јање, бринуо за своју породицу као и за све вернике. Знао је ко наставља његовим путем па је о њему посебно бринуо, да га укроти и у злоћи коју су покушавали да му чине. Корачао је и зборио тихо и усправно, као вита јела. Лепа реч души лек, био је његов савет.

„Кажу да свако стабло има онолико грана над земљом колико има жила под земљом. Можда је и од српског народа на земљи остало онолико колико се овде појављује испод земље.” (Матија Бећковић) Снажно је стабло које је иза себе оставио отац Војислав.

Брат Војислав је напустио овај живот и удаљио се од нас, ипак смо с њим увек сједињени, јер смрт нас не може раставити. Сви заједно путујемо истим путем према оном месту где ћемо заједно боравити, да се више никад не раставимо.

Растајући се, клањамо се, целивамо га и поздрављамо, молећи се Христу Богу у нади да ћемо овог оданог, честитог и делотворног брата Цркве загрлити у Христу Господу нашем, који је васкрсењем Својим, смрт победио.”

Прошле године у Крушевцу је изашла књига Миломира Стевића *Био-библиографија Слобода-на Симоновића*. А његово животно дело јесте *Енциклопедија Крушевца и околине*.

ПАТРИЈАРХ ПАВЛЕ

Отац је волео патријарха Павла. Још као млад свештеник, он би из Барбатовца путовао у Призрен код епископа рашко-призренског. Остајао би по дан-два код њега, спавао у старом владичанском конаку и учио. Начин исхране усвојио је од патријарха Павла. И као да гледам оца кад завршава ручак, он последњом корицом хлеба „огланца” тањир.

– Овако ради владика Павле – говорио нам је кад смо били деца.

– *Идеологија која влада у земљама источне Европе, па и нашој, идеологија је мржње*, рекао је, сине, владика Павле за комунизам – тврдио је отац кад су сељаци из мог детињства говорили бајке о Титу.

Последња књига коју је отац купио за своју библиотеку је *Патријарх Павле, Косовска искушења* (писац и приређивач Нађа Андрејевић, Београд, 2010. године). У њој, на страни 35, нађох патријархову мисао о комунизму коју чух као дете од оца. Било је ту и мало објашњење:

– Говорило се: кад није успела идеологија да подстицањем класне мржње изазове светску револуцију, прибегла је изазивању међунационалних мржњи, а одиста је у томе највише успела на овом нашем простору. Вековном наслеђу сукоба и насиља на Косову и Метохији идеоло-

---

гија Федеративне Југославије додала је нове раздоре, на несрећу и шиптарског и српског народа.

– Он ће увек рећи истину – причао је отац своје утиске о Патријарху – Такав ти је био и деда Драгић – завршавао би отац своју поуку.

– Цркву у Ђаковици, 1950. године, нису срушили Шиптари, већ Срби комунисти који су скупљали потписе грађана, чак и међу појединим свештеницима – слушао сам од владике Павла – Сине, ови свештеници су били Удружењци.

После избора нових епископа Српске православне цркве, на Светом архијерејском сабору 1978. године, мој отац је био у Призрену сведок дијалога између епископа рашко-призренског Павла и ректора Богословије протосинђела Никодима Ђуракова:

– Како су изабрани нови епископи? – упитао је отац Никодим.

– Ми дамо једног кандидата, они кажу не може. Ми онда предложимо другог, они ни њега неће. Трећег је власт прихватала! – одговорио је епископ Павле, каснији патријарх српски.

БАРБАТОВАЦ

– Од Лудог Живка су те спасли твоји чиви-
јаши! – био је категоричан наш кум.

– Он је предлагао твоју ликвидацију. А ми
смо затражили, најпре, да нам Јаловичани дос-
таве твоју карактеристику. Она је била одлична.

Тако је говорио Маринко Цветковић, дирек-
тор више фабрика, који је, у доба мог детињства,
имао привилегију да путује авионом и све снима
својом камером. Наравно, био је партијски чо-
век. Своју децу је крстио кад су одрасла, и то
крадом. Времена су, већ, била другачија. А да се
то не би случајно сазнало у селу, кума је била
моја мајка.

Кумово признање, после десетак година, за-
печатило је оно што смо ми у кући стрепели и
преживели. Очево настојање да обнови спо-
меник свом претходнику на барбатовачкој паро-
хији, оцу Илији Симићу, умало се није трагично
завршило.

У *Топлим сузама на путу за Јерусалим* про-
говорио сам о тим драматичним збивањима:

– А ти, мали, где ћеш? Враћај се кући! – од-
бруси милиционар на улазу у Соколану. Одве-
доше ми оца. Те 1975. године још нисам пошао
у школу. Од барбатовачке порте до Соколане,
док су два милиционара приводила оца на
саслушање, нисам се одвајао од њих. На улазу у
зграду онај крупнији подвикну на мене. Нисам
отишао кући. Стајао сам под прозором поште

покушавајући да чујем, спрат изнад ње, шта се догађа с оцем. Усамљен и беспомоћан, подигао сам руке ка небу и заплакао. После два сата милиционари су изашли из Соколане, а ја сам се привио уз родитеља и прошапутао:

– Тата, био сам ту, под прозором.

Барбатовачка Соколана подигнута је између два рата. *Политика* је писала о њеноме освећењу. Саграђена је преко пута цркве. На њој је стајало исписано крупним словима: *Спомен-дом оца Димитрија Димитријевића*. После Другог светског рата комунисти су премазали овај натпис, али су стара слова избијала кроз креч. Испред барбатовачке цркве сахрањен је отац Илија. Породица му је подигла споменик и засадила цвеће крај гроба. Волео сам, кад смо играли жмурке, да се кријем у великом шимширу. Уђем у њега и останем с тајанственим мирисом жбуна, прикривен за свет. Надгробни споменик оца Илије скојевци су порушили после рата. Момчило је причао и ко је то учинио. Нисам у свему могао да верујем деда-Момчилу, јер су нас у школи учили другачијој историји.

– У црквени клозет бачен је споменик у камену – биле су његове речи, после којих му више нисам ништа веровао. Отац је хтео да обнови споменик својих претходника на барбатовачкој парохији.

– Ти ли си тај што обнављаш четништво, а? – упита следник на саслушању. Жеља да се врати споменик оцу Илији пред његову цркву и име оца Димитрија на његов спомен-дом умало не однесе још сестриних, братовљевих, мајчаних и мојих суза у Сузарник.

Кад се 1968. отац настанио у Барбатовцу почео је да слави крсну славу. Купио је рибу јер славио зимског Светог Николу.

– Попе, шта ће ти толика риба? – упитао га је комшија, чика Брена.

– Славим Светог Николу – одговорио је мој отац.

– Неће нико да ти дође на рибу! Боље да си купио прасе! – завршио је чика Брена своје саветовање.

У Барбатовцу нико од славара није постио зимског Светог Николу.

– Сине, деда Драгић је једне зиме, још смо били у задрузи, иш'о по рибу за Светог Николу у Шабац, па кад је ту није било – у Београд, па кад је ни ту није било – у Загреб – казивао ми је отац, коментаришући „савете” својих првих парохијана.

Отац је преминуо у родном селу, у понедељак треће недеље по Пасхи – Мироносица. Тог дана у цркви се чита Апостол, из Дела светих апостола, о првомучеништву Светог архиђакона Стефана: „А сведоци метнуше хаљине своје код ногу младића по имену Савле, и камењаху Стефана, који се мољаше Богу...”

ХАЈДУК СТАНКО

Предавање *Страдање цркве и народа од комуниста у крушевачком крају* држао сам у Крушевачком позоришту, 19. новембра 2009. године. Сала је била препуна. Новинар Ненад Ницовић у *Граду*, од 4. децембра, стр. 19, најбоље је известио са овог предавања, чланком *Шест деценија у ишчекивању правде*.

Отац је седео у првом реду.

На почетку излагања своје предавање сам посветио деди, по оцу, Драгићу Илићу (1909-1981) – по коме сам добио име. Он је био краљев војник до смрти. Војску је служио 1928. године у Нишу, па је тада положио заклетву краљу и отаџбини. Имао је обичај да ме зове „Голубићу”. Пред смрт је тражио да му читам *Хајдук Станка*. У својој библиотеци – радионици за писање, чувам на зиду његове фотографије из ратних дана са натписом *Успомена из четништва*. Двадесеторица добровољаца из Поцерине са шајкачама и кокардама на глави позирали су фотографу. Њихов барјактар раширио је у десном углу заједничке фотографије заставу са белом лобањом и, под њом укршетним костима на црној подлози, са натписом: *Слобода или смрт*. Сви су избријани, што је мени као ученику основне школе био први доказ да историја коју учимо о четницима као брадоњама није исти-

---

нита. Деда Драгић је тада имао тридесет и три године. Лежао је налакћен на десну руку, која је прихватила кундак пушке са подужом цеви ослоњеном на благо подигнуто лево колено. Имао је пресне опанке са вуненим доколеницама, чакшире, ланену кошуљу и неизоставни гуњ. У *Објави*, издатој у Коцељеви 15. децембра 1942. године, којом се по расформирању Каменичког четничког одреда Драгић Илић отпушта кући, командант одреда коњички потпоручник Анђелко Думовић, вели: „Именовани је учествовао у свим борбама против народног непријатеља – комуниста, у борби против истих истакао се као храбар и пожртвован борац.”

Уједно, ово предавање је посвећено и Милovanу Данојлићу – најбољем савременом српском лирском антропологу који лепо, у својој књизи *Личне ствари – огледи о себи и о другима*, Београд, 2001, стр. 15 и 90, вели:

– Године 1944-45. завладао је страх који се код нас, и после пола столећа, на сваком кораку осећа. Клице страха, бачене у душе одмах после рата, годинама су доносиле богат и разноврстан урод.

СВЕТЛО

Предавање *Страдање цркве и народа од комуниста у крушевачком крају* које сам држао у Крушевачком позоришту, 19. новембра 2009. године, после посвете деди Драгићу, наставио сам овим речима:

Једна од библијских мисли, коју сам врло рано чуо захваљујући своме оцу – који је вечерас са нама (аплауз), доводи ме вечерас пред вас, драги пријатељи у Христу: „Казуј истину ближњему својему” (Прич. 22,21).

Рођен сам у црквеној кући Храма Светих цара Константина и царице Јелене у Барбатовцу, у којој су комунисти на Светог Стевана 1943. године убили свештеника Илију Симића. Своје одрастање на мучилишту парохијског дома у ком се мој отац настанио 1968. године, описао сам у књизи *Топле сузе на путу за Јерусалим*. Вечерас ћу рећи, први пут, и то како су једне ноћи руке бездушника снажно залупале на наша улазна врата. Нисам још имао десет година. Отац је отпутовао у родно село, па сам у кући, ту ноћ, био са мајком, две године млађом сестром и седам година млађим братом. Мајка се силно уплашила и упитала: „Ко је?” Уместо одговора уследило је снажније ударање у врата од меког дрвета. „Иди сине, до прозора, види ко је?”, нагнула се мајка к мени и рекла ми полу-

---

шапатом. Савлађујући страх у себи стигао сам до половине кухињице с чијег прозора се могла видети тераса са улазним вратима. Тада је рука бездушника одврнула сијалицу изнад улазних врата. „Спољно светло”, како смо га у кући звали, било је угашено. До зоре смо плакали, нарицали, вапили за милост и помоћ склупчани у кревету, на оном истом месту где је убијен отац Илија Симић, а они нису престајали да снажно ударају на улазна врата и све прозоре. Мој отац, свештеник Војислав Илић, тих дана, желео је да обнови надгробни споменик оцу Илији, пред барбатовачком црквом. Комунисти су, после рата, овај споменик порушили и бацили га у пољски клозет у барбатовачкој порти. Жеља за обновом овог надгробног споменика разјарила је топличке комунисте, предвођене Лудим Живком – носиоцем партизанске споменице 1941. године.

Године 1986. отац је добио премештај у Велики Шиљеговац. Опет је служио у цркви у којој су комунисти убили свештеника Божицара Јовановића – сина чувеног проте Аврама Јовановића.

Имао сам осамнаест година, био ученик Богословије Светог Саве у Београду и занемео од чуда кад сам сазнао за неприлике руског свештеника Антонија Оглобина из суседног села Здравиха. Владика нишки Јован писао је Светом архијерејском синоду, 20. октобра 1953. године:

„Парох здравињски у Намесништву ражањском известио нас је, да су га на дан 8-ог, овог месеца, око 20 часова увече напала непозната лица у његовом стану, којом су приликом каме-

---

ницама полупала сва прозорска стакла на стану.” Две недеље касније, 6. новембра, исти владика пише Синоду: „Понова извештавамо Свети архијерејски синод да је парох здравињски, јереј Антоније Оглобин и по трећи пут нападнут ноћу од стране непознатих лица у своме стану...” (Вељко Ђурић Мишина, *Летопис Српске православне цркве 1946-1958*, Београд, 2000, стр. 503)

Почео сам да записујем све што сам дознао, најпре од оца, а онда и из свих других извора.

ПРОТА ИЛИЈА СИМИЋ

Био сам тако мали да се сећам само својих суза, мајчиног загрљаја и делића страшног сна који ме је пробудио. Чуо се, најпре, јак пуцањ. Пренуо сам се из сна и видео на смрт рањеног свештеника како пада на мене. Улазна врата била су отворена и јак мраз из дворишта продирао је у кућу. Убице нисам успео да видим, али сам знао да су ту, око нас, иза куће – свуда. Био сам тако уплашен да нисам могао ни заплакати. Сузе, којих се добро сећам, лиле су низ моје хладне образе. Биле су топле. У њих је, последњи пут, погледао рањени свештеник, а онда је испустио душу. Мајка ме је узела у наручје и заљуљала. Преживео сам морску болест имајући представу о родној кући као о броду с мртвацем. Упитао сам:

– Куда плови овај брод?

Непознати глас ми одговори:

– У Свету Земљу.

Тада сам се расанио.

Свештеник Илија Симић убијен је 10. јануара 1943. године у парохијском дому барбатовачке Цркве Светих цара Константина и царице Јелене. Мој отац, свештеник Војислав Илић, дошао је 1968. године у ово село и настанио се у кући у којој је убијен отац Илија. Ту смо рођени сестра, брат и ја.

У то време, црквењак при овом храму био је деда Момчило из Спанца. Он је причао, седећи у нашој кући:

– Мене је спасао отац Илија, Бог да му душу прости. На пијаци у Куршумлији добијем, после Првог рата, неке књиге на поклон. Дођем кући и седнем да читам. Те године одем у суботаре и станем проповедати све најгоре о вери својих предака. Чује за то отац Илија и дође код мене кући. Три дана он није излазио из мог дома. Кад је отишао, ја сам већ био његов црквењак, нек' му је лака земља – рече, мало поћута, па настави:

– Други дан Светог Стевана ратне 1943. године ушао сам у цркву да упалим кандила пред свету Службу, а отац Илија је остао с двојцом парохијана овде у кући. Дошли су да пријаве крштење и узму свету водицу за дете. Свештеник Илија седео је, ево овде, за столом и записивао име детета које је дао на водици. Они су стајали, тако ту (показа руком на врата). Отац Илија ми рече: „Иди упали кандила.” Узмем благослов и пожурим у цркву. Кад сам палио кандило пред Господњом иконом, а њега ме је духовник научио да првог палим, чуо сам пуцње. Истрчим из цркве и видим ону двојицу где беже преко поља ка Кашевару. Четници у Соколани преко пута нису стигли ни метак у цев да ставе, а војвода каљајски лежао је мртав у својој свештеничкој канцеларији, ево овде – рука деда Момчила заустави се крај кревета где спавасмо сестра, брат и ја.

Док сам студирао теологију у Београду, Богословски факултет Српске православне цркве био је смештен у предратни хотел „Дубровник” на Косанчићевом венцу, преко пута Патријаршије. Волео сам да пређем Улицу краља Петра Првог Ослободиоца и зароним у старе књиге из патријаршијске библиотеке. Њен управник, стари професор Богољуб Ћирковић, родом из Спанца, био је жива енциклопедија. Волео сам да га слушам. Једном у *Гласнику Српске православне цркве* за 1943. годину нађох мали запис: „Нишка епархија, јереј Илија Симић, парох барбатовачки у Архијерејском намесништву косаничком, уснуо је у Господу дана 10. јануара 1943. године. Вјечнаја памјат!”

Браћајући књиге, упитах професора Ћирковића:

– Шта би с оцем Илијом Симићем из Барбатовца?

Он ме погледа и мирно одговори:

– Отишао је у Свету Земљу – заћута, па додаде:

– У Јерусалим.

ПОП МИТА КОМИТА

У првој половини XX века Немци су у два наврата боравили у Барбатовцу. Пред други долазак стране војске свештеник у селу био је Илија Симић. Он је гајио сећање на Први светски рат, који је добро запамтио у родној Пећи. Волео је пчеле и писање. У часопису *Преглед Епархије нишке*, 1938. године, објавио је с фотографијом животопис свог претходника на парохији и земљака: *Житије свештеника Димитрија Димитријевића, поп Мите Комите, војводе Топличког устанка*. Ово дело после више од пола века у *Топлим сузама на путу за Јерусалим* има своје друго издање: „Отац Димитрије рођен је у Ђаковици, између Призрена и Високих Дечана, у породици Димитријевића, која је Србима у Ђаковици увек била пример у родољубљу, путоказ да се издржи до краја и поднесе терет турскога ропства. Није било лако одржати се Србином у Ђаковици и још пружати пример осталима да не поклекну. Арнаутски коленовићи, одметнути од царског закона, стално су одржавали страх и трепет над целом околином с јаким качачким бандама. Затварајући царску власт – пашу у конак, а војску у касарне – стављали су цео подримски живаљ на милост и немилост својој обести. Али се народ, ипак, довијао. Код црквице, допола у земљу сабијене да се служба на

сокаку не би чула, недељом и празником, трговци, дућанције и мутавције, бледи и испијени од вечитог страха, храбрили су једни друге и с великим поверењем и оданошћу се окупљали око својих ћутљивих и брижних првака. У таквој средини поникао је поп Мита. Бистар и окретан, стална је брига својих на дому. Послали су га у призренску богословију да учи и јуначи се. Другове је имао са свих страна: из Црне Горе, Србије, Маћедоније и Босне. Слушао је њихове приче о народном животу. Слушао и уздисао. Ту, у богословији, огрејао се и подигао духом да више никада покуњено ропски не прође, па постаје и остаје заточник Србадије и слободије. Када је завршио Богословско-учитељску школу коју је основао архимандрит Иларион Весић, увидеше његови родитељи да он не зна, нити хоће да зна, за увијање и подилажење Турцима. Сербез и изазивачки кретао се по турској касаби. Око му није трептало од арнаутске мартинке. На једвите јаде га је његов стриц и учитељ Трифа Димитријевић, наставник богословије, довитљиви Ђаковичко-призренски првак, наговорио да бежи из огња, јер је осећао да неће дуго службовати ако остане међу својима. Тако је Димитрије у Санцаку постао учитељ. Али и овде, убрзо, дође Мујо да му се натреса, а он, ни пет ни шест, хитро, како је само могао да потрчи, упаде у разред за брешку. Мујо, кад је то видео, стаде бежати тако брзо, да је тек у суседном селу застао и одануо:

– Виђи крмекога сина! Ху, људи, у турскоме царству, па готово погибох од крмка!

Ко зна шта је радио до Врања. Ту се мало задржао, с друштвом походио обесне чауше и разуларене балије по нашем југу. Од тада му је и оно друго презиме – Комита. Када се „заситио”, кренуо је да ствара породицу. Запопљен је у Београду и послат на парохију у Сијеринску Бању, где се састаје с чувеним поп Ђорђем из Нахије пећке, који је, својевремено, спровео чету Лазе Кујунџића до Велике Хоче. За овим је добио парохију барбатовачку у Топлици да је ближе Преполцу. Причали су старији људи, у парохији барбатовачкој, о поп Мити:

– Пргав и љут, мало напрасит, ко му нарав зна, лако га подноси. Кад му љутина прође, мек и добар, као други човек. Сув и коштуњав. Брз, као олуја. После службе, код Цркве, готово стално, бацао је камена с рамена. Погађао у нишан с једним оком као ретко ко. Друго му је око било стаклено. Чик мајци да је смела која жена да прича у цркви кад он служи. Уочи 1912. године неколико пута је прелазио границу с друштвом. У рату 1912. године предводио је један четнички одред. Катастрофалну 1915. годину дочекао је у Барбатовцу, где је и кућу подигао. Изела би га срамота да бежи и да оставља народ без икакве заштите. Дочекивао је и испраћао бежанију као да су му сви својта и кумови. Престоничко друштво „Обилић” оставило је код његове куће тешку златом извезену заставу и, благодарећи њему и његовој попадији, ова је драгоценост сачувана иако му је дом и све у њему, до кашике, изгорело. Отац Димитрије дочекао је непријатељску војску храбро и поносно. Надао се на хришћанску и јуначку увиђавност, на словенско

братство. Али, вређање и унижавање повратише му дане ђаковичке шкипетарије. Јекнуо је и тврдо се покајао што није с друговима кренуо кланцима албанске Голготе. Окупатори разабраше за његову кондуиту. У Горњем Паничереву код Старе Загоре ставише га Бугари под стражу и присмотру, али им то није помогло. Поп Мита, најпре изудара једног колегу што торбарењем по логору понижава чин и друштво. Затим, поред оружаних стража, на дан Велике Госпојине 1916. године, као вихор, дочепа се брегова и шума заједно с поп Глишом и десетак храбрих сељака из Топлице. Све је подигнуто и пошло да га хвата. Знојави и поцепани „старши”, да би избегли срамоту, измислили су лаж:

– Затепамо га и тамо га заровисмо!

Његови другови у логору у тишини га опева-ше, а он, здрав, упртио брзометку, Фердинандову, с торбом фишека и из Бугарске стигао у Топлицу. Прво се у својој парохији јавио верној кући Миловановића. Ту је скинуо браду и све спољне свештеничке знаке да га не би препознали и да не би навукао мржњу и освету на верне му куће у парохији. Разабрао је за прилике и почео стари комитски посао: прикупљао најодважније, поносите, правичне и ољагане код окупатора. С њима је западао по путевима и сутескама, вршио жестоке обрачуне с арамијама. Улазио је страх у људе. Секнуше се крволочни фелфебери и цуксвирери. У сваком селу и засеоку, на слави и скупу, говорило се о поп Мити, и храбрили се људи. По шумама се крстило и венчавало. Обретао се онде где нико о њему ни сањао није. Претио је пузавцима и издајницима

да оставе занат, иначе ће његова да им суди. Изабрао је записничара и образовао суд, строг и правичан. Стизала су му писма и гласи са свих страна. Дарежљиви и свесни људи помагали су га својски: дуваном, опанцима и фишецима. Тврдицама је отимао. На састанцима договарале су се војводе, вршила се припрема, свуда су се пушке подмазивале. Бугарска Наборна регрутна комисија покушала је да регрутује Топличане. Вешти кметови су укривали момке, а изводили старце. По школама, окупаторски учитељи фалсификовали су историју да би што брже надали ученике. Бугарским свештеницима ни силом народ није прилазио. Ускомешало се. Пећанац је молио да се народ не подиже на буну јер нису имали чим ослобођени крај да бране. Нестрпљење је било велико: Ко зна кад ће српска војска Солунски фронт да пробије? Поп Мита и Коста Војиновић, истоветници у свему, тражили су да се не стоји скрштених руку. Народ, не чекајући општу одлуку, ударио је на Куршумлију, коју је на јуриш ослободио од Бугара. Немајући куд, сви су ступили у акцију. Налетом, са свих страна, устаници су ударили на Прокупље и, ту, на прагу начелства, где се непријатељ утврдио, пао је у јуришу, с бомбом у руци, поп Радивоје Вучинић, парох малоплански. Устаници су ослободили Топлицу, а да би се отворио већи фронт како непријатељ не би бацио сву снагу на једно место, требало је дознати снагу у стајаћој војсци по околним окупаторским гарнизонима. Хитно се упућује поп Мита да подигне устанак у Јабланичком крају. Помогао му је и одважни професор Радовић и у

околини Лебана припремили су устанике. Раније одметнути су им пришли. Сакупљена је храбра чета с којом непријатељу зададоше тежак ударац. То се рашчуло и крај се запалио. Поп Мита је подстицао личним примером на такмичење у јунаштву. Без одуговлачења, ударао је на околне окупаторске постаје. Непријатељу је силазило срце у пете, а онда је с јаким одредом кренуо на Лебане и заузео га. Цео Јабланички крај устао је на оружје. Видео је непријатељ, са свакојаком војском по околним гарнизонима, да неће моћи да одоли устаницима. У великом страху да се огањ устанички не разнесе по целој Србији, непријатељ је убрзано довукао, с фронта, целу дивизију. С неколико одреда Планинске дружине и македонских комита окупатор свом жестином удара на устанике, који чине узмаке за песму и причу. Као вазда у оваквим приликама, кад нема коморе и муниције, мора се назад. Али има храброг узмицања када се одступа корак по корак, а сваки метак чува за сигуран погодак. Војводе су с четама одступале ка планинама и беспућима и гледале да намаме тамо непријатељску војску, али се она није дала „на труле даске”, већ је ударила на живаљ, села и насеља. Топлица и Јабланица, попаљене и попрскане крвљу, малаксавале су. Војиновић и поп Мита удружише остатке одреда и зададоше добре ударце непријатељу: у забрану код цркве драгушке, близу села Лазаревца, на Каљаји и више цркве гргурске. Крајем месеца априла 1917. године, после једног жестоког обрачуна са окупатором на обронцима косаничких брда у Барбатовцу је запаљена кућа поп Митина с покућанством и црк-

---

веном архивом. После спаљивања општине и парохије барбатовачке, код села Вишесела састадоше се последњи четници топлички. Поп Мита рече Војиновићу да је вољан, с неколико најодважнијих другова, кренути за Солунски фронт.

Он изабра друштво, а Војиновић написа писмо српској влади о Топличком устанку. Отац Димитрије, као добар познавалац југа, срећно се дочепао Шаре и с друговима приближио фронту. Али, лоше среће било је код поп Мите: осетиле их мртве страже непријатељске и припуцале. И за трен ока Митина група, избразданим ровинама, поделила се на два дела: један део је утекао, а поп Мита паде тешко рањен, али није хтео да обрне цев у своју слепоочницу, већ је револвер испразнио у приспелу гомилу непријатеља, бацио гвожђе и дошао им шака. У логору су разабрали ко је, па су га лечили и излечили, а потом спровели за Софију, а одатле, као највећег апсеника, утамничили су га у нишки град да истјазавањем докуче комитске тајне како би се што пре дочепали главе Војиновића и Пећанца. Тврдили су неки да је поп Мита једне ноћи покушао бекство и готово им измакао. Непријатељ је једва пустио попадију, госпођу Дару, да оца Димитрија обиђе последњи пут. Нашла га је окованог тешким гвожђем, под батинама изнемоглог, али још крепког духа. Он јој је, онако брзо, по свом обичају, рекао:

– Молим те, молим те, што си дошла? Ја сам готов, видиш. Чувај децу и образ. Иди и не плачи. Бог је рекао да овако буде!

После неколико дана, опет је дошла попадија Дара да посети супруга. Раздрао се на њу надзорни официр, који је одахнуо када су последњи пут одвели поп Миту из ћелије:

– Отивај! Закарасме га!

– А где га закопасте? – питала је прекаљена попадија.

– Отивај! – загрме официр.

Под тешким теретом у души, а да се не би заситио непријатељ њеном трагедијом, уздигнуте главе и пркосно отишла је с градске капије попадија, тражећи низ Нишаву поп Митино тело, али га не нађе. Отац Димитрије убијен је 16. децембра 1917. године, кад и војвода Коста Војиновић више цркве гргурске. Мучитељи су држали поп Миту у животу док им не падне шака још неко од војвода. У порти цркве гргурске, где је највише крви просуто у Топличком устанку, подигнута је спомен-гробница Кости Војиновићу и његовим изгинулим друговима, одакле се виде устанички положаји где су се водиле најкрвавије борбе. Биста војводе Косте Војиновића положена је на мраморни стуб у који је утиснута слика поп Митина тако да гледа на цркву. Пошто отац Димитрије, великомученик топлички, гроба нема, ту, над заједничком раком његових најбољих другова, нек' му свећу пале његови парохијани, јер су, у време његово, били заштићени од сваке арамије као заградом. Споменик ће бити освећен 2. октобра ове године, када ће, још једанпут, Топлица освежити своју тешку, али славну прошлост. Кад оно, скоро, учинисмо двадесетогодишњи помен оцу Димитрију и палим свештеницима епархије нишке

код Саборне цркве у Нишу, не бејаше сина поп Митиног да упали оцу свећу. Место њега, слегао се велики народ и зажегао захвалницу од чијег пламена је и данас топло онда присутнима.”

У Нишу постоји Улица Димитрија Димитријевића. Преживела је све промене назива улица из друге половине XX века. У њој је смештено седиште нишке епархије, у којој епископ цркве Божје на канону Евхаристије приводи верни народ у Горњи Јерусалим, Небеску отаџбину свих хришћана. Отац Димитрије био је и учитељ барбатовачки, са својом супругом, од 1912. до 1915. године. У данима свог великог школског распуста, ратне 1917. године, пред хаџилук за Свету Гору и Јерусалим преко Солунског фронта, он се потписивао *војвода топлички*, а његов први устанички псеудоним био је *Топлица*.

P.S. После изласка из штампе првог издања *Топлих суза*, Улица Димитрија Димитријевића у Нишу је добила свој садашњи назив *Епископска*.

MAURIANUS

Био сам дете кад ме је отац одвео у Цркву Светог Николе у Куршумлији.

– То је Немањина задужбина, сине – показао је руком ка манастиру, кад смо се приближавали – Светог Симеона Мироточивог – завршио је кад смо ступили пред светињу.

Сећам се да су археолошки радови били у току. Кости, жуте као лимун, ископане крај манастира грејале су се на сунцу.

Њима је посвећен мој роман *Maurianus*.

„Небом заплови птица селица пошто се вину са свога одморишта на манастиришту. У прашини, на прозору порушеног манастира, остаде траг мајушних птичијих ногу, у ореолу од камене пластике олтарске бифоре са рељефом биљака, финим преплетом пузавица и птицом са раширеним крилима.

Птицу у вечном лету, на најсветијем месту храма, ктитор је наручио код знаменитог средњовековног мајстора. Древни задужбинар, кад је био дете, маштао је о летењу. Покушавао је да лебди над земљом, да застане у ваздуху. Сањао је да га сила небеске теже носи као птицу.

– Селице су људи на земљи док чекају да полете ка небесима – говорио је на градилишту добри ктитор искусном мајстору.

Жупан Немања, пре него што постаде велики жупан и једини господар Рашке, саградио је Манастир Свете Богородице код Куршумлије, на остацима рановизантијског храма насталог на прелазу из V у VI век. У манастиру је, после ктиторовог повлачења са престола и одласка на Свету Гору, његова жена Ана, мајка Светога Саве, провела своје последње дане на земљи као монахиња Анастасија.

Манастир је порушен у доба Турака.

Приликом његове конзервације половином XX века интересовање научника привукао је велики број опека са разноврсним отисцима на предњој углачаној страни опеке. Један архитекта објавио је цртеже ових ознака са опека које се сусрећу и у другој куршумлијској задужбини Стефана Немање – Манастиру Светог Николе, нагласивши:

– Чему су оне служиле, до сада нисмо могли утврдити.

Он је запазио још једну занимљивост:

– Посебну пажњу привлачи опека са потписом *Maurianus*, која је на овоме локалитету нађена други пут.

Немањини манастири Свете Богородице и Светог Николе својом лепотом крстили су место у коме су подигнути – народ га прозва Беле Цркве. Овде је Свети Сава 1219. године основао српску православну црквену област – белоцркванску епархију, која је постојала све до Велике сеобе Срба 1690. године. Стари Крушевац је припадао овој епископији.

По древном теолошком учењу сва је природа логосна, јер је Животодавац утиснуо творевини своје знаке, знамене, лепоту – енграме.”

ЕВРОПЉАНИ

После Титове смрти чишћен је клозет у барбатовачкој порти. У њему су пронађени остаци каменог споменика оца Илије. Деда Момчило био је у Светој Земљи. Упалио сам једну воштаницу за покој његовој души са закаснелим осећањем стида: како сам могао да му не верујем. Мој отац је очистио споменик и положио га крај гроба оца Илије. Једно давно заборављено свештеничко име, с крстићем испред датума: 10. јануар 1943, сунчало се пред Црквом Светих цара Константина и царице Јелене. Тих дана, враћајући се из кашеварске порте с брања јабука, пред нашом кућом смо затекли четири странца. Два мушкарца и две жене с великим ранцима знали су све европске језике, осим руског који смо учили у школи. Њихова питома европска лица и гестови нису нам ништа одређеније могли рећи. Видело се да желе неку помоћ од нас. Скупи се комшилук, дође и тетка Маца. Она је мало радила у Немачкој и знала је понешто и да прича с њима.

— Ови људи су ходочасници. Они пешице путују у Свету Земљу. Успут спавају по хришћанским богомољама и моле за конак у вашој кући. Пошли су летос из Немачке и журе у Јерусалим. Те ноћи уморни пешаци у својим врећама за спавање уснише блаженим сном на месту где

је, на путу за Свету Земљу, убијен отац Илија Симић, барбатовачки хаџија. Нашој децјој радости због странаца у кући није било краја. Сутрадан они хтедоше да наставе путовање, али их отац умоли да остану још један дан:

– Сутра је света Недеља и долази владика на петнаест километара одавде. Пођите са мном. Предахните од пута.

Нисам ишао у Куршумлију. Остао сам у кући с Французом који је добро играо фудбал и чинио ми одлично друштво за игру. Носио је сандале. Кад је пред црквом угледао делове споменика оца Илије како се сунчају, упро је прстом ка гробу. Говорио сам му дуго о негдашњем свештенику барбатовачком као да сам сам деда Момчило, а он ме је само гледао.

– Ово је Света Земља – заврших казивање.

Владика је у Куршумлији примио ходочаснике после свете Службе и подуже разговарао с њима. Кад се растајаху, отац искористи прилику да несметано упита шта да чини са спомеником оца Илије.

– Врати то где си наш'о! – одбруси епископ.

Сутрадан смо испратили госте. Ненси нам остави ситне поклоне и њихове адресе. Француз ме позва на неки европски фудбалски стадион да, опет, играмо лопту. Отац им даде камени фрагмент са споменика оца Илије и замоли да га положи на Зид плача у Јерусалиму. За Божић, поштар нас обрадова разгледницом из Свете Земље с именима четирију победоносаца – пешака. Тада сам први пут видео свети град.

Отац није могао да послуша владику. Споменик, окренут истоку, сахранио је у плитко ископан гроб у барбатовачкој порти. Милиционари су дошли по оца. Саслушаван је: ко су странци? Зашто није поступио по закону и пријавио њихов боравак властима?

– Шта ти мислиш, попе? Случајно наишли, а? Ниси? Ти, ниси знао за тај закон?

Трајало је данима. Мене је ислеђивао наставник физичког Милован из Блага. На првом часу он стаде грдити Миливоја Костура зато што носи крстић око врата:

– Шта ти је то?

Миливоје ћути. Почнем да се свађам с наставником и завршим у зборници. У ходнику барбатовачке школе Милован ме грубо ухвати за руку и запрети:

– И, пешке иду у Јерусалим, кажеш, а, Европљани?

– Пешке – изговорих пун снаге.

– Е, јесу будале! – одгурну ме од себе.

Истрчао сам из школе, сакрио се од света и дуго, дуго плакао.

Р. С. После читања *Топлих суза* јавила ми се унука свештеника Илије Симића, која живи у Крушевцу. Она је желела да своме деди обнови споменик. Отпутовала је у Барбатовић са мојим оцем и једним каменоресцом из Каменара. Отац је показао место у порти где је закопао порушени надгробни споменик свог претходника на барбатовачкој парохији. Откопане делове споменика преузео је каменорезац да би их у својој радионици обновио. Ускоро је реконструисани споменик враћен, после више од пола века, на

гроб оца Илије. Свештеник барбатовачки и мој отац освештали су споменик. Била је рана јесен. Унука свештеника Илије са својом породицом стајала је са упаљеним свећама крај гроба свога деде, пред Црквом Светих цара Константина и царице Јелене.

+ + +

– Ако желимо да се у будућности очува мир, онда мора доћи до федерације читаве Европе – изјавио је краљ Петар II у Лондону 4. фебруара 1942. године, а пренела је британска штампа. (Коста Ст. Павловић, *Ратни дневник 1941-1945*, Београд, 2011, стр. 87)

Краљ је био Европљанин.

– Немачки народ, када се од њега одузме оно што је злим путем прибавио, мора бити укључен..., ако се не жели да Немци и даље представљају опасност за своје суседе – предсказао је млади српски краљ данашњу ЕУ.

Коста Ст. Павловић замерио је краљу на овој изјави:

– Зар кад Немци убијају Србе, кад су нам раскомадали земљу, да наш Краљ сада већ говори о некој будућој сарадњи са тим дивљацима? Зар кад Русија, Велика Британија и Америка које требају да извојују победу, још не дају никакву изјаву о односима са Немачком после рата, наш Краљ чини први корак? Зар кад толики краљеви и шефови држава који су по годинама старији и по искуству богатији ћуте, најмлађи међу њима, наш Краљ, даје изјаве о увођењу Немачке у европску федерацију?

ВЕРОУЧИТЕЉ

Пре неколико година дао сам интервју часопису *Православа вера и живот*. Љубица Петковић, крушевачки писац и библиотекар, је питала:

– Оче Драгићу, како је дошло до Вашег опредељења за позив свештенослужитеља?

„Почни! Само тако ћеш немогуће учинити могућим”, писано је. „Имао сам девет година када ме је отац одвео, у току школског распуста код свог професора из богословије, јеромонаха Артемија у манастир Црну Реку. Манастир је на мене оставио снажан утисак. Начињен од дрвета, приљубљен уз стену попут гнезда, лебди над реком понорницом тако да се у манастир улази преко дрвеног мостића. Пећина у стени средишњи је део манастира, у њој шапуће извор. После два дана отац је отишао кући. Три недеље живео сам код оца Артемија. Ходочасници су долазили, али братства, калуђера у манастиру, није било. Живело се скромно уз редовна богослужења. Отац Артемије је пуно читао и писао. На његовом радном столу, у соби препуној књига, стајала је куцаћа машина за писање. Манастир није имао струје, али то није сметало да се из собе мог домаћина разлеже куцање. Сама машина за писање имала је у себи једно повеће

метално јаје са нанизаним словима европских писама, која су бирања ротацијом. Ово „плете-није словес” човека који је био полиглота на мене је оставило јак утисак.

После недељу дана Ава ме упита:

– Драги, волиш ли језеро?

– Волим, оче – рекох.

– У име Бога, сутра ћемо сићи на језеро.

Од манастира, кроз шуму, спуштали смо се три-четири километра до језера Газиводе. Вода је била топла и чиста, а ја једини купач. До-маћин је седео на обали и читао. Кад смо се вра-ћали у манастир, отац Артемије ме упита:

– Драги, знаш ли причу о Јосифу и његовој браћи?

– Не знам – рекох.

Тада сам, идући кроз шуму, крај планинске реке, чуо најлепшу причу у животу.

– Где има још таквих прича, оче – упитао сам.

– У Библији – одговори приповедач.

По доласку у манастир добио сам на читање *Илустровану Библију*. Од ње се нисам одвојио све док отац није дошао по мене.

Вече пред одлазак, после вечере, отац Артемије питао ме шта сам читао. Тако ме спонтано пропитао библијску историју. На крају је упитао:

– Који се разбојник спасао на крсту, онај са леве или са десне стране Христа?

Нисам био сигуран, али сам одмах дао одговор.

Тада је Ава рекао:

– Одлично.

Онда је узео оловку и папир и написао ми оцену из веронауке.

Проћи ће године, а ја ћу читајући Достојевског пронаћи савет:

– Онај ко жели да говори детету о Богу, нека му приповеда приче из Старог завета.

Данас читам Ивана Иљина који вели:

– Ко жели да васпита дете тај у њему мора да пробуди и ојача духовност његовог инстинкта.

Сада, као дипломирани теолог, знам ако би се набрајало све што је Христос чинио на Галилејском језеру, што је говорио на узвишењима уз његову обалу, као што је Гора блаженства, био би то обиман посао (Мт. 8, 23-27; 13, 1-53; 15, 29-31; Мк. 3, 7-12; 4, 35-41...).”

ЈЕДИНИЦА

Све што нисмо научили у школи, могли смо спознати од државне телевизије. Тако нам је у четвртом разреду учитељица дала домаћи задатак да пратимо телевизијски програм у наредних седам дана, а потом ћемо радити писмену вежбу „Моја најомиљенија телевизијска емисија”.

Пажљиво сам, тих дана, радио домаћи рад. На крају сам одабрао једну лепу басну из програма за децу Југословенске радио телевизије. Сваког дана очекивали смо најављену писмену вежбу. А онда је умро друг Тито. Школски часови су прекинути. Наши учитељи су плакали. Слава Служитељ унео је у учионицу телевизор. Више дана гледали смо у телевизор на школској катедри: пренос погребa Јосипa Броза. У рам Титове фотографије, изнад школске табле, Слава Служитељ зауглио је црни флор.

На првом часу, после изношења телевизора из учионице, учитељица нам је дала давно обешани писмени задатак. Писао сам о басни која ми се свидела. Сутрадан сам добио прву и последњу јединицу из писмене вежбе. Учитељица је била неуобичајено груба, па ми је јединицу написала преко читаве прве странице мог рада. Мајка је, код куће, покушавала да ме утеши.

А онда је са посла по парохији дошао отац. Како се обрадовао мојој јединици! Пружио ми је руку и рекао: „Е, од тебе ће бити неко.”

Следеће недеље у госте нам је дошао мој вероучитељ. Оцу је показао претеће писмо које је добио од Шиптара. Сећам се да се оно завршавало речима: „Бежи у Србију, бежи, мајку ти српску.”

– Драги, како је у школи? – упитао ме је отац Артемије.

– Добро, оче – рекох.

Тада ме отац похвали због јединице коју сам добио. Јеромонах се насмеја:

– Драги, само си једно погрешио. Није вук и магарац, већ вук и магарци!

Басна о вуку и магарцу била је моја омиљена телевизијска емисија и изабрана тема писменог рада.

Отац и вероучитељ дуго су разговарали. Болела их је наредба Светог архијерејског синода Српске православне цркве, којом се заповедало спуштање црквене заставе на пола копља и звоњење на жалост у свим храмовима и манастирима због смрти Јосипа Броза.

ДЕДА МОМЧИЛО

– У старо доба крсташка војска на путу за Јерусалим прође кроз Србију. У Нишу је дочека Стефан Немања и указа јој све почести – приповедао ми је, пре него што пођох у школу, деда Момчило, највећи праведник и боготражитељ од свих људи које упознах у свом животу.

– Народ је немо посматрао оружану силу састављену од свих народа Европе.

– Е, то је војска, бато! А не ови наши, бе – прослови један Бугарин усред Ниша кога после два дана пронађоше удављеног у Нишави с парчетом коже у цепу на којој је писало: „Господ даде, Господ узе, нека је благословено име Господње.”

Крсташи су имали обичај да из сваког места кроз које прођу узму шта им се свиди за успомену. Тако су настала војничка *Acta sacro-
rum* – ратничке збирке ситних предмета с пута ка Светој земљи. Једно погрешно веровање уселило се у душе европских витезова, да ће сувенири с похода на Јерусалим, изложени на Гробу Господњем, спасити свет којим су прошли. Европски крсташи по изласку из Ниша закрстише у неколико путних праваца по Балкану да сакупе што више успомена.

– Овој земљи је спасење увек потребно – објасни учени папски изасланик својој духовној деци нови начин путовања и крену с најбољим ратницима ка Топлици. Крсташи овде прикупише толико сувенира да су морали направити дужи предах, у три села, како би средили своја Аста и предахнули од умора. Када су полазили, нису могли да одоле а да не поведу са собом из сваког села по једног дечака од седам година. Дечје родитеље убеђивали су да је то за добро свих и спасење света. Нису крили ни своје изненађење због дечије изразите лепоте и мудрости коју нигде на свом дугом путу не нађоше. Плач родитеља не надјача погрешно веровање војника и глас њиховог духовника:

– Будите поносни! Ваша деца, од сада, део су Европе. Амин!

– Три дечака више нису имала гласа од силног плача по хладном дану. Напуштајући родни крај, нестајући пут Косова поља, дечаци су били нестварно неми док су им сузе текле низ хладна лица, а трепавице се лепиле за промрзле образе. Топле сузе на лицима дечака заувек се урезаше у име њиховог завичаја који се, по њиховим од суза топлим лицима, утврди као Топлица.

Село у коме су логоровали Немци доби име Барбатовач. Месту, у коме су заноћили Шпанци, остаде име Спанце, а ономе где су били Мађари – Кашевар.

КАШЕВАР

Старојеврејски језик на првој години факултета предавао нам је отац Драган, професор и син ученог свештеника Лазара Милина. Код њега и његовог асистента Илије Томића слушали смо Стари завет. Неуморно нас је уводио у свет Кумранских рукописа и Свету земљу. Кроз теолошке науке Јерусалим, у есхатологији и историји, постајао ми је доступнији и ближи. Читање обимне литературе за испите, као предуслов усхођења у Горњи Јерусалим, наметало је покајање. После положеног испита из Старог завета, док сам гледао оцену у индексу, сетих се једног блаженог кашеварског поподнева. У порти преко пута цркве седе под јабуком отац, деда Момчило и чика Живан који се хвали како је у време рата, као четник, убијао партизане.

– Покај се! – изусту Момчило и устаде од стола.

– Што? Јел што нисам више?

Момчило заплака, а отац се окрете храму и трипут се прекрсти.

ЗАСЕДА

Рођен сам у Прокупљу 1969. године, кад је у Куршумлији писан *Црвени краљ*. Годину пре тога мој отац је добио парохију гргурску и настанио се у парохијском дому барбатовачке цркве. Исте године, у Прокупљу је рођена прва књига Ивана Ивановића, професора куршумлијске Гимназије, од 1965. године. О тим својим почетним корацима у књижевности он је рекао:

– У литературу сам ушао 1968. године кад сам у Прокупљу објавио у издању „Драинца” новелу *Икаров лет*. Године 1972. објавио сам у Београду у издању Слободана Машића роман *Црвени краљ*. Одмах по изласку из штампе књига је забрањена, поништени уговори за снимање филма и ТВ серије, спречено извођење позоришне представе. Отпуштен сам с посла професора Гимназије у Куршумлији, као „морално-политички неподобан да васпитавам омладину”. У исто време, органи гоњења су покренули против мене кривични поступак, јер сам, наводно, својим романом „повредио углед СФРЈ, те њених највиших представника власти”. У Окружном суду у Прокупљу, као месно надлежном, осуђен сам 1973. године на две године затвора. У очекивању коначне пресуде, преселио сам се са породицом у Београд, где сам примљен у Удружење књижевника Србије и до-

---

био статус слободног уметника, што у мом случају није ништа значило, јер ми је практично било онемогућено свако учешће у књижевном животу. Врховни суд Републике Србије укинуо је 1975. године пресуду Окружног суда у Прокупљу и преиначио је у ослобађајућу. Али ми посао није враћен... Баш некако у то време Јосип Броз је или накалемио или офарбао косу у црвено, па су га неки западни медији крстили – Црвени краљ! Партија је то искористила да ме прикаже као писца који се дрзнуо да дирне „наше највеће благо, највећег сина свих наших народа и народности, највећег светског државника у читавој историји”.

Новелу *Кучка и њени синови* Иван Ивановић је написао 1969. у Куршумлији, а објавио 1973. године. Она је била доказни материјал на његовом суђењу 1972-75. године. „Како су се у новели препознали неки куршумлијски политички руководиоци, у овом топличком градићу покренута је хајка и против ње, као и на *Црвеног краља*.” У *Портрету уметника у старости* Иван Ивановић је забележио епизоду око доласка Тита у Куршумлију: „Мислим да је то било у мају 1970. године, кад се Јосип Броз враћао са Косова. Припреме за дочек Тита су у Куршумлији трајале читав месец дана, свако је добио своју улогу. Знало се да ће Плави воз да уђе у круг „Копаоника” и да ће Тита да дочека директор ШИК-а. Професори су добили план где ће са својим ђацима да стоје. Директора су сваки час звали на састанке у општину и „Копаоник”. Дан пре Титовог доласка, директор ме је позвао у канцеларију. Био је видно узнемирен и снебив-

---

љив. Рекао је да то мора да ми каже, а ја да поступим како налазим за сходно. Управо га је позвао Корчагин и наредио му да ми забрани да тог дана излазим у град! Он је то одбио, тражио је писмени налог. Нису му га дали, али он мора то да пренесе. Рекао сам да ћу да изађем на дочек Тита за инат, а они нека ме ухапсе. И био сам са својим ђацима, ништа се није десило. У дневнику сам забележио и Титов боравак у Куршумлији. По завршетку митинга, куршумлијски руководиоци су се потрпали у Плави воз. Вероватно су замишљали да ће да их провозају по целој Србији, тек тријумфално су се појавили на прозорима вагона, са сламкама забоденим у чаше са лимунадом, налик на роде у лову на жабе, и поздрављали народ. Али возили су их само до железничке станице, не више од двеста-триста метара и ту их скинули, на увесељење народа. Људи су их извиждали.”

Иван Ивановић је описао како му је спремана заседа док је трајао процес против њега у куршумлијској Гимназији „За месец и по дана, колико је процес трајао, ја нисам изашао у град. Био сам у некој врсти кућног притвора и чекао да дођу да ме ухапсе. Око куће у којој сам становао, милиционари су се, намерно или ненамерно, непрестано мували. Једна милицијска кола била су ту стално паркирана! Требало је да се одјавим у Милицији и Војном одсеку и да у касарни раздужим униформу. Онај милиционар шахиста обавестио ме је тајно да не излазим из града, јер су направили сценарио да ме *пребију*. То је требало да изгледа овако: неки младићи су били задужени да ме испровоцирају, а кад реагу-

---

јем, милиционари би ме привели у станицу милиције и затворили у подрум, где би ме један батинаш испребијао. Тај Корчагинов батинаш био је неки Рођа (ако сам запамтио име), разбојник са Косова кога су начинили чуварем реда и за рачун Корчагина претукао је у милицији неке његове противнике. (Као Карађоз у Андрићевој *Проклетој авлији*!) И збиља, пред војним одсеком, два младића, иначе наши бивши ђаци, гадно су ми нешто добацивали. (Претходно сам им поклатио оцену да не понављају!) Кад сам се осврнуо, приметио сам неколико милиционара у близини. Успео сам да прођем без инцидента. Док сам предавао униформу у касарни, избушили су ми предње гуме на колима.”

Мој отац је тих година организовао обнову и освећење цркве у Коњуви, општина Куршумлија. Комунисти су све покушали да ово спрече. На крају, ноћ пред освећење цркве, организовали су му заседу. Отац је први пут променио путни правац. Уместо да својим мотором путује, уобичајеним, најкраћим путем, он је стигао из Коњуве у Барбатовић заобилазницом. После неколико година отац је сазнао за ову заседу, као и ко су били њени актери. Један његов парохијанин није могао да умре. Дуго се мучио. А онда је затражио Свету тајну исповести. Пред мојим оцем признао је свој грех: био је учесник за седе. Отац је строго поштовао светињу исповести, па је име овог човека остало тајна у породичној хроници. Морали смо да живимо даље са том вешћу и људима који су били спремни на све.

Тако је Ивану Ивановићу, младом професору, тих година у Куршумлији пријатељ спасио главу од заседе, а мом оцу, младом свештенику, од заседе је био спас у невидљивом Пријатељу.

ДВЕ ПРОПОВЕДИ ПРОТЕ ХРАНИСЛАВА ПОПОВИЋА, КАПЕЛАНА ГРГУРСКОГ

У *Портрету уметника у старости* Иван Ивановић вели да је његов отац, официр Божа формирао Другу топличку бригаду 1942. године. Прва равнгорска топличка бригада постројила се испред споменика вођи Топличког устанка, војводи Кости Војиновићу, у селу Гргуру и понела је његово име (н.д., стр. 18).

Мој отац је био парох гргурски осамнаест година. Чувене 1968. године он је стигао у овај део света на парохију. Становали смо у барбатовачкој порти, у кући коју је подигао прота Илија Симић јер у Гргуру није било стана за свештеника. Као дете играо сам се крај Споменика војводама Кости Војиновићу и попу Мити Комити. У тој порти брали смо јабуке, сваку јесен. Било је и старих крушака. Сећам се водењака. Тако сочну крушку више нигде нисам јео. Преко пута порте брали смо орахе. Отац их је млатио верући се по њиховим огромним крошњама, а ми их скупљали по покошеној трави, копривама, оближњој реци и земљаном путу. Кроз порту је протицала вада. Ту сам имао свој млин, у раном детињству, од трске. Крај њега сам научио колико је вода силнија од извољевања маште.

Двадесети век, за Србе страдални, започео је у гргурској порти молитвом и појањем проте Хранислава Поповића.

– Е, сад можете замислити какво радосно осећање обузима нас, који смо на лицу места били, кад се сетимо 2. септембра 1918. године и шта тај дан за све нас значи. У том епохалном догађају, који се на данашњи дан пре две године на Солунском фронту одиграо, веома важну и једну од најглавнијих улога одиграли су, драга браћо и сестре, баш ваши синови и рођаци, који су били у Пуку Цара Лазара. Њима је у део пала та важна и света улога да на Безименој коси и Облој чуки први направе продор, кроз који су остали српски пукови нагннули као лава и гонили мрске Бугаре таквом силином да им нису дали времена ни да се освесте, све дотле док нису принуђени на срамну капитулацију – говорио је 2. септембра 1920. године прота Хранислав Поповић у цркви Лазарици.

Протојереј-ставрофор Хранислав Поповић умро је на Видовдан 1954. године у Крушевцу. Тих дана летописац, свештеник Живан Савић, у *Гласнику српске православне патријаршије*, (Београд, 1954., година XXXV, број 10, страна 213) забележио је о њему: „Био је неуморан проповедник. Нарочито је био омиљен код ученика средњих школа. Многе проповеди је штампао, које служе као добар пример знања црквеног учења, и одају дубоку мисаоност, красноречивост и одличан проповеднички стил. Народ му је својим огромним учешћем на пратњи кроз град Крушевац одао достојно поштовање и признање испративши га до гроба.”

Прота Хранислав био је школски друг светог исповедника Доситеја у београдској богословији Светога Саве, коју је завршио у последњој години XIX века (1899). Рођен је у селу Ботуњи, на обронцима Копаоника, у живописној Жупи александровачкој, 4. октобра 1875. године. У чин свештеника рукоположен је 1900. године и постављен за капелана гргурске парохије у Топлици.

Као млад свештеник, овде се надахнуо оним слободарским духом који ће породити 1917. године чувени Топлички устанак. У гргурској порти, на месту одакле су се видели устанички положаји, где су вођене најкрвавије борбе, поносно стоји споменик устаничким вођама војводи Кости Војиновићу и попу Мити Комити. Из Топлице, прота Храна одлази у Брус, где краће време опслужује парохију, а онда, као савестан свештеник, бива постављен за окружног протојереја тиквешког, са седиштем у Кавадару.

Ратна година 1914. затиче га у Приштини, где врши дужност окружног протојереја косовског. Свој дуги ратни пут и херојску епопеју, уморни солунац и неуморни свештеник, завршава године 1919. године, кад је постављен за чувара задужбине цара Лазара, старешину цркве Лазарице, и пароха Пете крушевачке парохије. Од 1925. до 1928. године био је, у родном крају, архијерејски намесник жупски. Као угледан свештеник изабран је за члана Великог црквеног суда, где је при раду показао своје изврсно знање црквених закона и брачних правила и био од велике помоћи као добар администратор.

Прота Хранислав служио је као редак пример за углед, како по својој учености, тако и по своме свештеничком понашању.

– Солунац бити само овога света, мало је – говорио је овај духовни витез стремећи ка високим идеалима свога позива.

Српска православна црква одликовала га је највећим одликовањем, Напрсним крстом.

Иза себе је оставио радове посејане по богословским часописима.

У старом српском језику глагол хранити значи чувати, а презиме Поповић добијано је, по обичајном праву, у древним свештеничким породицама које су духовно очувале српски народ у доба турског ропства. Тако, етимолошки гледано, прота Хранислав Поповић у своме имену скрива *првог чувара свештеноотаца* (грчко папπος = деда, у средњем веку посрбљено јесте *поп*). И заиста, прота Хранислав је, на најбољи начин, очувао Свето предање својих свештеноотаца.

У архиви цркве Лазарице сачуване су две његове проповеди. Прва је изговорена у спомен на пале српске ратнике Дванаестог пешадијског пука народне војске „Цар Лазар” у балканским ратовима, а друга у знак сећања на другу годишњицу пробоја Солунског фронта.

Протине проповеди у цркви Лазарици, као упаљене воштанице, сведоче о јунаштву и мучеништву српских ратника, осветника Косова, под заштитом Светог великомученика кнеза Лазара.

Проповед проте Хранислава Поповића, изговорена у цркви Лазарици 1913. године, у спомен на пале српске ратнике Дванаестог пешадијског пука народне војске „Цар Лазар” у балканским ратовима 1912-1913. године:

„Побожни хришћани,

Скоро ће се навршити година од оног историјског дана када се на позив нашега краља сакупише дични синови нашега пука из питоме Мораве и Расине, са огранака Јастрепца и Копаоника, из Рашке, Студенице и питоме Жупе да пођу, после пет векова чекања, да ослободе поробљену браћу и да освете тужно Косово. Томе идеалу су ватрено тежила не само наша народна узданица-војска, већ и наша народна црква, наша школа, наша народна књижевност и уметност, наша трговина и домаћа радиност; јер је свака од ових грана нашега народа имала своје храмове и олтаре у којима су српски синови служили своју свету народну службу, која се у 1912-ој и овој години разбуктала у живи пламен личног самопрегоревања. Сазнање о величини и светости тога идеала и историјског задатка, кога су имали да изврше ови наши дични синови, даде им моћи и снаге, те победише вековног непријатеља и пронесоше своје заставе кроз освећено Косово, и гонећи у стопу непријатеља избише као бујица на Српски Јадран, ломећи се кроз кршну Албанију.

Када су овај свети аманет наших предака извршили и постигли жељени идеал, мислили су да ће се после силних и мучних путовања и

борби вратити својим милим и драгим укућанима. Но гле, као да је провиђењу Божијем било угодно да наши дични соколови буду осветници и Сливнице, јер беху упућени да казне вероломног брата и дојучерашњег савезника, који уместо ордењем за учињене услуге на Једрену поче да кити груди наших синова куршумима и шрапнелима, и то мучки и кукавички. Наши синови борили су се и овде као лафови, падали су и топили сваку стопу земље својом крвљу, али су и славно осветили Сливницу, казнили вероломнике и дошли им пред престоницу.

У овој борби, у два крвава рата, у тешким и мучним путовањима с једног краја Балкана на други, која су трајала скоро годину дана, наш народ поднео је и силне жртве у крви својих најбољих синова и тиме и делом показао да се историја нашега народа још пише крвљу његових синова. Ту свету крв увећала је и подгрејала и крв палих хероја нашега Пука. Ти наши хероји, који су своју крв просули и своја тела расејали по целом Балкану, од Преполца до Јадранског мора, и отуда до Ћустендила, морају остати увек у сећању. Јер народ који има своје мученике и хероје за веру и правду, и истих се сећа, неће ни од Бога бити заборављен, тај ће народ бити славан и благословен. А да ми нећемо заборавити своје пале борце доказ је и овај данашњи дан када смо се у овој светој Лазаревој Цркви сакупили у великом броју да се помолимо Богу за душе тих јунака, који далеко од својих најмилијих оставише своје јуначке кости.

Ви пак хришћани и хришћанке, који сте у толиком броју дошли овом светом Храму, походите га и даље често, и нека вам је у аманет да увек поред свеће воштанице коју палите за своје здравље, запалите воштаницу и за наше пале синове, који су у светом олтару храма своје миле отаџбине одслужили најтежу, но и најсветију службу полагање живота за спас Српства и његову славу.

А ти Царе Лазо, честито колено, свети заштитниче Дванаестог пука, моли свемогућег Бога, да пошље своје анђеле, да прелију и окаде гробове палих јунака, расејане по свима пољима старе Србије и Маћедоније, и да гранчицом бо-сиока натопљеног освећеном крвљу њиховом покропи непобедиву заставу твога дичнога пука, која се је величанствено пронела кроз Косово на Јадран, а отуда до пред Ћустендил, како би на њој могао остати и лик палих јунака, који ће дати нове снаге и моћи онима који буду срећни да заставу твога Пука, под Твојим окриљем, пронесу понова на српско море; али тада не само кроз кршну Албанију, већ кроз питому Херцег Босну и Далмацију.

Слава палим борцима Дванаесог пука „Цара Лазара” и вјечна им памјат.”

+++

Проповед проте Хранислава Поповића изговорена 2. септембра 1920. године, у цркви Лазарици, у спомен на другу годишњицу пробоја Солунског фронта:

„Побожни хришћани,

На једном споменику, који је на Крфу подигнут умрлим нашим јунацима, написани су ови стихови:

„На хумкама у туђини
Неће српско цвеће нићи
Поручите нашој деци
Нећемо им никад стићи
Поздравите Отаџбину
Пољубите српску груду
Спомен борбе за слободу
Нека ове хумке буду.”

Не могу, драга браћо и сестре, да вам говорим о важности данашњег дана по нашу слободу и отаџбину, а да вам не поменем ове речи које су, као што рекох, на споменику једног српског гробља на Крфу урезане. Јер кад је српски војник, прошавши кроз све патње и муке, оставио своју отаџбину, па препорођен и одморан пошао са Крфа на солунско војиште да се вине пут севера за своју милу отаџбину, свакоме су у души лежале ове речи, које су биле поздрав и испраћај друговима што измучени телесно и душевно оставише своје кости на Крфу и на путу до Крфа. И сви они који су се пребацили на солунско војиште, кад је дошао моменат, са највећим одушевљењем ступали су у борбу и нису жалили своје животе, само да што пре ослободе своје миле и драге, јер су до њих допирали крици и јауци од патњи и мука које су они у поробљеној отаџбини подносили.

Али, авај! Требало је подносити борбу, и борити се и гинути по гудурама Нице, Кајмакчалана, Доброг поља, Обле чуке, Ветерника и

Кожуха, још читаве две и по године без престанка и одмора, дању и ноћу, па тек онда уз силне жртве у крви најбољих синова доживети 2. септембар 1918. године када је једним силним полетом пробијен и раскинут гвоздени обруч, који је спутавао нашу милу отаџбину. Јуначки Срби грунули су као оркан, јурнули су као олуја за мрским непријатељем, само да што пре донесу слободу својој отаџбини и ослободе своје миле и драге. И никаква сила више није могла да задржи Србина. Пред сам пробој гвозденога ланца српски је војник још једном прекадио и прелио гробове својих другова, који су изгинули по положајима и огранцима маћедонских планина; и који гробови још и данас јунаке крију и свету казују да се из крви њихове слобода вије и васкрс Србије. Ту, на гробовима својих другова, заклео се српски војник да неће малаксати и клонути докле и једнога траје, и док сву браћу не ослободи.

И, ето, на данашњи дан Србин који је био на Солунском фронту раскинуо је ропске ланце, који су држали оковану његову милу отаџбину и донео јој слободу. Е, сад можете замислити какво радосно осећање обузима нас који смо на лицу места били, кад се сетимо на 2. септембар 1918. године, и шта тај дан за све нас значи. У том епохалном догађају, који се на данашњи дан пре две године на Солунском фронту одиграо, веома важну и једну од најглавнијих улога одиграли су, драга браћо и сестре, баш ваши синови и рођаци, који су били у Пуку цара Лазара. Њима је у део пала та важна и света улога да на Безименој коси и Облој чуки први направе про-

---

дор, кроз који су остали српски пукови нагинули као лава и гонили мрске Бугаре таквом силином да им нису дали времена ни да се освесте, све дотле док нису принуђени на срамну капитулацију. Утолико је за све нас овај догађај важнији и светији ...”

БАРБАТОВАЧКИ СНОВИ

После Берлинског конгреса Топлица је постала слободна српска земља. Шиптари, који су овај део света населили после Велике сеобе Срба под окриљем турске окупације и протерали српске домаћине на север, сада су продавали куће и имања у Топлици и враћали се на југ. Албанци су у својим презименима, до данас, очували топличке топониме: Барбатовци, Блаце, Пребреза, Куршумлија... Док не напојим бивољицу на Топљицу и краву на Мораву, нећу да се смирим, од тада говоре стари Арнаути младима.

У књизи *Топле сузе на путу за Јерусалим* у издању Историјског архива Крушевац, 2002. године, записах један свој ружан сан:

„Барбатовачке протe: Димитрије, Илија, отац и ја служимо свету Литургију на великој лађи препуној народа. Пловимо Сузарником. Велики српски сабор, после заветног ослобођења Косова 1912. године, укрцао се на овај брод спасења. Топла киша – српске сузе из петовековног ропства – је стала, а вода и Турци се повлаче. Света Земља се од мора још не назире. Крма је окренута од старог ка новом Риму. Изнад ње, на јарболу, великим словима златне боје стоји исписано *Српска држава*.

Насред лађе, уместо куполе храма, разгранео се стари тамариск. У његовој хладовини се причешћујемо, а као нафору једемо ману – небески хлеб. Уместо Причасног, чита се дневник Косте Војиновића. На крају сна, вода се сто година повлачи и ми 2012. године излазимо из лађе у Барбатовцу и љубимо Обећану Земљу у порти, прво острвце у Топличком мору. Потоп попушта.

– Ево Турака! – цикну једна мајка.

Одједном наступи цунами, а из Мртвог мора изронише Измаилћани носећи у својим наручијима прегршт сланих штапића с’ очима. Божим у лађу покушавајући да се спасем новог потопа. Тешка врата бродске тврђаве за нама се затварају. Спасени смо. Турци и вода надлазе. Неко закуца на врата. Стражар отвори шпијунку и закука:

– Остадоше нам деца!

Халакање непријатеља отргну три беспомоћна дечака од улаза у лађу и баци их у морске дубине. Гледам у децу која остају без ваздуха, даве се, али им сузе не пресахњују док ниво Мртвог мора нагло расте. Барка се заљуља и одлети од земље. Будим се вичући:

– То је сан, то је сан!

На путу из Мисирског ропства у Обећану земљу синови Израилјеви једоше ману четрдесет година (2. Мој. 16,35). Небески хлеб „купљаху свако јутро, сваки колико му требаше за јело” (2. Мој. 16,21). Бедуини на Синајском полуострву, и данас, скупљају као капљице своју ман-ес-сам, ману с неба, у рано јутро, с грана тамариска. Капљице мане наликују коријандеровим семен-

---

кама и имају „укус медених колача” (2. Мој. 16,31). Мана из мог сна је слана и топла.

Расаних се, прекрстих и прочитах 122. псалама. Онда у *Прегледу цркве епархије нишке*, год. XI, Ниш, 1930, број 9, стр. 299-301, узех да читам „Освећење Цркве Светих цара Константина и царице Јелене у селу Барбатовцу”.

Марта 2012. године, пред пут у Јерусалим преко свог родног села, отац је затражио да посетимо Барбатовац. Ушли смо у барбатовачку порту у којој смо живели годинама, али после одласка овде нисмо били годинама. Куће у којој смо живели није било. Порушена је и подигнута нова. Отац се прекрсти, приђе месту где смо живели осамнаест година, тамо где је убијен прота Илија Симић, начини три метаније, вешто како их је он знао чинити, па пољуби земљу:

– Ово је наша Света Земља, сине – изусту, па заплака.

После очеве смрти стиже до мене *Ратни дневник 1941-1945*. Косте Ст. Павловића, штампан у Београду, 2011. Ту нађох опис прославе Видовдана, 1941. године, у Индијском океану, на путу „ка последњој насељеној тачки јужне хемисфере.” Чланови избегличке краљевске владе, министри, банови, амбасадори, посланици, саветници, конзули, генерали, секретари, писари, ађутанти, трговински изасланици, протоколисти, дневничари, директори, гувернери, судије, рачуноиспитачи – са породицама, њих сто двадесет и двоје. И двојица католичких свештеника. „У бродском салону је одржана свечаност. Наши свештеници Габровшек и Кухар отслужили су мису.”

ДУШМАНИЦА

Први пут сам чуо за манастир Дренчу кад отац дође у Велики Шиљеговац. На једној сеоској прослави иступи ученик који рече да се Велики Шиљеговац први пут помиње у Даро-давној повељи манастира Дренче 1382. године. На факултету сам бранио семинарски рад из Историје Српске православне цркве – „Манастир Дренча”. Тада сам упознао прилично заборављену историју ове светиње. Отац се радовао сваком мом открићу у вези са Дренчом. Најзад, био сам члан Иницијативног одбора за обнову манастира Дренча, који је оживео ову светињу после више векова њеног запуштенија. Били смо у манастиру пред почетак обнове. Тада смо чули да мештани Дренчу зову Душманица.

– Сине, мораш ово да запишеш – био је кате-горичан отац.

Ево мог послушања, на ове очеве речи:

У живописном пределу Жупе (александр-овачке), омеђен виноградима и огрнут старином, тихује средњовековни манастир Душманица, како га зове народ, или Дренча, како је познат у науци. Посвећен је Ваведењу Пресвете Богородице. Душманица је родоначелник свих светиња Моравске школе у архитектури. Запустио је у доба турског ропства, а обнавља се у наше дане.

У литературу је ушао 1848. године када је Димитрије Аврамовић у свом: *Описанију древ-*

ности Србски у Светој (атонској) Гори, објавио Потврдни свитак из манастира светог Пантелејмона, писан 2. марта 1382. године у Жичи, којим се монаху Доротеју и сину му кир Данилу потврђивало оснивање задужбинског Манастира Ваведења Богородице у Дренчи од стране патријарха српског Спиридона и Збора велике цркве, и то „повеленијем превисокаго самодржца господина кнеза Лазара”. Тај документ регистроваће десет година касније (1858) Фрањо Миклошић у свом делу *Monumenta Serbica*, а објавиће (1868) у *Гласнику Српског ученог друштва* знаменити Јанко Шафарик. Стојан Новаковић у *Законским споменицима српских држава средњег века*, из 1912. године, објавио је Потврдни свитак, скоро у целини, са местимичним исправкама Шафариковог читања под насловом: „Кнез Лазар и патријарх Спиридон 1382, 2. марта, у Жичи одобравају оснивање манастира Дренче, задужбине монаха Доротеја и сина му Данила”.

Ако пажљиво прочитамо овај средњовековни номоканонски акт, видећемо да у његовој аренги монах Доротеј вели како са својим сином Данилом „Црквъ съзидасмо въ месте рекомем Дренча”, а на крају „сија въса приложисмо, славнаго Въведенија Пречистије Богоматере Светаја въ Светих, в месте рекомем Дренча”.

Дакле, место се зове Дренча у коме је подигнута светиња, али не назива се тако и манастир. Међутим, ово не смета истраживачима (М. Валтровићу, 1874; Милану Ћ. Милићевићу, 1876; Ф. Каницу и Д. Милутиновићу, 1882) да манастир назову Дренча, узгред спомињући: „У народу се још прича да се Дренча звала и

Душманица” (Милан Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд, 1876, страна 719). Каснији истраживачи преузимају назив Дренча (др Владимир Р. Петковић, др Радослав М. Грујић, Милош Благојевић, Бранислав Вуловић и други) и он ће остати примаран у литератури.

Дренчани свој манастир зову вековима искључиво Душманица. Тако чувају успомену на ктитора ставропигије Ваведења Пресвете Богородице и њеног првог игумана кир Данила, који се пре монашења звао Душман. Наиме, др Владимир Р. Петковић у научној расправи *Ко је био оснивач Манастира Дренча?* (*Старинар*, књига друга, Београд, 1951, страна 57-58) изнео је мишљење да ктитора, монаха Доротеја, треба тражити у личности средњовековног деспота Иваниша, који је био ожењен Теодором – мајком цара Душана, те га стога цар Душан у арени Арханђелске повеље из 1347-8. године назива: „родитељ царства ми деспот Иваниш”, признајући га за свог очуха. Теодора је имала из првог брака са краљем Стефаном Дечанским, поред цара Душана, још једног сина, који је преминуо док је породица живела изгнана од стране краља Милутина у Цариграду. Он се звао Душман. У спомен на њега Теодора је сину из другог брака, са деспотом Иванишем, дала име Душман. Народ је, поштујући цара Душана, ценио и његовог полубрата Душмана Жупског, а нарочито по смрти цара Душана у доба спорења око достојног наследника царске круне. Душман, по примеру Светога Саве, није стремио световној власти. Рано се замонашио и добио име Данило. У српску историју уписан је после Косовске

битке, златним словима, као Данило „патријарх
всјем србљем и приморију” – Данило Трећи
(1390-1396) и књижевник Данило Млађи. Тво-
рац је црквеног култа Светог кнеза Лазара, јер је
по избору за патријарха пренео мошти кнеза Ла-
зара из Цркве Светог Спаса у Приштини у ма-
настир Раваницу, 1390. или 1391. године и на-
писао четири списа посвећена уздицању култа
кнеза Лазара: *Похвално слово кнезу Лазару*,
Службу, *Пролошко житије* – *Синаксар* и *По-
весно слово*.

Царица Теодора сахрањена је у женском де-
лу манастира Ваведење Пресвете Богородице у
Дренчи, северно од улаза у цркву, јер је Пот-
врдни свитак из 1382. године у седмом члану то
допуштао својом забраном да се унутар цркве
или мушког манастира ниједна жена не сахра-
њује „кромје царице или ктиторице”. Са јужне,
мушке стране храма, сахрањени су монах До-
ротеј (деспот Иваниш) и његов син патријарх
Данило Трећи (кир Душман), један крај другог.

Тих година, почетком петнаестог века, народ
је палио свеће над најмлађим од три манас-
тирска аристократско-криторска гроба и тонуо у
доба турског ропства. На трен, огрејан пла-
меном свеће са патријарховог гроба, усправио
би се Србин пред надлазећим агарјанским не-
верним господарима. Постојао би, док свећа
гори, крај гробног места дубоко ценећи патри-
јархово царскодеспотско порекло и његово све-
тосавско опредељење. Онда би изустиио прек-
рстивши се:

– Душманице, избави нас од душмана.

Професор др Александар Младеновић у књизи *Повеље кнеза Лазара*, Београд, 2003, стр. 177, пише: „Монах Доротеј и његов син Данило, свакако истакнута властела која се замонашила (Благојевић 1972, 37; уп. и Петковић 1951, 57-58) овом повељом прилажу манастиру Дренчи низ села, заселака и др. И то близу Александровца (Жупског), затим у широј околини Крушевца, као и у области Браничева. Нека села и засеоци нису непосредно наведени у повељи, јер се не именују уз помињање одређених река које означавају и ширу област око њих (река Дренча, река Тулеша, река Ломница, река Пешчаница). Нека од поменутих села могу се идентификовати са данашњим истим или сличним називима одговарајућих места.”

У наше дане васкрсава манастир Дренча, али и његов метох. Црквени суд и Епархијски управни одбор Крушевачке епархије 30. маја 2012. године донео је одлуку да се оснује *Манастир Свете Недеље* у Петини – Метох манастира Дренче.

„Село Сеземче на Модрој” се помиње у Дародавној повељи за манастир Дренчу. Село *Сеземче* лежи западно од села Петине, предваја их само брдо Тупанац. И следеће село идући на југозапад од села Сеземче, *Слатина* унето је у поменути Потврдни свитак, писан 2. марта 1382. године у манастиру Жича: „Све је ово написано у области Мораве, у месту званом Жича, у Храму Светог Вазнесења, пред пресветим патријархом српским господином Спиридоном и пред целим Сабором Велике цркве”. Западно од села *Слатина* протиче Ломничка река. И она се

помиње у Потврдном свитку: „И реку Ломницу са свима селима, засеоцима и међама”, добио је манастир Дренча, тада, у метохију. Село Велика Ломница постоји и данас и лежи на поменутој Ломничкој реци, где је смештено и село Буци. Западно од Ломничке реке лежи манастир Наупара, у истоименом селу. Потврдни свитак за њих вели: „И двор у Неупаре с придворицом.” Југоисточно од Петине данас су села Велики и Мали Шиљеговац, за које у Потврдном свитку стоји: „И Влахе Шиљеговце са засеоцима и међама.” Дакле, после више од шест векова у овом делу света чудесно се обнавља метох манастира Дренче – *Манастир Свете Недеље* у Петини, крај „села Сеземче на Модрој, и села Слатина, и реке Ломнице са свима селима, засеоцима и међама, и двором у Неупаре с придворицом”.

ПАДАЛИШТЕ

Кад је прочитао књигу *Мојсињски меандри* отац рече:

– Велики Шиљеговац лежи у подбрежју Мојсињске планине – прекрсти се, па додаде – Није чудо, сине, што Свети Василије Острошки овде посла своје рођаке из Херцеговине за свештенослужитеље!

Падалиште је, по Вуковом Рјечнику „место на које се ко или што смести да преноћи или се привремено смести”. Велики Шиљеговац био је и наше падалиште од 1986. до 2012. године. Тад је настала прича *Падалиште*:

„Те ноћи паде киша. Замириса сасушена земља.

– Ено падалице, оче – упре прстом у небо монах Максим.

– Где је, не видим је? – стаде лутати очима по небу инок Теофилакт.

– Угаси се – спусти руку отац Максим.

– Спавај – прозбори Инок, па се окрете на постељи од шумског лишћа.

– Сутра нам ваља бити у Крушевцу.

Отац Максим зажмури. Светложуте пешчане површине заискрише му пред очима. Утихну шум ветра на Мојсињској планини. Извор који су двојица калуђера синаита изабрала себи за узглавље, настави да жубори. Монах покуша ја-

---

че да затвори очи. Његовим првим сном разли се ужарени пустињски плато родног краја, који прекида камиље трње и оскудно жбуње. Сlike из најранијег детињства, без дашка ветра, из којих израња равница са зупчастим обрисима брда на хоризонту – Синајска Света Гора, открише се у сну младог монаха као камена симфонија. Планински масиви од гранита ружичасте и слезове боје уздижу се право у небо. Између њих трепере клисуре у бледом ћилибару и сумпорном црвенилу са слојевима порфирних боја и тамнозеленим тракама фелдспата. На рубу пустиње Син камиља стаза гасне тако што откапље у долину ка манастиру Свете Катарине, у подножју Џебел Муса, подигнутом на месту Мојсијевог виђења Бога у „купини што огњем гори, а не сагорева” (2.Мој.3,2).

– Нека овој планини заувек остане име по Мојсију, оче – отвори очи отац Максим, прозбори и пробуди сапутника.

– Амин, брате, амин. Спавај! Држи Мојсијев закон – одврати Инок.

Синаити, молитвени тиховатељи, представници најјачег духовног покрета из четрнаестог века – исихазма, бежећи од Турака, населише се, после Маричке битке, у држави кнеза Лазара. Њихова света станишта: молитвишта, избишта и збеговишта и данас мирују у Лазаревој Србији, а дух станује у светињама Моравске школе у архитектури.

Сателитски снимак Балканског полуострва открива Мојсињско-послонски комплекс као географску капију Србије, која зауставља, са запада, динарски планински масив, а са истока ро-

---

допски. Пред почетак двадесетог века овде се, крај једног кладенца, пастирици јавила Пресвета Богородица Извор Живота. Данас је ту Манастир Покрова Пресвете Богородице, највеће светилиште савремене Светолазаревске Србије.

Најстарији помен цариградског Храма Богородице Извор Живота налазимо код Јустинијановог историчара Прокопија. У свом спису *О грађевинама*, он каже: „Пресветој Богородици Јустинијан је подигао и други храм на месту званом Извор. Онде се налази густа кипарисова шума, луг у свежим пољима пуним цвећа, врт који доноси дивне плодове, извор који тихо жубори својим благим током питке воде, све особито пригодно за светилиште. Такав је простор око светилишта. Сам храм се не може описати достојним речима, ни оцртати у мислима, нити се шаптавим говором може о њему причати. Биће довољно рећи, само толико, да лепотом и величином надмашује већину храмова.”

Идеја и представа Пресвете Богородице Извора Живота, код нас може се пратити кроз ликовну уметност и литерарне изворе од деветнаестог века, уназад, све до Јустинијана.

Мојсињска Света Гора, небеско падалиште у епицентру Балканског полуострва, у доба турског ропства, исијавала је духом исихаста праву веру, по народном предању у више десетина манастира.

Раздани се. Инок Теофилакт устаде, окрете се ка истоку, прекрсти, уми, начини три метахије, па пољуби бројанице.

– Оче Максиме – пробуди свог сапутника. – Устај!

– Где смо то – упита отац Максим. – Јесмо ли код куће?

– Код куће, оцо, код куће. На Мојсијевој Светој Гори – осмехну се инок Теофилакт.

– На ноге! Крушевац, обећани град, нас чека.

Тако дођоше први синаити, 1372. године, у Крушевац.”

ГРАНИЦА

Велики Шиљеговац је до Берлинског конгреса био погранична област са Турском, јер је граница од 1833. до 1878. била у Јанковој клисури. У то доба, Ниш је још увек био у Турској, а Тодор П. Станковић у чланку, *Из прошлости нишке* (по казивању мога стрица Николе Станковића), у *Гласу епархије нишке*, V, Ниш, 1909, стр. 541-548, вели: „У клисарници код нишке цркве народни кнез Станко Милисављевић скупљао је порез за турску царску хазну.” Нешто раније, 1846. године, у Ниш је стигла заповест из Цариграда „да се створи какав год привредни рад како би се сиротиња могла зарадом исхранити”, (н. д. стр. 545). „Поп Јован, иконом нишки, отац попа Петра Икономовића, забележио је у своме бележнику: у 1848. години, у недељу 19. децембра, први пут је почело лупати клепало у нишкој цркви по ферману царском”, *Глас* (бр. 11-14, Ниш, 1909, стр. 309). Фанариоти су били нишки епископи. Тодор П. Станковић пише о једноме од њих: нишки владика Венедикт Грк (1843-1845), *Глас* (бр. 11-14, Ниш, 1909, стр. 309-314). О претходнику Венедиктовом, „нишком владици Глигорију, који није био Грк”, Тодор П. Станковић вели: „Као човек нешколован, није трпео да од њега неко више зна. Свештенике је био напустио, да

су постали мајстори: поп Петар, Грк, био је терзија, поп Чина, механџија, поп Наум, калпаџија, поп Ђорђе, књиговезац...” Дели Исмет паша наредио је владици Глигорију да свештеници носе камилавке да би се разликовали од осталих грађана, *Глас* (бр. 20, 1909, стр. 545). На Ускрс 1844. године владика Венедикт побегао је кроз прозор из цркве, а народ куд-који у страху од Арнауташа (н.д., стр. 309). Слобода је стигла у овај део света, тек, после два Српско-турска рата. У *Минеју* цркве прекопчеличке пише: „Тако српска војска отера Арнауте и избави народ српски овога краја петстолетног душманина и крвника (19. март 1878).”, у *Гласу епархије нишке* (бр. 17, 1908, стр. 510). На духовну обнову чекаће се још дуго у овом новоприсаједињеном делу Србије. Свештеник Вуле Милојевић, изасланик епископа нишког за ревизију цркава у срезу белопаланачком, пише: „Па чак и варошица Бела Паланка за ових тридесет година слободна живота није подигла себи цркву, онакву каква доликује, а многи њени грађани подигли су себи лепе и модерне куће, дућане и механе!?” *Глас* (бр. 10, Ниш, 1908, стр. 305-308).

– Сине, Срби су прешли сваку границу кад су постали псовачи – рече ми отац и показа *Весник српске цркве*, година IV, Београд, 1893, стр. 1004-1010: „Сељаци су почели псовати Бога и друге светиње, што пре није било, и казаше ми да се сада увелико псује зато што сви они који долазе из војске кући тамо слушају ове хрђаве навике, које су недостојне човека, па тако и по селу псују, а од ових се и остали сељаци кваре и на овај ружан обичај навикавају.”

– Јел’ видиш, сине, шта каже један српски свештеник, још тад, пре комунизма, у чланку *Сеоско поповање*.

– Док нисмо имали своју војску, ми нисмо псовали, па нас Бог погледа, те се ослободисмо. А шта ће бити сад кад имамо војску псовачку, него пропаст! – тврдио је отац, пре последњих ратова у нашој земљи.

Било је то доба кад су сељаци били убеђени да ћемо Словенију да прегазимо за дан, Македонију за једно поподне, Хрватску и Босну за три дана, а о Косову и Метохији и да не причамо.

ВЕЛИКИ ШИЉЕГОВАЦ

Зимус посетих великошиљеговачку Цркву Светог архангела Гаврила. У порти прекривеној снегом затекох трагове. Неко је долазио. Упалио је свећу крај гроба попа Милоја Зебичког, са северне стране храма, а онда начинио опход око олтара и задржао се крај гробног места свештеника Милана Михаиловића. Одатле трагови нестају у сеоском гробљу. Пртина у порти била ми је подстицај да завршим своје истраживање двојице знаменитих Шиљеговчана: Сретен Динића и његовог духовника – проте Аврама Јовановића, који се овде последњи пут састадоше на Светог Аранђела, 26. јула 1914. године. Мобилизација је била објављена, рат се приближавао, а Сретен Динић био је домаћин и колачар црквене славе.

У овој порти се славило и тридесет година пре великошиљеговачке битке. На Благовести 1846. године било је освећење Храма. Извештај протопрезвитера крушевачког Јосифа Поповића (који је „светиј Антиминс по налогу митрополита Петра торжествено положио и литургију саборно служио”) о овом догађају чува се у Архиву Србије (фонд Митрополије београдске, 1846. година, број 310). Две године раније, 31. маја 1844., Шиљеговчани су са житељима околних 27 села тражили од митрополита благослов

да подигну храм „на месту званом Старо црквиште” (Архив Србије, фонд Митрополије београдске, 1844. година, број 604).

Корени црквеног живота у Великом Шиљеовцу сежу до преткосовске Србије. У Потврдном свитку писаном 2. марта 1382. године у манастиру Жичи, којим се монаху Доротеју и сину му кир Данилу (касније, српском патријарху Данилу Трећем и књижевнику Данилу Млађем) потврђивало оснивање задужбинског Манастира Ваведења Пресвете Богородице у Дренчи, од стране патријарха српског Спиридона и збора Велике цркве, и то *повеленијем превисокаго самодржца господина кнеза Лазара*, као метох ове ставропигије уписани су „Власи Шиљеовци са заселцима и међама”.

ОТАЦ ВОЈИСЛАВ ИЛИЋ:
ИЗ ЛЕТОПИСА ЦРКВЕ СВЕТОГ АРХАНГЕЛА

Епископ нишки Никанор Ружичић био је члан Српске краљевске академије наука и уметности. У четрдесетој години живота постао је, 27. фебруара 1883, редовни члан Српског ученог друштва. Законом о изменама и допунама Основног закона Краљевско-српске академије, 10. фебруара 1892. године, сви чланови Српског ученог друштва постали су чланови новоформиране Српске краљевске академије, и они се историјски сматрају почасним члановима Академије. У *Српској библиографији књига (1868-1944)* његово дело броји четрдесет две јединице. Епископ Никанор Ружичић (1843-1916) био је нишки владика од 1898. до 1911. године. Он је заслужан за многе значајне промене у животу ове древне епархије. Тако је он 1900. године покренуо први епархијски часопис у Србији *Глас епархије нишке, службени црквено-књижевни лист за поуку и црквену књижевност*. Он је установио и вођење црквених Летописа: „Обраћа се пажња свештенству да је духовни суд издао распис о вођењу Летописа 28. децембра 1899. године, СБр. 3738 и да је исти штампан у службеном листу *Глас*, у броју 3 за 1900. годину. Свештеници се имају по њему тачно управљати. Из седнице дух. суда, СБр. 4514, 27. маја 1908. године у Нишу” (*Глас епар-*

хије нишке, година IV, број 14, Ниш, 15. августа 1908. године, страна 431). Многи од ових Летописа страдали су за време Првог светског рата, у доба бугаризације нишке епархије.

Мој отац је у *Летопису Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу* забележио све грађевинске радове које је он као старешина храма овде водио. Ево тог његовог труда:

„Свештеник Радојко Пантелић 15. октобра 1986. године предао ми је парохију великошиљеговачку. Примопредају парохије обавио је архијерејски намесник прота Слободан Крстић из Ћићевца. На ову парохију дошао сам са парохије гргурске у Гргуру, са станом у Барбатовцу, општина Блаце. Са мношвом на ову парохију долази попадија Босиљка, син Драгић – ученик трећег разреда Богословије Светог Саве у Београду, кћерка Биљана – ученица првог разреда усмереног образовања и син Слободан – ученик четвртог разреда основне школе. Примопредајом парохије примам започете радове на припремању унутрашњих зидова Цркве Светог архангела Гаврила за фрескописање. Због временом непредвиђеног проблема – припреме зидова храма за фрескописање, немогућности скидања масне фарбе са зидова храма, прекинути су радови и договорено је, одлуком Црквеног одбора у Великом Шиљеговцу, да се радови наставе идуће године. До Светог апостола Томе 19. октобра 1986. године изнете су скеле из храма, и црква очишћена за богослужење.

Код Цркве преноса моштију Светог оца Николаја архиепископа мирликијског у Зебици урађен је темељ 1938. године. Тако урађен темељ храма у Зебици затекао је рат 1941. године, и тиме су престали даљи планирани радови. После рата 1945. године долази безбожничка комунистичка власт, која је прогонила веру и верујући народ, па је било изузетно и немогуће говорити о вери, а камо ли зидати цркве. Верујући народ Зебице организује се и без икакве дозволе општинских власти из Крушевца, јер је за зидање цркава било обавезно добијање грађевинске дозволе за градњу, која се ретко добијала уз прилично велику суму новца, реши да 1984. године сазида на истим темељима цркву. На пријаву улизица комунистичких, општинске власти из Крушевца долазе на увиђај у Зебицу код цркве. Вршен је притисак да се затечени радници на раду код цркве изјасне да се црква ради на захтев свештеника Радојка Пантелића, да би га власти по закону казниле што није тражена дозвола и било заустављено зидање цркве у Зебици. Сви присутни на зидању цркве су се тада изјаснили да је захтев верника целе Зебице да се заврши започета црква из 1938. године. Било је немогуће позвати цело село на одговорност. Радови су настављани и прекидани пред долазак општинских власти из Крушевца на увиђај, јер су градитељи добијали строго поверљив извештај када ће исти доћи, да тога дана не раде, па су опет после тога настављани радови. И поред свих тешкоћа зидања цркве, успешно су озидани зидови храма са бетонским прстеном, без урађеног свода, и даљи радови

прекинути. Тако је Црква преноса моштију Светог Николаја архиепископа мирликијског у Зебици 1984. године озидана до постављања крова. Кров Храма Светог Николаја архиепископа мирликијског у Зебици постављен је и покривен новим црепом 1987. године.

Марта месеца 1987. године посечене су липе поред пута у порти Цркве Светог архангела Гаврила, од којих су истругане даске за скеле потребне за осликавање храма. Као највећа препрека припреме зидова за фреске била је немогућност скидања масне фарбе са зидова храма. Молер Добривоје Петровић из Рлице је закључио да је немогуће, по захтеву иконописца манастира Жиче протођакона Миодрага Томића из Краљева, да скине масну фарбу и изглетује унутрашње зидове храма. Иконописац протођакон Миодраг Томић из Краљева, доласком на увиђај припреме зидова за фреске, тражио је да се зидови храма стручно припреме и оглетују старим загашеним кречом са додатком жуманаца кокошијих јаја, да би са успехом осликао зидове храма. После свих могућих покушаја да се скине масна фарба са зидова храма, дошло се до закључка да је немогуће да се скине масна фарба, па је одлучено да се скине целокупан малтер и наново омалтеришу и изглетују унутрашњи зидови Цркве Светог архангела Гаврила. Септембра месеца 1987. године загашен је креч у кречани у порти и довучен песак, да би се рано у пролеће 1988. године приступило малтерацији.

До Васкрса 1988. године верујући добронамерни људи ове парохије, на добровољној основи, скинули су стари малтер са унутрашњих

зидова Цркве Светог архангела Гаврила и тако припремили зидове за нову малтерацију. После свих преговора и погодби са мајсторима за малтерацију, дошло се до закључка да се малтерација храма повери најбољем мајстору Милосаву Миловановићу, у народу познатом Миши Матејићу из Великог Шиљеговца. Погођена је малтерација и радови су почели после Васкрса 1988. године. До краја јуна 1988. године црква је изнутра омалтерисана и изглетована за постављање фрески. Иконописац протођакон Миодраг Томић из Краљева био је изузетно задовољан припремљеним зидовима за фреске. Септембра месеца 1988. године иконописац протођакон Миодраг Томић са Грком Андонисом из Крагујевца поставља прву композицију на своду Цркве Светог архангела Гаврила. Тако је почело осликавање Храма, што је била изузетна радост пароха и парохијана. Фрескописање у Храму Светог архангела Гаврила наставља се 1989. године, са извесним прекидима радова.

Стара помоћна зграда, звана шупа, код Цркве покрова Пресвете Богородице на Ћуковцу, која је била подигнута од дрвене грађе и омалтерисана блатом, порушена је и подигнута нова на истом месту од тврдог материјала. Мајстори: браћа Радомир, Радисав и Витомир Ђурђевић из Великог Шиљеговца са Црквеним одбором и људима добре воље из почасти су извели све радове градње наведене шупе. Та грађевина служи за црквену славу, сеоску богомољу – другог дана Духова, када долазе верници из Великог Шиљеговца да молитвом код записа и сечењем славског колача прославе

своју богомољу. Радови на подизању нове шупе обављени су 1989. године, успешно.

Црква Светих апостола Петра и Павла у Малој Реци подигнута је од дрвене грађе 1932. године. После подизања цркве озидана је помоћна зграда, звана шупа за потребе окупљања народа на дан богомоље, Бели петак по Духовима, и црквену славу Светих апостола Петра и Павла. Подигнута црква је служила до 1989. године, када верни народ села Мале Реке на челу са Црквеним одбором, доноси одлуку да поруши цркву од дрвене грађе и озида нову од тврдог материјала. Нова црква је рађена око постојеће, јер за зидање нове није узета дозвола за градњу од општине Крушевац, па ако у току радова нове цркве спрече даљу њену градњу, ту је, бар, нетакнута стара црква за верске потребе народа. Пошто је нова црква озидана и покривена, приступило се рушењу старе и полако изношењу кроз врата нове цркве дрвене грађе старе цркве. Тако је, на тај начин, порушена стара црква и подигнута новосаграђена Црква Светих апостола Петра и Павла 1989. године у Малој Реци.

Црква Светих апостола Петра и Павла код Полкине куће у Великом Шиљеговцу пронађена је 1946. године и одмах после тога подигнута је црквица од дрвета. Та мала црква од дрвене грађе порушена је 1956. године и исте године подигнута већа, такође, од дрвета. Наведена црква подигнута 1956. године служи за верске потребе народа до 1990. године, када је срушена црква од дрвета и саграђена нова црква од тврдог материјала. Градња нове цркве изведена

је одлуком одбора цркве и верног народа Доње мале у Великом Шиљеговцу. Народ је за цркву давао новчане прилоге и радио на зидању цркве, добровољно, из почасти. Црква је урађена по нацрту Хранислава Матејића из Великог Шиљеговца. Тако је 1990. године подигнута и покривена Црква Светих апостола Петра и Павла, код Полкине куће, у Великом Шиљеговцу.

Пред сеоску богомољу, други дан Духова 1990. године, почело се размишљати да се обнови *лителија-крстоноше*, укинута од стране комуниста 1948. године, и крене кроз поље свим записима, где ће се служити молитва лителијска и код задњег записа сећи славски колач. Сазвао сам Црквене одборнике, колачара Србу Крстића и крстоношу Ратибора Кузмановића из Великог Шиљеговца, да се донесе коначна одлука за *лителију-крстоноше*. Договорено је да се крене у лителију кроз поље и код свих записа изврши молитва. После Свете литургије у Цркви Светог архангела Гаврила и молитве код записа у порти, кренула је *лителија-крстоноше* свим сеоским записима. *Лителија-крстоноше*, Други дан Духова 1990. године, на којој је учествовало око 150 верника, обишла је све записе, када је код сваког записа служена прописана молитва, и стигла је у 14 часова код Цркве покрова Пресвете Богородице на Ђуковац. По трократном опходу око храма служена је прописана молитва код записа у црквеној порти. Потом је извучен клас за наредног крстоношу. У шупи је пререзан славски колач. После свега служен је свечарски ручак за све присутне. Тиме је свечано обновљена *лителија – крстоноше*, други дан Духова 1990. го-

---

дине у Великом Шиљеговцу, која ће се вршити сваке наредне године.

Нова помоћна зграда, у народу звана шупа, код Цркве покрова Пресвете Богородице на Ћуковцу израђена је споља и изнутра и постављена јој столарија 1990. године.

Цигла за подизање припрате Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу купљена је 1991. године. До октобра 1991. године загашен је креч у црквеној кречани, за зидање припрате. У исто време, наставља се осликавање храма.

На писмени захтев Тиосава Велимировића из Лелића, синовца Светог владике Николаја, влада Републике Србије 1991. године одобрила је пренос моштију Светог владике Николаја Епископа жичког. Свети владика Николај представио се у Господу 18. марта 1956. године и сахрањен је у Манастиру Светог Саве у Либертвилу. За живота била му је жеља да по смрти почива у својој задужбини – Цркви у Лелићу. Срби су га из Либертвила испратили достојно, а на сурчинском аеродрому дочекан је још свечаније. Дочекао га је и поздравио Његова Светост патријарх Павле са свима архијерејима Српске цркве 3. маја 1991 и бројним верницима, који су дошли на аеродром. Са Сурчина се кренуло прво у нови Храм Светог Саве на Врачару, где је одслужен парастос, па је свечана поворка наставила према Жичи – његовој омиљеној и светој епархији. Тамо је свечано дочекан од свештенства и народа где је остао неколико дана.

На дочеку моштију Светог Владике Николаја у манастиру Жичи био сам са сином Драгићем,

---

студентом теологије и Милутином Петковићем из Зебице. Најсвечанији дочек припремао се у његовом родном Лелићу, где, по Владикином тестаменту, треба да почива у својој задужбини, коју је за живота себи подигао. У недељу 12. маја 1991. године слегло се у Лелић око 50.000 владикиних поштовалаца. Свету литургију служио је Његова Светост патријарх Павле са свима отачаственим архијерејима. Тако су свечано, по тестаменту, мошти Светог владике Николаја пренете из Либертивила у Лелић код Ваљева. На дочеку моштију није учествовао синовац Тиосав јер је, по пророчкој речи светог Владике Николаја: „Нећеш ме дочекати жив”, умро уочи 12. маја 1991. године.

После Божића 1992. године мој син Драгић Илић, студент Богословског факултета у Београду, постиже споразум са директором основне школе у Великом Шиљеговцу Бранивојем Ракићем, старим комунистом, да се Свети Сава слави у школи и да свештеник сече славски колач у школи. И заиста, на Светог Саву, школски колачар је донео славски колач, жито, вино и свећу у осам сати на Свету литургију у Цркву Светог архангела Гаврила. После литургије из храма са колачаром отишло се у школу. За првог колачара, после прекида резања славског колача у школи на Светог Саву у Великом Шиљеговцу 1948. године, пријавио се учитељ Драгиша Михаиловић из Великог Шиљеговца. Мене, моју попадију Босиљку и синове Драгића и Слободана са колачаром, пред вратима школске сале, свечано су дочекали директор школе Бранивоје Ракић, сви наставници, а у великој фис-

---

културној сали аплауз свих ученика. Прво је ђачки хор отпевао Химну Светога Саве, па сам пререзао славски колач. Слово о Светом Сави држао је директор школе, а мој син Драгић показао је ученицима *Законоправило Светога Саве* и говорио о књижевном раду Највећег Србина. Затим је изведен програм са рециталом ученика. На крају је постављен свечарски ручак у трпезарији школе. Од тада, сваке године, слави се Свети Сава у школама у Великом Шиљеговцу и Зебици, колико их има у овој парохији.

По благослову Његовог Преосвештенства Епископа нишког Господина Иринеја, да се припрата Цркве Светог архангела Гаврила озида као што је озидана припрата храма у Јабланици, приступило се припреми зидања припрате. Постављен је Грађевински одбор, на челу са председником Црквене општине Велики Шиљеговац Милосавом Миловановићем, који је до фебруара 1992. године набавио целокупан грађевински материјал за зидање припрате. На седници Црквеног одбора у Великом Шиљеговцу 23. фебруара 1992. године зидање припрате поверено је мајстору Радисаву Ђурђевићу из Великог Шиљеговца. Он је са мном и председником Црквене општине Милосавом Миловановић био у Јабланици да види како је тамо озидана припрата храма. Пошто је видео припрату храма у Јабланици, мајстор је приступио зидању припрате, као што је видео у Јабланици, дужине седам метара и ширине седам метара. На улазним вратима припрате озидана је надстрешница за врата, а са северне стране припрате озидан је горионик за паљење свећа. Са успехом, мајстор

Радисав Ђурђевић из Великог Шиљеговца 1992. године, озидео је и покрио припрату Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу.

Године 1990. првог децембра Епископ рашкопризренски Павле изабран је за патријарха Српске православне цркве, а устоличен је сутрадан 2. децембра у Саборној цркви у Београду, од стране 12 епископа, 12 свештеника и 13 ђаконa. Избор је обављен за живота патријарха Германа. У Пећкој патријаршији устоличен је у трон пећких патријараха, 22. маја 1994. године. Након дуже болести, патријарх српски Герман умировљен је 1990. године. Преминуо је 27. августа 1991. године и сахрањен у Цркви Светог Марка у Београду.

Године 1993. рађени су раније плаћени радови осликавања Цркве Светог архангела Гаврила и неки ситнији радови на припрати, због кризе – велике девалвације динара.

Године 1995. Храм Светог архангела Гаврила фрескопише иконописац протођакон Миодраг Томић из Краљева. Председник Црквене општине у Великом Шиљеговцу малтерише успешно изнутра и споља припрату. Уговор за израду иконостаса, у дуборезу, Цркве Светог архангела Гаврила је склопљен 10. маја 1996. године са дуборесцима ђаконом Томиславом Живановићем и Рајком Малишом из Крагујевца. Електрификацију звона Цркве Светог архангела Гаврила инсталирали су 30. марта 1997. године електроинжињер Мијаило Миновић и машинац Драгиша Аћимовић из Смедерева. Септембра месеца 1997. године у лађи Цркве Светог архангела Гаврила мајстор Зоран Јаковљевић из Гло-

---

бара поставио је мермерни под, који је купљен од рудника гранита „Украс” из Новог Пазара. По постављању мермерног пода, дуборесци Ђакон Томислав Живановић и Рајко Малиша из Крагујевца поставили су у дуборезу изрезан иконостас. Иконограф Матеја Минић из Београда, после постављања иконостаса у храму, поставља иконе, које су осликане у атељеу „Минић”. Те године, за јесење славе Црква Светог архангела Гаврила је својим новим изгледом обрадовала све свечаре ове парохије.

Потпуна малтерација и глетовање припрате Цркве Светог архангела Гаврила урађена је 1998. године. После тога каменорезац Зоран Јаковљевић из Глобара поставио је мермерни под у припрати. Мајстор Драгослав Гола Милосављевић из Великог Шиљеговца сазидао је димњаке – горионике свећа, чиме је решен проблем дима од сагоревања свећа.

Грађевински материјал за мењање крова Цркве Светог архангела Гаврила: цреп, грађа и све остало за кров, спремљен је у току лета 2000. године. Те године сазидаана је и покривена помоћна зграда за народ, на месту где се планирало подизање Цркве Свете Петке у Великом Шиљеговцу. Исте године, сазидаана је и покривена зграда за народ код Цркве преноса моштију Светог Николаја у Зебици.

Благословом Његовог Преосвештенства Господина Иринеја Епископа нишког број 480/Ш/5 од 26. 4. 2001. године сазидаана је нова Црква Свете Петке у Великом Шиљеговцу. За градњу овог храма председник Црквене општине Велики Шиљеговац Милосав Миловановић уступа

Грађевинском одбору Цркве Свете Петке сву претеклу циглу од зидања припрате Цркве Светог архангела Гаврила, којом је сазидана нова црква. На подизању цркве, поред Грађевинског одбора, активно учествује верни народ, добре воље, Великог Шиљеговца. Храм је озидео мајстор Витомир Ђурђевић из Великог Шиљеговца, по пројекту Братислава Петковића, сина проте Љубодрага Петковића из Зебице. Захваљујући таквим условима Црква Свете Петке у Великом Шиљеговцу је са задовољством озидана и покривена 2001. године.

Протођакон Миодраг Томић из Краљева 2002. године наставља иконописање Цркве Светог архангела Гаврила. Надали смо се да ће по обећању завршити целокупно осликавање храма, али нам се нада ни овог пута није испунила. Постављене су скоро све фреске са мањим изузетком. Није осликана фреска „Агнца” у олтару и фреска на жртвенику. Раније урађене фреске нису у потпуности завршене. Ликови су у потпуности осликани, али недостаје завршетак ореола и називи појединих светитеља. До краја 2002. године толико је урађено на фрескописању у Храму Светог архангела Гаврила.

За Храм преноса моштију Светог Николаја у Зебици купљено је звоно 2002. године тежине 150 килограма. Априла месеца 2003. године протођакон параклиса Светог владике Николаја Жичког из Краљева прикупља грађу, која се има изнети на редовном мајском заседању Светог архијерејског сабора Српске православне цркве, за проглашење Светог владике Николаја за свеца. Долази у Храм Светог архангела Гаврила

у Великом Шиљеговцу и снима, фото-апаратом, фреску Светог владике Николаја Жичког да би Свети архијерејски сабор увидео да је владика Николај практично признат за свеца и да га треба званично прогласити. Драго ми је било да је ова парохија осликаном фреском Светог владике Николаја Жичког у Храму Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу увећала грађу која је изнета на мајском заседању Светог архијерејског сабора за проглашење Светог владике Жичког за свеца. На редовном мајском заседању Светог архијерејског сабора 2003. године пролашен је за светог Свети владика Николај епископ жички. За слављење одређен је 18. март – дан представљења у вечност и 3. мај – дан преноса светих моштију из Америке у Србију.

Звонара код Храма Преноса моштију Светог Николаја архиепископа Мирликијског у Зебици подигнута је на четири метална стуба 2003. године. До славе храма урађена је звонара и окачено звоно. На дан храмовне славе, Светог Николаја 22. маја 2003. године, огласило се на богослужењу први пут звоно, што је била изузетна радост свих приложника за звоно и звонару. Од тада ће се богомоља и храмовна слава оглашавати звоном.

Црквена порта Храма Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу ограђена је јула месеца 2003. године. Бетонску ограду поставио је Драгослав Здравковић из села Ратара код Парћина. Са тако ограђеном портом прослављена је храмовна слава Свети архангел Гаврило 26. јула 2003. године, на велико задовољство свих свечара.

За покривање олтара Храма Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу купљен је бибер цреп месеца августа 2003. године.

Код Храма Покрова Пресвете Богородице на Ћуковцу у пролеће 2003. године дограђено је, између црквене куће и шупе, једно одељење и тиме повезано све у порти од објеката у целину. Све је то било урађено до априла месеца 2003. године на Ћуковцу, до богомоље на Другу Тројицу 2003. године, на велико задовољство народа који је тога дана код храма славио сеоску богомољу.

Код Храма Свете Петке у Великом Шиљеговцу у пролеће 2003. године дограђена су са западне стране цркве два одељења. Једно одељење је намењено за кухињу, а друго за канцеларију. Поред пута постављен је зид од камена, у висини хоризонтале храмовне порте. Цела порта је ограђена металним стубовима са плетеном жицом, а постављене су и металне капије на улазима у порту. До Свете Петке 8. августа 2003. године код храма је подигнута метална звонара на коју је окачено новокупљено звоно. Сву металну конструкцију поклонила је фабрика „14. октобар” из Крушевца, за коју се за-ложио Драган Петровић из Великог Шиљеговца, који је радник те фабрике. Металну звонару је израдио Југослав Цивић из Великог Шиљеговца у својој радионици, бесплатно. Тако се на дан храмовне славе 8. августа 2003. године први пут огласило новопостављено звоно, што је била велика радост свих присутних.

Код Храма Светих апостола Петра и Павла у Великом Шиљеговцу 2003. године, на месту по-

---

стојеће зграде за народ познате по народном називу као шупа, која је била урађена од дрвета, озидана је нешто већа зграда од тврдог материјала и покривена. На Преображење 2003. године нова зграда први пут је служила за славље на велико задовољство домаћина славе и свих присутних.

По одлуци Епархијског управног одбора у Нишу да се помоћна зграда од дрвене грађе у дворишту парохијског дома, дотрајала и склона паду, која је ругло парохије, поруши и подигне нова, поступило се по одлуци. До јесени 2003. године купљен је грађевински материјал, бетонски блокови, гвожђе за арматуру и друго за подизање ове зграде. Тиме су извршене припреме за подизање зграде код парохијског дома у Великом Шиљеовцу. Следеће године, ова грађевина је озидана и плоча са монтом је изливена. Мајстори за зидање зграде били су председник Црквене општине Милосав Миловановић и Војислав С. Илић обојица из Великог Шиљеовца, и потребна послуга, који су плаћани од прихода Храма Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеовцу.

Тутори Храма покрова Пресвете Богородице на мој предлог нису прихватили да учествују у подизању ове зграде, код парохијског дома, јер су сви били против подизања наведене зграде, нека им је на част.

Године 2004. у Храму Светих апостола Петра и Павла у Великом Шиљеовцу постављен је мермерни под. Приложник мермера и постављања истог је Душан Крнета, родом из Кистања код Книна, који је испод храма до

асфалтног пута подигао своју кућу. Столарију на новој згради код храма поставио је и поклонио Здравко Крнета, рођени брат Душана, чија је кућа испод храма до асфалтног пута. И чесма испред храма прилог је браће Крнета, коју је урадио Славко Крнета. Све горе наведено је урађено до храмовне славе Светих апостола Петра и Павла 2004. године, што је била велика радост свих.

На Храму Свете Петке у Великом Шиљеовцу постављена је, са акрилом, спољна фасада 2004. године. На храмовној згради дограђена је тераса. Пут од сеоског засеока до Храма Свете Петке насут је шодером. За насыпање пута верујући људи, добре воље, дали су добровољни новчани прилог, а Скупштина општине Крушевац, на предлог Месне заједнице Велики Шиљеговац, машине за извођење радова. Сви горе наведени радови завршени су до храмовне славе Свете Петке 8. августа 2004. године, што је ободовало све присутне на слави.

На парохијском дому у Великом Шиљеовцу постављени су нови олуци 2005. године. Те године, крајем септембра и почетком октобра покривена је помоћна зграда код парохијског дома. Захваљујући прилогу Шумске секције из Крушевца, која је дала шест кубних метара чамове грађе у облом стању, која је изрезана код стругара Зорана Ђорђевића из Зебице, успешно је урађен кров и покривен црепом. Мајстори крова су Милосав Миловановић и Радослав Милојевић из Великог Шиљеовца. Са јужне и западне стране помоћна зграда је покривена старим црепом, а са источне и северне стране но-

---

вим црепом. Директор „Рибарске Бање” др Бранислав Катанчевић одобрио је 20.000 динара помоћи за куповину црепа. Тако је, са успехом, покривена зграда код парохијског дома у Великом Шиљеговцу, октобра 2005. године.

Код Храма Свете Петке завршена је помоћна зграда и освећена 8. августа 2005. године, на дан храмовне славе, што је било на велико задовољство свих.

Олтар Храма Светог архангела Гаврила покрио је мајстор Драгослав Милосављевић новим бибер црепом, који је раније купљен октобра месеца 2006. године. Уз помоћ људи добре воље из села, певнице су такође прекривене црепом који је претекао од покривања припрате. За покривање олтара цреп је дао директор „Рибарске Бање” др Бранислав Катанчевић, 15.000 динара, што му је обичај да даје свим храмовима. На парохијском дому, те године, обновљена је електроинсталација. То су радови из 2006. године.

Иконостас Храма Свете Петке урадио је и поставио августа месеца 2006. године дуборезац Милорад Богићевић из Буца. Иконостас Храма покрова Пресвете Богородице на Ћуковцу урадио је и поставио дуборезац Милорад Богићевић јуна месеца 2007 године. Септембра месеца 2007. године на Храму Светог архангела Гаврила урађена је спољна фасада. На старом делу храма постављена је изолација, стиропор од три сантиметра и фасада од акрила. Фасада припрате урађена је бојапластом. Осликане иконе за иконостас Храма Свете Петке уметник је поставио на своје место октобра 2008. године. Тако

су новопостављене иконе увећале радост славља храмовне славе – Свете Петке.

Осликане иконе за иконостас Храма покрова Пресвете Богородице на Ћуковцу, које су сликале монахиње манастира Велуће, постављене су на своје место октобра 2008. године. Новопостављене иконе су увећале радост славља Покрова Пресвете Богородице на Ћуковцу 14. октобра 2008. године.

Јула месеца 2009. године у сали нове куће код Храма Светог архангела Гаврила постављене су на поду керамичке плоче. Њих су поставили, на добровољној основи, бесплатно: Бата Канић, Новица Рајковић, Горан Ђурић и Славољуб Игњатовић, сви из Великог Шиљеговца. Добровољни прилог за керамичке плоче у износу 15.000 динара дао је директор „Рибарске Бање” др Бранислав Катанчевић, хвала му на датом прилогу.

На шупи код Храма Светог архангела Гаврила октобра 2009. године замењен је стари кров новим. Грађа за кров купљена је и стругана код стругара Зорана Ђорђевића у Зебици. Нови кров су урадили мајстори Милосав Миловановић и Бата Канић из Великог Шиљеговца, под дневницу. Нови кров покривен је бибер црепом.

За завршетак оградe порте Цркве Светог архангела Гаврила купљена је бетонска ограда код Драгослава Здравковића из Ратара код Параћина и новембра 2009. године постављена. Металне цеви и шпаринг за израду нових капија на порти Цркве Светог архангела Гаврила купљене су ове 2009. године.

До храмовне славе, Свете Петке, 27. октобра 2009. године у Цркви Свете Петке у Великом Шиљеговцу постављен је под од гранита. Сви присутни на слави били су задовољни за све до сада успешне радове градње храма.

Петнаестог новембра 2009. године престави се у Господу блажене успомене четрдесет и четврти по реду патријарх српски господин Павле. Сахрањен је у Манастиру Раковица 19. новембра 2009. године. Од представљења до сахране српски верни народ достојанствено се опростио од свог вољеног Патријарха Павла. Опело је служено у Храму Светог Саве на Врачару. На опелу су чинодејствовали Патријарх васељенски Вартоломеј, представници других православних цркава, сви епископи Српске православне цркве уз саслужење свештеника, свештенотонаха и ђаконa. На опелу је био председник Србије Борис Тадић, као и представници страних амбасада. Велико поштовање свога вољеног патријарха Павла, посведочио је око пола милиона верника Српске православне цркве присутних на сахрани. Свети Патријарх Павле, који је признат од народа за свеца који хода, остаће запамћен по својим мудрим изрекама, а нарочито по оној: „Будимо људи.”

На ванредном заседању Светог архијерејског сабора Српске православне цркве 22. јануара 2010. године био је избор четрдесет и петог патријарха Српске православне цркве. Изборном сабору председавао је епископ шабачки Лаврентије, по рукоположењу најстарији епископ Српске православне цркве. Пошто је изабран Патријарх оглашено је: „Четрдесет и пети пат-

---

ријарх Српске православне цркве је епископ нишки Иринеј.”

Досадашња издавачка делатност парохије великошиљеговачке: Године 2008. Црква Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу издала је књигу *Заборављено путовање кир Сретена Динића*. Аутор књиге је свештеник Драгић Илић, парох крушевачки. Године 2009. Црква Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу издала је књигу *Из историје Цркве Светог архангела Гаврила*, од истог аутора.

По благослову Његове светости патријарха српског господина Иринеја високопречасни протоставрофор Слободан Крстић, архијерејски намесник из Ћићевца, торжествено је положио освећени Антиминс 5. септембра 2010. године у новоподигнути Храм Свете Петке у Великом Шиљеговцу, на Сађевцу. Тако је на велико задовољство свих присутних освећена Црква Свете Петке у Великом Шиљеговцу, на Сађевцу.”

Био је ово *Летопис Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу*, који је писао мој отац. Своје дело је завршио освећењем Цркве Свете Петке у Великом Шиљеговцу. У својој здравици, коју је тада изговорио, отац Војислав је, најпре, подсетио да је ово трећа црква освећена у Великом Шиљеговцу, а онда је „упозорио све присутне вернике ове парохије да је крајње време да се испуни давнашња жеља Његове светости патријарха Иринеја и подигне храм у центру Великог Шиљеговца, тамо где је школа и народ”.

ЦРКВА ВЕЛИКОШИЉЕГОВАЧКА

Док сам студирао на Богословском факултету Српске православне цркве у Београду одлазио сам у Архив Србије, где сам истраживао грађу из фонда Митрополије београдске везану за Храм Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеовцу. Да бих могао да користим архивску грађу, отац ми је написао потврду, и као старешина храма оверио је црквеним печатом па сам онда добио сагласност Архива за свој истраживачки рад. У то време није радио фотокопир-апарат у Архиву. Био сам приморан да преписујем документа која су ми била значајна, јер се она нису могла износити из зграде Архива и фотокопирати. Посао је потрајао. Из више свежака архивске грађе, коју сам тада преписао, користио сам материјал за књиге *Заборављено путовање кир Сретена Динића* (Црква Светог архангела Гаврила, Велики Шиљеовац, 2008), и код истог издавача: *Из историје Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеовцу*, 2009. Ове књиге је за издавача потписао протонамесник Војислав Илић, старешина храма. Прошло је двадесет година од мог почетничког истраживачког рада у Архиву Србије. У међувремену, слегло се пуно тога из новије историје Храма Светог архангела Гаврила. Неки будући истраживачи писаће о тим данима. Могу само да

навестим да је и у тим тешким временима по српски народ Храм имао свештенослужитеља, који се попут својих претходника у Великом Шиљеговцу храбро борио на путу Христовом. Мени чини част што је то био мој родитељ, који ми је својим животом дао подстицај да у смутним временима пада комунизма у нашој земљи не поклекнем. Ниску на бројаници свештенопредака, који су изронили са страница архивске грађе из Архива Србије, у Великом Шиљеговцу, наставио је крајем двадесетог века свештеник Војислав Илић. Снага њихове вере била ми је подстицај у истраживачком раду и копча са временом у коме су богослужили ови часни војници Христови.

За Цркву Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу први пут сам чуо 1986. године, кад је мој отац овде ступио на парохију. Од тада сам заједно са њим сазнавао о цркви, њеним свештеницима, верницима, богослужбеним књигама, летопису... Рано смо уочили њен значај за читав крај, који се једно време у средњем веку звао Жупа Загрлата, а у доба обнове храма, у деветнаестом веку, Бугар-Морава. Ево резултата нашег истраживања:

У звонику, покрај ње, звони звоно са угравираним именом архимандрита Саве Петровића, који је са својим синовцима, свештеницима Василијем Стојковићем и Милојем Јовановићем, у деветнаестом веку, обновио верски живот у сливу Рибарске реке. У порти, на неколико корака од цркве на север, тихује надгробна плоча са епитафом : „Здје почива раб Божији презвитер Милан Михаиловић, парох Шиљеговачки престависја у вечност 27. новембра 1865. године. О, браћо, који год прочита ово рекните Бог да прости попа Милана.” Његов син био је свештеник Љуба Михаиловић, парох Ђунишки. Са јужне стране цркве лежи надгробна плоча на којој пише: „Почива раб Божији поп Милоје Јовановић парок зебички.” И поп Милојев син Петар био је свештеник, најпре, капе-

---

лан великошиљеговачки, а потом парох мајдевски. На јужној фасади Цркве Светог архангела Гаврила стоји спомен-плоча са именом проте Аврама Јовановића, пароха великошиљеговачког до 1917. године. Он је имао тројицу синова свештеника: Милана, Љубодрага и Божидача. Најмлађи од њих, свештеномученик багдалски Божидар Јовановић био је великошиљеговачки парох до октобра 1944. године.

У првих сто година од почетка обнове храма 1844. године, три свештеничке породице богослужиле су у Цркви Светог архангела Гаврила и опслуживале парохију великошиљеговачку: Јовановићи, старији и млађи, и Михаиловићи.

Архивска грађа, која говори о обнови Храма Светог архангела Гаврила и његовом освећењу, указује да је Храм освештан на Благовести, 25. марта 1846. године, и није „освећен митрополитом Петром”. Намесник бугар-моравски Стојан Поповић пише, 21. фебруара 1846. године, у Житковцу: „Високопречесњејша Консисторије Митрополије Књажевства Србског Епархије Београдске, У смотренију св. Антиминса послатог његовом Г. Протојереја Јосифа Поповића, у Крушевцу, за цркву Св. Архангела у Срезу Бугар Моравску, за божествену службу пошто до сада приспео није, желећи народ уз овај частни пост Причастити се из узрока тога без светог Антиминса служити се не може.” (Архив Србије фонд Митрополије београдске, у даљем тексту М. Б., 1846. година, број 209). „Антиминс је четвороугаоно платно од лана или свиле у коме су ушивене мошти мученика или светитеља, а на коме је слика полагања Исуса Христа у гроб. Према старој традицији цркву треба да освешта епископ, а када би био спречен да ову дужност изврши, цркву је освећивао презвитер са благословом епископа. Епископ преда презвитеру који има да освети цркву освећен Антиминс и овај га меће при освећењу на Свети престо.” (др Лазар Мирковић, *Православна Литургија, први општи део*, Београд, 1982. године, стр. 119-120).

Намесник Стојан Поповић својим писмом жели да од Конзисторије издејствује брже полагање светог Антиминса у Храму Светог архангела Гаврила, али и да обавести како прота крушевачки Јосиф Поповић до сада није обавио од стране митрополита Петра поверену му, још 2. новембра 1845. године, свету дужност. Зато протопрезвитер крушевачки Јосиф Поповић, 6. марта 1846. године, у Крушевцу пише митрополиту Петру своје објашњење: „Ваше високопреосвјашченство Милостивиј Архипастирју, Всепокорњејше одговарам на високо предписаније од 2. Ноембра прошле 1845. године број 863 Вашег Високопреосвјашченства – настојећи јављам: да из тог узрока нисам одма по налогу Вашег Високопреосвјашченства у новосазидану Цркву Шиљеговачку отишао, да св. Антиминс по прописаном правилу торжествено положим што иста Црква у оно време није била очишћена, заграђена, а и ствари што су неходиме нужне нема, на који начин сам овдашњег Г. Окружног Началника молио, да се прирез из једно 50 талира од они Христијана, који истој Цркви принадеже учини, како ће ду се моћи нуждне ствари набавити, који је и учињен, но није још сав сакупљен; како пак за исту цркву потребне ствари набављене буду одма ћу у исту цркву отићи, где ћу св. Антиминс торжествено пред Собранима положити, и изјавићу Архидјерејскиј благослов за њиве труде око водруженија дома Божијег наложене, и о том ћу извјестити вашем високопреосвјашченству непремјено послати, св. Антиминс није код мене ни пола сата задржан, но је дат Јереју Василију, ко-

---

ји га је тамо однео, у цркви се свако свјашче-
нодјејствије совершује осим Богослуженија.”
(М. Б., 1846. година, број 259) Двадесет дана
касније, 26. марта 1846. године, прота Јосиф По-
повић пише митрополиту Петру: „Ваше Високо-
преосвјашченство Милостивиј Архипастирју,
Всепокорњејше јављајући Вашему Високопрео-
свјашченству, да сам 24-ог (овог месеца) у Бугар
Мораву код новосазидане цркве шиљеговачке
отишао, гди сам 25. на Благовјештеније светиј
Антиминс по налогу Вашег Високопреосвјашче-
нства торжественно положио и Литургију сам са-
борно служио, по окончанију Литургије изјавио
сам онде тога ради собравшег се Народу Благо-
слов Вашег Високопреосвјашченства и благово-
љеније ваше за труде њиове у том положене, на
који начин пуним и задовољним сердцем при-
мио је народ Благослов изразивши се, да пре-
благо Боженство које је вас на исто достоин-
ство возвисило – много година у том подржи; а
што се цркве тиче она је добро устројена и наг-
рађена, но само потребе црквенске оскудјевају
које нисам приликом том изоставио народу за
казати да је необходимо нужно за исте ствари
сљедователно да исте набавити постарам се.”
(М. Б., 1846. година, број 310)

ПРЕЗВИТЕР МИЛАН МИХАИЛОВИЋ
(+ 1865)

После освећења Храма црквени живот у Великом Шиљеговцу пулсира богослужбеним ритмом, који предводе свештеници Василије Стојковић, Милоје Јовановић и Симеон Теодоровић. Трећи свештеник Храма Светог архангела Гаврила, бивши тешички учитељ, Симеон Теодоровић убрзо ће, 29. октобра 1847. године, затражити од митрополита Петра премештај на крушевачку парохију: „Ја сам по налогу вашег високопреосвештенства у Бугар Мораву на опредељену ми Парохију од 150 домова отишао, где и сада обитавам, но будући да сам од исте Парохије врло скоро хасне немам, друго пак што и моја стара мајка а и остала фамилија моја, који су скоро и век њиов у вароши провели, пак из Крушевца преселити се не могу, а да би ји преместио – немам у Бугар Мораву нигде обитаишче гди би фамилију сместити могао, које на против тога у Крушевцу како кућу – тако и баштине имадем...” (М. Б., 1847. година, број 787 и 87) Пошто је одласком јереја Симеона Теодоровића упражњено место трећег свештеника при Храму Светог архангела Гаврила „Бугар Моравскиј Намјестник јавља, да Трубаревскиј парох Василије уступа клирику Милану Михаиловићу

---

130 домова од своје нурије само да при Шиљеговачкој цркви буду три свештеника.” (М. Б., 1848. година, број 519) Свештеник Василије Стојковић, парох трубаревски, при Храму Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу, пише митрополиту Петру 4. септембра 1848. године: „Ваше високопреосвјашченство нај Милостивиј Архипастирју, Познато је вашему високопреосвјашченству да је клирик Милан Михаиловић из Орашја, среза Темнићског, округа јагодинског, чрез четири године пред очима вашег високопреосвјашченства Богословске науке слушао, и као што у његовом Атестату гласи, себе за свјашченическиј чин приуговаро. Као што је с вашим Архипастирским Благословом 22. јулија (текуће) године у брак ступио, сада тако жели свјашченическиј чин примити, но како своје тако и друге упражњене парохије нема, А ја због слабости мојој сву моју парохију сам служити не могу, зато ваше високопреосвјашченство најучтивије молим: да би реченог Клирика во пресвитера произвели, а ја ћу му 130 домова од моје парохије ако ваше високоп. дозволи продати и он се са целом својом фамилијом у истој парохији села Шиљеговца радо преселити оће, да у будуће тамо ужива, и у присуствујућој цркви Св. Арханђела као трећиј Свјашченик нама у помоћ буде.” (М. Б., 1848. година, број 519) Истог дана, „дано из общине великог села Шиљеговца округ. Крушевачког 4. септембра 1848. године у име цјелог общества Шиљеговачког Раденко Мијаиловић, Вељко Јанковић и Радосав Канић”, пишу митрополиту Петру „Свидјетелство”: „Којим ми доле подпи-

---

сани сведочимо, да је Клирик Милан Михаиловић, из Орашја среза темнићског окружија јагодинског, старином из нашег села: кому ми прадједа, и дједа, а и родитеље врло добро знамо, који су сви добри и почтенији у свачему били. А Клирик Милан је чрез 4 године пред очима вашег високопреосвјашченства Богословске науке слушао, као што се и у његовом Атестату види, да је се у свакој струци добар показивао. Ког ради не само ми доле стављени, већ во общче мало и велико са знањем нашег Г. пароха Василија, најучтивије молимо: ваше високопреосвјашченство! да би реченог Клирика во пресвитера произвели, и нам га за пароха Милостиве послати изволели.” (М. Б., 1848. година, број 519) После два дана, 6. септембра 1848. године „Намјестник Бугар Моравскиј Стојан Поповић” из Житковца прослеђује митрополиту Петру молбе свештеника Василија Стојковића и општине шиљеговачке за рукоположење и постављене клирика Милана Михаиловића (М. Б., 1848 година, број 519). Већ, 17. септембра канцеларија митрополита Петра пише протопресвитеру крушевачком Јосифу Поповићу: „Намјестник Бугар-Моравскиј доставио је нама, како парох Трубаревскиј Јереј Василије Стојковић због слабости здравља узети жели себи за капелана Клирика Милана Михајловића, како му од своје парохије одваја 130 домова, и како на то присваја на старешинство и овога Милана у братство прима. Пре него што би Ми на ово издали наше рјешеније, препоручујемо вашем Благ. да ви призовете к себи како овога Јереја Василија, тако и Клирика кога он у друштво узе-

---

ти жели, и о овој намери ниовој обстојатељно их испитате, како Јереј Василије прима вишепоменутог клирика за помошчника и како овај све то пристати соизвољава.” (М.Б., 1848. година, број 519) Митрополит Петар је ускоро рукоположио клирика Милана Михаиловића и поставио га за трећег свештеника при Храму Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу, а крушевачки прота Јосиф Поповић јавио је о томе верницима. (М. Б., 1848. година, број 552 и 661) Сретен Динић је у књизи *Погибија проте Аврама Јовановића пароха великошиљеговачког* (Ниш, 1926. године, стр. 10), записао: „Пре њега (проте Аврама Јовановића, п. п.) што се спомињу као добри свештеници били су поп Милан Шиљеговачки, отац попа Љубе Михаиловића Ђуниског, и поп Васа Јовановић шиљеговачки, умро 1884. године.” У Пентикостару, који се чува у Цркви Светог архангела Гаврила, пише: „Аврам Јовановић парох ђунишки ступио на парохију јереја Василија Стојковића 8-ог септембра 1867. год.”

Пред крај турске окупације у долини Рибарске реке обнавља се верски живот Српске цркве. После ослобођења од Турака 1833. године, обнова се наставља. Храм Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу, стицајем околности – које се могу пратити захваљујући сачуваним документима из Архива Србије, фонд Митрополије београдске, изниче на Старом црквишту, васкрсава из пепела. Тројица свештеника овде служе свету службу за верни народ из 27 села, негдашње Жупе Загрлата, тадашње Бугар – Мораве. Великошиљеговачка светоархан-

---

гелска порта чува гробна места својих првих свештенослужитеља. Крај ње, у сеоском гробљу, тихују надгробни споменици верног народа – крштеног у Храму Светог архангела Гаврила. Снага вере и рад српског народа на очувању духовног идентитета пулсирају упркос вишевековном муслиманском ропству са страница сачуване архивске грађе из доба обнове великошиљеговачког Храма. Зато је оправдано овде поставити питање: Зашто премало познајемо овај драгоцен период наше историје, време васкрсења и победе, а знамо о времену нашег пораза и пада у ропство под Турке? Година 1389. трепери у нашем памћењу, време када из Крушевца наша војска одлази у часну Косовску битку, а 1832. и 1833. година, приметне у нашу подсвест, чувају радост васкрсења Крушевца – ослобођење од вишевековног окупатора.

У двадесет седам села, из подбрежја некадашње Мојсињске Свете Горе, која су 1846. године имала само Цркву Светог архангела у Великом Шиљеговцу, данас постоји више од тридесет цркава и један манастир, подигнут на извору где се пре више од сто година једној пастирици јавила Пресвета Богородица.

СВЕШТЕНИЦИ ЈОВАНОВИЋИ - СТАРИЈИ, ПОП МИЛОЈЕ И ПОП ПЕТАР

У богослужбеним књигама Цркве Свете Петке у Мајдеву чувају се записи њеног свештеника Петра Попова Јовановића. У *Служебнику*, штампаном 1838. године, на страни 160, он пише: „Млада попадија верна жена свештеника Петра П. Јовановића пароха мајдевског роди се 9. марта 1831. године. Ступи у брак 1851. године 20. јула. Венча је јереј почив Милан Михаиловић, парох великошиљеговачки, младу попадију Станојку и њеног мужа Петра у Св. Аранђелу.” У порти Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу, на неколико корака од цркве на север, тихује надгробна плоча са епитафом: „Здје почива раб Божији презвитер Милан Михаиловић, парох Шиљеговачки престависја у вечност 27. новембра 1865. године. О, браћо, који год прочита ово рекните Бог да прости попа Милана.” Њега је рукоположио митрополит Петар Јовановић, у Београду, 20. септембра 1848. године за ђакона, а 24. септембра за презвитера, и поставио га за трећег свештеника при Храму светог Архангела у Великом Шиљеговцу, а крушевачки прота Јосиф Поповић јавио је о томе верницима. (М. Б., 1848. година, број 552 и 661) Његови су преци живели у Великом Шиљеговцу, али су се преселили, као и родитељи архимандрита Саве Петровића из Ђу-

---

ниса у Баточину, у слободну Србију, у потрази за мирнијим животом у село Орашје у темнићском срезу. Милан Михаиловић завршио је богословију у Београду. Своје прве свештеничке кораке овако је започео: „Може новорукоположениј Јереј Милан Михаиловић и у манастиру Св. Романа у свјашченодјејствију обучавати се, но опет ће имати он, почем се тамо обучи, у томе једну недељу дана и у Крушевцу пробавити, и ако покаже да је у совершавању назива свјашченодјејственика усовершенствовао се, ви ћете га моћи онда на опредјељеније његово одпустити. Протојереју крушевачком Јосифу Поповићу, у Београду, 1. Новембра 1848., митрополит Петар, с.р.” (М. Б., 1848. година, број 661)

Свештеник Петар Јовановић био је капелан своме оцу јереју Милоју Јовановићу, пароху Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу. Поп Милојеву гробну плочу и споменик, са јужне стране Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу, која је била прекривена земљом и обрасла травом, открио је мој отац, окадио је и ишчитао: „Почива раб Божији поп Милоје Јовановић парок зебички.”

Свештеник Милоје Јовановић, парок зебички, син је Јована Петровића, рођеног брата архимандрита светороманског Саве Петровића. Он је рукоположен је у свештенички чин 31. маја 1836. године и постављен на парохију здравињско-рибарску, која је бројала 12 села са 105 кућа. Служио је најпре у Цркви Светог архангела код села Каоника, и становао у општинском дому крај ове цркве. Крушевачки протојереј Милован Протић пише: „У смотренију ђака

Романског Милоја Јовановића, желећем у чин свјашченическиј ступити.” (М. Б., 1836. година, број 502) Епископ тимочки Доситеј Новаковић 31. маја 1836, из Гургусовца пише митрополиту Петру у Београд: „По налогу вашег високопреосвештенства како што сам Милоја Јовановића из М. Св. Романа у Крагујевцу рукоположио во ђакона 20-тог маја, тако данас и свјашчеником у овдашњој цркви храма Свјатаго Велико Мученика Георгија, и опредјелили стога у горе помениути Манастир, да би се тамо за 40 дана у богослуженију упражњавао, при том како би ваше високопреосвештенство благоволили, по истеченију ови дана да би спреман био како ће у Београд поћи код вашег високопреосвештенства за добити себи парохију.” (М. Б., 1836. година, број 592) Архимандрит Сава Петровић пише Митрополиту да је „по његовом налогу ђакон Јоановић Милоје об епископа тимочног во свјашченика рукоположен.” (М.Б.,1836. година, број 737) Протопрезвитер моравски Милоје Живковић пише 12. маја 1836. године митрополиту српском Петру у Београд: „Вашем високопреосвештенству поклањамо се заради Милоја Јовановића, који је вама од пре познат из Среза ражањског, јер је рад преселит се са својим домом нишке епархије унутар парохије покојног попа Милића да би од нас добио свештенство и код цркве Светога Архангела сас своим домом заседи (наследи, п. п.) инурију покојнога Милића како нама јавља протопрезвитер Милован Крушевачки за Милоја Јовановића ради смо да би свештеником постављен био јер је нама познат и добре је нарави.” (М. Б.,1836. година, број 501)

Митрополит Петар Јовановић, 11. августа 1836. године, пише: „Пречестившему Протопрезвитеру Бугар-Моравскому Милоју Живковићу, опште народним кметовима и осталим житељима села: Здравина, Позлате, Беласице, Зебице, Мале Реке, Рлице, Крушинца, Срнадаља, Рибара, Бољевца, Росице и Зубовца. Будући сте ви смртију бившег пароха Милића остали без свога свјашченика то смо се ми постарали да вас с такви снабдјемо, и зато ми шиљемо овог ново-рукоположеног свјашченика Милоја Јовановића да вам буде ваш редовниј парох, као што је и покојни Милић био. Ово објављујући препоручујемо свима вама житељима поменутих села, да јереја Милоја Јовановића од данас за Вашег правога Свјашченика и пароха држите, њему сваку пристојну чисто указујте, и све примерно по височајшему указу издајете. А он ће Вам као своје духовно стадо пристојно предусретати Вама закон на време и тачно свршавати, у общинском дому код цркве Св. Арханђела обитавати докле се с другом кућом не би снабдјео, и у свему добрим примјером претходити.” (М. Б., 1836 година, број 741) Тако се „Јовановић Милоје јереј поставља на парохију састојећу се из села: Здравина (22 куће), Позлата (6), Беласица (9), Зебица (9), Мала Река (10), Рлица (4), Крушинце (12), Срнадаље (4), Рибари (8), Бољевац (7), Росица (6) и Зубовац (8) за дјествительног пароха на кои сингелиу получава.” (М. Б., 1836. година, број 741 и 744) Од старе парохије коју је имао покојни свештеник Милић „изузета су села Вукања, Породин и Љубтен, будући су преуђалени јереју Милоју и продана су под парохију

јереју Дамјану из Трњана, коме су на згоди. А тако исто и Трилер због удаљенија свог дани су јереју Милићу Ђорђевићу из Мудраковца у протопопијату крушевачком.” (М. Б., 1836. година, број 741) При Храму Светог арханђела, близу села Каоника, постојао је *общински дом* у коме је живео свештеник Милоје Јовановић. У Попису свештеника мирског и монашког реда у окружју крушевачком из 1836. године јереју Милоју Јовановићу као „место пребивања” уписано је „Архангел” (*Расински анали*, број 5, Крушевац, 2007, стр. 300). „Общински дом” код каоичке Цркве Светог архангела био је седиште прве школе за овај део света. „У овом Окружењу ни једне школе нема начињене и не сушествује осим што се једна у Свет. Аранђелу налази, која кад-кад сушествује, а кад-кад престаје, као што ће се из приложеног овде списка увидети моћи.” (Архив Србије, МПС, I,3, 1842, *Списак школа и учитеља вароши Крушевац*) При овој школи учитељ је Стеван Поповић, стар тридесет седам година, и има три ђака.

Поп Милоје Јовановић касније је направио кућу, на својој парохији, у Зебици, селу које је било најближе Храму Светог арханђела Гаврила у Великом Шиљеовцу освештаном 1846. године, где је живео са породицом до краја живота, у народу познат као поп Милоје Зебички.

У јесен 2008. године, мој отац је открио споменик попу Милоју Зебичком с јужне стране Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеовцу. Позвао је потомке оца Милоја из Зебике да му помогну. Они су поспремили гробно место свога претка. На њега су положили гробну

плочу, која је до тада ту почивала прекривена и заборављена у земљи, крај цркве. Отац је, онда, извршио Мали помен оцу Милоју Зебичком и одржао слово о њему. Све је забележила камера хроничара села – мр Есада Попаре.

Запис, у богослужбеној књизи, свештеник Петар П. Јовановић, парох мајдевски, наставља: „Пет година жењен, учио сам школу. Дана 21, Новембра зацрни се (рукоположих се, п.п.) код Г. Владике Јанићија у Карановцу и био сам капелан свом оцу јереју Милоју Јовановићу, пароху зебичком, до 8. фебруара 1861. године у Зебици. Године 1861. добио сам за себе парохију. Опевао сам најпре неког Константина Теодосијевића из Штитара који је био слуга у Злегињу где је и умро, а у Штитару је опеван, 9. фебруара преселио се, а 10. у црну земљу укопан 1861. године.” Владика Јанићије Нешковић, био је епископ ужичко-крушевачки.

На корици рукописног *Осмогласника* који се чува у Цркви Свете Петке у Мајдеву, пише: „Сведочанство умро је Ђурђе Илић из Каоника који је (нечитко) стар био 23. јануара 1860. године у вјечност преселио од мене надлежног свештеника опојао и во гробје каоничко погребен био 1. фебруара 1860. године.” Ову књигу, највероватније је свештеник Петар П. Јовановић донео у Мајдево из Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу. Зна се да су из Цркве Светог архангела близу села Каоника, која је затворена јер је била склона паду, у ново-подигнуту Цркву Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу доспели њено звоно и јед-

---

на књига. У *Осмогласнику*, штампаном 1764. године у Москви, који је најстарија богослужбена књига Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеовцу, на претпоследњој страни књиге, записано је пером: „Михаило Илић приожи свјатому Архангелском Михаилу Каоничком 12 гроша. За спомен живих и мертвих 6-го дана Јануариа года 1834.” У звонику, крај Храма Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеовцу и данас звони звоно које има угравиран запис: „При Благов: Кн: Ал: Г: Черног при: Настоја: Храму Свти Архгела Гаврила у Каник Г: Сав: Петро: Архм: Романски и Кн: Илија Павич и Гли: Стаменк: Трговц 1842 Eudit Josephus hornung Pestini 1842.” (При благоверном кнезу Александру Георгија Черног, при настојатељу Храма Светог архангела у Канику господину Сави Петровићу, архимандриту романском, и кнезу Илији Павићу, и Гли: Стаменк: трговцу 1842. године *Изради ово звоно мајстор,п.п.*, Eudit Josephus hornung Pestini 1842.) Не би чудило да је тако и овај рукописни *Осмогласник*, који се данас налази у Цркви Свете Петке у Мајдеву, преко цркве шиљеговачке и свештеника Петра П. Јовановића доспео из Каоника у Мајдево.

На крају свог Записа из *Служебника* мајдевске цркве, свештеник Петар П. Јовановић вели: „Млада попадија Станојка престаји се 27. фебруара у Крушевцу 1871. године, а 28. фебруара телом лепо би погребена са велико множество фамилија и парохијана. Опева је Г. Еврем Минић, парох јабланички из Мајдева.” Ожалошћени муж оставиће те године још неко-

---

лико својих записа, по богослужбеним књигама Цркве у којој је служио, о својој рано преминулој супрузи: „Попадија Станојка кад се је венчавала на кочие отишла је у Цркву св. Аранђела Гаврила на венчање са заовом и девером од свога оца Петка. И кад сам је пратио код доктора помоћ да тражи испратио сам је са слугом на простим колима воловским. Слуга се је кући вратио по мојој заповести, али преко ноћи у суботу 2. фебруара 1871. године у Крушевац умри и на кочие однесена, наређена, углађена, као да ће на сабор поћи. Ја поп Петар и попадија Станојка родисмо 5 синова, поимену јесу: Андрија, Драгутин, Младен, Драгомир и Милорад.” (*Велики требник*, 1851. година, страна 25-26) „Млада попадија Станојка била је жена отресна, играчица, гостопримна, честна и поштена, ником реч рђаву није хтела повратити нити тако за кога исто изговорити. Многе је сироте у селу заранила, рубу давала – кад је која жена или која девојка хтела на сабор ићи. И кад је она умрла и Богу душу дала сви су комшије, жене и девојке и мушкадије, мало и велико дошли на опело, кои су је врло ожалили. Жену несретна Петра и највише је 1871. године 7. Јануарија, на славу, читасмо и певасмо у здравље, и то никада више ние.” (*Велики требник*, 1851. година, страна 39-40)

Исте, 1871. године, свештенику Петру П. Јовановићу умрла је и мајка. „Утои догоди се те ми и мајка Ивана попадија јереја Милоја Јованова, пароха зебичког, код мене умре 22-ог новембра 1871. године.” (*Велики требник*, 1851. година, страна 26-27)

АРХИМАНДРИТ САВА ПЕТРОВИЋ
(1793-1861)

„Ја јереј Петар парох цркве мајдевске родио сам се 1. Априла 1836. године, у Светлу Среду.” (*Велики требник, страна 26-27*) Те године, његов отац је рукоположен и добио је парохију. Живели су у *общинском дому* код Цркве Светог архангела, близу села Каоника. Овај храм подигао је Петров деда архимандрит Сава Петровић, 1828. године. Он га је, највероватније, и крстио у овој Цркви. А ко је био деда јереја Петра П. Јовановића, капелана великошиљеговачког и пароха мајдевског?

Има томе више од два века када је у Ћунису, у подножју Мојсињске Свете Горе, рођен Стеван Петровић – потоњи архимандрит светоромански Сава. (О архимандриту Сави писао је Мирко Јевтић у часопису *Преглед*, службеном органу епархије нишке, број 9-10, страна 352-359, број 11-12, страна 440-452, Ниш, 1940. године и број 1-2, страна 15-29, Ниш, 1941. година) Приближавали су се бурни устанички догађаји када је његов отац газда Петар са породицом из Ћуниса прешао у Баточину. Ту се у оближњем манастиру Миљково мали Стеван две године учио писмености.

Карађорђе је 1808. године овог бистрог петнаестогодишњака узео за писара моравском војводи Здравку из Ћуниса. Младић је на тој дуж-

---

ности остао све до 1813. године. После пропасти Првог српског устанка, збегла, амнестије и предаје Турцима, Стеван је постао писар код нишког Емин-паше. Нову дужност вршио је осам месеци. У то време се оженио Госпођинком, кћерком свештеника Крсте, пароха бугар-моравског, који је имао кућу у селу Трубареву, на обронцима Мојсињске планине. Он је омилио и тасту код кога је живео, па је по рукоположењу за свештеника, 14. јуна 1814. године у манастиру Раваница, од стране митрополита београдског Дионисија, постао његов капелан на парохији бугар-моравској, који је опслуживао села из долине Рибарске реке. Следеће године умире свештеник Крста. Млади капелан Стеван наслеђује парохију свога таста. У то време у крушевачком крају било је мало свештеника и храмова. (Манастир Свети Роман обновљен је 1796. године, поред њега постојале су 1814. године још само две капеле, начињене од плетеног прућа, у Крушевцу и Алексинцу.) Занимљиво је да је млади свештеник Стеван обављао и дужност порезника у кнежинама мојсињско-моравским за потребе власти. Петнаест година овај вредни свештеник живео је у Трубареву, а опслуживао парохију бугар-моравску од преко 300 домова у сливу Рибарске реке. У то доба он успева са народом да подигне две цркве: Свету Петку у селу Трњану, 1823. године и Светог архангела близу села Каоника, 1828. године.

После ових успеха у парохији, свештенику Стевану умире попадаја Госпођинка. Опхрван бригом, одлази на поклоничко путовање у манастире Хиландар и Високе Дечане. Убрзо, по

Стевановом повратку са путовања, умире игу-
ман Манастира Светог Романа, Тимофеј Ивано-
вић. Митрополит нишки Јосиф, 21. новембра
1829. године, замонашио је свештеника Стевана,
дао му име Сава, и поверио му Манастир Светог
Романа на чување. Није прошло много времена
и вредног старешину светороманског Саву мит-
рополит нишки Григорије, 1832. године, унап-
ређује у чин архимандрита. Више од три деце-
није обделаваће архимандрит Сава виноград
свој – Манастир Свети Роман. Много се радило.
Најпре, направљена је скромна кућа за монашки
конак покривена сламом. У манастирским пос-
ловима оцу Сави помагала је родбина. Тако се
архимандрит Сава закућио у Светом Роману.

Потребе манастирске цркве биле су му нај-
прече. За богослужење је прибавио неопходне
предмете, свете утвари. Манастирску цркву ус-
пео је да иконопише 1832. године. Занављање
свештеничког кадра било је велика брига архи-
мандрита Саве. Отворио је манастирску школу.
Први ђаци били су његови синовци Василије
Стојковић и Милоје Јовановић. Ученици по-
мажу у свим пословима младом Архимандриту
који је у пуној снази. Таквог га затиче у Кра-
гујевцу, 8. новембра 1832. године, позив књаза
Милоша и митрополита Мелентија да учествује
у борби за ослобођење крушевачког краја од Ту-
рака.

Архимандрит Сава је једна од кључних
личности у ослобођењу Крушевца од Турака.
Наиме, почетком новембра 1832. године кру-
шевачки бегови браћа Френчевићи, сестрићи
лесковачког паше, отимају у селу Мозгово код

Алексинца две девојке, исламизирају их и уводе у харем. Ова отмица је подигла народ крушевачког краја на ноге. Вест о томе стигла је архимандрита Саву на путу за Крагујевац. Пред књазом Милошем и митрополитом Мелентијем архимандрит Сава је 8. новембра дао пристанак да ће народни устанак подржати. Од књаза је добио потребна упутства и вратио се да припрема устанак. И кад је архимандрит Сава почео прикупљати џебану, стигла му је вест да се народ окупља у Врбници. Он је, одмах, натоварио на кола десет товара барута и дошао 22. новембра, по старом календару, у Врбницу. Овде је затекао 1850 устаника, искупљених од Кожетина до Рибара, али је оружје имало само њих 450. То није сметало да народ крене на Крушевац. У селу Лазарица, испред града Крушевца, пред Србе је изашло 350 турских коњаника спремних за борбу. Настало је хладно ишчекивање два супротстављења табора. Тада је архимандрит Сава иступио пред народ да преговара са Турцима. О томе догађају он је оставио записано: „Изиђо код Турака умолити да се не бију, неће на добро изићи. Ниједног није заболела глава. Ниједна пушка није пукла. Здравно и весело Турци изиђоше без никавог зла, но сас добро. Десет товара барута доне на мојег рачуна. Два товара у весеље потрошено, не за зло.” Архимандрит Сава је постигао договор са Турцима да се без борбе повуку из града Крушевца за Ниш и Лесковац. И кад су Турци напустили Крушевац, архимандрит Сава по својим људима шаље ту вест књазу Милошу, а са народом креће ка Алексинцу. Представници Србије Милета Радој-

---

ковић и Арса Андрејевић стигли су 27. новембра у Крушевац са наредбом књаза Милоша да се становништву издели од Френчевића прикупљена народна храна. Привремена грађанска управа установљена је у Крушевцу 8. децембра. Она је радила све до званичног присаједињења Крушевца Србији, 1. маја 1833. године.

Турци су поробљеним хришћанима забрањивали употребу звона приликом богослужења, зато је архимандрит Сава по ослобођењу, најпре, приновио звоно у манастиру. Било је то после дугог турског ропства прво звоно које је одјекнуло, на Ускрс, 1. априла 1833. године, Мојсињском Светом Гором. Један путописац је забележио: „Планина Мојсиња и њена околина пуна је старих цркава и црквишта. Отуда народ верује: да је она некада била друга Света Гора у којој ништа друго ниси могао чути до брујање звона и појање калуђера.” (*Старинар* српског археолошког друштва, број 3, Београд, новембар, 1891. године, страна 71)

Манастир Свети Роман, следећих година, станиште је избеглих устаника из неослобођених делова Лесковачког пашалука. У Нишу је маја 1834. године избила народна побуна предвођена свештеницима. Пиротска буна била је 1836. године. И наредних година кратка замишља смењују бурне дане народног покрета за ослобођење од Турака. Архимандрит Сава постаје све познатији и има све већу улогу у покушајима да се Срби из Лесковачког пашалука ослободе од Турака. Упоредо са националним радом он наставља духовну обнову. Манастир Наупаре је обновио 1835. године и учинио га

метохом Светог Романа. Изградњу цркве у Тешици пуно је помогао, 1837-1838. године. По узору на овај храм обновљена је, 1844-1846. године, Црква Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеовцу.

У току Вучићеве буне архимандрит Сава подржао је долазак Карађорђевог сина Александра на престо у Србији. На скупштинама у Београду и Крагујевцу био је народни посланик. Кнез Милош је 27. јуна 1859. године основао прво српско одликовање: „Светоандрејски крст за приврженост”. Ово одликовање понели су посланици Светоандрејске скупштине. Свештеницима су додељени златни крстови, а мирјанима сребрни. Златним крстом одликован је архимандрит светоромански Сава Петровић. (Павел Цар и Томислав Мухић, *Одликовања Србије и Југославије од 1859. до 1941.*, Беч, 2009, стр. 464)

Бурни догађаји његовог времена потрошили су најбоље године живота архимандрита Саве. Заморен од брига архимандрит Сава све више се повлачи у манастирску осаму. Молитвено тиховање уз богослужбени круг и старање о манастиру не напуштају га до смрти 1861. године.

Иза себе је оставио траг дечака устаничког писара, младог свештеника бугар-моравског, зрелог светороманског архимандрита, хроничара ослобођења Крушевца од Турака, националног радника и седог молитвеника Мојсињске Свете Горе.

Архимандрит Сава оставио је, у рукопису, кратку аутобиографију. Њу је Мирко Јевтић назвао *Мемоар Савин*. Овај документ се чува у Архиву Србије, фонд Митрополије београдске за годину 1858, број 106. Архимандрит Сава је своје казивање поделио у 18 поглавља, које он назива стиховима.

У првом стиху архимандрит Сава говори како је 1808. године као петнаестогодишњак постао писар код војводе Здравка. Карађорђе је тражио устаничког писара кога би послао у Бугар-Мораву. Неки Марко из Ацибеговца и Милосав из Лапова кажу Карађорђу за дете газде Петра, који је родом из Бугар-Мораве а досељен у Баточину, да је две године учило писати у манастиру Миљково. Родитељи су се снажно опирали и бранили своје дете да је малолетно, али:

„Одговори Вожд:

– Запиши то име да види писар Јанићије из Страгара.

Онда говори Вожд:

– Одма пођи код војводе Здравка да си писар јер ви сте од Бугар-Мораву.

Отац и мати плачу но не помаже код Карађорђа молба и плач.”

У другом стиху архимандрит Сава описује како је 1811. године Карађорђе покушао да ослободи Ниш: „Вожд покупи силну Шумадију и крену на Турке у Нишу. Заноћи у Алексинцу. Ујутру заповеди Вожд целом народу да свако узме на раме девет прута и један колац, а сам Вожд носи тринаест прута и један колац. И ја сам носио по заповести до реке Топонице. За два сата начинисмо шанац. Другог дана осванемо у закопине. Крену народ до самог града Ниша до камените Ћуприје. Изиђоше Турци на сретеније и пуцаше на нас. И Срби на Турке. Одма Турци повратише се у град. У десет сати у дан, по турски било је рано, Вожд ишета до саме куле медошевачке. Води свога коња у руци. Једно просто јапунче и јака низ главу. Дође до чесме. Захтева воду војвода Здравко. Мене послужила срећа дадо таст воде. Тако повратимо се у шанац код воде Топонице. Заноћише. Конаци у Карађорђа много нису имали. Свану. Дођоше Турци из Ниша на подворење Господару. Видео сам уђоше под шатор. За мало време пробавише се. Какви је разговор не знам. Турке своим путем чесно испратише и безбедно у Ниш одоше.

Трећи стих

Вожд крену преко Бугар-Мораву. Дођосмо у поље тешичко. Поигра свога коња по пољу и од коња говори:

– Овде биће једна лепа завршена црква, а Ниш остаће нам здрав град наш.

Четврти стих

Те су речи из свети уста исходиле. Заиста, као што данас сведочим. Вожд пророчество што

је прорекао све се совершило као код Свети Пророка у перва времена.

Имао ме (Вожд, п. п.) у виду што моји родитељи много плакаше и жалише да не идем. Но ја господара радо послужи у младости својој. Послуживао сам ручак у пољу тешичком. Говори Господар Петровићу:

– Дођи.

Ја му приђо. Пољуби му скут. Даде ми чук-личе ракије које сам пио и цели леба.

– Одговори Баточинцу, јеси ли убио кога Турчина?”

Млади устанички писар је почео казивати како је убио једног Турчина што је изазвало смех код Карађорђа и његових гостију за ручком.

У петом стиху архимандрит Сава описује повлачење српских устаника из Делиграда ка Крушевцу. Срби су, најпре, запалили своје колибе, закопине и логор, а онда су отпочели одступање.

„Народ множество дође до моје село. Пут мали. Шума. Не види се ништа. Говори војвода Пљакић:

– Ђаче, знаш ли неки пут на страну да нас водиш до Крушевца.

– Нема Господару. Урасло. Све је луг.

– Ајде, напред како било.

Пођо без пута. Пљакић вуци кнез Ђука из села Јагмила, од мојег села Ђуниса до Крушевца, без пута. У Крушевцу Симићев отац капетан Ђорђе, Момир и прочи Господи изљубише се и сузама један другога залише по образу. Сваки на своју страну одоше. Мени Пљакић дарова један

крсташ. Ја као младић своме оцу у грејашке планине одо код вамилије своје. Тамо поклоним се власти турској. Одговара Паша:

– Да останеш ћата да слушаш мене како си Карађорђа тако и мени да си писар.

Останем одма за писара. Будем осам месеци код паше. Служим без пару.

Шести стих, 1814. година

Умоли народ власт турску пусти ме од службе. Јунија 14. дана постави ме Господин Дионисије митрополит београдски у светој Цркви Раваници за свештеника. Преодели ми парохију бугар-моравску. Служим. Године 1828. освештеније. Поправимо две цркве: Свету Петку Трњанску и Светог Ранђела код Каоника. У време мало примора ме духовна власт и кметови и турска власт, мораш да се примаш у манастир. Прими се 1829. године. Дођо у Свети Роман. Празно место, само камен и црква. Труди се. Поправи нешто, од сена кућицу малу.

Седми стих, 1832. година

Позива књаз Милош ноемврија 8. дана. Приђо књазу на поздрав. Пита:

– Где си се родија.

– У Ђунис.

– Од који си вамилија јављат.

Одговори(м).

– Од добра си рода јавља таине.

Одговорим:

– Не могу да се примам Господару, никако.

Одговара Господин митрополит Мелентије:

– Можеш, прими се, слушај Књаза.

Одговори Књаз:

– Послали смо Станоја вашег рођака из Рибаре и Илију Тршића из Кожегина како вас позову одма да будете код народа окупљеног.

Ноемврија 22. дођоше позвати ме да идем у Врбницу код народа. 1850 живи душа, но пушке велике имали у појасу свега 450 комата. Из Врбнице крену народ на Крушевац. У село Лазарице дођоше Турци за бој 350 коњаника. Изиђо код Турака умолити да се не бију неће на добро изићи. Ниједног није заболела глава, ниједна пушка није пукла, здраво и весело Турци изиђоше без никаквог зла но сас добро. Десет товара барута доне на мојег рачуна. Два товара у весеље потрошено не за зло.”

„Фебруара 5. 1867. године освештана је Света црква Параскева при владајућем Књазу Михаилу Милошевићу Обреновићу књазу србском. Са благословом и дозволенијем епископа ужичког Г. Јоаникија освештали су Свету цркву Параскеву Г. Јосиф Поповић, протојереј крушевачки, а за певницу певао је Г. Филип Јовановић, учитељ крушевачки, и јереј Петар Јовановић, парох мајдевски. Тог дана била је света недеља. Исти дан било је време врло лепо, као год лето. И туна код звонаре близо црквени врата ручали. У славу попили новоосвештеном храму Многаја лета, певали књазу Михаилу, епископу Јанићију, протојереју крушевачком Г. Јосифу Поповићу, свештенику Петру, домаћину Цркве Свете Параскеве, кмету купачком Милораду Лазићу и свои обитељи купачкој, воинству и свом народу Србском. А тои дан пукле су тридесет прангија за чест светог храма и сви људи кои су на ручку били. Са прангии тресло учинисмо и за свету цркву. Прангии добисмо, а поимено сви редом јесмо: Г. Јосиф Поповић, прота крушевачки, Г. Филип Јовановић, учитељ крушевачки, свештеник Петар Поповић и трговац из Мајдева Цветко Минић.” (*Октоих*, стр. 4)

О освећењу старе Цркве Свете Петке у Мајдеву поп Петар П. Јовановић, још записа:

„Октобра 6-ог 1866. године Цветко Минић, тутор цркве мајдевске, са договором главног кмета Милорада Лазића из Купаца и његови чланова Ђорђа Милосављевића и Мијаила Милоновића из Гркљана пратили су ме као надлежног свештеника да идем у Карановац до Г. Јоаникија, Епископа Ужичког да молим и да изхodataиствујем да нама даде благослов и свети Антиминс, да се нама Света Параскева освешта као остале цркве. Мени су дали 60 гр. чаршиски од црквени новаца што сам се трудио и мучио. Октобра 9-ог и 10-ог био сам у Карановцу и 10-ог октобра сам од владике свети Антиминс получио. А 11-ог октобра после подне јесам у Крушевац доспео и званично писмо проти Г. Јосифу Поповићу поднео.” (*Октоих*, стр. 4-5)

И тако, архимандрит Сава роди прве цркве и манастире, пред и после ослобођења Крушевца од Турака, а његови рођаци по телу и свештенству наставише тим светим путем да обнављају и освештавају храмове.

БОГОСЛУЖБЕНЕ КЊИГЕ

На потребу да се набаве богослужбене књиге за Цркву Светог архангела Гаврила први је указао, још на освећењу храма, на Благовести 24. марта 1846. године, протопрезвитер крушевачки Јосиф Поповић. У свом извештају са освећења, он за шиљеговачку цркву вели: „Добро је устројена и награђена, но само потребе црквенске оскудјевају.” (Архив Србије, фонд Митрополије београдске, година 1846, број 310)

У то доба богослужбене књиге су набављане, углавном, из Русије посредовањем митрополита Петра. Тако је намесник моравски Марко Миловановић, 22. јануара 1854. године, послао митрополиту извештај: „Писмом Вашег Високопреосвјашченства од 12. новембра 1853. године достављате ми, да су књиге које сам ја за извјестне цркве мога Намјестничества наручио из Русије дошле, а уз то, увидио сам и цену у прикљученом онде прилогу. То сада, дакле, најпокорњејше и пошаљем Вашем Високопреосвјашченству новце за следећу доле назначене књиге које су појединиј цркви необходимо нуждне:

1. цркви шиљеговачкој, за један Велики Требник на вел. коло...” (М. Б., 1854, број 84)

Наручене књиге послате су Цркви Светог архангела Гаврила из Београда по новорукоположеним свештеницима Миладину Поповићу и Василију Стојановићу. (М. Б., 1854, број 84 и 85) Велики Требник, добијен том приликом, сачуван је до данас .

Поред њега, Црква Светог архангела Гаврила има од богослужбених књига:

1.ОСМОГЛАСНИК, штампан 1764. године у Москви, а продат у типографији Греко-православној Теодосија Јоанинскога у Венецији;

2.ИРМОЛОГИЈ, 1791, Беч;

3. АПОСТОЛ, 1795, Беч;

4. СЛУЖЕБНИК, 1810, Москва;

5.ПЕНТИКОСТАР, 1813, Кијевско-печерска лавра;

6.ТРИОД, 1813, Кијевско-печерска лавра;

7. АНТОЛОГИЈ,1836, Москва;

8. МОЛЕБНОЈЕ ПЈЕНИЈЕ, 1838, Београд;

9. СЛУЖЕБНИК, 1838, Београд;

10.ОКТОИХ, 1845, Кијевско-печерска лавра;

11.СРБЉАК, 1861, Београд;

12. МИНЕЈ ЗА ГОСПОДЊЕ И БОГОРОДИЧНЕ ПРАЗНИКЕ, 1862, Москва;

13. ПСАЛТИР, 1862, Москва;

14. МИНЕЈ ОПШТИ, 1862, Москва;

15. ТИПИК, 1867, Москва;

16. ИРМОЛОГИЈ, 1868, Москва;

17.ОКТОИХ I-V ГЛАСА, 1873, Москва;

18. ОКТОИХ V-VIII ГЛАСА, 1873, Москва;

19. ПСАЛТИР, 1873, Санк Петербург;

20. МИНЕЈИ, 12 књига, 1876, Москва;

21. ЗБОРНИК, 1878, Нови Сад;

22. ОСМОГЛАСНИК, 1879, Београд;

-
23. ЦРКВЕНО ПЈЕНИЈЕ, 1880, Београд;
  24. ЧАСОСЛОВ, 1896, Москва;
  25. ПСАЛТИР, 1897, Кијевско-печерска лав;
  26. ЦВЕТНИ ТРИОД, 1902, Москва;
  27. СЛУЖЕБНИК, 1913, Санк Петербург;

Богослужбене књиге су цркви прилагали митрополит, свештеници и верници. У Минеју, за јануар, штампаном 1876. у Москви, записано је: „Ове књиге (12 Минеја, п. п.) поклони овој цркви уважени Г. Митрополит Михајло. Да га Бог дуго поживи.” На Молебном пјенију, штампаном 1838. у Београду, пише: „За покој душе Славке, жене Љубодрага А. Јовановића, свештеника и Борке, кћерке Љубодрага А. Јовановића, прилаже ово Молебноје пјеније цркви шиљеговачкој уцвељени Љубодраг А. Јовановић, свештеник, 14. јула 1920. године у В. Шиљеговцу.” У једној књизи записано је: „Ову књигу потеже с подвез од Радосава Милетића из В. Шиљеговца 14. децембра 1864. године. Кои год прочита сваки нека рекне Бог да му душу прости и све греси јего и супруги јего. Амин.” Испод овог записа, каснији читач прибележио је: „Вјечна му памјат и Бог да га прости.”

ЦРКВЕНА БИБЛИОТЕКА

Прота Аврам је основао црквену библиотеку. Он је имао и своју књижницу коју је богатио новим насловима од богословских дана. Нажалост, протина библиотека је завршила у пламену, на ломачи, пред његовом кућом у центру Великог Шиљеговца. Комунисти су изнели из лепе свештеничке куће писма, књиге, фотографије, архивску грађу... и запалили их крајем Другог светског рата. Није ништа боље судбине била ни црквена библиотека. Њу су уништили Бугари за време Првог светског рата.

Једна од ретких сачуваних књига, коју сам добио од господина Драгана Јовановића, проте Аврама је *Земљедјелско газдинство, част прва, Ратарство за србског земљедјелца*, коју је написао А. Николић, а штампана је у Београду 1853. године. У њој стоји посвета: „Авраму Јовановићу, ученику четвртог разреда Богословије, за добро учење и владање, по решењу Совјета Богословијскога, 29. маја 1867. године у Београду. Ректор Богословије Архимандрит Теодосије Мраовић.”

Спомен да је постојала шиљеговачка црквена библиотека сачуван је у свесци која има наслов: *Списак свију ствари Цркве светог Архангела у Великом Шиљеговцу*. Љубомир Ђорђевић, црквењак при овом храму од 10. октобра 1907. го-

---

дине, родом из Крушевца, аутор је овог инвентара. Он је пописао црквену имовину, па и све књиге и часописе. Наведена су дела: др Јосифа Панчића, Герасима Зелића, Стојана Новковића, Доситеја Обрадовића, проте Матије Ненадовића, Бранислава Нушића, Светозара Ћоровића, Јована Дучића, др Љубомира Недића, Алфонса Додеа, Никанора Ружичића, Никодима Милаша, Милана Ђ. Милићевића, Андре Гавриловића, митрополита Михаила Јовановића, Спиридона Гопчевића, кнеза С. Н. Трубецкоја, др Николаја Велимировића, Симе Матавуља, Ђуре Јакшића, Радоја Домановића, Петра Кочића, Милована Глишића, Милутина Ускоковића, Светолика Ранковића... Свега 220 пописаних књига. Часописи: *Гласник православне цркве*, *Глас епархије нишке*, *Хришћански весник*, *Весник српске цркве*, *Народно здравље*, *Пастирска реч*, унети су у овај списак по годиштима, закључно са 1912. годином.

ПАРОХИЈСКИ ДОМ

Кућа у којој сам провео детињство, парохијски дом Цркве Светих царева Константина и Јелене у Барбатовцу била је и место убиства проте Илије Симића. Друга парохијска кућа у коју нас усели мој отац 1986. године, у Великом Шиљеговцу, подигнута је заслугом проте Ђорђа Вучковића. Он је био парох великошиљеговачки тридесет и три године. Фебруара 1947. године ступио је на ову парохију, а у пензију је отишао 15. новембра 1979. године. Као пензионер живео је у својој кући у Читлуку. Сахрањен је на читлучком гробљу.

Летопис Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу, који је сачуван до наших дана, прота Ђорђе је почео писати октобра 1962. године. Тако је сачувао од заборава повест о подизању парохијског дома, преко пута школе у Великом Шиљеговцу – у коме је отац Војислав живео четврт века.

Прота Ђорђе Вучковић није имао црквену кућу – парохијски дом у Великом Шиљеговцу, кад је овде ступио на парохију, да у њој станује са супругом и троје деце. На почетку своје службе у овом селу био је подстанар, а онда је „свештеник Вучковић на једној седници Поверенства 1954. године изашао са предлогом да се подигне парохијски дом. Њему је пошло за

руком да убеди чланове црквеног одбора (Устав Српске православне цркве је 1931. године, по узору на Карловачку митрополију, установио црквене одборе или поверенства. Црквени одборници требали су бити бирани од стране свих парохијана на слободним изборима. Овај начин њиховог избора никада није заживео, ни пре рата, а о ратним и поратним данима и да не говоримо. Зато је Српска црква 1947. године донела један амандман, који је на снази до наших дана, да црквене одборнике, њих од шест до два наест, има право парохијски свештеник предлагати Епархији на постављење од шест година, п. п.), па је одмах донета одлука да се приступи припремним радовима. Одлука о овоме у препису послата је Епархијском управном одбору у Ниш, ради одобрења овога подухвата. Епархијски управни одбор, не само што је одобрио ово дело, него је и похвалио иницијаторе и пожелео им снагу и истрајност како би напори били крунисани успехом. Но, радост свештеника Вучковића била је кратког века. На следећој седници поверенства дошло је до изненадног окрета црквених одборника по питању зидања дома. Једногласно су изјавили да од тога ништа не може да буде. Разлог: боје се прогона од стране власти, па су саветовали свештеника да се и он окане та „ћорава и ризична посла”.

Но Вучковић није клонуо. Био је упоран и истрајан до краја. Ступио је у неравноправну борбу, јер с једне стране он је био сам а с друге поверенство и безмало сав народ. Срећна је околност била та што је имао јаку подршку у Епархијском управном одбору и благодарећи

томе однео је победу над много јачим противником. Овај црквени одбор на челу са Николом Миладиновићем на молбу Вучковића смењен је. Но и нови одборници под упливом старих убрзо су заузели исти негативан став по питању зидања дома. Ови, на челу са председником Бранком Јовановићем, младим човеком, премда су Вучковићу обећали подршку и сарадњу, били су још оштрији и упорнији у ометању подухвата. Тако, приликом куповине плаца и мерења истога, председник поверенства Бранко Јовановић ставио је до знања свештенику Вучковићу да је узалудан труд и залагање његово око зидања дома, јер то они никада неће одобрити, а још мање помоћи. Да би доследан био овоме, још одмах је наредио црквеном благајнику Миодрагу Ваљаревићу да ниједну пару не сме издати на ово. Свештеник Вучковић се сада нашао на муци како да исплати погођени плац. Али се он и ту снашао. Ишла му је на руку срећна околност што је продавац захтевао исплату у ратама од по 5.000 динара месечно, јер му је било потребно за школовање ђака, а укупна цена плаца била је 43.000 динара. Наиме, он је овај проблем решио на тај начин што је текући црквени приход блокирао, односно благајнику забранио убирање овога да би сам то чинио. У међувремену, предложио је и ово поверенство за смену Епархијском управном одбору, са опширним образложењем захтева. Епархијски управни одбор и овога пута је изашао у сусрет Вучковићу, одобрио је и смену старог и састав новог поверенства.

Ово треће поверенство на челу којег је био председник Душан Бркић није ометало посао, али је било сасвим неактивно. Њихова тактика и план је био да Вучковића на овом послу оставе самог и приморају га на повлачење без икаквог притиска са своје стране. Такво су држање имали од дана кад је почео са прикупљањем и довлачењем материјала, па до зидања дома 1957. године. Ништа их се није тицало, ништа нису предузимали. Међутим, прикупљање и довлачење материјала на плац нимало није била лака ствар, тим пре што се огромна већина парохијана противила овоме. Но и поред овакве ситуације, Вучковић није губио наду у успех. Почео је рад са оно мало пријатеља који су му били наклоњени. Једне је умолио за превоз црепа са Ђуниске железничке станице, друге за угаљ из Доњег Адровца, треће за циглу из Руника, тако је посао кренуо. Материјал на плацу је растао, а тиме и одупирање парохијана опадало. И највећи скептици, који су држали за немогуће остварење овог подухвата, сад су променили мишљење. Вучковић пак осетивши промену расположења обраћао се с молбом за превоз материјала свима редом. Неки, већина њих, одбијали су, други су полазили колима и „миц по миц”, у првој половини 1957. године са превлачењем материјала је завршено. Исте године погођени су мајстори и почетком маја почели су са радом, на жалост и разочарење многих противника. Радови су се одвијали несметано, зграда је расла и за месец и по дана била је готова. Разуме се, у то „готова” подразумева се само озидана и покривена зграда. Поред овога била су још и три

одељења омалтерисана и улазне степенице направљене.

Године 1959. три одељења су патосана и на целом горњем спрату постављен тишљерај, који је радио Душан Бркић, председник поверенства, за суму од 30.000 динара, овде се подразумева само рука, а неколико кубика дасака добивено је од црквених липа, посечених и оструганих у току 1957. године. Докупљено је само пола кубика чамових дасака. И тако, када је дом постао усељив, свештеник Вучковић је са породицом и стварима прешао у њега. То је било у пролеће 1959. године.

Треба нарочито подвући ово општинска власт не само да се није противила подизању парохијског дома, него је гледала благонаклоно на то. Ондашњи општински секретар Бора Ружић, разуме се партијац, у разговору са Вучковићем по овом питању, рекао је: „Ако не можемо да помогнемо, да бранимо нећемо. Ако се направи дом, биће један стан више и тиме стамбено питање свештеника решено за свагда. А и ми ћемо имати један стан више, из кога ће се иселити свештеник.” И не само то. Тај Бора је, штавише, лично превукао једна кола камена за парохијски дом из Мале Реке. Натоварио је пуна кола, цео кубик. Онима који су дошли пре њега, а утоварили сасвим помало, ни пола кубика, ништа није рекао. Међутим, на њихову примедбу да је много натоварио, а пут је лош, одговорио је: „Ја добро познајем моја кола и краве, а за инат нисам пошао него да учиним човеку услугу.” На то су се ови само згледали па пришли гомили и натоварили скоро исто као он.

Уосталом, ни камена није више било, па је превлачење отуда било завршено.

Од усељења Вучковић је, према расположивим средствима, део по део парохијског дома завршавао. Тако је с јесени 1959. године омалтерисана и патосана велика соба, чиме је горњи спрат био завршен. Те исте године инсталирано је и електрично осветљење. Затим, две године, 1960. и 1961., било је предаха. А ове 1962. године постављен је тишљерај на сутерену, споља је зграда омалтерисана и шприцана, а око ње постављена бетонска плоча. Дакле, радови на довршењу парохијског дома приводе се крају.

1. октобра 1962. године у Великом Шиљеговцу саставио парох Први великошиљеговачки Ђорђе А. Вучковић, свештеник”.

СПОМЕНИК

– Дајте ми, браћо, један глас громовит да надвичем глас запевке кукавних и одстраним болни јаук што ми срце стеже већ пет година, да олакшам души својој, која живим очима гледа оно што ни сама себи не може да верује! Шта се ово зби са нама за неколико година и какво се чудо догоди, које нам оволики јад зададе што га ни књиге староставне, ни рожданици, ни сановници, ни народни пророци, ни највећи државници нису могли ни предвидети ни предсказати? – говорио је Сретен Динић на освећењу Споменика изгинулим Великошиљеговчанима у ратовима 1912-1918. године.

– Јер, ево, већ пет година прохујаше откако је то било, а наше срце никако да се смири и наше очи никако да се осуше. Па, ипак, наше очи и кроз сузе данас виде нешто више него што су икад до сада виделе: оне виде две стотине урезаних имена у овај камен овде и виде како је Бог спор, али достижан. Јер ко је могао да помисли онда, када су висила вешала у центру Великог Шиљеговца, да ће се, само после неколико година, ту уздизати један величанствени споменик онима које непријатељи погубише. Али, ето Божје достижности и правде! Па, кога прво да жалимо, браћо, од ове две стотине имена. Да ли оне хероје наше што под куршумима и риком топова падоше, или оне измучене

јаднике што оставише кости своје кроз Албанију, или у морским таласима, или оне мученике што издахнуше на вешалима или на моравској ћуприји, или стрељану браћу у чаиру, или, најзад оне јаднике што скапаше по бугарским лагерима...? Читуља је велика! Колико би нам требало времена да о сваком проговоримо: чији бол беше тежи и чија смрт беше страшнија? А бол је велики и дубок! А смрт страшна! Кад нам неко из куће умре, ми га жалимо много и много. Кад прође четрдесет дана, нама мало лакне. Кад прође година, још нам је лакше. А гле, шта је ово сад? Прошло је пет-шест година од оних страшних дана, а ми сад наричемо и наше су очи, тек сада сузне, а срце рањено. И што време више пролази, то је наш бол све већи и дубљи, јер је неправедно дошао од људи, а не од Бога. Неправда је толико велика да не можемо да се освестимо још од њених удараца. Била је то права хајка на Србију и на српски народ 1915. године, да се није знало да ли је боље остати код куће или бежати.

Споменик је освештан 21. јула 1922. Висок је шест метара, са двоглавим орлом на врху. Радио га је Карло Ђертото у Београду. На њему је урезано 200 имена. Прво је име проте Аврама.

Сретен Динић је написао књигу *Погибија проте Аврама О. Јовановића пароха великошљеговачког и намесника среза ражањског, кога су Бугари 28. фебруара 1917. године на зверски начин убили и бацили у Мораву*, и штампао је у црквеној штампарији „Свети цар Константин” у Нишу 1926. године. У њој је објавио свој говор са освећења Споменика:

– Носилац листе те погибије био је прота Аврам. Помислите само то да је тај човек обивао и дрво и камен 1913. године да подигне споменик погинулима у Балканским ратовима, а није знао да ће на том споменику бити урезано прво његово име! Каква игра судбине! Вођа живих, па вођа и мртвих! Он је био толико велики човек и славан да ми ни сами нисмо умели да ценимо каквог смо човека имали у нашој средини. Али је непријатељ хтео и мученички венац да му обавије око главе. И данас, место да прославља педесетогодишњицу своје свештеничке службе жив, прославља свој јубилеј на каменој плочи заједно са својом дружином са којом је погинуо за Отаџбину. Зар то није достојно славе и исполинства! – говорио је Сретен Динић приликом освећења Споменика, које су извршили свештеници Јовановићи, Љубодраг и Божидар, синови проте Аврама.

– На позив учитеља Душана Поповића, који ме је наследио у школи кад сам отишао из родног села на нову дужност у Лесковац, дошао сам био у Велики Шиљеговац 12. јула 1914. године да му покажем шта ће још радити на културним пословима овога села. Дубоко у ноћ радили смо у канцеларији школској, кад на једанпут, звечка нас заустави: Мобилизација! Сутрадан смо посетили проту Аврама. Он изађе гологлав и невесео и рече: „Оде Србија до ђавола!” Све је предвидео. Кад сам већ био на фронту, уснио сам 6. септембра да је изгорела школа шиљеговачка. А тога истог дана Душан Поповић, њен учитељ, погинуо је на Мачковом Камену. После годину дана, 26. октобра 1915.

године, гине и учитељ Мита, у врх Косова, бра-
нећи стопу по стопу своје Отаџбине од Бугара.
После годину и по дана, у оној истој школској
канцеларији где смо Душан и ја правили пла-
нове за културни рад села, седели су Бугари и
решавали кога ће од Шиљеговчана да обесе, а
кога да стрељају. А после неколико година, на
месту где Бугари вешаху наше људе, подигнут је
Споменик, са именима, урезаним златним сло-
вима, оних које побише!

– Аманет вам остављам да љубите своју веру
и Српство – биле су последње речи проте Ав-
рама Милану Динићу, земљораднику из Ве-
ликог Шиљеговца, пред одлазак на мучилиште.

– Били смо затворени ноћу у једној штали у
Прћиловици те нисмо знали један за другог који
смо – казивао је Милан Динић у перо Сретену
Динићу.

– Тражећи место где да легнем нагазим на
једног човека, у коме, кад проговори, познадох
Проту по гласу. Скотурио се у једном углу,
завио главу башликом и ћути. Кад му се ја јавих
ко сам, он уздахну, направи ми место те се
спустих крај њега. Проговорисмо неколико речи
и заћутасмо очекујући даље своју судбину. У
пола ноћи, звекну реза на вратима и чу се глас:
„Аврам Јованов!” Прво њега прозваше па после
још неке. Он се подиже и рече: „Е, Милане, ово
није добро што нас сад изводе у недоба.
Свршено је! Узми овај крст и књиге и однеси их
дому моме. Бог нека утеши све, па и моје...
*Аманет вам остављам да љубите своју веру и
Српство. Збогом!*”

Протин напрсни крст, сазнаћу десет година по нашем доласку у Велики Шиљеговац од његовог унука Ратибора Јовановића, сина свештеника Љубодрага, поклон је од мајке грофа Николаја Рајевског – Ане. Отац Аврам као млади војни свештеник сахранио је њеног сина, погинулог у Горњем Адровцу 20. августа 1876. године као добровољца у Првом српско-турском рату, чији је живот послужио Лаву Толстоју за лик главног јунака у роману *Ана Карењина*.

МЛАЋИ ЈОВАНОВИЋИ,
ПРОТА АВРАМ (1843-1917)

„Мало је људи у нас о којима би се могло тако много лепога и доброга рећи као што је то био покојни прота Аврам”, пише Сретен Динић и наставља: „Једна импозантна фигура својега доба у потпуном смислу ове речи, један украс села, украс о коме би се могла читава књига написати, једна велика историја за поуку млађим поколењима, био је прота Аврам. И као човек, и као грађанин, и као родитељ, у кући, и ван куће, он је служио на част и својој отаџбини и народу у чијој је средини живео. Може се слободно рећи да се Велики Шиљеговац прочуо на далеко и због тога што је имао за свештеника проту Аврама, који је држао село на једној моралној висини за пуних педесет година свога службовања у њему. Није то само што је он био добар свештеник, него је то био и један прави вођа народни, културни организатор и душа свога села. Народ га је најбоље признао тиме што се угледао на њега и увек позивао на његове савете: „Овако ми рече поп да радим, и ја тако радим.”

Са те стране и ја лично много дугујем проти Авраму. Благодарехи тој околности што сам се родио у Великом Шиљеговцу, где је он поповао, и што сам најбоље године свога живота и рада провео заједно са њим, ја за многе своје успехе у

раду имам нарочито њему да благодарим. Јер он је био мој саветодавац и утешитељ, који ме је сваким даном богатио својим великим искуством, упућивао како да радим, а у тешким часовима храбрио и уздизао духовно и морално, те никад нисам у животу ни посустао ни посрнуо. Многе манире и лепе особине из његовог карактера ја сам присвојио и формално се угледао на њега, те ми је то после у животу служило као један компас у раду за напредак у мојој струци. Вавек, па и данас, кад ми год дође тежак тренутак у животу, мени изађе његова слика пред очи, његове речи, савети и разлози, ја се брзо умирим, одредим и решим пут којим треба да идем.

Прота Аврам рођен је у Секуричу у Левчу, 8. децембра 1843. године од оца Обрада Јовановића и мајке Савете. Ћед његов, чије он презиме с поносом носи, звао се Јован. Он је 1813. године сакрио велики број пушака и барута у планини Јухор, зашто су га Турци, пошто су сазнали за то, на све могуће начине мучили те је с тешком муком остао у животу. Али је он мирно и мученички подносио све, а оружије није показао, већ га је сачувао те је оно у Другом устанку, таковским јунацима, који Србију понова васкрснуше, било добродошло. Ћед његов по мајци, обор кнез Илија, подигао је о своме трошку манастир Стрмац у копаоничком срезу. По причању проте Аврама, његов отац био је један од првих богослова у новоотвореној богословији у Београду. И кад је при свршетку школе требало да се рукоположи, умрла му је прва жена. Зато он хтеде отићи у манастир, али

владика шабачки Гаврило, који му је био професор у богословији, одврати га од тога и обећа: Ако буде имао деце са другом женом, да ће му једног сина школовати да буде свештеник. Тако је и било. Обрад се ожени по други пут Саветом, из ког брака се роди Аврам и три његове сестре: Алексија, Перса и Ана. Обрад, пошто није могао бити свештеник због другог брака, буде постављен за цариника на Јанковој клисури. Прота Аврам је овде још као дете посматрао арнаутски бес и патње Срба с оне стране границе, те се у њему још тада зачала клица патриотизма и жарког родољубља.

Основну школу учио је Аврам у Крушевцу код старог учитеља Царевића, гимназију донекле у Крагујевцу, а затим у Шапцу, као питамац владике Гаврила. Када је Аврам завршио гимназију у Шапцу, владика Гаврило написао је Обраду ово писмо: „Љубазни Обраде, мени је мило што сам могао учинити то што сам учинио, а још ми је милије што сам имао коме учинити. Ако се који отац може радовати своме чеду, то се Обрад може радовати своме сину Авраму. Нећу да га хвалим своме оцу у очи. Нека буде доста што ћу казати, а то је: да је Аврам кроз две године оставио леп и похвалан спомен о себи. Ја га отпуштам са благословом. Архиепископ Шабачки Гаврил. 29. јуна 1863. године у Шапцу.” (Била је то помоћ с више, која је стигла крушевачком крају из шабачке епархије. Епископ шабачки Гаврил, тек што је устоличен у јесен 1860. године, добио је свог питомца из Расине. У педесетој години живота овај бивши ректор београдске Богословије, ректор Лицеја,

---

књижевник – који је написао десетак књига, редовни члан Друштва српске словесности – које је родило Српско учено друштво из кога је настала Српска краљевска академија, 10. фебруара 1892. године, имао је шта, а судећи по његовом писму Аврамовом оцу, и коме пренети. Епископ Гаврило, према *Летопису јаловичке цркве* освештао је ову цркву на Лучиндан 1864. године, п. п).

По свршетку петог разреда гимназије у Шапцу, Аврам је уписао београдску богословију, коју је завршио 1867. године. Исте године оженио се Алексијом, кћерком Пане Милошевића из села Сушице, из једне добре и патријархалне породице. Запопио га је владика Јања у Краљеву и поставио за капелана у Ђунису старом попу Васи Стојковићу. Дошавши на парохију млад и сиромаш, јер није имао нигде ничега, ни куће ни кућишта, приморан је био да вуче циглу, чак из Крушевца те да подигне кућу у Ђунису. Као сиромаш све је узео на кредит, па чак и мантију. Поред свакодневних брига око подизања куће, имао је још на издржавању оца, мајку и три сестре.

Након неколико година после тога умре поп Милоје Зебички и поп Аврам дође на парохију рибарско-здравинску са седиштем у Великом Шиљеговцу. Дошавши пун идеала и воље за рад он је затекао много штошта у нередy. На првом месту углед свештенички био је испод сваке критике, због неваљалих старих свештеника. Једини пре њега што се спомињу као добри свештеници били су поп Милан шиљеговачки, отац попа ђуниског Љубе Михајловића и поп шиље-

---

говачки Васа Јовановић, умро 1884. године. Требало је читавих десет-двадесет година рада попу Авраму да поврати свештенички углед у народу. По смрти попа Васа он добија шиљеговачку парохiju. Као служи олтара Господњег прва му је брига била да доведе у ред цркву, која је била запуштена, јер у храму није било ничега, није било ни онога што је најнеопходније једној светињи, није било ни одежди, ни икона, ни црквених сасуда, ни других прибора. Поред свештеника и тутори су били криви за овакво стање цркве. Они су располагали црквеним новцем као својим. Прво му је требало да се ухвати у коштац с њима, да обезбеди црквену имовину, да снабде цркву са потребним стварима, да уреди порту, подигне звонару... И то је све било готово за неколико година.

Видећи га тако бистра, оштроумна, отресита и одважна човека, обратили су пажњу на њега и духовне власти и сав народ. Брзо су потражили његову сарадњу и они горе и они доле. Као такав, одликован је напрсним крстом, таковским крстом, ордењима за грађанске заслуге, орденом Светог Саве петог, четвртог и трећег степена, произведен у чин проте и почаствован за члана Великог духовног суда. Њему су повераване многе важне мисије у црквеном ресору и он их је свуда савесно оправљао. Епископи његови, који су се о њему увек са респектом изражавали, никакав важан посао црквени нису без њега предузимали. У последње време био је и намесник ражањски и као такав оставио је најлепше успомене међу свештеницима. Његово име било је познато по добру у свима свештеничким кру-

---

говима наше земље. Кад је ослобођена била Стара Србија и Мађедонија, послат је одмах у Кавадар да уреди цркве и свештенство у том округу. И он је све урадио на опште задовољство.

Ни на политичком пољу он није изостајао. Још као млад свештеник, 1875. године он је изабран био за народног посланика. И то не као партизан, него као једна популарна личност у срезу расинском. Тек се у скупштини он после определио уз Ристића и Либералну странку, кад је оценио да је она била најзгоднија за извођење наших националних циљева. Он је био у скупштини у друштву са Адамом Богосављевићем, Димитријем Катићем, протом Миланом Ђурићем и многим другим знаменитим политичарима. И сваки му је од њих импоновао који је радио за добро земље и народа. Као ватрени родољуб и борац против неправде био је брзо запажен у врховима државне управе да је често долазио у сукоб, чак и са краљем Миланом због познатих његових каприца, које је хтео да спроводи кроз скупштину. Толико ноћи, причао ми је, (присећа се Сретен Динић, п. п.) проводио је он непреспаваних у оно време кад се решавало у скупштини о наоружању за рат с Турском. А колико је, пак, непријатности после, за време самога рата, доживео у народу. Народ је из своје простоте и неразумевања кривио њега за рат, као да је он сам објавио рат Турској! Али је он то све великодушно праштао и ишао напред! За време српско-турског рата 1876-1878. године био је, најпре, батаљони свештеник при Првом крушевачком батаљону, а после при Крушевач-

---

кој бригади. Као трезвен политичар он никада није био задрт партизан, нити је када дозволио да његови парохијани осете његово партизанство у личним пословима. Сваки му је добар и поштен домаћин био мио и драг, свакога је поучио и свакога изгрдио кад погреши пут. Његова увиђавност и проницљивост била је толико дубока да је могао унапред да предвиди шта ће се десити у држави, па, чак, и у Европи. Многи су, познавајући га као таквога, жалили што се није одао дипломатији јер бисмо у њему имали једнога великога државника. Европски рат скоро у свима појединостима он је предвиђао и наговештавао.

Говорити о њему као свештенику, а не споменути његов културни рад у народу значило би износити његову непотпуну биографију, јер тај рад није био мали. Чим је дошао у ово село, одмах је бацио око на људе и прилике у њему, као један стратег, и све људе који нешто вреде, прибрао је око себе и почео са њима да ради на бољитку села. Прво његово дело био је пут од села до цркве, где се дотле свет давио у блату. Ондашњи председник Лазар Динић, по савету његовом, позвао је инжењера из Крушевца 1873. године Николу Пашића, садашњег Председника министарства, те је он трасирао пут којим се сад са задовољством служи не само Велики Шиљевоцац него и сва околина његова. Пошто је стара школа, планска, која је била на оном месту где је сада кућа Сибина Богосављевића, изгорела у рату 1876. године, он је настојао са истим председником и учитељем Симом Поповићем да се подигне нова, садашња школа, која својом ле-

---

потом и величином служи за част целом селу. Из те благодарности његова слика и учитељ Сими́на чувају се данас на видном месту у сали школској. Црква је под његовом управом добила сасвим други изглед: покривена је цинк-плехом, патосана плочицама, снабдевена и украшена боље него и једна у округу, зграде око ње подигнуте су укусно и лепо и очуване су његовим трудом и настојањем. На тим пословима је проводио дан и ноћ... Ту освануо, ту омркао!

Али се он не зауставља само на томе. Кад сам ја дошао у Велики Шиљевовац за учитеља 1900. године, (наставља своје присећање Сретен Динић у књизи *Погибија проте Аврама О. Јовановића пароха великошиљеговачког и намесника среза ражањског, кога су Бугари 28. фебруара 1917. године на зверски начин убили и бацили у Мораву*, штампаној у црквеној штампарији „Свети цар Константин” у Нишу 1926. године, п. п.), он ме прихвата за руку и наставља рад са мношвом у пуном јеку, како то бива у младим годинама. Оснујемо земљорадничку задругу, којој се он ставља на чело, и са једним напорним радом прослављамо њен десетогодишњи јубилеј 1910. године. Чини ми задовољство да ово поменем у години кад та задруга пуни 25 година свога рада. Кад сам пошао из Шиљевоца на ново опредељење 1913. године, он ме је родитељски испратио и пожелео успех у даљем раду. Још један пут смо се видели, на Светог арханђела, 13/26. јула 1914. године, кад сам био домаћин и колачар црквене славе у Великом Шиљевоцу. Али тада је већ била објављена мобил-

---

лизација и ми нисмо знали како смо ту славу прославили.

Пошто је пристојно удомио своје три сестре и четири кћери и извео на пут пет синова, било је време да се одмара и ужива у плодовима свога педесетогодишњег рада. Али наилази европски рат и ремети све... Ратни вихор није поштедео ни старо ни младо, па ни старога проту Аврама. Иако је остао код куће, као и сви старци, да чува кућу и унучад и да парохијанима чита молитве и одржава наду у Бога, непријатељ је нашао пута и начина да и њега уклони са овога света. Док су били Аустријанци у Великом Шиљеовцу, није се осећала опасност, бар за живот нејачи. Али чим су дошли Бугари, настали су црни дани. Године 1917. кад је талас народног покрета под Костом Пећанцем допро и до Шиљеовца, прота Аврам није могао остати равнодушан. Пред сакупљеним устаницима, у дворишту школе шиљеовачке, он је одржао један говор, последњи у животу, скренувши пажњу да устанак није лак посао и да на томе треба или истрајати или не почињати. Устаници раздрагани и одушевлени повели су коло да играју.

После само неколико дана бугарска војска стигла је са Гарвановца и одмах почела да пали куће, убија и силује женску чељад. Страшни су то били дани! Прота Аврам је једва могао попадији да каже: „Збогом”, појахао је коња и отишао ка селу Здравинју. Тамо су га сусреле аустријске патроле, ухватиле и спровеле у Крушевац. Његова сестричина Зора, учитељ Сими-на, обишла га је једаред у затвору, однела му понуде и нашла га у врло бедном стању, каљава

и измучена. Молбе Крушевљана да се прота Аврам не предаје Бугарима нису ништа помогле. Бугарски официр, који га је тражио од Аустријанаца, давао је часну реч да му ништа неће бити... Али, у јутро 28. фебруара, спроведен је за Прћиловицу, а преконоћ већ, убијен је на мосту алексиначком и бачен у Мораву. Бугарска „часна” реч!

Пошто нико није остао жив од људи који су изведени ту ноћ са протом Аврамом, то се једино од Бугара могло сазнати да су сви поубијани на најгрознији начин на мосту и бачени у Мораву. С њим је убијен и свештеник грејачки Јован Антић и много сељака. Његово се тело ни до данас није могло пронаћи. Друго вече побили су групу затвореника у којој су били Радомир Весић и Која Горановић.

Тако је мученички завршио свој живот у 74. години старости један велики човек свога доба, највећи патриота своје отаџбине, најбољи свештеник што га је Велики Шиљеговац могао имати, прота Аврам Јовановић. Бог да му подари рајско насеље и вечан му помен међу његовим парохијанима.” (завршава Сретен Динић своје сећање на проту Аврама, п. п.)

Прота Аврам Јовановић, по породичном предању, пореклом је из Поповог Поља у Херцеговини. Његов предак одвео је у манастир, дечачића, свог рођака, Светог Василија Јовановића Острошког Чудотворца

МАЛИ МИЛИВОЈЕ

После рата вратио се у село из заробљеничког логора у Хајнигсгрину свештеник великошиљеговачки Љубодраг Јовановић, син проте Аврама. О ратним данима и свом боравку у заточеништву он је 1928. године, у *Прегледу цркве епархије нишке* (година девета, број три, страна 121-124) писао:

– Свакако да је један од најтежих тренутака нашег народног живота била српска пропаст 1915. године. Те кобне године морали су наши најбољи синови да напусте отаџбину, а мноштво народа да пролије крв на својој родној грудии! Пиштаху деца за родитељима и цепаху се грудии и срца родитељска за децом својом. Црни облак покри земљу нашу. У тој тмини сијаше пурпурна светлост од капи пролирене крви наших мученика, а мртва тела наших бранитеља као да нам говораху: „Не бојте се, доћи ће светлост, јер без смрти нема васкрсења.”

Свештеник Љубодраг А. Јовановић објавио је у *Прегледу цркве епархије нишке* (духовном часопису, који је излазио са благословом Светог Доситеја Загребачког, под уредништвом оца Иринеја Крстића, а међу својим сарадницима имао: Сергеја Тројицког, Стеву Димитријевића, Лазара Мирковића, Радивоја Јосића, Теодора Титова... Сретена Динића), аутобиографску причу – *Сличицу из ропства, Умирем са вером у Бога*:

„Поуздање српског народа у Бога најбоље ће показати овај догађај из нашег ропства у бившој Аустро-Угарској монархији.

Бујица непријатељске мржње, културне земље, двојне апостолске монархије, беше захватила мноштво нејаке наше деце. Ни вапај родитељски ни цвилба отргнуте деце не раскравише окорела срца модерних европских варвара. Они се смејаху нашим патњама и извештаваху свога ћесара да су српски народ умирили и да су много деце заробили. Међу том нејаком децом био је и Миливоје Н. из крагујевачкога округа. Када је заробљен, имао је једанаест година. Колико је то јадно дете пропатило од непријатеља у логору, није могуће описати. Слабачко тело његово мучено му је глађу и зимом. А душа дечака патила је много! Зима, глад и туга ломиле су, полако, малог Миливоја докле не паде у болесничку постељу. Лежао је у првој болници, барака број пет, заробљеничког логора у Хајнигсрину.

Била ми је додељена тешка свештеничка дужност у лагеру. Свакога дана морао сам да гледам изнурену браћу и да слушам њихово туговање за отаџбином. Исповедао сам их, причешћивао и примао њихове поруке за родбину у отаџбини. Патила је душа моја, јер сам све болове њихове носио у себи. Један од моје несрећне браће, који ми највише бола зададе, беше мали Миливоје. Ближили су се његови последњи дани живота. Тек што сам био напустио барак у којој је он боловао, приђе ми један аустријски војн рече:

– Господине свештениче, један мали болесник, у бараци број пет, жели да вас види.

– У ком је одељењу? – упитах га.

– У соби број два.

Туга ми стеже грло. Недостајало ми је ваздуха. Пред петом бараком сам застао да спречим сузе које су ми почеле влажити очи. Уђох у „собу смрти” – како су болесници називали собу број два ове бараке. Дочекаше ме четири тешка болесника.

– Ко ме тражи, драги моји? – упитах борећи се да не заплачем!

– Ја, господине – једва чујно одговори Миливоје.

Приђох и помиловах му главу. На кревету, изнад његовог узглавља, спазих мастилом на хартији развученим рукописом исписана три слова, као авет, t.b.c. Температура 39.9

– Шта желиш Миливоје?

– Хоћу нешто да ти наручим, јер осећам да ћу најдаље за један сат умрети! – одговори ми он.

– Миливоје, да ли знаш колико ме оневесељаваш када говориш о смрти? Зар смеш мислити на смрт, када знаш да имаш да порастеш и да мучитеље твоје казниш?

– О, господине, када не бих знао да те моја туга не боли, ја те не бих ни звао. Али, молим те, саслушај ме, јер ми се ближи крај живота.

– Па, реци ми шта хоћеш?

– Ја желим да умрем као српски војник.

– Видиш да сам у праву када ти кажем да нећеш умрети, већ да ћеш оздравити, порастати и у борби умрети као војник.

– Хвала ти што ме тешиш, али ја осећам да ћу убрзо умрети, па те молим да чујеш како то мислим да умрем као српски војник.

– Хајде, реци ми.

– Када умрем, да ми се на главу стави наша војничка шајкача.

– Добро, ја ћу набавити српску војничку шајкачу, али не да у њој умреш, већ да је носиш када оздравиш.

Мали Миливоје се захвали и рече:

– Ја нисам завршио све. Знаш, господине, када овде неко умре, онда му болничари узму све ствари, па те молим да пазиш да и моју шајкачу не узме когод. Ја бих желео да будем сахрањен као српски војник у шајкачи.

– Зашто то желиш?

– Е, мој господине, ти знаш да ће Бог једног дана погледати у мој гроб, па када ме види оваквог малог, он неће оставити а да не казни наше непријатеље, који су ме одвојили од моје мајке.

Наступи мала пауза...

Миливоје прибра последњу снагу и заврши:

– Ја умирем... с вером у Бога... да ће Он казнити... ове наше непријатеље...

Мали Миливоје издахну и заврши свој живот."

Свештеник Љубодраг Јовановић изгубио је 1917. године супругу Славку, из познате куће Минића из Александровца, и кћерку Борку. Преминуле су у Великом Шиљеговцу од пегавца. У знак жалости и молитве за своје миле покојнице, он је 14. јула 1920. године Цркви Светог

архангела Гаврила поклонио *Молебноје пјеније*. Рат је преживео његов син Ратибор.

Прота Аврам имао је пет синова и четири кћери. Тројица његових синова били су свештеници. Протину парохију и породичну кућу у Великом Шиљеговцу наследио је најмлађи син – Божидар. Он је одбио позив свога професора светог Николаја Жичког и свога епископа Светог Доситеја Загребачког да тридесетих година прошлог века остави село у коме је рођен и оде у Чикаго да буде свештеник. Мученички је пострадао, с јесени 1944. године, на Багдали. Комунисти су му, најпре, убили старијег сина Владана. Имовина му је конфискована. Библиотека, наслеђена од оца, породична архива и иконе, спаљени су пред кућом свештеника Јовановића у центру Великог Шиљеговца.

Праунука свештеника Љубодрага Јовановића била је постдипломац на „Колумбија колеџу” у Америци, и 2001. године је проглашена за најбољег студента тог универзитета.

ПРОТА БОЖИДАР ЈОВАНОВИЋ (1892-1944)

– Аманет вам остављам да љубите своју веру и Српство – биле су последње речи проте Аврама пред одлазак на мучилиште, којих смо се отац и ја често сећали, бурних деведесетих година прошлог века.

У Крушевцу сам по доласку на парохију, 1995. године, упознао господина Драгана Јовановића, унука чувеног Проте. Били смо пријатељи. Отац се силно радовао томе. Једном сам замолио чика Драгана да ми каже све што зна о страдању свога оца:

„Мој отац Божидар Јовановић, свештеник из Великог Шиљеговца, рођен је 1892. године. Син је проте Аврама, архијерејског намесника, члана Великог духовног суда и народног посланика Среза расинског.

Мој брат Владета рођен је 1921. године и био је питомац Војне академије. Партизани су га заробили 14. октобра 1944. године у Бошњану и убили у Мрзеници. На вест да је Владета убијен отац је пошао да узме његово тело. У крушевачком Новом насељу ухапшен је од стране комунистичких власти. Нису помагале молбе да га пусте да сахрани сина. Мајка је успела да га сама тајно погребе на крушевачком гробљу.

Отац је затворен у Дом трговачке омладине. Мајка је одлазила да га види. Тамничари им нису дозвољавали да се сретну. Могла је само да остави храну. Крајем октобра речено јој је да је Божа спроведен у Прокупље. Моја сестра Радмила видела је очев капут на једном од затворских чувара. Плакат са стрељаним Крушевљанима објављен је 7. новембра. На њему се нашло и очево име. Касније смо сазнали да је отац, уз мучење, убијен 25. октобра 1944. године на Багдали.

Комунисти су чували стражу крај гробова. Нису дозвољавали да се узму тела и сахране. Покушаји да се бар упале свеће на стратишту, одбијени су. Пријатељи породице Љутић одважили су се једне ноћи 1944. године, да откопају кафецију Драгослава и његове синове Предрага и Михајла. У хумци, коју су почели да откопавају, нашли су, везаног жицом, мога оца. Препознали су га по карактеристичној свештеничкој крагни. Тада су наишли стражари и најурили их.”

Имовина свештеника Божидача Јовановића је конфискована, као народном непријатељу, а лепа библиотека и архива наслеђена од проте Аврама са свим фотографијама, спаљена је у центру Великог Шиљеговца пред породичном кућом. Данас је у овом дворишту смештена сеоска амбуланта. Стара кућа проте Аврама Јовановића била је у животу до пре петнаестак година. Служила је у различите сврхе. Једно време 1968-1969. била је и породилиште. Овде је рођена моја супруга. Постојала је идеја да се ова лепа и за историју села важна кућа, реконстру-

---

ише и заживи као Музеј српске цркве. Социјалисти који су владали селом, расписали су лиценцијацију за рушење попове куће на којој је победио један Великошиљеговчанин. Он је са својим синовима порушио свештеничку кућу до темеља и себи присвојио њену опеку, камен... Остао је само кућни праг сачуван. Њега нису дигли.

Прота Божидар Јовановић рехабилитован је 8. априла 2009. године решењем Окружног суда у Крушевцу којим се „усваја захтев Дунда Владете и Јовановић Божидара, обојице из Крушевца, па се утврђује да је пок. Јовановић А. Божидар из Великог Шиљеговца као жртва насиља из политичких и идеолошких разлога стрељан као народни непријатељ и сарадник окупатора 25. октобра 1944. године, те је ништавно решење Среског народног суда за срез расински, пословни број Р. 176/45 од 10. септембра 1945. године о конфискацији имовине пок. Божидара, па се он рехабилитује”. Суд је утврдио да је „пок. Јовановић А. Божидар, деда предлагача, рођен 1. априла 1892. године у Великом Шиљеговцу од оца Аврама и мајке Алексије, по занимању био свештеник. Живео је у Великом Шиљеговцу са супругом Софијом и троје деце све до краја 1943. године када су га окупационе власти – Немци преместили у Крушевац да би им био стално „на оку”, јер је због своје популарности и ауторитета који је уживао међу локалним становништвом могао окупационим властима створити озбиљне проблеме. Радио је свој свештенички посао часно и поштено, не замеривши се и не чинећи ништа нажао

било коме те је дочекао и дан ослобођења у Крушевцу 14. октобра 1944. године. Дана 25. октобра 1944. године био је од стране нове власти ухваћен и одведен на стрељање без суђења и пресуде заједно са још 28 лица о чему постоји Саопштење о извршеној казни стрељањем које је издало веће војног ратног суда у Крушевцу, а списак лица која су стрељана говори да су то били виђенији људи тог времена: учитељи, свештеници, новинари, лекари, адвокати итд. Била је то одмазда мотивисана искључиво непостојећом, већ претпостављеном идеолошком кривицом, па су испуњени услови за доношење решења из чл. 1 и 5 Закона о рехабилитацији, будући да је пок. Божић из идеолошких и политичких разлога био жртва насиља, стрељан од партизана као наводни сарадник окупатора октобра месеца 1944. године без судске одлуке и спроведеног поступка. По том основу му је конфискована имовина решењем које је наведено у диспозитиву па је и то решење поништено и усвојен је захтев предлагача. Економска рехабилитација за сада још није могућа те ће се право на накнаду штете на повраћај конфисковане имовине рехабилитованих лица уредити посебним законом како је то прописано одредбом члана 8 Закона о рехабилитацији.”

ЈЕДНО ПОВЕРЉИВО НАРЕЂЕЊЕ

– Прочитај ово, сине – рече отац и пружи ми пожутелу хартију коју је открио у старој црквеној кући. То је било уобичајено за њега да ми, кад дођем из Београда кући на распуст, покаже све што би својим истраживањима сазнао о парохији, старим свештеницима, знаменитим личностима и догађајима. Онда бих му ја казивао шта сам сазнао у Архиву Србије, Патријаршијској библиотеци, Народној библиотеци Србије, од професора Богољуба Ћирковића који је рођен у Спанцу... Отац је имао одлично памћење, па би наши разговори имали свој континуитет иако су прекидани, некада због мојих студентских и касније парохијских обавеза, и по неколико месеци. Наша истраживачка нит се, тада, није прекидала, већ је сазревала, па се у нашим сусретима настављала, да би после његове смрти родила *Куцање*. Приповедачка нит живи упркос растанцима, јер је они обогате. Ова нит је невидљива, али реална. После очеве смрти је силно осетих.

Читао сам пожутелу хартију, коју ми даде отац, не сањајући да ће се она једног дана наћи и пред тобом, драги читаоче:

„Из канцеларије Нишког црквеног суда, Поверљиво Ц.С. Бр. 2201 од 8. фебруара 1936. године у Нишу, Парохиу Првом великошиљеговачком.

Патријаршија Српске православне цркве под Пов. Бр. 19/зап. 25 од 3. фебруара 1936. године изволела је доставити суду распис – наређење које гласи:

„Безбожничка превратничка акција комуниста из Москве од свога постанка тежи да у свим земљама створи неред и хаос. У први мах се покушало, да се и у другим земљама изазове преврат, међутим, народи и државе су брзо увидели опасност и штетност ове акције и енергичним мерама су почели сузбијати акцију против данашњег државног и друштвеног уређења. Када први покушај није успео, комунизам је прибегао систематској тајној акцији, која има намеру да створи у душама људским потребно расположење за идеје комунизма. Ова акција није мимоишла ни нашу државу ни наш народ. У свим слојевима народа води се потајна акција за припрему духова за прихватање комунистичких идеја. Ова акција искоришћује сва средства у своју сврху. Код сиромашних искоришћује њихово економско стање, код мало имућнијег сталежа искоришћује данашњу општу пометеност. У службу комунизма стоје данас често и несвесно и наука и уметност, које на свој начин утичу на људе и на њихова схватања о Богу, свету и човеку. Ова акција је узела на око нарочито омладину, искоришћујући њену необавештеност и неупућеност као и пријемчивост омладине за нове идеје. При томе се искориш-

---

ћују и најнижи инстинкти човечански да би се дошло до сврхе. Проповедањем слободне љубави, међу универзитетском и средњошколском омладином шири се неморал, убија се пијетет према породици као основи данашњег уређења, које почива на Божијој заповести. Међутим, неки народи и државе су прозрели овај безбожнички план и енергично су устали против ових непријатеља друштва. Несумњиво је да у оваквим приликама и Црква, као чуварица верских и националних традиција мора енергично сузбијати ову безбожничку акцију и државну власт помоћи у одбрани не само данашњег државног и друштвеног уређења, већ и због одбране вере и морала на коме почива данашње друштвено уређење. У овој борби неверја против вере мора и наша Црква узети учешћа. Водећи рачуна о тешким и озбиљним приликама част Нам је у смислу одлуке Светог Архијерејског Синода, под горњим бројем и датумом, умолити Вас, да се поверљивим путем скрене пажња свештенству на опасност која прети и нашој Светој Цркви и Држави од ове безбожничке и превратничке акције и да народ обавештавају и одвраћају од агитатора који су послати и плаћени из иностранства. Нарочито је потребно да вероучитељи средњих и средњих стручних школа међу омладином што више времена и труда посвете овој акцији. Извештавајући Вас о одлуци Светог Архијерејског Синода част Нам је умолити да свештенству изволите препоручити издање народне књижнице „Светлост”, која издаје мале књижице против комунизма. Ове књижице су већ разаслате Архијерејским намесни-

---

цима, да их преко свештенства шире по народу. Свештенство треба да у своме кругу нађе погодне личности за ширење ових књижица чија је цена 2 динара, с тим да личности које шире ове књижице могу задржати себи награду за труд 1 динар од сваког примерка. Добра садржина и мала цена омогућава свештенству да се заузме око ширења ових књижица. Уколико су поједини свештеници вратили ове књижице част Нам је умолити Вас за препоруку да исте књижице више не враћају већ да се потруде око што већег ширења по народу. Надамо се да ће свештенство озбиљно и свесрдно прихватити ову акцију и уложити свој труд за одбрану вере и морала и радити на спасењу душа, које су им поверене и за које су одговорни пред Богом и Спаситељем нашим Господом Исусом Христом.”

Предње наређење Патријаршије Српске православне цркве суд доставља свему свештенству оба реда ради знања и с препоруком суда да свештенство строго води рачуна и настоји да се предње наређење Патријаршије српске православне цркве изврши у свему.

Из канцеларије Нишког Црквеног суда Поверљиво Ц. С. Бр. 2201 од 8. фебруара 1936. године у Нишу, секретар, Владимир М. Поповић, свештеник, за председника црквеног суда Архијерејски заменик протојереј Живојин Станковић, с. р.”

Следећег студентског распуста причао сам оцу своје новости из архива и библиотека:

Ово наређење примио је и рибарски парох Љубисав Јовановић, који је био супарок и прези-

---

мењак оца Божидача Јовановића – пароха првог великошиљеговачког. Али он је одбио да га извршава, јер је био комуниста. У току рата постао је сарадник партизана и Расинског партизанског одреда. Председник Народноослободилачког одбора среза расинског – Крушевац, био је од његовог оснивања јуна 1944. године у Рибарској Бањи до априла 1947. године, када се укидају окрузи. Овај Одбор обухватао је територију тридесет девет Месних народних одбора: Беласица, Бован, Браљина, Буци, Велико Головоде, Велики Шиљеговац, Витановац, Гаглово, Сталаћ, Гркљане, Дворане, Дедина, Ђунис, Здравине, Зебица, Јабланица, Каоник, Капиџија, Кобиље, Купци, Ловци, Ломница, Мајдево, Макрешане, Мали Шиљеговац, Модрица, Наупаре, Паруновац, Пасјак, Петина, Пољаци, Рибаре, Станци, Суваја, Сушица, Текија, Трмчаре, Ћелије и Штитари. Свештеник Љубисав Јовановић као председник НОО среза расинског одговоран је за формирање комунистичких логора смрти. Њих ће, тек у последњој деценији двадесетог века, несмотрено признати у једној полемици, Радош Лепенац носилац Партизанске споменице 1941. године: „Уласком Команде војног подручја Крушевац, 15. октобра 1944. године, у зграду Гимназије затекли смо велики број затвореника. Одмах после повлачења Немаца из Крушевца, њих су, са територије читавог Округа крушевачког, притворили у својим местима народноослободилачки одбори и активисти народноослободилачког покрета, и чим је Крушевац ослобођен, спровели су их у зграду Гимназије под својом стражом.”

Тих дана, октобра 1944. године, убијен је и свештеник Божидар Јовановић – парох Прве парохије великошиљеговачке, на Багдали – брду са којег се види Крушевац као на длану.

Из био-библиографије
свештеника Љубисава Јовановића

Из књиге Радмиле Радић, *Вером против вере*, Београд, 1995. године:

„Председник Земаљске комисије за верске послове Србије 1951. године био је Милан Смиљанић а чланови Лајчо Матковић, Мустафа Цанхаси, Добрица Матковић и Љубисав Јовановић.” (н. д., стр. 147)

Љубисав Јовановић био је први уредник *Весника Иницијативног одбора за оснивање Савеза удружења православног свештенства у ФНРЈ*, који се појавио 1. марта 1949. године у Београду. „Лист се бавио сталешким питањима, али је углавном изражавао ставове југословенских власти према државно-црквеним односима, све до 1955. године. Тек тада почиње да добија мало независну боју.” (н. д., стр. 213)

„У Главни одбор на првој оснивачкој скупштини Свештеничког удружења Народне Републике Србије, 1. децембра 1947. године, изабран је уз Милана Смиљанића, Алимпија Поповића, Витомира Видаковића...и Љубисав Јовановић.” Телеграм Титу и посета њему после ове скупштине, као и заједничка фотографија, помињу се у наведеном делу Радмиле Радић, на страни 255.

За уредника *Весника* постављен је Љубисав Јовановић. У заглављу овог часописа стајало је: Смрт фашизму слобода народу. У њему су објављени напади на епископа америчко-канадског Дионисија, далматинског Иринеја, владику Николаја Велимировића, као на народне издајнике и од Сабора се тражило да их уклони са њихових положаја. Епископа нишког Јована, браничевског Венијамина, бањалучког Василија, нападали су као противнике Удружења. А митрополита Јосифа због одбијања подршке решавању македонског питања... (*Весник*, бр. 1, бр. 3, бр. 4 и 5, бр. 15 и 23) Највише чланака било је посвећено предизборној кампањи, прославама државних празника, рођенданима маршала Тита. (бр. 10-11, бр. 24, бр. 22, бр. 26) У уводнику под насловом *Васкрсење Христово 1948. године* (*Весник*, бр. 2-4, април-јуни, стр. 3) два пута се цитирају мисли „великог Стаљина”. У истом броју, на страни 40, пише: „За нас црквене људе пресудан је високи морални значај стваралачког духа, од каквог је ткива и наш маршал Тито”, а на страни 48, Октобарска револуција се назива *Великом*, јер су „власт узели бољшевици – комунисти”. Чланака религиозног садржаја у почетку опште није било. Радмила Радић је увидела: „*Весник орган удружења православног свештенства народних република у ФНРЈ* је био претекао *Борбу* у фронтском духу.” (н. д., стр. 259-260)

„Јелић је Државној комисији за верске послове редовно слао извештаје о састанцима удружења, као и о свим разговорима и контактима које је имао у Патријаршији. Сличне из-

---

вештаје слали су и свештеници Милутин Петровић и Љубисав Јовановић. Њихова активност била је појачана у другој половини маја месеца 1950. године”, (када је вршен избор патријарха). (н. д., стр. 264, Архив Југославије Савезна комисија за верска питања: 144 –3 – 65)

„Избор патријарха 1. јула 1950. године. Крцун и МУП Србије руководили су организацијом избора патријарха. Удружењци су изабрали Технички одбор у који су ушли Ратко Јелић, Љубисав Јовановић... Већина ових свештеника били су чланови партије.” (н. д., стр. 266, Архив Југославије, Савезна Комисија за Верска Питања, 144-3-63)

„Народних посланика било је 491. Свештеници народни посланици били су: Љубисав Јовановић, и још десеторица свештеника.” (н. д., стр. 387)

„Ратка Јелића државни органи су сматрали „врло поверљивим и оданим”. Директиве је доследно спроводио и редовно слао извештаје о свим важним питањима Државној комисији за верске послове. У извештајима је писао о свему што се дешавало у Савезу и око њега, као и о својим разговорима са појединим свештеницима. Писао је карактеристике појединих свештеника и епископа. Сличну улогу имали су и Милутин Поповић, Љубисав Јовановић и Војислав Гађиновић.” (н. д., стр. 391. АЈ, СКВП 144 – 1 – 14 и 3-65)

Из *Весника*, Органа Удружења православног свештенства Народних република Ф. Н. Р. Ј., бр. 2-4, Београд, април-јуни 1948. године, страна 65:

„Свештеници Среза расинског и града Крушевца састали су се 27. априла у Крушевцу на свештеничку конференцију у циљу оснивања пододбора свештеничког удружења и претресања других актуелних питања корисних за народ, цркву и свештенство. Реферат по овим питањима поднео је свештеник Љуба Јовановић истичући између осталог да један народни православни свештеник у данашње време, кад наш народ бије једну велику битку за изградњу земље борећи се са разним тешкоћама материјалне и духовне природе, не би требало да стоји по страни и скрштених руку као да се њега све то ништа не тиче, већ да би се држећи чврсто Христове науке сејања мира и помагања ближњем свом био дужан пред народом и историјом да што активније помогне напоре народа. Ово утолико пре што и сам наш народ то од наших свештеника очекује.”

Из књиге Томислава Милетића и Вукослава Стојковића, *Реља-летопис команданта*, Крушевац, 2006. године:

„Поп Љуба – Љуба Јовановић био је свештеник у Рибару од 1938. до 1944. године. Рођен је у Бошњану 1910, а нестао на Голом отоку 1951. године. Био је сарадник партизана и Расинског партизанског одреда и први председник НОО Крушевачког округа од 1944. до 1947. године. Био је народни посланик 1946. године.” (н. д., стр. 263)

Сећање Рељино на Голи оток: „Ја сам релативно добро пролазио, али је тамо било страшно. Хрвати су на Голом отоку убијали људе. Ето, поп Љуба је био у осмој групи, а њега су

сматрали тешким непријатељем. Неко из Крушевца му је нешто наместио! Ко би други? Сад читам неку књигу о Голом отоку и препознам да се ради о поп Љуби, иако му се име не помиње. Говори се о томе да је лежао у болници због сунчанице и да је од тога умро. Љуба је увиђао да тамо људи нестају па су после и њега, највероватније, везали жицом у ћебе и бацили га у море! Тако су, кажу, Хрвати радили са људима. Ујутру само неко фали. А нико не сме да пита де је тај! На Голом отоку није било гробља. Кад се човек баци у море, готово је! Рибе га поједу и трагова нема!” (н. д., стр. 277)

Из библиографије радова Љубисава Јовановића

Значајна одржавања скупштина републичког значаја, *Весник, Орган Удружења православног свештенства Народних република Ф. Н. Р. Ј.*, (у даљем тексту *ВСУЈ*), 1949, I, бр. 7, стр. 3.

Како је дошло до одузимања и матичних књига од парохијских свештеника, *ВСУЈ*, 1949, I, бр. 3, стр. 3.

Недеља Православља, *ВСУЈ*, 1950, II, 20, 1.

Поводом оснивања удружења католичких народних свештеника Босне и Херцеговине, *ВСУЈ*, 1950, II, бр. 20, стр. 3.

Пододбори свештеничких удружења, *ВСУЈ*, 1950, II, бр. 24, стр. 1-2.

Углед и достојанство Српске православне цркве треба чувати, *ВСУЈ*, 1950, II, бр. 25, стр. 4-5.

У НР Словенији основано удружење католичког свештенства, *ВСУЈ*, 1949, I, 16, стр. 6.

Христос васкрсе!, *ВСУЈ*, 1950, II, 23, 1-2.

И кад сам постао парохијски свештеник у Крушевцу, 4. новембра 1995. године, приповедачко-истраживачка нит настави да се плете између мене и мога оца.

Отац се крстио и чудио:

– Где се мени јави она пожутела хартија, а где теби толике друге, те открисмо све ово!

– Имам још једну новост – рекох.

– Шта је сад? – зачуди се отац.

– У Шумицама, на мојој парохији, пре месец дана, једној улици дадоше име Поп Љубина.

Пред моје прве испите, задњи пут у СФРЈ, 4. маја у 15 сати и 5 минута, тачно у време смрти Јосипа Броза Тита, огласише се сирене. Грађани Југославије десет година су одавали последњу пошту маршалу Титу, троструком народном хероју. Комунистички „мементо” имао је једноставна ритуална правила: на звук сирена, Југословени су постајали кипови заустављени у времену, који одолевају сили Земљине теже, јер одају пошту рано преминулом највећем сину наших народа и народности. По црвеном типичу увече би Други дневник JPT приказао Љубљану, Загреб, Београд... како стоје у обредној тишини и слушају јаук сирена.

„Друже Тито, ми ти се кунемо/да са твога пута не скренемо” – била је песма која се на захтев команданта „спонтано” развијала после воничке заклетве, наравно, уз обавезно Козарачко коло. Ближио се крај полувековног социјалистичког хаџилука Југославије. Учили су нас у државним школама да живимо у прелазном периоду од социјализма ка комунизму. Комунистичка Света Земља, тако ревносно проповедана по свим школама, била је утопија. Наша транзиција од свакодневног ка обећаном животу умрла је на пола пута.

У крагујевачким *Погледима*, априла месеца, изашао је позив да 4. маја у 15 сати и 5 минута протестујемо пред Савезном скупштином. Мало пре заказаног времена стигнем у Пионирски парк и ту затекнем Љубичића, школског друга из богословије, и његовог оца. Народ поче да пристиже. Људи носе виолине, бубњеве, шалове за фудбалске утакмице, шајкаче, кокарде... Прешли смо Булевар револуције и стали испред Парламента. Били смо тачни као сирене које су зајецале. Капе су полетеле у вис, ка небу. На земљи, пред Скупштином огласиле су се виолине, бубњеве, звиждуци и слили се у једнолични ритам скандирања: „Црвена бандо”. Био сам на многим протестима пре и после тога, али овакву провалу народног негодовања у време када Југославија, имала је двадесет два милиона становника, тужно стоји и слуша звук погребних сирена, нисам доживео. Био је то крај нашег педесетогодишњег и почетак десетогодишњег хаџилука, који ће романтичари назвати шетњом.

Кад је утихнуо звук сирена, охрабрени народ је од Скупштине кренуо у центар града.

Крај Трга Маркса и Енгелса заустављен је саобраћај, а две бабе седе на задњем седишту двадесетшестице. Младић руком снажно удари у врата и обрати им се:

– Умро Тито. Устајте!

Оне гледају:

– Зар опет?

Код Споменика кнез Михаилу пале се новчанице с Брозовим ликом. Поход се наставља ка згради Политике.

– Црвена бандо! – скандира се непрестано.

Испред Политике ходочасници посећују
Споменик Моши Пијади:

– Ту плуни! – изговорио је неко напред,
преко рамена, и та лозинка оде даље.

Испред Радио Београда слично као пред
Политиком. У Улици Лоле Рибара нараста талас
протестаната. „Од Тополе, од Тополе, па до Рав-
не горе”, све гласније се пева. Милиција направи
кордон и заустави нас у хаџилуку. Сели смо
на асфалт. Један младић устаде и заповеди:

– Браћо Срби, нисмо им ми Шиптари па
да седимо. Држ’те их!

Скочили смо уз скандирање и кренули ка
милицији. Кордонски венац полицијских руку се
прекиде и ми настависмо пешачење. Одушев-
љени ученици Правнобиротехничке школе поз-
дрављали су нас са прозора својих учионица.
Једна девојчица с највишег спрата баци нам из
учионице велику Брозову фотографију. Узех
фрагмент фотке изгаженог и запаљеног Марша-
ла за успомену и пожурих ка Телевизији. Скан-
дирање: „Црвена бандо!”, прели се из Таковске
ка главној градској улици – Улици маршала
Тита. Скидају се табле с називом улице кроз
коју настављамо наш свети поход. Стари Бео-
грађани поздрављају нас са својих прозора.
Мршави трговац истрча из своје радње и раши-
ри нам мердевине испод плаве табле с белим
натписом назива улице. Милиција учини нови
кордон с марицама пред Републичком скупшти-
ном. Дечко, млађи од мене, вешто покуша да и
одатле скине таблу. Старији милиционар, осло-
њен леђима о зид, стаде испод ње и репетира пи-

штољ. Цев уперена у нас шара, а он зарежа:
„Одбиј! Пуцаћу!” – црн у лицу.

Једна жена попе се на жардињеру и загрме:

– Милиција је глупа, обиђимо је споредним
улицама и наставимо пут.

– То је рођака Косте Пећанца – прослови
неко крај мене.

Поче хапшење. Напунише марице.

Вратих се уморан из неуспелог „крсташког
похода” против некрста у изнајмљену студент-
ску собу. На другом Дневнику ЈРТ, то вече,
Љубљанчани, Загрепчани, Сарајлије..., житељи
главних градова република и покрајина СФРЈ,
позирали су камерманима државне телевизије
стојећи као хипнотисани од звука градских си-
рена за узбуђивање, загледани у даљину – у
светлу будућност. На крају Дневника приказали
су и слику нас београдских шетача, уз коментар,
као да смо чудо веће од ванземаљаца и јерес го-
ра од Дечјег крсташког рата. Те ноћи усних деда
Момчила, оца Илију, попа Миту Комиту, Барба-
товац и Јерусалим.

Сутрадан је поникла диригована опозиција
која нас је евидентирала и потказивала влас-
тима, а ја сам телефонирао оцу и приповедао му
о свему што се догодило на првим антикому-
нистичким демонстрацијама у Београду после
Другог светског рата.

АПОСТОЛ И КОСОВО

– Први пут читање апостола у цркви, за мене, био је тријумф који се никаквим радостима дотадашњим није могао упоредити. Пошто сам изљубио руку, после службе, почевши од попа, па свима редом, и изблагосиљан од свију, онда ми је следовало опште питање: како слушам родитеље. „Добро”, одговорила је моја мајка, „кад онај старији брат неће да послуша, овај одмах трчи.” Чувши такво суђење материно о мени, никад јој нисам одрекао послушност – писао је на почетку аутобиографског фељтона *Моје бројанице*, уредник часописа *Народни просветитељ*, Сретен Динић. (година трећа, број дванаест, Лесковац, 1930. године, страна 194)

У следећем броју *Народног просветитеља Моје бројанице* имају наставак, под насловом, „Први појам о Косову”:

„Овце су чипкале ситну пролећну травицу по осојном брегу на дивном јутарњем сунцу, а ја и баба смо седели у једном залатку. Она преде, а ја гледам како се, доле у селу, на кућама пуше димњаци и како праменови дима ишчезавају у ваздуху.

Наједанпут, тишину и лавез паса у селу прекиде глас кукавице.

– Јеси ли јео леба? Да те не превари кукавица? – трже ме баба из заноса.

Ја се брзо дохватих за моју торбицу:

– Јесам.

Баба настави да вржди њено вретено, а ја после дужег слушања кукавичије песме рекох:

– Ала кука, као нека жена.

– Е, мој синко, па она је жена и била.

– Како жена?

– Па, тако, била једна мајка па имала девет синова и сви су јој изгинули на Косову. Један међу њима звао се Дамјан. А она кукајући за њим претворила се у кукавицу. Ех, јадна мајка. Тако смо ми изгубили наше царство – уздахну баба дубоко.

– А где је то Косово?

– Далеко, тамо преко планине, далеко... Тамо је погинуо Цар Лазар, Милош Кобилић и сви јунаци.

И кукавица све више потврђује бабино причање. А мени се памет пренела преко планине и као да гледам у Косово и Дамјана и његову мајку кукавицу. Тужно осећање ме држало читавог дана, да ми се нису скидале са памети две речи: Дамјан и Косово.

И данас, после толико сазнања о Косову, увек ми се прво онај утисак обнови у глави што ми га је први пут баба дала, за овцама, док још нисам пошао у школу.”

СРЕТЕН ДИНИЋ:
Визитација епископа Никанора Ружичића

Глас епархије нишке, 15. августа 1908. године, пише: „Како сазнајемо Његово Преосвештенство господин епископ Никанор посетиће 15. т. м. цркву у Великом Шиљеовцу; 16 т. м. цркву у Дворанима, а 17. т. м. цркву у Каонику; 18. т. м. враћа се у Ниш.”

Сретен Динић, учитељ из Великог Шиљеовца, пише за *Глас епархије нишке*, година 4, број 15, Ниш, 1. септембар 1908. године, страна 459-462, извештај *Три визитације Његовог Преосвештенства епископа нишког господина Никанора*:

„Пошто се мало одморио у лепој Рибарској Бањи, Његово Преосвештенство епископ нишки господин Никанор кренуо је из Бање 14. августа т. г., али не кући на мир и одмор, већ одмах на посао, и то за такав посао на који се и млађи епископи тешко решавају. (Епископ Никанор Ружичић рођен је 1843. године у Свилеуви, п. п.) Пошао је у визитацију. Истина, имао је само три цркве да обиђе, али и то кратко путовање његово има занимљивих опасака својих, које не треба заборавити.

Мени је пало у део да га пратим на целом том путу, и драго ми је што могу саопштити читаоцима *Гласа*, да сам све време гледао не само једнога обичнога владику, у каквом се по-

---

ложају свако духовно лице може наћи коме се то достојанство додели, него сам гледао *Господина Никанора*, или, ако хоћете једнога *необичнога владику*. А кад то кажем, ви треба да ме разумете зашто. Јер, сваки човек који живи и ради необично, мора бити необичан. Необичност господин Никанорова састоји се у његовим делима. *Препорођај целе епархије*, и, у последње време, *јак интелектуални покрет подручног му свеиштенства*, јесу последице те његове необичности. Он је то постигао, и то је главна ствар, а да ли се његов метод свакоме допао, то је друго питање, на које се он никад и не осврће.

Друго његово обележје, које се још већма уздиже над осталима, јесте његова велика књижевничка репутација и академска титула. Јер, то је човек који је написао седамнаест већих дела од трајне књижевне вредности, не рачунајући ту многобројне његове посланице.

С тим великим човеком, признатим књижевником и академиком, имао сам част да општим, и слободан сам овде навести ово неколико речи из нашег разговора.

– Ваше Преосвештенство, написали сте доста књига, али је књига *Дубровник* учинила на мене врло велики утисак, нарочито она предаја Дубровчана Наполеону, без капи крви.

– Да, то би им се још и могло опростити, али отворити касе своје и предати све своје благо освајачу, то је јединственост у светској историји! Има ли кога народа, па напоследку, и нашега, у ма ком другом крају да је тако јевтино и кукавички предао слободу и богатство своје туђину и освајачу, као што су то Дубровчани ура-

---

дили? Зато сам их онако изгрдио, и требао сам још да грдим. То што су они учинили била је последица талијанског утицаја, њихове разнежености и изгубљеног поноса и самопрегоревања српскога – рече ми преосвећени господин епископ.

Много смо још разговарали о томе под османлуком проте Аврама Јовановића у Великом Шиљеговцу, док нас није прекинуо полазак за цркву.

Епископ Никанор допраћен је коњаницима до цркве шиљеговачке, где су га сачекали пуцњи из прангија. Прота Аврам са многобројним народом дочекао је владiku пред црквеним вратима. Он је поднео епископу крст на целивање, а затим с радошћу и одушевљењем поздравио његову архипастирску посету верном народу, који га седам година није видео, па је чувши за његову посету похитао да чује владичанску лепу поуку и прими његов свети благослов.

За време свете службе Његово Преосвештенство се молио Богу, у свом столу, за верне синове мајке цркве, који се тискаху један крај другог да виде свога црквенога поглавара, чијем достојанству ништа не недостајаше што у олтару служи само један свештеник и за певницом поје само један учитељ. За њега је било пуно задовољство у томе што је нашао потпуно снабдевену и уређену цркву шиљеговачку и пуно побожних хришћана у њој. Зато је са задовољством узвикнуо из олтара: „Певај, учитељу, тропар да идемо да светимо водицу.” (Сретен Динић био је добар познавалац црквеног појања, п. п.) И није пожалио труда да сву ту множину

света окропи, благослови и изговори јој лепу беседу, која се завршила речима: „Љубите Бога свога свим срцем својим, љубите старије своје, свештенике и учитеље, и један другог као сами себе.”

За време ручка Његово Преосвештенство на-
здравео је Краљу, народу, свештеницима и учи-
тељима. По ручку, уз пратњу проте Аврама и
Младена Поповића свештеника рибарског, који
је тада приспео из своје цркве, господин епи-
скоп кренуо је у Дворане. Пут је водио крај
самог Јастрепца и околина је била пуна роман-
тичности и занимљивости. На једном месту
установили смо кола и показали господину Никанору пољану где је Карађорђе логоровао кад се
оне жалосне 1809. године враћао из Новог Па-
зара, због погибије на Каменици.

Пред вратима цркве дворанске дочекали су
Његово Преосвештенство, поред месног пароха,
прота крушевачки господин Аксентије Протић,
Љубодраг Јаковљевић, свештеник крушевачки, и
ђакон Душан Весић. Месни парох поп Тоша
Јаношевић поздравео је господина епископа ле-
пом добродошлицом. Та је парохија доста ве-
лика, али до зла бога пуна кривоклетника и
убица. Штета само што их Његово Преосвеш-
тенство није могао укорити зато што није имао
коме беседити, пошто је на службу дошло једва
око двадесет лица! Истина, томе је доста допри-
нео и суботни пазарни дан.

Видећи тако непослушну паству и схва-
тајући сву тежину положаја њеног свештеника,
господин епископ је одликовао црвеним појасом
пароха господина Тодора Јаношевића, свеште-

ника, из призрења на његову дугогодишњу пастирску службу. (Он је провео тридесет три године у свештеничкој служби на разним парохијама. У Дворанима је од пре неколико година.)

Одатле је господин епископ кренуо за као-ничко-ђунишку цркву, звану, *Стари Свети Ар-анђео*, која је за време Турака служила за богомољу читавом крају, од Јастрепца до Мораве.

По свршеном водоосвећењу владика је изговорио врло лепу беседу окупљеном народу, овим уводним речима: „Ко је крив: да ли ја, што не доспевам да вас чешће походим, или ви што не долазите у цркву?” А завршио је речима: „Не дирај у туђе, не чини другоме што ниси рад да ти се учини.”

О ручку господин епископ је подигао чашу у здравље Краља, народа и гостију који су се овде стекли, па благословивши све, отпутовао у Ниш са својом пратњом, испраћен са свим почастима које му доликују.

В. Шиљеговац

Ср. Д., учит.”

Епископ нишки Никанор (Ружичић) рођен је 1843. године, кад и прота Аврам Јовановић, сто година пре мога оца, у селу Свилеуви, недалеко од Јаловика.

СРЕТЕН ДИНИЋ

– Драги господине Динићу, Одавно сам примио Ваше писмо, а не доспех да Вам одговорим. Ваш рукопис предали смо популарном одбору задужбине. И чим будемо одштампали књигу Батутову, доћи ће Ваше дело на ред – писао је Стојан Новаковић, председник Краљевске академије наука, пред рат, 26. марта 1914. године у Београду.

После рата, када је краљ Александар посетио Лесковац, пред њега су изашли сви градски политички прваци, фабриканти, судије, професори..., а он је упитао:

– А, где је Сретен Динић?

Тада су сви пропустили народног просветитеља напред да се рукује и пољуби са ратним другом и врховним командантом.

– Ко је овај човек? – питали су људи из краљеве пратње.

И, заиста, ко је овај човек, упитајмо се и ми.

Великошиљеговачко чобанче, ученик основне школе у родном селу, крушевачки гимназијалац, полазник Учитељске школе у Нишу и Алексинцу, ученик Сретена М. Ацића, светоромански манастирски ђак, апотекарски помоћник, богословац београдске богословије Светога Саве, појац – добар познавалац црквеног појања, учитељ бивољски, кладушки и великошиљего-

---

вачки, родољуб, носилац Албанске споменице и више ратних и мирнодопских одликовања, човек који је преживео шест ратова, школски надзорник лесковачки и власотиначки, уредник *Лесковачког гласника*, *Народног просветитеља*, *Зоре...*, сарадник *Прегледа цркве епархије нишке*, *Гласника православне цркве у Краљевини Србији* (орган Архијерејског сабора), *Политике*, *Правде*, *Босанске виле*, *Дела*, *Вечерњих новости*, *Просветног гласника*, *Учитеља*, *Бачког напретка...* члан редакције *Српских новина* на Крфу, књижевник коме је Српска краљевска академија била издавач појединих дела, писац, песник, аутор уџбеника, стваралац шест драмских текстова, новинар, народни просветитељ, лидер Савеза народних просветитеља и подносилац реферата на Првом сабору народних просветитеља 22. августа 1931. године; покретач читаоница, књижница, плетарских радионица, певачких хорова, школских пчелињака, задружних рибака, млекарских и кредитних задруга, учесник и предавач на скупштинама учитељских удружења и првих српских задружних конгреса, иницијатор Удружења учитеља задругара, задружни ревизор изабран од Савеза земљорадничких задруга, пионир у развоју пољопривреде и индустрије меса у Србији (воћарство, виноградарство, пчеларство, гајење детелине, сточне репе, набавка плугова, копачица, сечки, вештачког ђубрива, израда маје за сирење...), борац против коцке, алкохолизма, лажних трендова у моди, предрасуда и сујеверја, тренер шведске гимнастике на Кошијском пољу у Крушевцу 1897. године, чувар народног здравља, иницијатор „Здрав-

---

љака” – лесковачке градске плаже, популаризатор начела превентивне медицине (на једном конкурсy, после Првог светског рата, 1922. године, његова *Школска хигијена* добила је прву награду Америчке мисије и исте године је објављена у издању Министарства просвете), иницијатор задружних апотека, ажурни члан Друштва за школску хигијену и народно просвећивање, Културне лиге, члан управа лесковачког певачког друштва „Бранко” и „Грађанске касине”, промотер Кола лесковачке трезвене младежи, оснивач Дома за децу ратну сирочад, Градског позоришта у Лесковцу, Народне књижнице, Литерарног клуба, бесплатни предавач у лесковачкој Радничкој школи, организатор модерне школске наставе, оснивач, легатор и управник Народног музеја у истом граду, ктитор Саборне цркве у Лесковцу, оснивач и саветник земљорадничких задруга у Великом Шиљеговцу (видети књигу: *Десет година рада великошиљеговачке земљорадничке задруге*, Београд, 1911), Кладушници... борац против партизанства, члан комисије за прикупљање података о злочинима бугарског окупатора у крајевима Јужног Поморавља и писац извештаја који је објављен у књизи *Les crimes Bulgares*, коју је издала међународна комисија за утврђивање ратних злочина у Првом светском рату, предавач и оснивач Народних универзитета, како у земљи тако, у доба рата, и у Француској... Верни син Српске цркве. Пријатељ најумнијих људи свога доба. Супруг и отац.

Патријарх српски Варнава пише Сретену Динићу из Београда 26. децембра 1935. године:

„Господине Динићу,

Због својих путовања често смо се бавили ван Сремских Карловаца, па смо доцкан сазнали за Вашу прославу четрдесетогодишњице културног, просветног, књижевног и новинарског рада, коју сте прославили у Лесковцу 24. новембра 1935. године, због чега Вам исту нисмо на време честитали, али то сада чинимо са истом срдачношћу, молећи се Свевишњем Творцу да Вам подари здравље и снагу како би још дуго корисно послужили нашем народу и његовом просвећивању, на коме сте послу, кроз дуги низ година, делали као ретко ко до сада.

У име наше Свете Православне Цркве, коју сте такође много задужили, Ми Вам топло захваљујемо и поздрављамо Вас уз Наш Патријаршијски благослов.”

Свети Николај Жички пише Сретену Динићу из Охрида 30. јула 1935. године:

„Драги господине Динићу,

Примио сам Вашу захвалност за наш скроман дочек у Охриду, приликом излета Ваше женске подружнице из Лесковца. Хвала Вам што сте онако отмено описали Ваше утиске у вашем листу о нашим древним светињама у Охриду и Светом Науму и што сте вашим предавањем, успут у селу Пештану, бацили једно зрно бисера у свест овом простом и побожном народу.

Хвала вам што сте Вашим чланком у *Лесковачком гласнику* бранили нашега патријарха Варнаву од насртаја изопачених људи против његовог патриотског говора на Видовдан ове године.

Нека Вас Божји благослов прати и даље у Вашем раду за добро народа и отаџбине. Са мојим најлепшим жељама и благословом.”

У *Лесковачком гласнику*, бр. 4, 1935. године, стр. 6, Сретен Динић је објавио говор Владике Николаја, *Питања краља Александра* (Из беседе др Николаја Велимировића, изговорене у 40. дан по атентату на краља Александра).

Свети исповедник Доситеј Загребачки пише из Београда 30. марта 1933. године:

„Драги друже Сретене,

Твоје предавање у Нишу у Недељу Православља *Исус Христос као народни просветитељ* пожњело је огроман успех. И кад сам о томе реферисао у Светом синоду сви су се искрено задовољали. И пожелели су да једно предавање одржиш у Београду, о чему ћу те ја у своје време извести.

Са братским поздравом и другарским поздравом, твој епископ Доситеј.”

Сретен Динић је први затражио канонизацију руског цара Николаја Романова. У *Народном просветитељу*, година трећа, број шест, 1930. године, он је писао:

„Пре кратког времена прострујала је кроз нашу штампу вест, или, управо, предлог да погинулог руског цара Николу Другог Романова треба прогласити за нашег националног свеца због његове заслуге и хитне помоћи, 1914. године, у оном времену, када је питање наше државне егзистенције било у највећој опасности.

Та вест, и предлог, који је потекао из града Лесковца, на дан прославе Недеље Православља, 9. марта ове године, произвела је колико велико, толико и пријатно изненађење у нашем народу, у чијој је души дубоко урезана традиција о заштитној и покровитељској моћи руских царева према нашој маленој земљи, која има обичај да забави, али нема обичај да заборави на своје велике добротворе.

Истина, данас је и сувише непопуларно, па и читава кураж говорити о мртвима, с религиозне тачке гледишта, кад је све устало против религије – мислећи да ће одмах потећи мед и млеко кад се она истисне из народа, и када се мисли да се сва слободоумност састоји у уништавању религије, па макар, човек био на другој страни нај-

---

окорелији реакционар. Али, треба знати, да када је у питању учињено добро, онда се позива и Бог у помоћ да то добро призна. И још нешто, поврх свега тога:

Када је српски патријарх са Светим синодом прогласио светог Стевана Високог за српског свеца, он није питао народ за то, него је питао историју, и она му је рекла да то учини. И за ову предложену канонизацију треба питати историју. А она нам каже:

Да је руски цар Никола Други у најодсуднијем часу, 1914. године, притекао у помоћ српском народу и спасао га од сигурне пропасти. Да је руски цар Никола Други први од руских царева прекинуо традиционалну погрешну политику према Србији и окренуо све своје силе да брани Србију од две аждаје: Турске и Аустрије. И бранећи Србију платио својом главом. Данас, кад њега више нема међу живима, правда захтева да се то с' пијететом спомене. Само једна његова депеша председнику Француске Републике, у децембру 1915. године, спасла је српску војску која је одступала кроз Албанију. Ко то може да заборави од оних Срба који су пребродили албанску Голготу? Па, не само то, него и приватни и политички живот рускога Цара, води га светитељству. Свет зна да је Хашка миротворна установа, која је толико добра донела човечанству, његово дело и да је он због тога још пре двадесет пет година био назван од целог света Цар Миротворац. А сада је добио назив и Цар Мученик. Јер је мученички завршио живот са читавом својом породицом, од зликоваца, чији се злодело ништа не разли-

---

кује од најобичнијих злочинаца. Јер убијање невиних људи је злочин, па ма од кога, и од ма какве идеје он потицао.

Сада је лако разметати се са слободоумљем у слободној земљи и развијати све могуће доктрине на свим пољима рада. Али је требало прво ту земљу одбрани од опаких непријатеља. Честити и праведни Цар, који је највећим делом у одбрани нашој и бранећи нас погинуо, заслужио је да му се стави светитељски ореол око главе и уврсти у ред наших националних светитеља: Светог Симеона, Светога Саве, Светога Лазара, Светога Стевана.

Тражимо, и овом приликом, признање и канонизирање блаженопочившег и праведног Цара-Мученика Николаја Другог Романова за српског светитеља. Слава му!”

Четири деценије касније, отац Серафим Роуз, први православни подвижник рођен на тлу Америке, изразио је своју благодарност православним Србима што су припремили пут за прослављање Светих руске Цркве, којој је и он припадао. У чланку о цару-мученику Николају Другом, који је написао 1968. године, отац Серафим је истакао да су православни хришћани српског града Лесковца били ти који су (30. марта 1930. године) први упутили јавни позив за прослављање цара Николаја Другог као светог. (Јудин Роуз, *Цар-мученик Николај Други*, у *Православна реч* The Orthodox Word – часопис Братства светог Германа Аљаског, број 21, 1968, стр. 153-155) Јеромонах Дамаскин, аутор књиге *Житије и дело оца Серафима Роуза*, пише:

„Православни Срби су, тако, били међу првима који су допринели славном догађају, који ће једнога дана бити извор духовнога очишћења страдалне руске земље, прослављењу цара Николаја Другог и свих руских Царских мученика, које ће, најпре, извршити Руска загранична Црква, а касније и Московска патријаршија.” (Јеромонах Дамаскин, *Отац Серафим Роуз, Житије и дело*, књига прва, Хиландар, 2005, страна 20)

ПРЕТЕЧА СРЕТЕНА ДИНИЋА

Кад сам објавио књигу *Заборављено путовање кир Сретена Динића*, у издању Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу, његовом родном месту, где је тада мој отац био парохијски свештеник и старешина цркве, нисао знао за Михаила П. Милошевића – народног просветитеља, рођеног двадесет и четири године пре Динића, у суседном селу.

Мој отац је био пчелар. Читајући пчеларску литературу, јесенас, по доласку у Крушевац, он откри Михаила П. Милошевића – претечу Сретена Динића. Зимус потражих шта има записано о овом народном просветитељу и ево шта све сазнадох о њему:

– Ја немам ништа. Цео живот и рад посветио сам школи и деци. Нисам мислио на богатство и, као што видите, и данас сам сиромас – рекао је новинару *Политике* господин Михаил П. Милошевић, кад га је овај посетио и упитао: Је ли ово ваша кућа, г. Милошевићу?

– Па ипак нисам незадовољан, иако моји ђаци имају већу пензију од мене. Држава ми се одужила и хвала јој. Одликовала ме је за свој рад Таковским крстом и трећим и четвртим степеном ордена Светог Саве – био је категори-чан стари учитељ, који је тог дана прослављао двоструки јубилеј, па је тако новинар и насло-

---

вио свој чланак у *Политици*, 12. фебруар 1927. године, стр. 8: *Педесет година просветног рада и брачног живота*.

А ко су све били његови ђаци? Из биографије Михаила П. Милошевића видимо да је његова била сва „Мала Србадија”, јер је он три године уређивао овај дечији лист, који је издавало Учитељско удружење од 1890. до 1912. године. Новинар Политике зато подсећа своје читаоце: „За време свога педесетогодишњег рада г. Милошевић је васпитао и научио писмености небројане генерације. Његови ученици давно су већ професори, пуковници, судије, протојереји, а неки и народни посланици као г. Агатонових.”

Колико је претеча Сретена Динића утицао на писменост Београђана довољно говори то што је он био седамнаест година управитељ школе код Саборне цркве. Школски ревизор био је дванаест пута. Министарство просвете њега је послало као свога изасланика у Праг, 1902. године на чешку школску изложбу.

Михаило П. Милошевић имао је дванаесторо деце. Пред одлазак из свог родног села на прву учитељску дужност у Брус, на Три Јерарха 1877. године, он се венчао са Стаником, у Цркви Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеовцу. (Нажалост, Матична књига венчаних ове цркве није сачувана. Њена најстарија Књига венчаних, која се данас чува у Историјском архиву Крушевац је из 1891. године). Новинар је забележио: „Рођени у истом месту, заволели су се док је он још био ђак.”

Сушица је насеље у Општини Крушевац у Расинском округу. Према попису из 2002. имало

је је 878 становника, док је 1991. имало 1000 становника. Данас у селу Сушица живи 743 пунолетна становника, а просечна старост становништва износи 44,2 година (43,2 код мушкараца и 45,3 код жена). У насељу има 214 домаћинстава, а просечан број чланова по домаћинству је 4,10. Други по реду, али до сада први сачувани турски попис Србије, настао у време владавине Мехмеда II, датован је између 1444. и 1445. године. Њега је објавила Олга Зиројевић у *Врањском гласнику*, бр. 4, 1968. године, под насловом *Попис области Крушевца, Топлице и Дубочице у време прве владавине Мехмеда II (1444-1446)*. Овде налазимо „село Горња Сушица, са 4 домаћинства”, које има „приход 300” (акчи). Ово село припада „тимару” (војном лену) „Атмаџе-рањеника”. Олга Зиројевић лоцира ово место: „Данас село Сушица југоисточно од Крушевца.” (н. д., стр. 403-404 и 413) Иначе, према *Именику места Србије у доба Првог устанка (1804-1813)*, објављеном у књизи Татомира П. Вукановића, *Насеља у Србији у доба Првог српског устанка 1804-1813*, било је две села са називом Сушица: у нахијама крагујевачкој и крушевачкој. Олга Зиројевић је заслужна и за објављивање рада *Крушевачки санџак у светлости турског пописа 1530-31. године*, у *Лесковачком зборнику*. „За разлику од до сада издатих дефтера, појединачних и збирних, овај даје најдетаљнији збирни преглед читавог санџака”, истакла је она у уводу свог рада. Крушевачки тј. Алаџа Хисар кадилук има према овом попису 251 село, са 316 муслиманских и 4.791 хришћанских домаћинстава. Ту је и 12 мана-

---

стира, 2 пиринчане реке... 1 џамија, 8 месџида (мањих муслиманских богомоља), 1 хатиб (проповедник, имам који држи проповеди у џамији), 8 имама (муслиманских свештеника), 9 муџезина (џамијских службеника који на мунари „уче езан” и тиме објављују да је време молитве)... Приход из овог кадилука износи 1.287.749 акчи. Министарство народне привреде – статистичко одељење, објавило је, у Београду 1892. године, књигу *Статистика Краљевине Србије*. Ту је дат Попис становништва у Краљевини Србији од 31. децембра 1890. године, према окрузима: ваљевски, врањски, крагујевачки, крајински и крушевачки. Сушица овде има 94 задруге (једна једночлана, 13 са два-три члана, 26 са четири до пет чланова, 43 са шест до десет, 10 са једанаест до петнаест, 1 са шеснаест до двадесет чланова домаћинства или задруге). Сушица је тада бројила 319 женских и 308 мушких становника, свега 627 душа. Од тог броја са телесним и душевним недостацима била је само једна слепа особа женског пола. Нико није био разведен. Знало је читати и писати 27, а само читати 5 мушкараца. Неписмених Сушичана било је 287 мушких и 308 женских. Ниједна жена није била писмена. У таквој средини рођен је Михаило П. Милошевић 18. октобра 1851. године. Тог дана у Крушевцу је рођен, према Матичној књизи крштених Цркве Лазарице, Лука Миладина Алексић. Матична књига крштених Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу у којој је уписан Михаило П. Милошевић, није сачувана. Ова црква има најстарији сачувани Протокол крштених од 1856. до 1864. године.

До Српско-турског рата, из 1876. године, постоје још две Књиге крштених из ове цркве, које се чувају у Историјском архиву Крушевац.

Прота Аврам Јовановић је Михаилов зет. Сретен Динић у књизи *Погибија проте Аврама О. Јовановића пароха великошиљеговачког*, Ниш, 1926. године, вели, да је Прота београдску богословију завршио 1867. године, „исте године оженио се Алексијом, кћерком Пане Милошевића из села Сушице, из једне добре и патријархалне породице”.

Отац Михаилов, Паун Пана Милошевић био је народни посланик.

Михаило Милошевић завршио је четврту класу прве српске Учитељске школе у Кнежевину Србији, у Крагујевцу, пред рат, 1876. године. У Српско-турском рату био је „писар муниционе колоне.” „У Балканским ратовима је, иако стар, такође учествовао, а за време окупације био је таоц.” У исто време, његов син био је девет година војник и неколико пута је рађаван.

После Бруса, Михаило Милошевић био је учитељ у Крушевцу, па је „због неког политичког писма” премештен у Жичу. Одатле је постављен у Горњи Милановац и, најзад, премештен у Београд. Пензионисан је 1921. године: „а још и данас ради у занатлијској школи”, извештио је новинар Политике.

У *Српској библиографији* (1868-1944) стоји: Милошевић, Михаило П.: *Украдена кошница*. Прича из сеоског живота. Написао Мих. П. Милошевић, Београд, штампарија Доситеј Обрадовић, 1910. година, стр. 21. Прича је написана 15. марта 1898. године у Жичи.

ПОРТА

У књизи *Заборављено путовање кир Сретена Динића*, пише:

„Светоархангелска порта, 2. фебруар 2008.

Велики Шиљеговац

Благовести у овој порти тихују вековима. Богородични празник-Благовештење отац Александар Шмеман у свом Дневнику описује као „продор светле вечности са гласом архангела”. Свети Николај Жички у Охридском Прологу вели: „Историју Новог завета отворио је архангел Гаврил речју: Радуй се! да ознаменује тиме ново време које има да значи радост за људе и творевину. Отуда се Благовест сматра колико великим толико и радосним празником.”

У великошиљеговачкој светоархангелској порти пуковник Хорватовић је логоровао, пре више од сто тридесет година, на крају првог дана Битке. Траг о томе, као благу вест, оставио је ђенерал Сава Грујић кад је написао дело *Битка на Великом Шиљеговцу*. Овде се пре више од деведесет година последњи пут, на храмовној слави, састадоше прота Аврам Јовановић и Сретен Динић, записано је у једној књизи. Навршило се и сто шездесет година од освећења Храма Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу, сведочи о томе, попут пртине у порти, документ из Архива Србије. Одавно је истекло шест векова од првог записа о овом месту у једном средњовековном потврдном свитку.

Изблаговестише се, у порти под заштитом Светог Арханђела, освећења, битке, храмовне славе, прва читања апостола... Записано је. Сачувано је од заборава све оно што је о догађајима из ове порте, с благословом светих Архангела, писала људска рука. Цар Душан је, у аренги Арханђелске повеље, 1347–48. године, написао: „И на ум ми долази страшни час смртни, јер сви пророци, и апостоли, и мученици, и светитељи, и цареви смрћу скончаше, ниједан од њих не остаде, сви се у гроб уселише.”

Писање је пролазни дар ради Непролазног.

Мој отац ће ускоро отићи у пензију. У Велики Шиљеговац ће доћи нови свештеник. Њему и новим генерацијама Великошиљеговчана остављам ову књигу, јер пртина крај гробова свештенослужитеља у порти архангелског имена јесте попутнина у Царство, где нема заборава.”

ЗАБОРАВЉЕНИ ЗЕБИЧАНИН

Отац ми је открио аутобиографску причу Сретена Динића, *На Виду*.

„На Лазареву суботу 1916. године море је било као огледало, мирно, плаво, а по површини сјајно од сунчане светлости, тако да је давало изглед растопљене оловне масе. Само понеки таласић нечујно додирне обалу, тек да се јави. Чамца, бензински, возаше десетак људи са Крфа на малено острво Видо да обиђу гробове својих сродника на „Острву смрти”. По стазама, на острву, шетаху се болесни српски војници као сенке.

– Помози Бог, децо! – назва им Бога учитељ Ника, трећепозивац.

– Бог помогао! – одазваше се три војника.

Један се загледа у господина Нику и притрча му руци:

– Здраво, господине!

– Ко си ти, дете? – упита га, изненађен, господин Ника.

– Ја сам ваш ђак Владислав Петковић – рече војник, па бризну у плач. Кости му се броје испод смежуране коже.

– О, дете, не могу да те познам – рече господин Ника и грунуше му сузе на очи. Брзо се прибра, па рече:

– Зашто си се толико уплашио? Па, како си?

– Ето, од нас твојих ђака остало је нас тројица!

И она двојица приђоше руци, чисто стидећи се што су толико ослабили, казаше своја имена. Затим, одведоше господина учитеља на војничко гробље и показаше му где су им другови посахрањивани.

– А неки су бачени у море! – бризну у плач Владислав.

Учитељ подиже очи к небу и пренесе се десет година уназад. Изађоше му пред очи Врбица из 1906. године и пијани кмет и пандури и све... Опомену се и држаног часа из историје и заклетве за ослобођење Косова. И поче да понавља сам оне речи изговорене пре десет година. Неки свечани тренутак наста између њега и три војника:

– Хоћемо ли да ослободимо Косово? – шапће он сам.

Гробови ћуте.

– Хоћете ли бити храбри српски војници?

Таласи пљуште ударајући у обалу. Са грчких цркава на Крфу чују се звона...

Најзад, учитељ Ника стеже срце и пусти глас:

– Памтите ли, децо, ваше обећање од пре десет година?

– Памтимо – рече Владислав и осмехну се болно.

Учитељ им приђе, стеже руке, дрхтећи са пуним очима суза и грцајући, једва изговори:

– Збогом, децо! Не бојте се, даће Бог здравља! Доћи ћу још који пут код вас.

Учитељ је, још неколико пута, долазио са Крфа да их види и доносио им понуде. Најзад је уместо њих нашао само незнане гробове на чијим је крстачама стајао натпис:

„О, путниче и намерниче из бела света, који на лађама пролазиш овуда, кажи свакоме на кога наиђеш да смо ми дошли овде да оставимо кости за нашу слободу. И нашим потомцима, кад их видиш кажи: да не забораве ову цену, по којој је купљена њихова слобода.”

Према истраживању мога оца: Владислав Петковић је ђак Сретена Динића, који је био учитељ у родном селу пре Првог светског рата. Владислав Петковић живео је у Зебици. Умро је на острву Виду. Имао је сина Миодрага, о коме је, после очеве смрти бринуо стриц Милосав Петковић, жандармеријски наредник. Миодраг Петковић се оженио, али није имао потомства. Умро је у родном селу.

Извор: Миодраг М. Петковић, рођен 1921. године у Зебици и споменици са сеоског гробља.

– Сине, комунисти су хтели да знамо само за њих, а све друго да заборавимо, па и *цену по којој је купљена наша слобода*. – говорио је мој отац – Хтели су да заборавимо чак и писмо. Годину дана после Динићеве приче *На Виду* у Загребу је 1917. године, дакле за време Првог светског рата, док је Загреб био под Аустро-угарском монархијом, објављен календар за 1918, назван *Српско коло*. Штампан је на ћирилици, у тиражу од 80.000 примерака.

ЗАБОРАВЉЕНА БИТКА НА ВЕЛИКОМ ШИЉЕГОВЦУ И КАПЕТАН СРБ

У књизи *Заборављено путовање кир Срете-на Динића* објавио сам први пут, после осам-десет пет година, репринт потресног ратног пу-тописа – споменика *Српска војска и бежанија кроз Албанију и на Крфу*. Сретен Динић је ово дело објавио у *Ратном дневнику* и *Српским новинама* 1916. године у Солуну. Наше послан-ство у Паризу превело га је на француски језик и ставило на располагање сорбонском професору Жозефу Ренаку, који је те године држао у Па-ризу предавања о српској трагедији кроз Алба-нију. Овај заборављени ратни путопис, који је уједно и споменик и победоносац, није једини запостављени догађај из историје крушевачког краја који васкрсава књига *Заборављено путо-вање кир Срете-на Динића*. Наиме, књига почи-ње описом првог егзодуса у животу Срете-на Динића. Имао је само годину дана када је у наручију својих родитеља морао да бежи из свог родног села – Великог Шиљеовца. Данас забо-рављена Великошиљеовачка битка вођена је од 7. до 9. октобра 1876. године, у Првом српско-турском рату. Ђенерал Сава Грујић (1840-1913), министар у више српских влада, посланик у Ца-риграду, Петрограду, Бугарској, Атини, пред-седник Државног савета, писац прилога из историје Првог српско-турског рата, (*Мобилиза-*

ција српске војске за рат 1876. године, *Наша офанзива 1876. године, Операције тимочко-моравске војске, Продирање Турака у долину Мораве и одбрана Алексинца 1876. године, Свршетак рата 1876. године...*), у овом рату био је начелник артиљерије код генерала Черњајева. Он је објавио у Београду 1898. године књигу *Битка на Великом Шиљеговцу*, у Штампарији Краљевско-српског војног министарства, на 58 страница. Пре тога, он је у *Ратнику* листу за војне науке, новости и књижевност, књига XLI, свеска III, година XX, стр. 225-282, штампао рад *Битка на Великом Шиљеговцу – пад одбрамбеног фронта Кревет-Вукања*.

Радојко Николић у *Каменој књизи предака*, Београд, 1979. године, која доноси натписе са надгробника западне Србије, је забележио: „Да се гинуло на Шиљеговцу уписано је на неколико споменика. Туричанин Василије Јанковић, каплар „народне војске, поживи 32 год., а на Шиљеговцу 7. октобра 1876. год. за отечество бранећи се од Турака тешки је рана допао, а умро је у чачанској болници 21. октобра 1876. г.” Лука Коцопеља из Лука је „за славу и слободу своје браће Срба борећи се против Турака погинуо у битци на Шиљеговцу округа алексиначког”. (н. д., стр. 115.)

У Крушевцу је 1. новембра 1876. године командант бањског кора пуковник Ђуро Хорватовић написао извештај *Релација битке на шиљеговачким висовима 7. октобра 1876. године*. Овај писани споменик објавио је ђенерал Сава Грујић у наведеном делу, стр. 269-275. После сто и тринаест година у *Победоносцима* сам

објавио репринт овог крушевачког војног извештаја. Пуковник Ђуро Хорватовић био је „командант свију трупа између Вукање и Кревета”. Он је 28. септембра 1876. године у Великом Шиљеговцу потписао бројно стање официра (135), старешина (1.752), подофицира (72), војника (11.521), коморција (1.949); свега је под његовом командом било 15. 429 бораца. Коња је било 2.951, а волова 1.049. Турци су у борбама на Великом Шиљеговцу ангажовали 25.000 бораца. Српска војска имала је, према извештају начелника санитета моравско-тимочке војске потпуковника др Владана Ђорђевића, 1.240 рањених бораца. Он у свом извештају од 16. октобра 1876. године, вели: „Ниједан командант није имао кад да поднесе извешће о убијенима.” Ђенерал Сава Грујић пише: „Тродневна битка на Великом Шиљеговцу завршила се са падом нашег фронта Велики Шиљеговац – Вукања, који је Хорватовић са својим бањским корпусом равно шест недеља држао и бранио. Изгубивши положаје на овоме фронту, он се 9. октобра увече повукао на леву обалу Рибарске реке на висове од Светог Аранђела до Црквине. За ова три дана борбе Хорватовић је изгубио око 1.600 бораца које мртвих које рањених.” (н. д., стр. 248.) Када упоредимо извештај др Владана Ђорђевића и писање ђенерала Саве Грујића излази да је у Великошиљеговачкој бици било 360 погинулих наших бораца. Ево, како су, по опису њиховог команданта пуковника Хорватовића, тада гинули његови војници у „старим шумама и младим густим шумарицама”.

„Трупe наше бејаху поселе ону косу, која се од Вукање северно од Јастрепца лево, од потока Лудака пружа, поред Зубовца, Радевца, Градетина, Пешчанице, Кормана па се код Горњег Љубеша са једним својим краком спушта у равницу моравску, а другим својим краком се пружа на Ђуниске висове и Свети Нестор, и тако се стрмо свршава к Морави. Коса ова покривена је старом шумом, а местимице, младим густим шумарицама. Дуж косе водио је пут од једног до другога крила употребљив за све родове оружја. Пред косом бејаше између Гредетина и Радевца чиста долина потока Лудака, тако исто пред Зубовцем бејаше терен чист.

Позиција ова бејаше утврђена на зубовачким висовима са три пољска редута између и пред којима су била подигнута пољска утврђења за по једну чету. Лево од Зубовца, а под селом Радевцем бејаху подигнути ампласмани за батерије; наспрам Гредетина, Пешчанице и Кормана, а на другом краку поменуте косе бејаху подигнута пољска утврђења – редуги за по једну чету војника, а тако исто и више задњих батерија. Осим тога бејаху минирани путеви који воде са турске позиције преко Радевца, Гредетина, Пешчанице и Кормана.

Трупe бејаху распоређене на целој позицији овако:

На крајњем десном крилу у Вукањи био је комбиновани ескадрон, две комбиноване чете и чета Црногораца. Овај одред имао је задатак да осигура десно крило од узнемиравања турских долином Турије, а сам да дејствује долином те реке у леђа противнику на његову комору, возо-

---

ве итд. У исто време да чува пролазе, преко Јастрепца на Три кладенца, Гребач, и да држи везу по Равној Гори са клисурском војском, као и то, да дејствује демонстративно преко Јастрепца у долини Попшице кад клисурска војска предузима офанзивне покрете.

На десном крилу бејаху три батаљона: голу-бачки, алексиначко-моравски и колубарски са две горске батерије; посели су висове зубовачке. На центруму бејаше бригада крагујевачка и бригада чачанска са једном 12 п батеријом.

На левом крилу које се протезаше до Крвета бејаху у првој линији батаљони: алексиначко-моравски II класе, рамски I класе, крушевачки I класе, први и други моравски I класе, а у резерви батаљони: тамнавски и колубарски II класе, београдски, расински I класе, лознички пак батаљон заузео је редуте број 2 и 3; а други лепеначки и гужански I класе заузели су стрелачке ровове на десном крилу левог крила позиције; омољски батаљон заузео је редуте према путу што води са косе гредетинске; алексиначко-моравски батаљон био је у заштити код батерија. На овом крилу учествовала је једна лака и једна тешка, пола једне тешке 4 п батерије и два 12 п топа.

Турци бејаху посели адровачке висове, које су из раније имали утврђене, а потом корманску косу на којој су подигли више батерија и редута. Све ове батерије турске бејаху управљене на центрум нашег левог крила и на батерије на овом крилу подигнуте.

Октобра 7. ујутру бејаше отпочела јака киша, која је скоро целог дана без престанка падала. У

---

7 часова Турци нападну прво на центрум нашег левог крила и то путевима који воде од Пешчанице и од Гредетина. Наше предстраже на Гредетину одступиле су због јаког напада непријатељског и то први и други моравски батаљон повукли су се у шуму. Тад је непријатељ заузео вис гредетински; други грузански батаљон, који је заузео стрељачки ров, држао се само четврт часа, пак је одмах напустио ров, повукавши са собом и неки део од другог лепеничког батаљона који је заузео редут Радовић. Одступивши од прилике 500 корака они се изгубе у шуми. Турци су напредовали нагло пошто су видели редуте напуштене и заузели их. Све ово трајало је од пола осам до девет часова пре подне.

Напад на наш центрум почео је у 8 часова; но ту непријатељ наиђе на јак отпор и кад је мајор Шпаховски запалио мину, онда је напад за неко време престао. У 10 часова трупе центрума, које су биле код центрума батерије број 7, напусте ту батерију, и непријатељ ту продре. Батерија г. капетана Павловића и Оптркића буду тиме доведене у опасност, али њиховом енергијом буду избављене. Центрум буде јако нападнут, те напусти ровове, редуте и одступи. Батерија г. капетана Оптркића из своје прве позиције заузме код винограда другу позицију и отвори ватру против непријатеља, а тиме је причинила те непријатељ није могао напредовати. Лево крило кад је видело да батерија одступи, мада се није борило, одступило је путем водећи Каонику. Од овог времена напредовање наше било је немогуће пошто су се трупе повукле нешто по шумама, а нешто по кућама шиљеговачким. Не-

---

пријатељ је био доста јак да поседне редуте „Радовић”, „Бинички”, број 2 и 3, „Ђукнић” и „Хорватовић”, али није могао јако напредовати и тако село Шиљеговац остане до мрака у нашим рукама.

Број рањеника не зна се пошто су се трупе биле разишле, ну мисли се да је губитак незнатан. Од официра тешко је рањен г. капетан Фок.

На центруму пак беше се бој овако развио:

Ујутру у 7 часова видело се да се јаке турске колоне спуштају с виса у шуму поред левог крила нашег. Одмах затим чуло се пушкарање. На левом крилу били су као предстраже лепенички батаљон под командом капетана Облова, а затим у резерви јасенички батаљон под командом капетана Барченкова. Капетан Барченков, видећи да је опкољен са левог крила, морао се упустити у борбу у исто доба кад и лепенички батаљон. Беше нужно да се у резерву левом крилу пошаље још и крагујевачко-драгачевски батаљон, кога су Турци одмах напали. С тим батаљоном био је мајор Аксентије Јаковљевић. Непријатељ наступајући с фронта и са левог крила стројно (низамима) у великом броју брзо је заузео вис поменутог крила, те се шта више почео спуштати у долину и приближавати се главној нашој позицији. Сва три батаљона левог крила растурили су се. Погинуо је потпоручник јасеничког батаљона г. Јурковски и јункер Цибин при добровољачком батаљону.

Моменат је био непријатан. Ну, командир 12 п батерије капетан Срб зауставио је кретање Турака, бацајући их на вис косе у лево. У исто време капетан Срб заповедио је своме трубачу да

свира наступање, и при магли која је била, Турци су мислили да наступају наше колоне. Турци су почели одступати и бој се прекинуо од 12 до 2 часа.

У 2 часа време се разбистри и Турци нападну на наш центар и десно крило. Пред центром, то јест пред висом, који је узет од Турака 16. септембра, био је на предстражи карановачки батаљон, који је био принуђен да одступа у стрелачки ров на главној позицији. У том батаљону погинуо је поручник Стромихов. Муниције беше нестало. Потпоручник Марко Ћирић беше отишао сам за муницију предав команду потпоручнику Богданову, али у путу буде рањен.

Наше батерије 12 п капетана Срба и 4 п капетана Никодија Стефановића биле су у јакој пушчаној ватри. Код последње (Никодијево) био је и посматрао борбу потпуковник Пичугин. Код капетана Срба рањен је потпоручник Петар Кекић. У батерији Никодијевој погинуо је поручник Сретен Гавриловић. Потпуковник Пичугин, био је лако сконтужен. Главна снага турска управила се беше на наше десно крило, где је био крагујевачки батаљон под командом капетана Горђенка. Тај батаљон одбио је Турке на том месту још 4. септембра и био је постављен на то њему познато место. Батаљон се држао дуго и упорно. Најзад се покаже потреба да се отправи у линију из резерве трнавски батаљон, и одмах за тим две чете студеничког батаљона. Наступање Турака биваше све јаче и јаче. У трнавском батаљону погинуо је поручник Козловски, поручник Виндоређ и јункер Почиков.

То је тако трајало до 4 часа. На месту где беше главни логор стајале су три линије резерве: у првој две чете чачанске бригаде; у другој сав први грузански батаљон, који још није био у борби; а у трећој две чете колубарског батаљона под командом поручника Троицког, који тек што је стигао са Зубовца – њега беше у помоћ послао пуковник Журовијев. К првој линији резерве присајединио се капетан Барченков с неким официрима, чији су батаљони били расту-рени још ујутру.

Резерва је стајала под доминацијом грата, и била је изложена дејству експлодирајућих метака. Било их је и рањених, ну резерва је морала остати ту због моралног подржавања бојне линије. Изгледаше да ће Турци бити одбијени, кад на једанпут, сасвим неочекивано нагне сва прва линија резерве натраг не гледајући на старање официра да је поврати; пробије се кроз другу и трећу линију и тако наступи опште одступање. Свршетак те катастрофе бележи се сјајним делом капетана Срба, који успевши спасти топове похитао је с послугом у стрељачки ров и шта више сопственом руком ухватио је једног Турчина.

Увече заузесмо другу позицију код Светог Аранђела, (реч је о Цркви Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу – у којој је мој отац био старешина храма од 1986. до 2012. године, п. п.), где се беше прикупила тек трећина војске од оних осам батаљона којима сам командовао. Инжињерски ровови на старој позицији остали су неупотребљени.

Десно крило није учествовало тога дана у борби, осим што је поменути батаљон био послан центруму у помоћ, тако исто и крајње десно крило у Вукањи.

Цела борба овога дана има тај резултат: да је лево крило наше потиснуто из свију утврђења и да је изгубило вис на коме су шиљеговачки виногради, и задржало се над Шиљеговцем по забранима у половини тога виса, где је увече у 6 часова по престанку борбе ланац предстража био повучен, а трупе остале прекомандоване у бивак до друма Шиљеговац-Каоник. Центрум бејаше потиснут из свога положаја и бејаше се задржао под Гревцем са предстражама, а са остатком трупа код Светог Аранђела; десно пак крило остало је на висовима зубовачким, а крајње десно повукло се селу. Такав бејаше положај наших трупа после битке – ноћу између 7. и 8. октобра. Ту ноћ добијем поткрепљење од главног команданта моравско-тимочке војске г. ђенерала Черњајева: три батаљона од руског одреда – и заповест да сутра нападнем Турке на вису шиљеговачком, да заузмем вис шиљеговачки, а и целу позицију коју су лево крило и центрум 7. октобра напустили.

У 7 часова ујутру 8. октобра стави се војска левога крила у покрет према вису шиљеговачком; трупе руског одреда узеле су десно над селом Шиљеговцем да нападну Турке на том вису на коме су мали редут постројили, а пред редутот избацили густе низ стрељачки. Напад овај помаган је лаком батеријом са виса јужно од Шиљеговца и са две батерије са висова улево од Шиљеговца за Ђуниском реком. У овом напа-

---

ду учествовао је одред са Крвета побочно у турско десно крило, а тако исто и батерија са Крвета. Напад бејаше са великом енергијом предузет. Наше су се трупе прикупиле близу врха виса и ту борба дође у стагнацију и трајаше до 4 часа по подне. Извучем још једну батерију лево од Чукаре и она поче дејствовати. На овај начин ватра артилеријска бејаше управљена на турско утврђење на вису шиљеговачком из три тешке и једне лаке 4п батерије. Борба се пешачка на ново покрене напред; десно крило бејаше подишло шанцу с бока, а лево јаком пешачком ватром из турских редута бејаше на брзо заустављено; ватра артилеријска продужаваше се са великом жестином – момент за решење битке беше ту – ја послах још два батаљона из резерве да изврше потоњи јуриш. Турски редут беше опкољен, али јака поткрепљења турска, која стајаху на висовима позадним пристигоше брзо и одбише напад и спасоше своје утврђење и посаду; борба се пушчана разви са великом жестином, и наши и Турци остадоше на позицији у близини једни према другима, а ноћ стаде на пут даљој борби.

Између 7. и 8. увече кад бејах добио заповест и поткрепљење да нападнем Турке на шиљеговачком вису издадох заповест команданту центрума да са виса над Гревцима и од Светог Аранђела са резервама стави се у офанзивни покрет ујутру идућег дана. Тако и беше. Али напад центрума није могао довољно напредовати, ма да је на се привукао знатнију масу противника и тиме олакшао напад нашег левог крила на шиљеговачки вис. После овог напада цен-

---

трум је остао на висовима више Гревца лево од реке.

Десно крило и крајње десно крило пошто су са центрумом од чести учествовали у борби, услед неуспеха центрума, повукли су се на висове на левој обали Рибарске реке изнад Рибара. Тако се свршио бој 8. октобра.

Октобра 9. лево крило са трупама руског одреда наново отпочне борбу са Турцима на висовима шиљеговачким. Пошто сам, пак, добио заповест да трупе повучем на висове лево од потока који иде од Светог Аранђела – то наредим одступање, али трупе наше бејаху са Турцима развиле жестоку пушчану ватру да се ово одступање извршило до пола три часа по подне, потпомагано јаком ватром артилеријском са две батерије на позадним висовима. У један час бејаху Турци доспели до првих кућа села Шиљеговца, које одмах запалише. За овим следоваше општи напади Турака у ројевима, упркос нашој артилеријској ватри која их непрестано децимираше; наши бејаху напустили ивицу села, али иза врљика, плотова, шумица, цбунова, кућа бејаше се упорно борба водила. У том турска кавалерија произведе атак путем шиљеговачким силазећи на насип. Трупе наше пешачке бејаху принуђене да нагло напусте село Шиљеговац и да се повуку на висове на левој обали потока што тече са Јастрепца крај Светог Аранђела. У три часа бејаху Турци овладали Шиљеговцем и запалили га. За даљи напад не бејаху способни, јер су се и сами били растурили и њихов покушај за напад наших трупа на другој коси бејаше пушчаном ватром и картечом потпуно одбивен.

Октобра 9. око три часа бејаху, дакле, наше трупе заузеле позицију лево од Шиљеовца, на спрам Црквина.

1. новембра 1876. године, Крушевац, командант бањског кора, пуковник Хорватовић”.

Да је Турцима Великошиљеговачка битка била веома значајна види се и по томе што су је започели на Бајрам, иако: „7. ујутру бејаше отпочела јака киша, која је скоро целог дана без престанка падала”. (н. д., 276.) Ђенерал Сава Грујић пише: „После тродневне Крветске бите, која је стајала толиких жртава и Србе (Крветска битка, од 16. до 20. септембра 1876. године, кошта нас 6.000 које погинулих које рањених, а највише од умора и хладноће оболелих бораца, н. д., стр. 234) и Турке, осећала се потреба за одмором и овај је настао ћутећи и трајао све до краја септембра, ма да уговором није утврђен. За то време велике силе у Цариграду нису престале да раде, да се дужим примирјем непријатељства сасвим обуставе. Кнез (Милан, п.п.) јавио је 27. септембра Ђенералу Черњајеву да све силе раде у Цариграду за примирје од четири до шест недеља и да ће се ово закључити још ове недеље, но да ће Порта гледати да има какав одлучан успех, зато Врховни командант поручује Черњајеву да ово има на уму и да сходне мере предузима... Јер да би Турска повољније услове за себе ставила (приликом склапања примирја са Србијом, п. п.) морала би њена војска на Морави имати какав одсудан успех какав до тад у долини Мораве још није имала. Преговарајући, дакле, са великим силама о примирју Турска је слала својој моравској војсци нова поткрепљења

како у свежим трупима тако и у џебани и позицијској артиљерији”. (н. д., 225-6.) Абдул Керим-паша и Ахмед Ејуб-паша нису предузимали веће операције док нису обезбедили обимнија појачања. Преко сто топова новог типа распоређено је ка српском фронту од Алексинца до Ђуниса и Вукање, предвојеног Јужном Моравом. Дуж линије фронта Срби су концентрисали 45.000, а Турци 65.000 војника. После Великошиљеговачке битке наступио је петодневни предах. Нови напад Турака био је силовит. Турска војска је надирала и 18. октобра стигла у Ново Село. Сутрадан је ишчекивала боље време за напад на Крушевац, али је вест о двомесечном примирју зараћених страна осујетила даља њена освајања.

Према *Изводу из релација батеријских командири* (дејство артиљерије за време Шиљеговачке битке) са српских положаја испалено је 2.459 граната. (н. д., стр. 275-278.) Примери јуначког држања наших војника пред надмоћнијим непријатељем дирљиво сведоче о срчаности победоносаца. Капетан Срб, кога у свом извештају хвали пуковник Хорватовић, командовао је Трећом тешком западно-моравском батеријом. Ова батерија је дејствовала у центру Великошиљеговачке битке. Капетан Срб у свом извештају о овој бици вели: „Октобра 7. Турци нападају на целој линији. Непријатељ се провукао крот густу шуму и користећи се кишом и маглом продро да нас на левом крилу пресече. Пешадија одступа. Против наступајућег непријатеља осуо сам жестоку ватру да га тренутно задржим. Затим видевши опасност за топове,

---

пошто испалих један плотун картечом, позовем тобџије са пушкама (њих 23 на броју), а Кекићу наредим да топове спасава; и тако са тобџијама и делом пешачке заштите одржим се у шанцу испред винограда и више пута непријатељске јурише одбијем и једног Турчина жива заробим и више оружја и прибора. Ну, пошто наша пешачка заштита одступи, а непријатељ десно од потока поче да заилази, напустимо предњи шанец и одступимо на задњи. Из овог положаја још једаред са тобџијама јуришам на непријатеља и отерамо Турке, при чему један тобџија погине и један буде рањен. У овом задњем шанцу придржао сам се са 34 тобџије и две чете пешака од три до пет часова, док десно крило није потиснуто, а лево у нeredу одступило. Кад су Турци нагло јуришали, сваки је гледао куд да се спасе. Пуковник Клиндер неуморно се старао да људе задржи излажући се највећој опасности. У одступању наиђем на турску коњицу, која нам пут пресеке и једва лево умакнемо. Батерија одступи у пола четири часа по подне и увече заузме положај на крушевачком друму спрам Каоника. Тога дана утрошено је 360 граната и 2 картеча. Имали смо два мртва и два рањена. Рањен је потпоручник Кекић куршумом у чељусти.” (н. д., стр. 276-7.)

Војвода Живојин Мишић у својим *Успоменама* је забележио: „Овај јединствени приказ храбрости и упорности у одбрани својих домова посматрао сам из близине, заклоњен иза једног грма. Од силног узбуђења срце ми се стезало и сузним очима посматрао сам ово чудо од јунаштва наших дичних Шиљеговчана. Кад су

Турци дошли до предње ивице села Шиљеговчани се зауставише и отворише паклену ватру на непријатеља, који се заустави испред њих. Остали наши делови војске, десно и лево од села, полако одступаху. Турци неколико пута предузимаху јурише да би Шиљеговчане отерали, али ови храбри соколови се не мицаху ни стопе с места. Пуковник Хорватовић је неколико пута узалуд трубом командовао одступање – Шиљеговчани ни да чују. Турци, најзад, јаким масама почеше опкољавати село о чему упућени ордонанси обавестише поменуто чету Шиљеговчана, те најзад ови храбри војници почеше лагано одступати, бранећи се упорно из сваке куће, док напоследку не беху принуђени да изађу из села.”

Уочи битке пуковник Хорватовић издао је наредбу: „Сваког команданта или командира чести, који не би довољно утицао на борбу и са оном енергијом коју изискује збиља нашег положаја, даћу под војни суд. Сваки старији има право потчињеног да убије за време борбе, ако овај одступи без изричног налога или се да у бекство.” (н. д., стр. 246.)

Јунаштвом се покушала надоместити наша слабашност у људству и војној опреми. Ђенерал Сава Грујић вели: „Наша су средства била скоро исцрпљена. После Креветске битке многе су тешке пољске батерије остале без муниције и начелник артилерије био је принуђен да нареди да се до израде нове муниције из тешких пољских топова пуца са муницијом лаких топова, међући у метак по два лака фишека. Многе су команде остале са последњим фишеком. Криза је настала

и у самој крагујевачкој фабрици где није било више ни гвожђа ни олова за израду муниције. Главни командант послао је у Крагујевац ревизиону комисију да проучи средства фабрике како би отпочела бржа израда муниције. Како наши суседи, чувајући свој неутралитет, нису пропуштали за Србију не само оружје и муницију већ ни сирови материјал за ово, то се за набавку олова прибегавало тој досетки те је оно у облику водоводних цеви поручено било, а за гранате наређено је да се до набавке новог ливеног гвожђа употребе стара ђулад од глатких топова, јер у наредби је речено – у крајњој невољи и глатки топови за одбрану позадних позиција мораће нам послужити. Попуњавање губитака у људима није ишло боље. Борбе и настало јесење кишно време знатно су проредили наше батаљоне, који су спали на половину и на трећину прописа ратних, с којима су у рат ушли.” (н. д., стр. 226.)

Српска влада је прикупљала податке о ратним злочинама турске војске од првог дана рата. Стране силе биле су упознате о страдању српских победоносаца од првог дана рата. Српска штампа је објављивала изводе из ових извештаја. Тако је забележено да су Турци у близини Великог Шиљеговца нашли Милосава Панића, старца од осамдесет година, који је чувао овце у шуми, убили га и одсекли му главу. На исти начин убили су и Аксентија Миладиновића у његовом винограду. У крушевачком срезу Турци су опљачкали, а потом запалили села: Велики Шиљеговац, Рибаре, Зубовац, Росицу, Бољевац, Крушинце, Зебицу, Рлицу, Срндаље, Гревце,

---

Здравиње, Сушицу, Позлату, Малу Реку, Бела-
сицу, Ђунис, Каоник, Црквину, Гаглово, Мали
Шиљеговац. Запленили су крупну и ситну стоку
и убили велики број свиња.

Руски добровољац Хвостов описао је драму
српске бежаније после Великошиљеговачке
битке: „Отегла се колона кола натоварених по-
кућанством, живином и ситном децом, смешано
једно с другим на брзу руку. Иду старци намр-
штена, озбиљна погледа са кремењачом из Ми-
лошева устанка о рамену, иду жене и девојке но-
сећи на себи што су још могле од пљачке спас-
ти, иду рањени и изнурени народни војници са
бледим преплашеним образима, иду мајке но-
сећи нејач на рукама или на леђима, а старију
децу вукући обешену себи о скут или водећи их
за руку и спотичући се често под теретом у
блато, у урвине.”

ИМЕЊАК

— Сине, ово ти је имењак — рече отац и упозна ме у великошиљеговачкој порти са чика Драгићем из Мале Реке. Био је то аристократа духа, каквих је било међу Солунцима које запамтих. Усправан у својим позним седамдесетим, препун крепких мисли и пробраних речи. Тако се родило наше пријатељство. Одлазио сам код њега кући. Разговарали бисмо дуго и мој отац бејаше ту. Сад кад више нису међу нама, могу написати: Били су то људи који су ме волели, а и ја њих!

У Топлим сузама на путу за Јерусалим записах:

„Чика Драгић из Мале Реке пред свој пут у Јерусалим позва ме и рече:

— Имењаче, ево ти ова Света књига, причувај је док се не подигне храм на Багдали, а онда је поклони Цркви.

По уласку Црвене армије у Крушевац октобра 1944. године, он је затворен с оцем и братом у један градски подрум. После неколико дана комунисти у тај затвор доведоше Љубисава Ђулаковића, пароха милутовачког и његовог сина Светислава. Једно вече свештеник приђе Драгићу, кога није познавао, и рече:

— Узми, сине, ову књигу и нека те она изведе одавде. Амин.

Ђулаковићи, отац и син, убрзо су изведени из подрума и стрељани на Багдали. А онда дође ред и на Драгића, његовог оца и брата. Егзекутори их, везане жицом, изведу на Багдалу у већој групи несрећника и построје на стратиште. Човек од власти у кожном капуту иде с фењером у руци од једног до другог сужња и сваког загледа. Кад дође до Драгића, упре прстом у њега:

– Ти иступи.

Те ноћи стрељаше оца и брата, а Драгића вратише у подрум. После неколико ноћи изведу га поново на Багдалу с другом групом за стрељање. И опет, човек у кожном капуту с фењером дође до њега.

– Ти иступи.

Тако Драгић остаде жив. Крајем зиме пустише га кући, а он из затворског подземља понесе тугу за родитељем и братом и Нови завет у преводу Вука Караџића, штампан 1928. године.

Поздравих се с имењаким, дођох кући, отворих Свету књигу и у њој нађох: *Списак свију свештеника убијених од стране комуниста из Крушевца, старе српске престонице, и околине:*

1. Свештеник Љубисав Н. Ђулаковић, парох милутовачки (1900-1944), рођен у Великој Дренови, а убијен на Багдали октобра 1944. године, заједно са сином Светиславом – студентом. Он је дао Библију Драгићу.

2. Свештеник Божидар Јовановић (1892–1944), парох великошиљеговачки, син чувеног проте Аврама (1843–1917), народног посланика пре Српско-турског рата, који је мученички пострадао 1917. године од Бугара. Он је крстио Драгића као парохиски свештеник.

---

3. Свештеник Јеврем Јеша Новаковић, парох крушевачки при Храму Светога Ђорђа, брат апотекара и председника општине Крсте Новаковића, стрелан је на Багдали с јесени 1944. године.

– Ја сам изгубио оца и у исто време ону приврженост граду у коме сам одрастао и у коме сам доживео најлепше дане детињства. Из Крушевца смо моја мајка, мој брат и ја протерани са нешто неопходних ствари, у фургону који нас је носио у неизвесност. Као неко ко загађује град и ко нема право да у њему борави – рекао је Новак Новак(овић) гостујући у емисији „Детињство” на Радио Београду новинарки Светлани Ненадовић.

– Немојте, са чим ћу пред Господа! – завапио је пред целатима свештеник Јеврем Јеша Новаковић, отац Новака Новака, док су му они, уз смех и понижавање чина, цепали мантију пред погубљење, крајем октобра 1944. године на Багдали.

4. Свештеник Животије Поповић, парох беловодски, погубљен је уз велико мучење на Багдали у ноћи 13/14. новембра 1944. године.

5. Милорад Николић, парох претраковачки, убијен је почетком новембра 1944. године на Багдали, у тридесет шестој години живота.

6. Игуман Игњатије, старешина манастира Лепенца, убијен је с краја јесени 1944. године у селу Ђерекаре, а његово тело никада није пронађено јер је бачено у једну јаругу са набујалом планинском воденом бујицом. У *Ирмологију*, штампаном 1851. године у Москви, из манастира Лепенца, пише: „Парох црновршки Виктор

Кубански од 1922. године 8. септембра до 1957. године, и даље, док ми Господ продужи живот. Са овим народом видео сам лоше и добро нарочито од 1945. године па на овамо, безаконици – безбожници били су на власти. Народ већином падао у неверство. Свештеници много су патили, материјално оскудевали. Надамо се на Господа Бога – све ће проћи”.

7. Свештеник Душан Поповић, парох велушки, убијен је на Светог Николу, 19. децембра, 1944. године у Пакашници. Целати су га натерали да чита опело пред погубљење, а затим га свирепо мучили. Имовина, покретна и непокретна, заплењена му је, а попадија и кћерка остављене без игде ичега.

8. Јеромонах Севастијан, сабрат Манастира Свети Роман, одведен је 10. новембра 1944. године у крушевачку ОЗНУ и више се никада никоме није јавио.

9. Крајем 1944. године комунисти су убили, у једном дану у порти Манастира Свети Роман, осамнаест богословаца и студената Богословског факултета.

10. Свештеник Риста Антоновић (1871-1945), парох мачковачки, убијен је крајем новембра 1945. године. Комунисти су га извели из куће и на очиглед породице погубили недалеко од црквене порте. Сахрањен је на старом крушевачком гробљу, крај капеле породице Нешић. Његов рођак који је говорио на сахрани, осуђујући ово комунистичко злодело, избачен је после неколико дана у пуној брзини из воза и погинуо.

---

11. Отац Митрофан, старешина средњо-вековног манастира Наупаре, родом из Житковца, најпре је морао да гледа пљачку свога манастира (комунисти су отели сву храну, стоку, покретну имовину, оставили само једног коња), а онда је мученички пострадао – убијен је крајем зиме 1946. године. Сахрањен је са северне стране манастира Наупаре. У Матичној књизи умрлих уписан му је као датум смрти 17. март 1946, а као узрок смрти *погинуо*.

12. У Манастиру Наупаре свога игумана у мучеништву је, убрзо, сустигао руски јеромонах Ксенофонт (Врацјаков), који је из Русије у Србију дошао после Октобарске револуције. Њега су комунисти ухапсили 1946. године и затворили у Крушевцу. Најсвирепије је мучен и злостављан, а онда пуштен из затвора с великим ранама по телу. Издахнуо трећег дана по изласку из апсане.

13. У селу Горњем Адровцу служио је свештеник Божидар Димитријевић. Он је 1947. године убијен на мистериозан начин и његово убиство није расветљено. На братском састанку свештенства Архијерејског намесништва крушевачког, 2008. године у Јабланици, повела се реч о Светој тајни исповести. Владика и свештеници су казивали своја искуства. Свештеник који је некада службовао у близини Горњег Адровца испричао је како је исповедио једног парохијанина, који се пред смрт дуго мучио и није могао испустити душу док није признао да је као млади комуниста, по задатку партије, убио свештеника Божидара Димитријевића.

---

14. Свештеник Стојан Цветковић, од оца Чедомира и мајке Драге, рођен је 1915. године у селу Бајчинци код Прокупља. Службовао у селу Дворану. По налогу Комунистичке партије убијен је док је светио воду за Велику Госпојину, 24. августа 1948. године, у атару села Ловци. У истом селу, Немци су ухапсили 1942. године оца Благоја Поповића, пароха дворанског, заједно са његовим сином Ђорђем и интернирали их у један немачки логор. По причи преживелих логораша њих двојица су тамо мученички пострадали тако што су Швабе пустиле вучјаке да их растргну.

Биле су то зле године. Монахиња Ксенија из Манастира свете Богородице у Мрзеници, са подножја Мојсињске Свете Горе, осуђена је на петогодишњу робију. Четири године затвора добили су свештеници Драгомир Никетић из Крушевца и Драгослав Вељковић из Макрешана. Павле Пудло, вероучитељ крушевачке Гимназије и један од најписменијих људи у граду, послат је на принудни рад у борски рудник. Вероучитељи Голуб Цимбаљевић и Миладин Обрадовић ухапшени су са десеторо деце, 19. марта 1946. године, док су имали аудицију за дечији црквени хор при Храму Светог Ђорђа у Крушевцу. Свештеник и писац Живан Савић осуђен је на осамнаест месеци затвора, а касније комунисти су му спалили књигу *Кнез Лазар*, коју је штампао о свом трошку.”

P.S. „Упркос томе што је Влада државна комисија за тајне гробнице до сада пронашла више од 211 локација на којима су почињени злочини после 12. септембра 1944. године, и поред тога што је детаљније истражено тридесетак, а две ексхумиране, а именом и презименом пописано више од 35.000 жртава, у Србији још не постоји ниједно место обележено као спомен колективног сећања на жртве револуционарног терора после ослобођења” (*Вечерње новости*, 14. октобар 2012, стр. 6).

НОВАК НОВАК

Од имењака чух много прича. Ево једне која треба да нађе своје место у књизи *Куцање*.

Имењакову причу поткрепио сам записима Светлане Ненадовић и сведочењем Миливоја Миће Марковића.

„Један од оснивача београдске телевизије, човек који је увео у наш свакодневни говор појам – телевизијска серија, а он лично их је написао преко тридесет, Новак Новак(овић) био је непревазиђени аутор чистог хумора, оног водвиљског, веселог, што зове на смех. А младост која га је у живот увела, није му била весела. Као дечак од петнаестак година бринуо је о породици, мајци и брату, радећи као шегрт у фабрици салама, као спроводник камиона, и уједно ванредно полагао разредне гимназије, јер му је било забрањено да се редовно школује. „Присећам се свих догађаја који су потресали моје детињство и младост, затрпаних негде дубоко у мени”, рекао је у једном интервјуу, али без горчине, без мржње, без жеље за осветом. Није злопамтило. Догађај који га је коштао тешке младости није га огорчио, нити убио потребу да другима живот чини веселијим. Иако је много штошта друго и много урадио, памтићемо га највише по најдужој и најгледанијој домаћој серији у историји ТВ Београд, „Позориште у кући”, која је почела да се емитује уживо

октобра 1972. (касније снимана) и трајала годинама, а народ је гледао и волео. За живота никада није добио ниједну награду. Умро је 6. априла 1995. године.” (Светлана Ненадовић, *Дете је отац човека*, V књига, Београд, 2010, стр. 125)

– Кажу да детињство може дуго да траје, да је човек понекад дете до своје педесете године. У ствари, до неког преломног тренутка. Тај тренутак у моме животу означила је смрт мога оца после рата и све последице које су из његове насилне трагичне смрти произашле по моју породицу. Несрећни политички обрачуни уништили су тада многе животе. Ја сам изгубио оца и у исто време ону приврженост граду у коме сам одрастао и у коме сам доживео најлепше дане детињства. Из Крушевца смо моја мајка, мој брат и ја протерани са нешто неопходних ствари, у фургону који нас је носио у неизвесност. Као неко ко загађује град и ко нема право да у њему борави – рекао је Новак Новак(овић) гостујући у емисији „Детињство”, на Радио Београду новинарки Светлани Ненадовић, која се посветила дванаестогодишњем записивању на магнетофонску траку прича из детињства познатих људи – рад на овом пројекту преточила је у петокњижу *Дете је отац човека*.

– Мој деда је са седам година из Санцака дошао у Крушевац. Побеглао је од Турака са родитељима. Скоро одмах по доласку, у размаку од недељу дана, помрли су му и отац и мајка и он је остао потпуно сам, без игде икога у непознатом месту. Усвојио га је Крста Новаковић, свештеник. Стари, заслужни свештеник кога се моја мајка сећала као високог човека са ог-

---

ромном брадом. Полуслеп, седео је сваког дана у време кад ђаци иду у школу на некој столици пред вратима, деца пролазе, „Љубим руку” кажу, а он сваког пита „Чији си ти?” Колико га је мој деда поштовао, сведочи најбоље то што је своје име Новак Петровић променио у Новак Новаковић и узео славу поочима. Тако је кренула лоза Новаковића.

– Мој отац био је свештеник у Цркви Светог Ђорђа у Крушевцу. Септембра 1941. године устаници су, међу којима Кесеровић са четницима, мобилисали сељаке из околних села, па кренули да ослободе Крушевац. Слабо наоружани, нису, наравно, успели у томе, али су изазвали Немце на одмазду. Одлучено буде да казну спроведу над Циганима и целу циганску малу, са женама, децом и старцима, истерају из њихових кућа и сад се чека шта ће даље бити. Крушевац блокиран, нигде живе душе на улицама. Руља Цигана улети у наше двориште. И шта мој отац уради? Обуче мантију, узме крст у једну руку, личну карту у другу и са обе дигнуте руке крене средином улице предводећи Цигане. Немци свуда по крововима са напереним оружјем пропуштају целу процесију. Вероватно збуњени, јер је сцена просто невероватна. Филмска. Величанствена. Тако стигну у среско начелство, где отац нађе неког пријатеља, предратног полицајца, мало је то место, сви се знају, и он склони све Цигане у салу неког биоскопа који није радио, и ту их закључа. Немци добију наредбу да побију све Цигане, међутим, не могу да их нађу. И тако су тада Цигани из Крушевца остали живи.

Негде 1943. године бануо је из Ивањице очев школски друг инжењер Мућа. Са њим је био један сасвим млад човек, много млађи од њега и они су затворени у соби, дуго нешто са оцем причали. Никаквог коментара касније није било. Али сам ја, једног дана, преврћући породичне фотографије, угледао слику младог краља Петра II у посети цркви Лазарици. Он је у кабриолету са три своја друга. У једном од њих препознао сам оног нашег посетиоца. Ту је, наравно, и мој отац и народ који се за ту прилику код цркве окупио. (н. д., стр. 126-133.)

Миливоје Мића Марковић, доајен Радио телевизије Србије, гостовао је 26. децембра 2010. године на Студију Б у ТВ емисији „Мој Београд”. Тада је испричао како је пре тридесет година, гостујући на једној од три највеће америчке телевизије, сазнао да они имају седам сценариста који пишу текстове за њихову популарну ТВ серију, а када им опадне гледаност, на располагању су им и двојица холивудских сценариста.

– Ми имамо једног – рекао је тада Мића Американцима, који су се чудили.

– Ми немамо таквог човека – рекли су Мићи и замолили га да пренесе њихов позив Новаку Новаку, јер би га богато платили ако би прешао да ради за њих.

По доласку у Београд Мића је све испричао Новаку.

– Ма, каква Америка! – био је категоричан Новак Новак(овић) и остао је да живи и ради у Србији.

АГРАРНИ ИНТЕРЕСЕНТИ

Био сам ученик богословије кад је отац, 1986. године, дошао у Велики Шиљеговац на парохију. Никог нисам знао у том селу. Било је рано јутро. Пред „Домом културе”, у центру села чека се „раднички” аутобус за Крушевац. Једва смо успели да уђемо у препун аутобус „Крушевац превоза.” Гужва је била тако велика да сам морао да се раздвојим од оца. Он уђе на предња, а ја на задња врата.

– Шта ће овај баксуз, сабајле – изговори сељак до мене.

– Да сам знао да не полазим нигде – прихватити други.

– Ем, баксуз, ем, Калабић – рече трећи.

Смејали су се. Придружили су им се и други сељаци. Никог није било да ово заустави, да каже да је, заправо, благослов то што њихов свештеник овог јутра путује са њима и моли се за њих. Ћутао сам.

По изласку из аутобуса, препричавам оцу шта кажу његови парохијани за њега. Боли ме то јутро и данас кад ово пишем. Отац одмахну руком, па рече:

– Сине, не обраћај пажњу, то су аграрни интересенти.

– Ко су они? – упитах, јер нисам знао.

– Сазнаћеш има времена. Зову их и санкилоти.

После двадесет година, радећи у Историјском архиву Крушевац на књизи о Цркви Свете Петке у Мајдеву, открих ко су *аграрни интереси*.

Комунисти су свештеничкој кући Јовановића у Великом Шиљеговцу, после рата, конфисковали имовину. Историјски архив Крушевац чува грађу, из тог доба, о узапћењу имања виђенијих људи из старе српске престонице. Имао сам у рукама *Црну књигу*, како су је крстили архивисти, или *Дневник отсека Земаљске управе народних одбора у Крушевцу, који има 102 стране, оверене печатом финансијског одељења Окружног народног одбора, број 496*, са петокраком, 9. јануара, на светог првомученика и архиђакона Стефана, 1946. године. Властодржци су имали превелике амбиције, јер су свој *Дневник* испунили, само!, до 50. стране. Душан Ђ. Минић, судија из Мајдева, коме су узапћена „пољопривредна добра и шуме у Мајдеву”, „решењем Народног суда среза расинског, р. бр. 299, 6. октобра 1945. године” и „предата на руковање Пољопривредном одељењу О. Н. О. у Крушевцу”, има у овом *Дневнику* „редни број” 117, од коначних 195. Први је Мирољуб Чедомира Марковић, из Ражња, који „нема никакве имовине”, па му „није донето решење о конфискацији јер нема имовине”, што није сметало „Војном суду XIII корпусне војне области Веће при команди крушевачког подручја, Суд број 45/44 од 20 децембра 1944. године”, да донесе

пресуду о конфискацији!!! Последњи, 195, јесте Станојло Удовичић, земљорадник из Ћуниса, коме су узапћена „непокретна пољопривредна добра и забран у Ћунису”. Највише је земљоделаца у овом *Дневнику*. Душану Ћосићу, земљораднику из Велике Дренове, среза трстеничког, велики хуманиста и борац за људска и национална права Добрица Ћосић, рођен 1921. године у овом селу, није могао помоћи, па су му одузета: „пољопривредна добра, шуме и разне непокретности у Великој Дренови, у вредности 43.500 динара”. Исте судбине у Великој Дренови, тих дана, били су и земљоделци: Радивоје Ступљанин (55), који је изгубио „плац са зградом од тврдог материјала, као и парну машину са прибором и друге покретности у Великој Дренови”, Станко Јаћовић (154), Ђорђе Ђорђевић (156) и Ранко Раша Радић (157), који је изгубио „пољопривредна добра и разне покретности у Великој Дренови, вредности 184.100 динара”, књижевник Душан Радић син је Милана Радића, свештеника, из Велике Дренове. Богомиру Вучетићу (58), Миодрагу Милетићу (59), земљорадницима и Јеротију Павловићу (35), учитељу из Милутовца, такође, није било спаса. Земљоделци: Душан Миленковић (87) из Зубовца, Ненад Здравковић (89) из Каоника, Аврам Гајић (90) из Каоника, Драгослав Здравковић (95) из Каоника, Драгослав Петровић (92) из Бовна, Драгољуб Милошевић (94) из Малог Шиљеговца, Живојин Савић (113) из Дворана, Данило Томић (115) из Сушице, Ранко Радловић (118) из Ловака, Станко Лацић (122) из Ловака, Станојло Вељковић (124) из Ловака,

---

Павле Милуновић (123) из Здравина, Стојан Миладиновић (125) из Трубарева, Драгољуб Павловић (129) из Купаца, Милош Јаковљевић (132) из Пасјака, Дамњан Јаковљевић (134) из Пасјака, Радивоје Петровић (78) из Шаврана, Љубиша Петровић (79) из Шаврана, Серафим Ђокић (44) из Греваца, Миодраг Здравковић (32) из Паруновца, Радисав Динић (116) из Великог Шиљеговца, рођак народног просветитеља Сретена Динића, Прока Чабрић (43) из Великог Шиљеговца, али и кафеџија Миодраг Рашић (45) из Великог Шиљеговца, који је остао без „плаца са зградом за становање и кафаном као и пољопривредног добра у Великом Шиљеговцу” и свештеник Божидар Јовановић (33) из Великог Шиљеговца, син свештеномученика Аврама Јовановића, који, по породичном предању, води порекло из исте куће са светим Василијем Острошким, коме су узапђени „кућа за становање са споредним зградама, плацем, двориштем и вртом, као и пољопривредна добра у Великом Шиљеговцу, у вредности 600.000 динара”, свештеник Душан Поповић (7) из Велућа био је исте судбине као првонаведени у *Дневнику* Мирољуб Марковић, јер је на Светог Николу зимског 1944. године, осуђен решењем „Војног суда XIII корпусне војне области Већа при команди крушевачког подручја, бр. 25/44”, на конфискацију, иако „нема имовине за конфискацију”, пише у *Дневнику*, који наводи да постоји његов „списак покретне имовине од 17. јула 1945. године”, индустријалци: Славко Теокаровић (128) из Параћина изгубио је „две куће за становање са двориштем и воћњаком као и разне

покретности у Врњачкој Бањи”, Илија Михајловић (75) из Београда имао је „акције фабрике сапуна *Мерима* у Крушевцу, депоноване код Привредне банке Србије”, као и Павле Михајловић (76) из Београда, исте фабрике коју данас баштини *Хенкел*, Аксентије Мартић (54) из Крушевца, коме је узапћен „кућни плац са вртом, двориштем и двама зградама, као и разне покретне ствари, вредности 407.076 динара”, Зојићи Димитрије и Зоја (185), из Крушевца, Дунда Тома (63) из Крушевца, коме је конфискована имовина у вредности 3. 246. 400 динара заједно са кућом у којој је данас смештен Историјски архив Крушевац, Цветко Јеличић (61) из Бруса, Зојић Димитрије, Паскаљевић Зоја, Тихомир Дреновац и Ђорђе Петровић (182) из Крушевца изгубили су „зграде за становање са плацевима, дућане, пољопривредна добра, парни млин *Расина*, акције, потраживања по чек. рачуну, готов новац и разне покретности. Имовина се налази у Крушевцу”, фабрике *Жупа* (176) „земљиште на коме постоји фабрика са комплетном инсталацијом фабричком и другим покретностима у Дедини”, „фабрика преузета од Министарства Трговине”, Фабрика вагона *Крушевац* (166) чији су власници Владета Савчић и Никола Станковић, индустријалци, из Београда, Милан Шантар (181) новинар из Београда, фирма *Бата* (131), Ђорђе Јањић (186) лекар из Крушевца, Крста Новаковић (15) апотекар из Крушевца, остао је без „зграде за становање и разних покретности као и разних лекова у Крушевцу, вредности 3.720.234 динара”, Синиша Стефановић (13) трговац из Крушевца, Милан

Костантиновић (14) хотелијер из Крушевца, Марковићи Драгољуб и Милутин (77) винарски трговци из Шљивова, Глигорије Полонски (81) чиновник из Крушевца, остао је без „једне идеалне половине плаца са кућама и споредним просторијама”, Миливоје Живковић (85) чувар шума из Витошевца, Ђорђе Богојевић (86) адвокат из Горњег Катунa, Станимир Маринковић (91) ковач из Греваца, Тихомир Голднер (106) предузимач из Крушевца, потомак Франца Голднера, човека који је подигао крушевачку Цркву Светог Ђорђа, Секула Бошковић (109) потпуковник југословенске војске из Крушевца остао је без „куће за становање, вредности 80.000 динара”, Драгутин Кесеровић (52) „четнички командант” без наведеног назива суда и пресуде и процене вредности имовине, остао је без „разне непокретности, а налазила се у магацину Зундса у Крушевцу”!, Лудвик Орник (136) из Врњачке Бање, Филип Фабер (163) југословенски држављанин немачке народности из Врњачке Бање, Ђорђе Бутеник (142) руски емигрант из Београда изгубио је „кућни плац, који се налази у Врњачкој Бањи, вредности 25.000 динара”, Франц Перховец (16) директор фабрике сапуна из Крушевца, Десимир Мишић, инжењер из Крушевца изгубио је „плац са кућом за становање, разне покретности и право потраживања имовине у Крушевцу, вредности 359.513 динара”, Ташко Петровић (144) земљорадник из Мајдева изгубио је „шуму и пољопривредно добро у Мајдеву, вредности 14.700 динара”. Подебљи досије *Аграрна реформа* имају браћа Милић: Драгомир, Душан, Мина, Максим, као и

Стојанка удовица свештеника Милосава Ђ. Минића – о коме *Летопис парохије и цркве у Мајдеву*, вели: „Родом из Мајдева, синовац проте Михаила Минића. Био је вредан и миран. Радио је на обнови и подизању парохијских домова. Подигао је парохијски дом у Јабланици, где је био парох, а у Мајдеву је седео близу Цркве Свете Петке и прикупљао материјал за подизање црквене куће. Али, које због избијања Другог светског рата, које због шећерне болести овај млади и вредни свештенички живот отишао је у гроб. Минићи су изгубили од имовине све што су комунисти хтели да им узму. Ево, неких цртица из њиховог досијеа: Кренимо, најпре, од *Списка месних аграрних интересената из села Мајдева*, јер је у њему дато „презиме, очево име и име старешине кућне заједнице, име сваког члана и сродствени однос” 26 Мајдеваца, старости од 17 до 72 године. Потом, прочитајмо „Записник о одржаној расправи на збору *Месних аграрних интересената* у селу Мајдеву, среза Расинског, по предмету утврђивања земље, која се одузима по Закону о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији на поседу Милосава Минића, бившег свештеника, који ужива његова супруга Стојанка уд. Минић из Мајдева. Председник Месног народног одбора друг Миладин Мијајловић отвара збор у 11 часова и констатује да је збор благовремено заказан и објављен звечком у Мајдеву на дан 23. фебруара 1946. године, да је на збору присутно око 20 аграрних интересената од укупно уписаних..., делегат Среског народног одбора друг Милан Богданић, већина чланова Месног народног одбора као и власник

поседа уд. Стојанка М. Минић. Председник Месног народног одбора предлаже за записничара друга Владимира Тодоровића, а за овераче записника другове: Сибин Милојевића и Николу Тодоровића што збор усваја. Затим председник Месног народног одбора предлаже да се пређе на прву тачку дневног реда: утврђивање објекта на поседу уд. Стојанке М. Минић и позива секретара Месног народног одбора, друга Миодрага Минића да прочита реферат, бр. 174 о правном и фактичком стању поседа, који је Месни народни одбор саставио у смислу чл. 16 Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији”. Секретар чита „Реферат, бр. 174, Месног народног одбора села Мајдева, среза Расинског, о правном и фактичком стању на поседу Минић Ђ. Милосава (поч) удове Стојанке из Мајдева састављен у смислу прописа чл. 16 Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији. *Правно стање*: уд. Стојанка Минић из Мајдева поседује у К. О. Мајдева по поседовном листу бр. 170: *њиве* парцела бр. 1525 *њива* површине 16 ари и 20 метара, *ливаде* нема, *воћњаци* у шест парцела, свега 2 ха 90 ари и 28 метара, *виногради* једна парцела, површине 15 ари и 26 метара, *шуме* две парцеле, свега 94 ара и 23 метра, *пашњака и планине* три парцеле, свега 25 ари и 2 метра, *укупно по културама* 4 ха 40 ари и 99 метара. По изјави уд. Стојанке М. Минић, а по сазнању чланова Месног народног одбора села Мајдева именована има од другог земљишта уписаног на њено односно име њеног мужа Милосава у атару села Мудраковца *ливаду* у површини 1 ха 65 ари. Према томе, по ката-

---

старским књигама уд. Стојанка М. Минић поседује 6 ха 5 ари и 99 метара, од тога обрадиве површине 4 ха 36 ари и 74 метара, а необрадиве 1 ха 19 ари 25 метара. *Фактичко стање* сравњујући предње стање у земљишним књигама са стварним стањем Месни народни одбор утврдио је: а) да стварно стање одговара правном стању земљишта како је изнето у предњем реферату б) да је уд. Стојанка М. Минић из Мајдева по занимању неземљорадник, пошто испуњава услове по прописима чл. 1 став 1 Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији”. По прочитаном реферату, делегат Среског народног одбора Милан Богданић чита чланове: 1, 2, 3 и 5 Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији и тумачи их. По саслушању реферата и излагања делегата Среског народног одбора, јавља се за реч Сибин Милојевић и каже „да је удовица Стојанка М. Минић своју земљу давала на обраду уз наполицу и на земљишту плаћала државне дажбине, а питање њеног поседа треба закон да реши.” Најдан Пауновић каже: „Пошто сам земљорадник желео би и даље да радим земљу, а онај ко је школован нека врши другу службу за коју се школовао у овом случају довољан је законски минимум Стојанки разуме се ако буде уживала пензију.” Владимир Тодоровић изјављује да се слаже са излагањем претходника и „желео бих да земљу добијем јер сам земљорадник.” На крају се јавља власник поседа Стојанка уд. Минић и каже: „За сада живим од тог имања за које се води расправа и желела бих да и даље уживам то имање као сопственик, све до момента док се не

буде регулисало питање моје пензије. Познато вам је да у заједници имам децу коју школујем и да их једино од прихода са тог имања издржавам за школу. Деца ми нису способна за физички рад, те би то требали имати у виду, јер су ми оба детета телесно неспособна – рахитична! Исто тако ја сам као власник поседа делимично физички учествовала на раду у обради имања, које би и даље обделавала.” „Збор решава и предлаже Месном народном одбору: 1) Да је удова Стојанка М. Минић по занимању неземљорадник и не може се сматрати земљорадником. 2) Да посед удове Стојанке М. Минић пада под удар аграрне реформе у смислу чл. 3 става 6 Закона о аграрној реформи и унутрашњој колонизацији. 3) Да се власнику поседа остави на име максимума и то: *обрадивог земљишта* 3 ха, а да се за земљишни фонд одвоји укупно 3 ха 5 ари и 99 метара. Председник закључује збор у 12 часова пошто је дневни ред исцрпљен”. Следе потписи председника, делегата, оверача записника и записничара, са печатом, петокраку са грбом Федеративне Народне Републике Југославије окружује натпис: Месни народни одбор Мајдево Срез Расински, округ Крушевачки. У прилогу следи *Одлука* у којој је тачно наведено шта се све „од овог поседа одузима у корист земљишног фонда.” Са овим се сагласио својом одлуком и Окружни аграрни суд при Окружном народном одбору у Крушевцу, 18. јула 1946. године, број 463, са поздравом, С.Ф.С.Н (смрт фашизму слобода народу). Извршни одбор Народног одбора среза расинског, бр. 3336, већ, 15. јула 1946. године налаже Народном одбору

среза крушевачког да се ова одлука има „поделити месним аграрним интересентима села Мудраковац. По извршеној деоби вратите предмет овом Одбору.” Тако, је после шест дана, 21. јула 1946. године Месни народни одбор Мудраковац, бр. 1674, ову имовину поделио седморици „аграрних субјеката” (основна школа села Мудраковца добија 50 ари земље, четири „аграрна субјекта” са презименом Михаиловић, један Павловић, и „Живорад Љ. Јовановић, и пет чланова породице: мајка Ружа, брат Станко, брат Марко, сестра Загорка, жена Добрила. Породица има сопственог земљишта 2 хектара. Додељује јој се 25 ари земљишта са парцеле бр. 426. Противу ове одлуке имају право жалбе аграрни субјекти у року од три дана после њеног обнародовања.” Окружном аграрном суду, после четири дана, 25. јула 1946. године, „пољ. Чиновник”, нечитког потписа, актом бр. 4156, јавља: „Доставља вам се записник и одлука, у по 3 примерка, о извршеној подели имања из земљишног фонда, раније својине породице Минић из села Мајдева, среза расинског, које се налази у атару села Мудраковац. Моли се суд да по доношењу коначне одлуке по предњем предмету, обавести овај одбор о томе, како би се стварни субјекти увели у посед, СФСН.”

МИРОНОСИЦЕ

– Света Србија у комунистичкој Југославији је постојала, сине – знао је да каже мој отац.

– Висила је разапета на крсту, али није издахнула. Пилат је морао да сачека.

– Посткомунистичка Србија је почела са Мироносицама, сине!

Отац је умро у Недељу Мироносица. Тада се из јеванђеља чита: „А Пилат се зачуди да је Исус, већ, умро; и дозвавши капетана, запита га: Је ли давно умро? И дознавши од капетана, даде тело Јосифу. И он купивши платно и скинувши га, обави платном, и положи га у гроб који беше исечен у камену, и навали камен на врата гроба. А Марија Магдалина и Марија Јосијина гледаху где га полагаху.” (Мк. 15, 44-47)

Епископ шабачко-ваљевски Јован (Велимировић), који је мога оца послао у богословију и рукоположио у свештенички чин, беседио је у Недељу мироносица: „И тако се најрадоснија вест о васкрсењу Христовом пронела светом не од апостола него од светих жена, које су Му биле предане целом душом својом... Многобожци су о раној цркви говорили: „Какве жене имају ти хришћани!” И још за част женама треба рећи, да и у наше време женама хришћанкама припада, с правом, назив жена мироносица.”

ВРБНИЦА, 2

– Сине, ово је истина! – рече ми отац.

Он је био први читалац мојих књига, али и грађе за њих. И као што сам ја слушао његова казивања, упознавао његове пријатеље, пратио га у стопу... тако ми је он враћао. Тих дана је отац читао приказ књиге *Језиди, поклоници ђа-вола*, који дође до мене.

– Постоје људи који имају сатанска учења – заврши отац свој коментар о приказу књиге који је прочитао.

Унук свештеника Алексе Поповића, архитекта Милорад Јосић из Београда, јавио ми се после читања мојих књига писмом – „Примите много срдачних поздрава како Ви лично, тако и све Ваше колеге свештеници при Храму Светог Ђорђа, где је мој отац прота Радич Јосић провео највише година свештеничке службе, и где сам и ја, као дечак, а доцније као младић присуствовао Служби Божјој, палио свеће и секао свој славски колач”. Нешто касније, господин Милорад Јосић дошао је у Крушевац, и том приликом, поклонио ми је сачувани фрагмент библиотеке свештеничке куће Поповић. Било је ту нешто мало старих књига и часописа које узех да прелиставам. Тако ми до руку дође *Глас епархије нишке, службени црквено-књижевни лист за по-*

уку и црквену књижевност, под уредништвом проте Тадије Костића, у издању епархијског свештенства, штампан у Нишу 1907. године (година трећа, број 15), у коме нађох једно писмо. Писмо је стајало као обележивач за приказ књиге који је написао свешт. Ал. Ј. П. (м). Послао га је из Берна, 23. маја 1910. године, своме оцу, Радивој Јосић студент Старокатоличког факултета. Чланак из *Гласа епархије нишке* носио је наслов: *Језиди, поклоници ђавола* (страна, 437-441). Био је то, из пера свештеника Алексе Поповића, приказ књиге једног врло ученог језуите, истраживача демонизма, који је користио псеудоним Батаиљ. Читао сам више пута овај текст и чудио се. Сада га препуштам, уз један коментар у закључку читаоцу ове књиге: "Батаиљ је отпочео своја испитавања почетком осамдесетих година да би, десет година касније, написао обимно дело, у два тома, *Le Diable au XIX siecle*. Вредни аутор лично је улазио у најскривенија светишта демонопоклоника у Кини, Америци, Индији, сам је све видео, посматрао, изучио, насликао, написао, узимао учешћа у свима могућим тајнама и уопште имао изглед човека, који је проучавао свога противника до савршенства и ступао у борбу противу њега у пуној ратној спреми, са свешћу његових јаких и слабих страна. Батаиљ говори о култу ђавола тоном који не подлеже никаквој сумњи. Главно гнездо демонопоклоника (Луциферита, Паладиста) налази се у Савезним Државама Америке у Чарлстону. Овде је подигнут њихов главни храм, који да би одвратио пажњу представља публици не ђаволску, него масонску

ложу (капелу) – Али Масони. По Батаиљу, то су већ прави ђаволомољци (дозвољавамо себи да измислимо ову реч у паралели за реч богомољци). Свима је познато да код Масона постоји нарочита „реч”, крајња, последња, основна реч, која се под најстрашнијом тајном саопштава, тек, потпуно и у свему посвећеним члановима секте. Ова „реч” као да није ништа друго, него откривање масонске тајне, која се састоји у томе, да се не моле Богу, него ђаволу. У главни храм демонопоклоника у Чарлстону тешко је завирити странцу. Батаиљ је тамо пуштен у својству „вука у овчијој кожи”. Он је прибавио дипломе на виши положај разних масонских друштава и ови су документи отварали пред њим сва врата светиња мрака и ноћи. Не пуштају тамо просте љубопитљивце, зато што се у храму чува најкапиталнија „светиња” Луциферита прави Бахомет идол, кога је направио, по предању, сам Сатана, те је предан његовим верним синовима, поклоницима и ритерима храма. Идол је намештен у, засебно уређеној, троуглој соби са најдебљим зидовима и најстрожије чуваној. У ову „светињу светих” имају приступа веома мало чланова секте. Батаиљу је испало за руком да ту завири и он описује овог идола. Бахомет – то је фигура са козјом рогатом главом, људским рукама, крилима на леђима и козјим ногама. Он седи на кугли на којој је спреда нацртан натпис некакав, чудноватим хијероглифима; то је својеручни потпис Велзевула или Балзебуба, генералсимуса војске сатанине. Реч Бахомет вештачка је, она излази из фразе: *Templi Omnium Hominum Pasis Abbas*, то

јест Отац светског храма свију људи. Ако почетна писмена свију ових речи: Tem-O-H-P-Ab, прочитамо обрнуто, то излази Vaphomet. Батаиљ уверава, да је слика Бахомета обавезна за све капеле свију друштава и кругова ђаволопоклоника. Сећамо се, да је једном изворио у новинама извештај, да овакво друштво постоји и у Петрограду, да имају Бахомета и да служе ђаволу службу – чувену „Црну службу”. Разуме се да демонопоклоници имају своју потанко развијену науку. Владика света, по овој науци (тако утврђује Батаиљ, који је читао свете књиге Луциферита) јесте сам Сатана Луцифер. Њему су потчињена четири главна демона: главнокомандујући његовом војском – Базебуб; затим, Астарот, његова жена Астарта и Молот. Ови главни чиновни имају под својом управом цео штаб генерала – седамдесет два демона, оба пола. Ови генерали предводе 6666 легиона ђавола, а сваки легион има 6666 ђавола редова, тако, да општа снага и број војске Луциферове, позната његовим обожаваоцима износи 44. 435. 633 ђавола.

Библијски Антихрист преобратио се код ђаволопоклоника у веома важно дејствујуће лице њихове веронауке. Његова земаљска генеалогичка позната је у пуној тачности: 29. септембра 1863. године родила се прабаба Антихриста. По речима Батаиља, то је нека Софија Целдер, ћер једног врло важног масонског чиновника. Кроз тридесет три године, 29. септембра 1896. треба да је рођена баба Антихристова (ћер Софије Целдер). За још тридесет три године, 29. септембра 1929. године родиће се његова мати, а

кроз даљих тридесет три године и сам Антихрист. Равно тридесет три године после рођења Антихрист ће се јавити у свету и отпочети земну војну са Богом. 29. септембра 1996. године земна борба биће завршена и поље битке пренеће се на небо, где ће бити одсудна битка између Бога Адонаја с Луцифером. Кроз три године, 29. септембра 1999. године, Луцифер ће победити Адонаја и настаће, најпосле, давно очекивано од целе васионе вечно блаженство. Такав, изгледа да је символ вере демонопоклоника, паладиста, како они сами себе називају, изводећи овај назив из речи паладијум, јер се у њиховој власти налази велика светиња (као код Атињана, њихов Паладиум) верна слика Бахо-мета.

У међуречју долине Еуфрата и Тигра, знаменитих библијских река, налази се варошица Синцар, престоница малог племена Језида или Изида, Изидија, чувених демонопоклоника. ПравOVERНИ Муслиман, наравно, с негодовањем гледа на ову чудновату и тајанствену веру, јер се Језиди, по њему клањају Шејтану-ђаволу. Они имају некакву свету књигу Сохут Шеит, али је странцу немогуће да је види, јер верују ко је покаже странцу томе прети ужасна смрт. Батаиљ уверава да они имају своја светилишта. Једно од њих налази се у пећини – негде у неприступачним планинама Курдистана. Зидови капеле као да су сви декорисани људским костима и сви други украси одражавају се у оваквом загробном стилу. У зиду изнад олтара, смештено је у удубљењу распеће, али не усправно, него обрнуто, главом доле. Пред распећем је жртвеник,

---

пред којим жрец врши службу. Батаиљ је о томе озбиљно уверавао и чак је у књизи штампао фотографије језидске капеле и службе језидских жречева...”

Мајкл Мур у филму *Фаренхајт* поставља председнику Америке питање да ли је истина да Бин Ладенови са њим и његовом породицом одржавају пословне везе двадесет пет година. Он тврди да је Бушов отац, бивши председник Америке, плаћени консултант у компанији *Карлил груп* чији је један од инвеститора породица Бин Ладен. Људи ове компаније су и Реганов министар одбране Френк Карлучија, Џејмс Бејкер, Џон Мејџор... Један од Бин Ладенове браће, Сафик, 11. септембра, када је нападнута Америка, био је на *Карлил груповој* конференцији у Вашингтону.

ИРЕНА МИТИЋ

Отац је читао дневну штампу. Кад уочи нешто важно, сачува ми тај чланак. Он је и ту проналазио света места. Ево једне такве хагиографије:

– До тада њене увек бистре очи тих дана су повремено биле испуњене страхом од оног што ће доћи – рекла је новинару Иренина мајка Слађана Митић.

Митићи живе у селу Рибинце надомак Врања. Земљорадња је овде преча од свега, па и од рата. Као да је предосећала нешто. Као да се бојала смрти. Често је питала да ли је бетонска плоча, испод које смо се склањали кад бомбардери долете, довољна заштита. Питала је да ли ће она погинути. Бринула је шта ће даље бити.

– Покушавали смо да је одвратимо да не носи тако црне мисли у својој главици, али нисмо успели – рекла је мајка док се присећала трагедије гледајући у велику урамљену фотографију своје кћери, наред зида дневне собе „где се у сеоским кућама обично чувају слике светаца.” (*Политика*, 16. април 2006. године)

Ирена је имала петнаест година. Априлско сунце, те ратне 1999. године, припекло је. Земља у њиви Митића се крунила под ногама. Ред се отегао, а Ирена је са мајком ишла за трактором и садилицом. Садиле су кукуруз. Њих две, јер је

домаћин отишао у рат. Само што су на њиви посадице први ред кукуруза, појавио се црни НАТО бомбардер. Бомба је експлодирала западно од Враћа, између Рибинца и Павловца, надомак њиве Митића.

– Испод Иренине главе била је локва крви када смо је подигли са земље. Гелер је ушао на десну слепоочницу и изашао на супротну страну потиљка. Брзо је одвезена у Враће, а одатле колима хитне помоћи у нишки Клинички центар. Спаса јој није било – рекла је после седам година мајка.

Ирена Митић сахрањена је на гробљу у Нерадовцу.

На парчету бомбе, пронађеном приликом увиђаја на месту злочина, била је писана порука: „Лоша времена. Зар није то дивно? Ерик Н.”

Амерички борбени пилот потпуковник Харолд Ф. Хуч Мајерс убио се 12. септембра 2010. године. Његови пријатељи су тада за новине изјавили да је имао ноћне море после 1999. године и бомбардовања Србије.

– Сањао је људе како горе од бомби, њихову вриску, јауке. Сањао децу, старце, раскомадана тела. Најгоре је било када није могао да се пробуди и поред таквих снова. То му је очигледно дошло главе – рекао је један од његових пријатеља. (*Курир*, 21. септембар 2010. године)

Декан Богословског факултета прота др Радивој Јосић (1889-1960) у Српској цркви оставио је траг духовног интелектуализма – као уздарје својим свештенопрецима и печат на вишевековну свештеничку лозу Поповић - Лапчевић - Јосић, која је, по предању, рађала попове од времена пре Косовске битке до наших дана.

Када је комунизам заљуљао брод Богословског факултета, 1. јула 1952. године и избацио га са Београдског универзитета, прота Радивој био је његов декан. Није напустио брод теолошког факултета, јер је знао из породичног предања колико су истините речи светог Атанасија Великог (четврти век), које је изговорио у доба свога прогона:

– Облачак је, проћи ће!

Он је докторирао на Старокатоличком факултету у Берну. Предавао је у богословијама док није започео са радом Богословски факултет Српске цркве, у Београду 1920. године, где држи предавања тридесет шест година.

Студент теологије у Берну, Радивој Јосић одговара на очево писмо у коме му је предочена понуда владика, црквене власти, да пристане на студирање у Русији, уз то се и рукоположи – постане свештеник, а што значи пре тога ожени, ако жели да добије стипендију.

Из писма се види да се Радивој дописује са Светим Николајем Жичким (др Велимировић,

---

који се налази у Русији) и ректором богословије,
протом Стевом Веселиновићем.

„Драги оче Леко,

23. Мај 1910.

in Bern

Твоје сам писмо данас добио у коме ми саопштаваш о оним предлозима из Митрополије и Богословије. Изнећу ти у овом писму, које су, по мом мишљењу, добре и рђаве стране њихове, мада си и ти неке поменуо.

Има много ствари које ми отежавају, да примим оне предлоге отуд. Ја сам ти насигурно једном писао да теолошки факултет могу за три године да свршим и докторирам. Мени, дакле, остаје још само две године па да га завршим. Предпоставимо да одем у Русију, онда губим ову годину и још, поврх тога, морам тамо четири године студирати. Дакле, ту су две године упропаштене! И после тако дугог студирања, шта ће бити од мене? Бићу потпуно у њиховим рукама и окретаће ме како они хоће. А то је баш оно с чиме се не могу помирити. Рећи ћеш ми можда: буди миран, па ће ти добро бити. Али то је готово немогуће. Ја ћу се морати појавити као јавни радник и унапред знам да се с њима нећу моћи слагати. И тада ће бити као са г. др Ч. Марјановићем. Ако останем овде, разуме се, има изгледа да ћу се с њима још мање слагати, али ја ћу се тога ради још боље наоружати. Ја ћу овде упоредо и филозофски факултет свршити и кад ме отуд изјуре, ја ћу онда у гимназију. Ради овог другог факултета (филоз.) требаће ми још само пола године више или у крајњем случају година дана. После тога уверен сам, да се из Русије

нећу вратити с таквим богословским знањем с каквим би одавде изашао. То је појмљиво, јер тамо нема слободног духа, не сме се слободно мислити, теологија и њена дела су под црквеном цензуром, а нарочито њихове академије. Ето, све би то тако било. Ја би се и тамо могао служити немачком богословском литературом, али је најтежа ствар са том ђавољом женидбом! Поред оних тешкоћа (ићи с женом тамо) које си ти навео, још је једна већа, а то је: може ли се то тек онако напамет, где мора човеку цела будућност за неколико недеља наћи жена? Мени је тај предлог као с Марса пао. Где да нађем жену? Та мени је тај свет готово непознат! У Богословији беше то немогуће, у селу још горе, а на проводације се не смем ослонити. Ја не познајем још ниједну за коју бих рекао да би била ваљана и пасујућа жена. Овај ће се семестар завршити ове године нешто раније због овамошњих великих свечаности, дакле, 15-ог јула (по кат. или правосл. 2. јула), а они ће нас на сваки начин још почетком августа испослати. То је исувише кратко време за тражење жене! То је врло тугаљива ствар и ја не знам шта да мислим о томе! Размисли се и ти добро о томе, па ми онда пиши. Та ствар мора ускоро да се реши – док је још Архијерејски сабор на окупу. Доцније још не може ни говора о томе бити.

Једно је што ме привлачи да примим оне услове. То је стипендија. Ја већ увиђам, да ме ти о свом трошку не можеш даље издржавати и желео бих да ти се што скорије скинем с врата. Твоје мишљење, да тражим стипендију (макар и малу) за овде и да по свршеним студијама при-

---

мим (ђаконски) свештенички чин је немогуће у дело привести. Они су попустили у „калуђе-рењу”, али је велико, велико питање, оће ли тако далеко у томе дотерати и да се не женим и да се не зађаконим и да овде студирам. Они се свим силама труде да природе у Богословији мишљење да се с теолошким докторатом на западу не може добити служба тамо! Лажу их, да је г. др Велимировић отишао у Русију да поново студира и сврши Духовну академију! То ми пише један од тих кандидата за стипендију, мада сам ја од г. др Велимировића потпуно добро обавештен. Он ће се бавити тамо свега годину дана и то ради упознања с организацијом – конституцијом руске цркве. Уосталом, за годину дана се и не може свршити Духовна академија!

О томе ћу писати г. Веселиновићу, да видим шта ће он рећи. Немогуће ми је, пак, послати молбу (с сведочанством) г. Митрополиту, јер је моје сведочанство на универзитету и отуд га могу узети само онда кад се испишем. А ја не могу ради сумњиве ствари жртвовати овај семестар. Но, ту кад би се хтелo, могло би се на други начин помоћи.

Шаљи што пре паре, јер сам остао без марјаша, такорећи. Још сам се задужио да бих уписао часове и на филозофском факултету. Свега сам тамо уписао часова за четрдесет дана, а требало је више. Због тога ће ми идућег семестра требати више часова да упишем. Најмање се може уписати за тридесет дана и тада се рачуна семестар. Али првих семестара се треба више уписивати, да би се у доцнијим мање уписало и имало више слободног времена за рад.”

ПРОТА др РАДИВОЈ ЈОСИЋ
(1889-1960)

Радивој Јосић је син проте Алексе и 54. по реду свештеник из породице Поповић-Лапчевић-Јосић. Рођен је у Великој Врбници, где је завршио основну школу. Четири разреда гимназије наставља у Крушевцу, а затим учи Богословију Светога Саве у Београду. У свим школама, где је учио, Радивој је био увек одличан ђак.

По завршетку Богословије у Београду 1909. године одлази у Швајцарску у Берн, где на старокатоличком факултету студира теологију. Ту је био све до 1911. године, а затим наставља студирање теологије на православном Богословском факултету у Черновицама (Буковина – данашња Украјина). Године 1914. завршава студије теологије са академским степеном доктора теологије. Докторска теза му је била из апологетике, на чему је касније по други пут докторирао на факултету у Берну.

У међувремену, 1912. године, оженио се Живком, рођеном Јовчић, из Крушевца и одмах је рукоположен за ђакона и презвитера. Остала је прича да је др Радивој у шетњи Берном са супругом Живком заустављао саобраћај јер су се Швајцарци окретали, дивећи се лепоти његовој и његове супруге. Од 23. септембра 1914. године др Радивој је суплент Богословско-учитељске

школе. Од 2. јуна 1916. године до 18. априла 1919. администратор је парохије и вероучитељ основне школе у Јагодини. Од 30. јула 1919. до 22. марта 1921. године је суплент Богословије Светога Саве у Београду. Од 22. марта до 17. априла 1921. Радивој је суплент Богословије у Сремским Карловцима. Ту је изабран за доцента новооснованог православног Богословског факултета Београдског универзитета.

На Богословском факултету предавао је апологетику скоро 36 година.

Од 1921. до 1927. био је доцент, а од 1927. до 1937. ванредни професор. Редовни професор постаје 1937. и то је све до 1952. године. За време окупације, као непожељан, стављен је у пензију 1942. године. Од 1944. до 1957. године предавао је као пензионисани професор.

Велики је круг интересовања доктора Радивоја Јосића и његове научне делатности. Ипак, може се рећи да му је главно интересовање била историја цркве, патрологија, историја религије и историја иконографије. Он је познавао неколико светских језика па му је то много помагало у његовом научном раду.

До пензионисања Радивој Јосић је свакога лета долазио у Врбницу, старао се око имања својих предака и са браћом саградио данашњу кућу Јосића на брду Попово.

Др Радивој Јосић је својим научним радом и деловањем као професор ушао у историју Српске православне цркве, проносећи широм света њену славу и истину.

Др Радивој и Живка Јосић имали су само једну кћерку Ружицу, која се удала за др Гавру

Шкривањића, научника, пуковника ваздухопловства и војног аташеа Краљевине Југославије до априла 1941, који је оставио много страница исписаних о историји српског народа.

Два унука др Радивоја, Раде и Мирослав Јосић, данас као успешни људи живе у Канади и САД.

Био-библиографију проте др Радивоја објавили су: прота др Лазар Милин, Православни апологета Радивој Јосић (часопис *Богословље*, 1965. година, стр. 5-14) и прота др Димитрије Калезић, Др Радивој Јосић (1889-1960) (часопис *Богословље*, 1980. година, стр. 97-100).

Прота др Радивој Јосић

РЕЛИГИЈА УМА И РЕЛИГИЈА ОТКРОВЕЊА

Прота др Радивој Јосић штампао је 1925. године у Београду, у штампарији „Свети Сава”, књигу *Религија ума и религија откровења*. У коришћеној литератури за ову књигу има и оваквих фуснота: „Из огласног програма Raymod-a Schmidt-a и Н. Vaihinger-a, издавача: *Analnen der Philosophie*. Циљ је ових *Анала Филозофије* у главном неговање „филозофије да”. До сада су изашла три тома са преко четрдесет дела.”

Ево, како размишља прота Радивој у својој књизи: „Познат нам је дух времена у коме живимо. Познато нам је мишљење о „несавременисти” хришћанског погледа на свет и живот. Али, ово се не пише да се угоди духу времена, већ ради одомаћења вечних истина међу нама, које нису везане ни временом ни простором. Ми противницима религије уопште, а особито противницима религије откровења, можемо само скромно одговорити речима Светог апостола Павла: „Не стидим се Јеванђеља, јер је оно сила Божија за спасење свакога, који му верује.” (Римљ. 1,16)

Са наступањем првих деценија XX века у ужем филозофском свету почело се све више утврђивати уверење да се филозофија већ дуже времена налази у знаку кризе. Позив и задатак филозофије, да иза света појава тражи објек-

---

тивну истину, данас у веку релативизма, за кога је истина врло растегљив појам, и у веку прагматизма, који не прави разлику између истинитог и практичног – данас, дакле, овај задатак филозофије постаје за већину мислилаца утопија.

Каква огромна разлика између садашњости и времена само од пре стотину година! Филозофија је била централна наука, око које су се остале груписавале. Називана је „Краљицом наука”, *regina scientiarum*, и само под њеним скиптром, под њеном дакле владавином, имале су се остале науке развијати. Но баш зато, што је филозофија хтела све да буде, она се је развитком осталих наука расплинула и постала последњом. Метафизика, која је увек чинила језгро филозофије, јер је филозофија увек била и поглед на свет, сматрана крајњим резултатом филозофирања и стога била понос старијег филозофског света, постала је предметом најогорченијих напада, док на послетку није под ударцима удружених специјалних наука обамрла и као засебна, универзална наука прогнана.

Данашњи век је врло тачно окарактерисан као век специјализма, те скоро као и да нема места за једну општу, универзалну науку. Поједине науке, пошто су се испод управе филозофије отргле, почеле су саме и независно, да свака за себе и из своје области ствара један општи поглед на свет, што је раније искључиво задатак метафизике био. И тако, на место оног почасног положаја, који је раније заузимала, филозофија је искоришћавана од стране специјалиста по разним струкама науке и постала њиховом не

само слушкињом већ робињом. Природне науке су биле прве, које су повеле борбу против филозофије и потчинице је себи. Јер у оно доба наглог полета у развићу природних наука сва је пажња сконцентрисана била на видљиви, чулни свет, и ништа се друго посредством чула није могло приметити до само материја и „гвоздени закони”, који у њој строго и неумитно владају. Стога и свет као целина, посматран само из области природних наука, није могао другојачије изгледати, већ као један огроман механизам у коме се све дешава неопходно и који је само слепом игром атома постао. Стари проблеми метафизике о основу света, о ономе, што је иза природе и иза могућег искуства, проблеми о Богу, бесмртности и слободи за представнике натуралистичког схватања света престали су уопште бити проблемима, јер су објекти тих проблема оглашени фиктивним, те је према томе и сваки диспут о њима постао беспредметан. Метафизика је овом натуралистичком филозофијом, пониклом на материјализму, потпуно одбачена, те је уз њу и филозофија изгубила сваки кредит у ондашњем ученом свету. Насупрот ранијем филозофском догматизму (Фихтеа, Шеллинга, Хегела) јавља се сада материјалистички догматизам, и у другој половини XIX века постао је основом метаморфизирани филозофије. На већ припремљеном земљишту од стране емпиризма, који је тврдио, да је у искуству (чулном) једини извор сазнања, појавила се нова филозофија, позната под именом: позитивизам. Емпиричке стварности су, према позитивизму, једина полазна тачка филозофије, а појаве и њи-

---

хове узајамне везе, засноване на неизменљивим законима, једини су предмет сазнања. Стога је метафизика, као наука без научне подлоге, тј. теоријски ненаучна и практички без вредности, презрена и одбачена. Кроз скоро целу другу половину XIX века позитивизам Огиста Конта и његове школе (Р. Авенарије, А. Рил, Е. Лаас, К. Геринг, Е. Мах, Е. Диринг, Ст. Миљ) је потчи- нио филозофију, и у њиховим рукама она је би- ла оруђе за утврђење једног новог догматизма – материјализма. Под оваквим приликама филозо- фија је била изгубила свако самопоуздање и скоро напустила мисао да одржи своју самостал- ност. Карактеристична је била за овакав положај филозофије и њену капитулацију појава једног филозофског дела од пре тридесет година. Бечки професор филозофије (раније у Черновцима) Рихард Вале издао је 1894. године књигу: *Цело- купност филозофије и њен крај. Њена завеш- тања теологији, физиологији, естетици и др- жавној педагогици.*”

ПРОТА РАДИЧ ЈОСИЋ (1883-1944)

Прота Радич, у народу познат под именом поп Лала, био је прво дете свештеника Алексе Поповића и Драгиње, рођене Весић, унуке чувеног капетана Крушевачке нахије Веселина Ћирковића и рођене сестре знаменитог архимандрита Илариона Весића. Радич је био први члан и најстарији потомак познате свештеничке породице Поповић, који је дотадашње породично презиме Лапчевић-Поповић променио у Јосић, у спомен на свог деду проту Јосифа Поповића, у народу званог поп Јоса.

Прота Радич је, по предању, био 53. по реду свештеник породице Поповић у којој се свештенички позив преносио с колена на колено, с оца на сина, још од времена Косовског боја. Он је у својој свештеничкој служби постигао највећи положај који једно свештено лице може да постигне; био је протојереј-ставрофор, архијерејски намесник крушевачки и старешина Цркве Свети Ђорђе у Крушевцу. Одликован је многим црквеним одликовањима: црвеним појасом, протојерејским чином, напрсним крстом, и правом ношења камилавке у лила тону.

Радич је рођен у селу Велика Врбница, 1883. године, где је завршио основну школу. Четири разреда гимназије завршио је у Крушевцу. Потом га ујак, архимандрит Иларион Весић, у 14.

години, шаље у царску Русију у Кијев. Радич је у тамошњој Духовној академији завршио богословске науке.

Млади Радич је за време свог четворогодишњег школовања у Кијеву тако добро научио руски језик да је њиме говорио као да му је мајчин. Био је велики пријатељ руског народа, па се целог живота дружио са руским емигрантима који су после Октобарске револуције 1917. године масовно пребегли у Краљевину Југославију. Руси су имали своја удружења, чак један хор у Крушевцу који је редовно певао сваке недеље и о празницима у Храму Светог Ђорђа, где је Радич био старешина цркве. По завршеном школовању Радич се запослио као учитељ основне школе у селу Мајдеву крај Крушевца, где је тада при Цркви Свете Петке био на парохији његов кум, чувени прота Михаило Минић, познати народни првак у Крушевачком округу, припадник Радикалне странке Николе Пашића, народни посланик и дуго година сенатор. Млади Радич је прихватио идеје радикализма и приступио Радикалној странци у којој је био до краја живота. Касније је као радикал био одборник општине Крушевац. Цела породица Поповић-Јосић је припадала Радикалној странци, а Радичев отац, поп Алекса је чак због тога био осуђен и на смрт у чувеној Тимочкој буни.

Године 1902. у породици Поповић-Јосић догодила се велика породична трагедија. Наиме, поп Алексина попадија, а Радичева мајка Драгиња, на свом тринаестом порођају је преминула заједно са двоје новорођене деце у својој 38. години живота. Она је све до тада, у многобројној

патријархалној породици, била главна породична домаћица. Радич је тада имао 19 година, његов млађи брат Стеван 16, следећи брат Радивој био је дечак од 13 година, брат Никола је имао 10, Богољуб 6, а најмлађи брат Јосиф је био дете од непуне две године. Поред наведене шесторице браће остала је и сестра Наталија, која је тада могла имати око 8 година. Било их је седморо. Уз њих у кући су били браћа: Петар, Душан и сестра Ружица, који су доцније још као деца помрли. Поред њих стари прота Јосиф је довео у кућу и две своје унукe Милану и Милену, децу његове кћерке Ане, удате Ваљаревић у Крушевцу, чија су оба родитеља рано помрла а њихово четворо деце остало сирочићи и без оца и без мајке.

Кад је умрла Драгиња, у породици Поповић-Јосић било је укупно десеторо деце, са попом Алексом и старим протом Јосифом и његовом попадијом Даницом укупно тринаест душа у кући. Тада се поставило питање како да се нађе домаћица која ће наставити дужност Драгиње. Решено је да млади Радич одмах поднесе оставку и напусти позив учитеља у Мајдеву, да се ожени и потом рукоположи и пређе у Велику Врбницу где би његова супруга одмах преузела дужност главне породичне домаћице уместо преминуле Драгиње. Тиме је живот младог Радича потпуно промењен, одлучено је да буде другачије него што је он, можда, желео.

Радичев теча, учитељ Крсто Божовић из Врбнице (који је био ожењен Лепосавом, кћерком протe Јосифа) добио је задатак да пронађе и испроси супругу младом Радичу. Учитељ Кр-

---

ста је од свог пријатеља, угледног домаћина Ђорђа Никетића из Кожегина (Александровца), који је такође имао много деце и чија је супруга рано умрла, испросио за Радича једну од његових кћерки. У то време стигла је за удају осамнаестогодишња Роксанда, рођена 1884. године. Млада Роксанда је рано остала без мајке, па је у многобројној породици Никетића морала много да ради, тако да је већ била вична домаћичким пословима. Још као дете, кажу, морала је да се пење на шамлицу (малу столицу) да би за ову многобројну породицу могла да умеси хлебова. И тако је на младу Роксанду пао избор да буде главна домаћица многобројне породице Поповића-Јосића. Роксанда је једва чекала да се уда и да се ослободи многобројне породице Никетића, надајући се лепшем и лакшем животу, али се у томе силно преварила. У новој породици чекао ју је још већи посао и још тежи живот.

Радич и Роксанда су се венчали 1903. године и настанили у Великој Врбници. По венчању Радич се одмах рукоположио, а Роксанда преузела дужност главне домаћице. На венчању кум им је био прота Михаило Минић, народни трибун из Мајдева, и то кумство се одржало до данас. Чим се оженио и запопио, млади Радич је преузео дужност капелана на парохији свога деде проте Јосифа. То му је била прва парохија коју је опслуживао, док је његов отац прота Алекса, опслуживао другу врбничку парохију. Тако су отац и син били супароси на служби у Цркви Светог Николе у Великој Врбници пуних 20 година.

Радичева баба Даница умрла је 1909, а прота Јосиф 1919. године; и малолетна браћа: Петар и Душан и сестра Ружица су помрли. Требало је сахрањивати и према верским и народним обичајима давати многобројне парастосе, подушја, и помене: сутрадан после сахране, па целе недеље сваки дан, па прва субота, четрдесет дана, пола године, година, и уочи сваког празника. Баба Даница је сахрањена у гроб свог рано преминулог петнаестогодишњег сина гимназијалца Матеје, а поп Алекса у гроб своје рано преминуле супруге Драгиње. На врбничком гробљу мирно и данас почивају свих седморо чланова породице, које је Радич сахранио.

Радич и Роксанда су изродили шесторо деце: најстарију Загорку 1904, Љубицу 1906, Драгињу 1909. (име су јој дали по баби), Петра 1913, Милорада 1915. и Радмилу 1917. године. Драгиња је умрла као девојчица.

Браћу је требало гајити, подизати, школовати и то је све на себе преузео Радич и његова Роксанда. Као мали птићи, стасала су Радичева браћа, завршила школе, дипломирала и свако је пошао својим путем. У то доба, дешавало се да Радивој затражи новац „под хитно”, а Радич га нема, онда у помоћ прискаче Роксанда, па је од девојачког мираза давала накит и дукате да би могао брату да пошаље новац. Може се рећи да је Радич Јосић уз помоћ своје супруге Роксанде на најбољи начин обавио старешинске послове у својој фамилији.

Када је сву своју браћу ишколовао, сестру удао, а старе посахрањивао, Радич у својој 39. години и Роксанда у 38. години живота, могли

су да се окрену себи и да отпочну да куће своју кућу. Радичев отац, поп Алекса, је добро видео шта је он све учинио за своју фамилију па је, пре смрти, продао свом блиском рођаку Душану Поповићу њиву звану „попова” са бунаром киселе воде, па је тај новац дао сину Радичу као награду и захвалност. Са тим новцем Радич је купио један плац са старом кућом у Крушевцу у Косанчићевој улици, где је касније сазидао нову, лепшу кућу у којој је живела његова породица по пресељењу у Крушевац 1922. године. Његова прва парохија у Крушевцу је била при цркви Лазарици, задужбини кнеза Лазара. Док није подигао кућу становао је у оближњој Немањиној улици „под кирију”. Доцније је добио парохију при Цркви Светог Ђорђа. Ту је постављен за старешину, добио чин проте, касније протојереја-ставрофора и дужност архијерејског намесника крушевачког.

Прота Радич је умро 15. маја 1944. године, у својој 62. години. Његова сахрана, иако у ратно време, била је достојанствена. Више од четрдесет свештеника у свечаним одеждама је чинодејствовало и ишло кроз град, испред кола са покојником, уз мноштво Крушевљана, његових познаника, пријатеља, поштовалаца и целе родбине, који су дошли да испрате заслужног свештеника Српске православне цркве.

Прота Радич је сахрањен на крушевачком гробљу, где му је син архитекта подигао, по свом пројекту, споменик у белом венчачком мермеру. Ту је, касније, сахрањена и његова верна супруга Роксанда која је умрла 1. јануара 1970. године у својој 87. години, а ту су положи-

---

не и кости њиховог сина Петра, краљевског
официра и команданта Летеће бригаде генерала
Драже Михајловића, који је погинуо у борби са
партизанском војском 27. октобра 1946. у Босни.
Кости Петрове пренела је, тајно, мајка Роксанда.

Прота Никола Јосић (под барјаком)

ПРОТА НИКОЛА ЈОСИЋ (1892-1961)

Никола је рођен 1892. године у Великој Врбници, као трећи син проте Алексе, који ће наставити позив своје фамилије, као 55. свештеник из ове куће.

Основну школу је завршио у Врбници, а затим, као и његова браћа, гимназију у Крушевцу. Потом је школовање продужио у београдској богословији, где је и матурирао. Прво место службовања био му је Зајечар, где је постављен за секретара Духовног суда тимочке епархије. Затим се оженио Вукосавом из Бољевца, заполио и ступио на парохију у селу Кривељ у Источној Србији, у коме је остао неколико година.

У време када је Варнава био митрополит у Скопљу, Никола је постављен за судију Духовног суда у Скопљу, где су му се родили синови: старији Алекса и млађи Драгољуб. Када је митрополит Варнава постао патријарх, он је Николу преместио у Београд и поставио, као свог заменика, за члана Великог духовног суда у Београду и Архијерејског намесника београдског са чином проте ставрофора, што је највећи положај који једно свештено лице може да достигне.

Приликом тешке болести патријарха Варнаве, а у време сукоба око Конкордата, брижни Никола је стално био поред патријархове

болесничке постеље, али је Варнава, на жалост, умро. За све то време прота Никола је активно учествовао у демонстрацијама, које је организовала Српска православна црква. На једној сачуваној фотографији он је у првим редовима демонстраната.

По смрти патријарха Варнаве прота Никола Јосић подноси оставку на све дотадашње положаје и ступа у службу у Министарство правде Краљевине Југославије. Тада је министар био Николин пријатељ Лозица Марковић, који га постави за генералног директора свих ратничких гробаља у земљи и расејању, одакле је после неколико година активне службе отишао у заслужену пензију.

Често је, док је могао, прота Никола долазио на дедовско имање у Врбници и ту проводио лепе пензионерске дане шетајући по ливадама и забранима, уз подсећање на славне странице историје своје породице.

Прота Никола Јосић је био добар човек, поштен, веран свом народу и својој Цркви, а уз то добар супруг и родитељ.

ПРОТА ЈОСИФ ЈОСИЋ (1900-1966)

Прота Јосиф је шести син Алексе Поповића. Кад му је мајка умрла, на тринаестом порођају, Јосиф је био дете од непуне две године.

Јосиф је основну школу завршио у Врбници, а четири разреда гимназије у Крушевцу. После мале матуре уписао се у Карловачку богословију, коју је и завршио. По завршетку богословских наука, Јосиф се оженио Негосавом из Бивоља, рођеном Китановић, којој је отац био веома угледан домаћин и дугогодишњи председник бивољске општине. После тога Јосиф је рукоположен и био 57. свештеник по реду у породици Поповић.

Прва парохија младог Јосифа била је у његовој родној Врбници. По наговору своје супруге, Јосиф оставља парохију својих предака и одлази на нову у подјастребачком селу Дворане, недалеко од Крушевца, при Храму Светог Илије. Ту је ускоро купио плац и изградио кућу, која и данас стоји.

После неколико година Јосиф је добио нову парохију у Београду у насељу Чукарица, при Храму Светог Ђорђа. Кућу у Дворану Јосиф је продао и од тога новца купио стан у Београду. За време рата гину Јосифови синови: Душан и Милан. Тешко је прихватио истину прота Јосиф да му је у животу остала само кћерка Надежда. Негде при крају рата, једна београдска породица је извршила пренос костију своје погинуле кћер-

---

ке – партизанке на Чукаричко гробље. По жељи њених родитеља, свештеник Јосиф је извршио опело у свему по обреду Српске православне цркве и после опела, пред отвореном раком, одржао један дирљив говор. Поред осталог Јосиф је рекао да је ова млада девојка због своје младости и наивности у ствари само једна „заблудела овчица”, али је Господ Бог велики и милостив и он ће ту своју „заблуделу овчицу” примити у рајско насеље и дати јој опроштај грехова.

Ту, на гробљу, нађе се неко па тадашњој УДБИ оптужи проту Јосифа, кога због тога говора ухапсише, судише и осудише на три године затвора. За време издржавања робије прота Јосиф је као свештеник посебно малтретиран. На силу су га ошишали до главе, обријали и терали да чисти кибле осталим робијашима. Прота Јосиф је сва мучења стоички поднео и издржао а онда се, по изласку са робије, вратио на своју парохију у Чукарици, одакле га је његов школски друг патријарх Гаврило преместио у Храм Светог Саве на Врачару, где је служио неколико година, а онда је пензионисан.

Често је прота Јосиф долазио на имање својих предака у Врбницу да се одмори од београдског живота и мало поради на њивама. Једном, приликом пролећног резивања винограда, прота Јосиф се преморио. Сутрадан његове комшије су га пронашле мртвог у соби, умро је од срчаног удара. Прота Јосиф је говорио да га, кад умре, сахране на врбничком гробљу, крај његових предака. Жеља му није испуњена. Сахрањен је на Чукаричком гробљу у Београду.

ЈЕРЕЈ БОГОЉУБ ЈОСИЋ (1896-1961)

Јереј Богољуб Љуба Јосић је пети од браће свештеник и 56. по реду презвитер у својој фамилији. Богољуб, за разлику од своје браће, није ишао редовним школским путем до свештеничког позива. Релативно касно се одлучио да настави породичну традицију, па већ као матор момак, одавно пунолетан, завршава скраћено школовање, жени се и постаје парох у врбничкој цркви, где је остао до смрти, која га је затекла за певницом у читању молитви.

Поп Љуба је, по причама које се и данас преносе по његовој парохији, био и остао прави сеоски, српски свештеник из легенди и прича. Као ратник, прошао је пут српске Голготе преко Албаније, вратио се у своју Врбницу са чином официра и сабљом. Он никада није изгубио своју веселост и осећај правде који је красио целу његову фамилију. Умео је поп Љуба да буде боем, да запева, па и да се побије са жандарима. Мрзео је сваку власт и није јој ишао низ длаку. Кажњавали су га пре рата из разних разлога. Казнио га је владика са шест месеци епитимије у Манастиру Свети Роман. Казнио га је четнички командант Кесеровић са 25 батина, које му је пред окупљеним народом у Врбници ударио Радивоје Пилот. Казнили су га и после рата, у време откупа, са две и по године затвора. Све је

издржао поп Љуба и остао до краја веран себи и своме народу. У његовој парохији нико за њим не изговори ружну реч, већ само шале и анегдоте које се измишљају, баш, о ономе кога народ воли.

Тај и такав поп Љуба је 1937. године откопао речним наносом затрпану Цркву Светог Николе у Врбници, направио са народом бедем око ње за одбрану од поплава и написао књигу *Споменица*, која прича о породици свештеника Поповића-Јосића и целом племену Лапчевића, али и о Милошу Обилићу.

Сахрањен је на врбничком гробљу крај свога оца Алексе, деде Јосифа и у близини грובה својих предака: Јована, Петронија и Радмана.

Свештеници, браћа Јосићи, са попадијама

ПРОТА ЈОСИФ ПОПОВИЋ (1834 -1919)

Прота Јосиф Поповић, у народу запамћен под именом поп Јоса, родоначелник је велике породице Јосића, која по њему и носи ово презиме.

Кућа попа Јована, четрдесет седмог свештеника из породице Поповић и оца Јосифовог, била је у Великој Врбници. Звали су је Стара кућа, а налазила се у потоку где су данас куће Вучковића. Први који се доселио у ову стару кућу био је јереј Петар, Јосифов деда. Он се ту доселио из Старог села, у коме је поп Радман сазидао кућу одмах по доласку са Косова у Врбницу.

Јосиф је био најмлађи од осморице Јованових синова. Завршио је основну школу у Врбници и један разред гимназије у Крушевцу. Млади Јосиф је необично волео свештенички позив као и сви његови преци, те одлучи да и он постане свештеник, па ступи, као тзв. чираче-манастирски ђак, у манастир Враћевшницу на планини Рудник. Пут га даље одводи у манастир Боговађу. И ту је служио као чираче. Главна му је дужност по дану била да чува манастирске свиње, да помаже монасима при пчеларењу и да чисти манастирске одаје, игуманову ћелију, а увече и ноћу да под чкиљавом светлошћу свеће

лојанице или мале примитивне петролејке зване чуча, учи црквенословенски језик и богословску науку.

Једном приликом игуман га одведе у Шабач, у седиште шабачке епархије, где је тада столовао епископ Михаило, да би га овај замонашио.

Епископ Михаило прими младог Јосифа и одмах уочи лепог, интелигентног и кршног младића.

О разговору са Митрополитом причао је Јосиф, касније, својим потомцима:

– Како се зовеш ? – упита ме епископ. Ја му кажем.

– Одакле си ? – Ја му одговорим.

– Колико ти је година Јосифе? Од када ниси био у Врбници ?

– Имам 20 година и 10 година нисам био у Великој Врбници.

– Кад си, кажеш из Велике Врбнице, познајеш ли попа Јована, попа Петронија и попа Димитрија? – пита епископ.

– Како не бих знао! – кажем ја. – Поп Јован ми је отац, поп Петроније стриц, а поп Димитрије рођени брат.

Тада се епископ дубоко замисли, мало поћута, па ће онда рећи:

– Еј, Јосифе, Јосифе, дете моје! Да ја сада теби нешто кажем. Знаш ли ти да су ти умрли и брат и стриц у року од шест дана и ми смо те по целој Србији тражили да те обавестимо о томе. Него, нећу ја сада да те замонашим. Одавде да одеш у Врбницу, па да се јавиш поп Мини Дуњићу у Стопању и поручи му да сам ја наложио, нек ти нађе добру девојку и нек те ожени, па

онда ти лепо дођи код мене у Шабац да те започим и да ти дам књигу „синђелију” на свештенички положај за парохију твог брата при Цркви Светог Николе у Великој Врбници и да наставиш свештеничку традицију твоје породице.

+++

Ову парохију умало није добио богословац Теодор Милосављевић. Он је био је припреман за њу. Сви су били дигли руке од потраге за Јосифом, па су се парохије врбничке морале попуњавати.

Наиме, кад је 1854. године умро свештеник Петроније Поповић, стриц Јосифов, он је за собом оставио четири кћери: Сару, Станојку, Аницу и Малину. Убрзо, овој деци која су остала без оца, умире и мајка. Тих дана, млади богословац Петар Јовановић пише молбу, своме имењаку, митрополиту Петру Јовановићу и тражи упражњену парохију глободерско-врбничку, при цркви врбничкој:

„Ваше високопреосвјашченство Милостивиј Архипастирју, Познато је вашем високопр. да су обадве парохије Јереја Петронија Поповића пароха Глободерског и Јереја Димитрија Поповића пароха Врбничког удове остале, при цркви врбничкој у срезу и окружју Крушевачком, а тако исто, да је покојника Петронија попадија, која се је скоршем временом после смрти његове у вечност преселила, молила Г. Проту да јој нађе каквога клирика који би се заузети могао да јој кћер узме и све терете на себе прими, троје деце слабе, и да исту парохију наследи, чувши пак ја то, да је покојника попадија тако тражила, одем у исто село нарочито код куће покојника гди ми

се и девојка допадне да је себи за супругу узмем, и тако се са обадве стране согласимо и ја обавезујем се све горенаведене пред говоре на себе примити. За које ја са највећом учтивошћу и коленопреклоно молим ваше високопр. да би се смиловао да ми једну годину опрости, и да ме на исту ову парохију за коју молим милостиво благоизволи произвести. Може бити пак да вашем високопр. и није познато каквог сам стања, но и то ћете увјерени бити од Г. Професора, код који сам послуживао и школу три разреда редовно свршио и то са успехом добрим. Сад дакле почем сам дознао да се је таква прилика указала, која ће мени смртном који сам први разред гимназије и три разреда Богословска с послуживањем свршио на ползу служити. Ја сам се усудио ваше високопр. са највећом учтивошћу и коленопреклоно молити да би се смиловало на моје бедно и жалосно стање и молби мојој удовљетворити благоизволило, јесам: вашег високопреос. Всепокорњејшиј изумирући раб Петар Јовановић, клирик III год. Богословији, у Крушевцу 15. Априла 1854. год.” (Архив Србије, фонд Митрополије београдске, 1854. година, број 333.)

Митропит Петар Јовановић одговарујући на молбу крушевачког проте „да би клирици Теодор Милосављевић и Петар Јовановић из даљег слушања Богословије разрјешени и на врбничке парохије рукоположени били”, пише: „Протојереју Крушевачком Јосифу Поповићу у Београду 30. Јунија 1854., И по потреби обслуженија вдов парохија при цркви врбничкој, а и ради ползе дома почившаго Јереја Петронија,

---

бившаго пароха Глободерскога, разјешили смо Клирика Петра Јовановића од даљег слушања Богословије и дали му благословеније, да може у брак ступити. Кад дакле он то учини ви ћете нам поднети о томе своје извјестије да би могли опредјелити време за његово рукоположење. А кад велите да би по причини небреженија Јереја Симеона нужно било и ону другу парохију попунити, то смо се нашли побуђени и клирика Теодора Милосављевића разрешити од даљег слушања наука у Богословији и рукоположити на другу при поменутој цркви вдовој парохији. И он је получио наше благовољеније на брак, и по томе ви ћете о њему писати нам кад буде ступио у брак имати опредјељенија за његово рукоположеније.”(Архив Србије, фонд Митрополије београдске, 1854. година, број 486.)

Својим актом број 665, из 1854. године „Крушевачки прота јавља да је Клирик Петар Јовановић ступио у брак и (пита, п.п.) када ће доћи ради рукоположења”. Митрополит Петар, 25. августа 1854. године пише у Београду: „Прот. Крушевачком, Упућеног овамо с писмом вашим Клирика Петра Јовановића рукоположили смо 22. текућег месеца во диакона, а данас 25. истог месеца во пресвитера у придворном нашем храму Св. Симеона Мироточиваго. Он ће имати сада ту при цркви Крушевачкој чрез један месец дана обучавати се у свјашченодјејствовању, па кад се у томе добро упути онда ћете га представити намењеној њему парохији Глободерској, огласивши га парохијанима за њиова свештеника и опоменувши ји да га таква сматрају и слушају, и да му заслужену награду точно и на

време издају, као што ће и он дужан бити цркву и о њој у дјелима закона ревностно служити и у свему доброте примјер претходити има. И кад го све свршите, поднеће Нам надлежно извјестије.” (Архив Србије, фонд Митрополије београдске, 1854. године, број 702.)

+++

Како је епископ Михаило наложио, тако је млади Јосиф учинио.

– А шта би данас било од вас јадници и црни несретници моји, да сам се ја тада закалуђерио? А? – у шали је са осмехом говорио деци прота Јосиф.

Била је то помоћ с’ више, која је стигла крушевачком крају из шабачке епархије. Епископ шабачки Михаило био је, те 1854. године, тек устоличен, 19. октобра, кад је пред њега изашао двадесетогодишњак из Врбнице. После пет година, 25. јула 1859. године, он је постао митрополит Србије и то је био, с једним осмогодишњим прекидом у доба „напредњачке јерархије”, до пред крај XIX века.

Поп Мина је извршио налог епископа Михаила на најбољи начин, оженио је младог Јосифа Поповића, кћерком јединицом, Даницом Новаковић из Бресног Поља, која је мужу у мироз донела тридесет хектара плодне моравске земље, и огроман мираз у спреми девојачкој, злату и готовом новцу. Млади Јосиф је постао врло богат човек, један од најбогатијих у целом крушевачком крају.

Одмах по женидби са Даницом Јосиф је рукоположен 13. јула 1856. године, и ступио на дужност пароха при Цркви Светог Николе у

Врбници. Јосиф је, по предању, педесети по реду свештеник породице Поповић.

Женидбом са лепом па још и пребогатом девојком, млади Јосиф се силно замерио једном великом и опасном хајдуку-разбојнику, неком Илији из оближње Беле Воде. Тај хајдук никако није могао да се помири са чињеницом да лепа и млада Даница не припадне њему, те чврсто одлучи да је силом отме од Јосифа. Једне ноћи Илија Хајдук изненада је са још четири своја разбојника напао Јосифову кућу. Јосиф је на време приметио хајдуке па се склонио у бачвару, и са револвером у рукама посматрао шта се догађа у дворишту, гледајући кроз рупу на тешким храстовим вратима. Када се, у једном тренутку, тај Илија појавио у видокругу попа Јосифа, овај је склонио око са рупе од избијеног чвора, па ту протео цев свог пиштоља и опалио Хајдуку право у груди. Погодак је био у срце и харамбаша је пао мртав. Јосиф је припуцао и из другог оружја и ранио још двојицу нападача, а остали Беловођани су се дали у бекство. Даница (и њена спрема) је остала у дворишту. Поп Јоса је изашао из скровишта и тек тада видео тог Илију Хајдука: страшна нека људескара од преко два метра висине, са густом брадом до појаса. Да човека страх ухвати само кад га погледа! После неког времена хајдуци су се вратили и замолили проту Јосифа да им преда тело њиховог харамбаше да га сахране. Јосиф им је то дозволио и дао им је и неку чергу у коју су могли сместити мртваг вођу да би га носили. Од тада су хајдуци далеко заобилазили поп Јосино имање и кућу.

Убрзо после тога Јосиф је на брду саградио прву зидану кућу у Врбници и покрио је ћерамидом. Уз кућу је саградио и све помоћне просторије и зграде: амбаре, бачваре, бачију, шталу, обор, тор, подрум, качару, казаницу, салаш са надстрехом над амбаром и све је то постојало до краја Првог светског рата, када су се Јосићи одавде раселили па су сељаци ове руиниране зграде растурили и развукли. Цело своје двориште и велики део имања, које се налазило у једном комплексу, отац Јосиф је оградио јаким плотом од дебелог храстовог коља, повезаног прућем, и то километарском дужином. Јосиф је изнад куће, у свом забрану, имао велики тор за узгој свиња. Свиње су се слободно кретале и храниле жиром који је падао са столетних храстових стабала, а кашкале се у пет извора који су у овом забрану постојали. Сваког дана, у одређено време, Јосиф је са четворо слугу доносио велике корпе кукуруза и прихрањивао свиње. Јосиф је имао више од тридесет хектара обрадиве земље.

Огроман виноград у Пољани подигао је прота Јосиф Поповић. У другој половини деветнаестог века из Америке је пренета болест филуксера, која је уништила све винограде у Србији, па и виноград оца Јосифа. Јосиф је био писмен човек, па је примао све верске часописе онога времена, али и пољопривредне. Он је први увео нови систем гајења винове лозе и то француски калем на дивљу подлогу која је отпорна на филуксеру. Испочетка су сељани били неповерљиви на ову методу коју је примењивао прота Јосиф, али када су видели плодове његовог ви-

---

нограда овај метод је нашао широку примену и убрзо обновио жупско виногорје. Ова метода се и данас примењује у целој свету, а нарочито се њоме служе чувени калемари из Велике Дренове. Према томе, прота Јосиф Поповић је обновио жупских винограда.

Да би могао огромно имање да обрађује, поп Јоса је стално држао четворо до петоро слугу, а кад дођу већи радови, ангажовао је велики број надничара. Њих је увек добро плаћао и још боље хранио, па су сви волели да раде код проте Јосифа. И сам поп Јоса је знао да задене мантију за појас и да ухвати рало и волове па да уђе у бразду и заоре. Прота је имао једну краву по имену Белка која је отхранила и напојила сву његову децу и многобројне унучиће. Кад је остарила, пустили су је да угине природном смрћу и сахранили је у дну дворишта. Прота Јосиф је имао и три до четири коња, који су му служили за јахање при обиласку парохије као и запрезање у чезе.

Пиштољ којим је прота Јосиф Поповић убио Илију Хајдука чуван је у породици Јосића као реликвија. Био је то велики, у некој радионици направљен пиштољ „тулумбаш” са шест метака, тежак преко килограма, са мецима који су били већи од пушчаних – огромног калибра.

Прота је био добар пчелар, а тај посао је научио још као ђак у манастиру. До краја живота примао је пчеларске часописе, тако да је био добро обавештен и широм своје парохије преносио је најмодерније новитете у пољопривредној производњи. Он је први увео у овом крају ђерзонке-кошнице којих је имао и по

четрде-сетак око своје куће. Није било ниједнога детета у Врбници коме баба Даница није дала да „куса” мед из протиних кошница.

И рођени брат проте Јосифа Поповића, Димитрије био је свештеник у Цркви Светог Николе у Врбници. Он је рођен 1821. године, а изненада је преминуо, од болести, која је покосила и његовог стрица Петронија, 1854. године.

Рођени брат проте Јосифа Поповића био је Макарије, игуман манастира Темска код Пирота, а доцније архимандрит манастира Љубостиње, где је умро и сахрањен у порти манастира. На његовом гробу стајала је плоча од црног гранита, на којој је писало да су споменик подигли сељаци из Велике Врбнице. Његов прапраунук архитекта Милорад Јосић је имао прилике да види споменик који је био велики и сјајан, са жутим словима, али касније он тај споменик није нашао. Нико није умео да објасни куд се деде гроб и споменик архимандрита Макарија.

Још један брат проте Јосифа био је калуђер. Звао се Авакум, а пре монашења Аврам. И он је неко време служио у манастиру Темска. За Авакума каже породична хроника да је био честољубив и пргав човек. Прича се да је у манастиру дошло до неспоразума кад се једном Авакум вратио са писанија (убирање народних прилога за манастир) и давао рачуне свом игуману. Авакум је схватио да га игуман оптужује за нечасне ствари, па се силно увредио и наљутио, те дохватио маказе и себи намах одсекао браду и бацио је пред игумана на сто говорећи пиротским нагласком:

– На игумане, твоја си брада, моја си глава!
– и сместа напустио манастир.

прота Алекса Поповић, стоји
пред врбничком црквом

На тај начин Авакум је сам себе раскалуђе-рио и вратио се у родну Врбницу код брата Јосифа на породично имање. Рођен је 1842, а умро 1907. године.

Прота Јосиф Поповић имао је још једног брата свештеника. Он се звао Василије. У црквеним протоколима потписивао се час као Поповић, а час као Лапчевић.

Син проте Јосифа Поповића је прота Александар – Алекса Поповић (1860-1921), главни јунак књиге *Мојсињски меандри*. Алекса је, док се није упразнило место свештеника у врбничкој цркви, радио као учитељ у Врбници и Сталаћу. По оснивању Радикалне странке Николе Пашића, 1882. године, млади Алекса постаје њен

ватрени присталица и активно учествује у организовању и вођењу Тимочке буне на подручју Крушевца. Буна је за три дана била угушена, а вође похватане и осуђене. Између осталих, на смрт су осуђени: Серафим Неготинац, председник Окружног суда у Крушевцу, Алекса Поповић, учитељ, и његов пашеног Станоје Милосављевић из Пепељевца. Серафим је одведен на брдо Краљевицу код Књажевца и стрељан, а краљ Милан је помиловао Алексу и Стојана. Алекса је помилован због младости – имао је двадесет две године. Алекса је до смрти био ватрени присталица радикала, учествовао је у раду пододбора мрмошке општине, али никада није више употребио име Александар (због сина краља Милана који се тако звао). Петорица његових синова, којима је он променио презиме у Јосић, у знак захвалности и поштовања према горостасној фигури свога оца Јосифа Поповића, у народу познатог као поп Јоса, били су угледни свештеници: Радич, Радивој, Јосиф, Никола, Богољуб.

ЈЕРЕЈ ПРЕДРАГ ЈОСИЋ
(+ Божић 2002)

Осмо колено, по изласку са Косова и доласку у Врбницу, врбничких свештеника Поповића је син свештеника Богољуба Јосића, јереј Предраг Пега Јосић, који је релативно касно одлучио да настави свештенички позив својих праотаца. Он је, по породичном предању, био 58. свештеник у овој кући. Умро је на Божић 2002. године. Са њим је свештенички позив прекинут на овој свештенолози. Нема данас ниједног Поповића који се заветовао Богу и Српској православној цркви да ће јој служити до смрти, као што је то било кроз многе генерације.

Био сам студент кад у Великом Шиљеговцу уђох у аутобус „Југопревоза Крушевац”. Кондуктер је био љубазан, а пошто је било мало путника започесмо разговор. Кад је чуо да сам студент, он рече да је завршио вишу школу, али мора да ради као кондуктер, јер у његовој струци нема посла. Кад је чуо да студирам теологију, он ми рече:

– На жалост, ја не послушах оца да упишем богословију. Такво је било време, онда.

Потом ми исприча своју породичну хронику.

– Сад ми је жао што се на мени лоза прекиде.

Био је то син свештеника Предрага Пеге Јосића и несуђени 59. свештеник из ове часне куће свештенослужитеља, која је српској цркви давала клирике од пре Косовског боја до данас.

Испричах ово оцу, а он се прекрсти и заплака.

АРХИМАНДРИТ ИЛАРИОН ВЕСИЋ (1852-1906)

Драгињин рођени брат је архимандрит Иларион Весић. Он је почео писати *Поменик цркве врбничке*, који је касније наставио свештеник Богољуб Јосић. У врбничкој цркви, где му је сахрањен деда (како пише на надгробној плочи, источно од цркве, „капетан крушевачки житељ пепељевачки Веселин Ћирковић”), служио је као парохијски свештеник од 1873. до 1887. године. После смрти своје попадије Спасеније, свештеник Иван – како му је тада било име, отишао је на школовање у Русију, а по повратку у земљу примио је монашки чин и добио име Иларион. Био је ректор призренске богословије, директор српске гимназије у Скопљу, игуман манастира Раковица, ректор београдске богословије и професор Светог Николаја Жичког (у својим сећањима др Радован Казимировић пише о свом школском другу из београдске богословије Светом Николају Жичком: „Када га је једном прозвао професор патрологије архимандрит Иларион Весић да одговара, он је тако лепо одговарао да је овај био просто очаран. Уписао му је у дневник „задебљану” петицу, рекавши: „Жив био синко. Тебе је Бог нарочито обдарио!”)

У другој књизи *Послушања*, 2001. године, објавио сам *Изабране списе архимандрита Илариона Весића*. Мој отац је са уживањем читао ову књигу.

– Деда му је ослободио Крушевац од Турака, сине, а он је ослобађао Србе од духовног ропства – тврдио је мој отац Војислав, кад је говорио о архимандриту Илариону Весићу.

Два рада архимандрита Илариона отац је посебно издвојио. Први је: *Погледи на правила живота и рада свештеника као пастира цркве*. У њему је отац истицао поглавље: *Опште карактерне особине које треба да красе пастире цркве и свештеничке кандидате*, као и *Покрети и ход, говор и уопште манири свештеника и клирика*. Други рад архимандрита Илариона, штампан је у *Гласнику православне цркве у Краљевини Србији* (орган архијерејског сабора), Београд, 1900. године. Њега је отац радо читао, у изводима, као позив на покајање својим савременицима. У *Куцању* прештапавамо овај рад са истим позивом: на покајање.

Узроци религиозне равнодушности код Срба и њене штетне последице за народ

„Иако је на ову тему писано много, ипак је ова осетна болест нашега века толико важна и по својим штетним последицама за један народ, тако опасна, да се о њој мора непрестано говорити и писати, док се код нашега света поврати поново она топлина вере, која је наш народ загревала кроз толико векова његовог тешког политичког и религиозног искушења, и очувала му

оно што свакоме народу мора бити најсветије и најузвишеније, а то су: име и народни понос.

Излишно би било доказивати да ова духовна болест већ постоји код нашега народа и да се свакога дана све више и више шири. Њу видимо и осећамо сви, на њу нам пружају прст сви странци који су имали прилике доћи у ближи додир са нашим народом. Ми смо поставили себи у задаћу да овом студијом по могућству покажемо узроке религиозне равнодушности код Срба и њене штетне последице за народ. Кад то извршимо, ми ћемо покушати да покажемо начин и средства којима би се ова духовна болест, ако не сасвим излечила у садашњем покољењу, а оно бар у ширењу за будућа покољења, ограничила. Јер колико су тешки и за осуду пред Богом и потомством наши лични греси, толико су далеко тежи греси саблазни других, или греси, који се живим примерима преносе на млађи нараштај: „Који саблазни једнога од ових малих који верују Мене”, вели Спаситељ, „боље би му било да се обеси камен воденични о врату његову, и да потоне у дубину морску. Тешко свету од саблазни... али тешко ономе човеку кроз кога долази саблазан.” (Мат. 18, 6, 7)

+++

Под именом религиозне равнодушности разуме се онај хладни немарни однос, не само према питањима и истинама своје вере, него и према испуњавању оних правила, преписа и обреда, што нам је наша света вера прописала, као средство за наше спасење. Болест ову Свето

писмо назива: „ни студен ни врућ” (Открив. 3, 15), а људи, којима је завладала ова болест, иако не устају противу учења вере и не желе да буду јавни противници Свете Цркве, они мало мисле, или још горе, никако и не мисле о томе шта од њих тражи њихова света вера. Они се не старају, чак, да проникну у сушност и тајне своје свете вере и не обраћају ни најмање пажње на стање своје душе и њене духовне потребе. Откривена реч Божја о спасењу и вечном животу, иако се разноси пред њиховим слухом, не оставља у њихову срцу трагове плодности слично ономе семену из јеванђелске приче, које пада на каменито земљиште и гине (Мат. 13, 3). Оваквим људима свеједно је шта се и како учи о предметима вере. Они обично у теорији не праве никакву разлику између природне религије и Христове науке, а у пракси, они се и не старају да врше обавезе, које им Света Црква налаже. Они не посећују богослужење, неће да чују о посту и молитви, или ако се и који пут јаве у храм Божији ради обичаја, они осећају у храму неку досаду, и у њему не налазе ничега што би могло загрејати њихово срце и дати души њиховој какве духовне насладе. Они чак не могу да појме ону потребу и оне духовне насладе које побожне људе привлаче у храм Божји.

Највећи степен свога развића достиже ова болест душе кад људи због своје немарности избегавају први и највећи дуг хришћанина и по неколико година не приступају тајни покајања и исповести и не причешћују се светом тајном причешћа. Ови људи живе и не мислећи о проверавању своје савести пред законом Божјим и

очишћењу своје душе од грехова благодатном тајном покајања. Они су за себе створили свој особени морал сличан моралу јеванђелског фарисеја, који се у храму Божјем хвалио својом праведношћу (Лука 18, 10-15), а и не осећају потребу да себе духовно окрепе и оснаже светим и животворним тајнама Христовим.

Као што напоменусмо, ова болест нашега века највише је заразила интелигенцију и становнике градова и варошица, који најмање примају учешћа у богослужењу у недељне и празничне дане и најравнодушније се односе према светој вери и цркви, мада се и не показују као њени противници. У нашем варошком друштву заборав својих хришћанских обавеза, које траже да хришћани посећују општа богослужења у храму сваке недеље и празника, дотле је ушао у обичан ред савременога живота, да се обично села, забаве, позоришта удешавају уочи недељних и празничних дана, имајући очигледно у виду то да сутрадан неће имати никаква службена ни домаћа посла. А кад сутрадан Света Црква гласом звона позива своја чеда на молитву у свети храм Божји, све се то одмара од ноћних забава, а свети храмови су обично празни, или се у њима види још по која побожна душа, која се може на прсте избројати. Ова равнодушност према испуњавању хришћанских обавеза према вери и цркви шири се нагло из градова и варошица у просту масу света, тако да ћете данас видети по нашим селима у недељне и празничне дане пуне механе и суднице света, а цркве, удаљене на неколико корака од ових скупова, празне за време Свете литургије. И

тамо, по селима, већ зову на скупове народ обично у недељне и празничне дане. И уместо да сама власт претходи своме народу и позове га да, најпре, оду сви заједнички у цркву, да се Богу помоле, па рад да отпочну, она обавља званичне послове баш за време свете службе Божје скоро пред самим прагом црквеним.

Ова је болест за просту масу света утолико опаснија, што је проста маса необразована и нема појма бар о хуманости, па изгубивши топлину вере и страх Божји у срцу своме, постаје грубља и неосетљивија за свако више и благодарније дело, и обично се предаје на вољу својим телесним нагонима и страстима и не помишљајући о томе: да има Божјега закона, који тражи од свакога да се бори са својим страстима и рђавим навикама и да душу своју храни и крепи небесним духовним пићем.

И заиста, када би данас устали из својих гробова наши стари преци, који нам оставише толике сјајне споменике о својим патриотским осећајима и о својој побожности и преданости Светој вери и цркви; кад би, велим, устао из гроба велики Милош и његови сарадници на ослобођењу Србије, „који вером победише царства, учинише правду, добише обећања, затворише уста лавовима, угасише силу огњену, утекоше од оштрице мача, ојачаше од немоћи, посташе јаки у биткама, растераше војске туђе” (Јевр. 11, 33 и 34), да устану, велим, сви ови, па да виде какав је садањи религиозни и црквени живот њихових потомака, они би се заплакали због губитка благочешћа у покољењу, за које они „ругање и бој поднесоше, па још окове и

тамнице; камењем побијени бише, претврени бише, кушани бише, од мача помреше; идоше у кожусима и у козијим кожама, у сиротињи, у невољи, у срамоти” (Јевр. 11, 36 и 37) и сигурно би зажелели да се поново врате у своје гробове само да не гледају страшну религиозну „мрзост и запустење” својих потомака.

И све се ово догађа пред очима нашим, не зато што народ наш нема у себи религиознога осећаја, што не би био способан за свако узвишено дело, него што они који су позвани да предњаче своје народу у сваком добру „затварају царство небеско од људи, јер ни сами не улазе у њега, ни дају да улазе они који би хтели.” (Мт. 23, 13) Својим примером затупљују код народа религиозно осећање, својим поступцима одвраћају народ од цркве, не водећи рачуна о штетним последицама које ће неминовно наступити код народа после свега овога.

Пратећи развитак религиозног живота код нашега народа пуних тридесет година као учитељ и свештеник, ја са болом у души видим да у овом погледу идемо на горе. И са циљем, ако не да зауставим ову опасну болест народа, а оно да испуним заповест Божју, који устима пророка Језекиља заповеда служитељима Божје речи да без страха проповедају Божју истину: „Послушали или не послушали...нека знају да је проповедник био међу њима.” (Јез. 2, 5) И, „кад кажем безбожнику погинуће, а ти га не опоменеш, и не проговориш му да би га одвратио од безбожнога пута његова, да би га сачувао у животу, онај ће безбожник погинути са свога безакоња, али ћу крв његову искати из твојих

руку. А кад ти опоменеш безбожника, а он се не врати од безбожности своје и са онога пута свога, он ће погинути са безакоња свога, а ти ћеш сачувати душу своју.” (Јез. 3, 18-21) Ја пишем ове редове са искреном жељом да свима и свакоме скренем нажњу на ову духовну болест нашег народа, која може имати страшних резултата у својим последицама, јер само Свето писмо рачуна, као што ћемо доцније видети, религиозну равнодушност за тежи грех и од самога безверја.

+++

Многи су узроци појаве овога болеснога стања у нашем друштву. Ако озбиљно погледамо на ове узроке, ми ћемо видети да на првом месту ову религиозну равнодушност доноси собом најновија цивилизација и најновије просвећење који управљају вољом нашега покољења које себе рачуна у образованију класу. Пренешена са запада, наша цивилизација не стоји у непосредној вези са религиозним начелима, а према Светој Цркви православној, она се односи чак непријатељски или са пуном непажњом.

Васпитаници запада, прожети начелима западне цивилизације и њеним духом, отуђују се од цркве и готово неће да чују за њене установе. Ова цивилизација умањује веру у њиховим душама, и они живе оним што им пружа ново просвећење које се без нужде и потребе разилази са вером и црквом.

Овај дух религиозне равнодушности пресађен код нас са запада, посејан је био и у нашим школама. Веронаука се трпела у нижим школама, као какво пасторче, а из виших школа

и разреда сасвим је била избачена. Шта више, чули су се гласови у кругу баш непосредних васпитача народа, да се веронаука сасвим избаци из свих школа, па чак и из основних народних школа којима и јесте прави задатак, да развију и гаје у млађем покољењу семе благочестива и Богоугодна живота. Можемо са позитивношћу доказати да је са ширењем те западне цивилизације, у већем и ширем кругу наших људи, постепено опадао и онај топли религиозни дух, којим је живео и био крепак кроз толике векове српски народни организам. Без сумње, ми не можемо и нећемо порећи и тај факт да нису сви, који су добили више образовање на западу, или се од ових васпитавали у земљи, сасвим изгубили своју преданост ка вечним начелима свете вере својих праотаца. Но, ми се не варамо и не преувеличавамо ствар кад кажемо да је мало оних који се нису потчинили уливу духа кога разноси западна цивилизација, и који су очували свежину религиознога осећања и неизменљиву верност ка прописима Православне Цркве. Но, и то су очували не лако, већ борбом са својим просвећеним друговима, који су их због тога рачунали за глупе и недовољно просвећене.

Други узрок губитка религиознога осећања и нехата при вршењу хришћанскога дуга представља материјалистички правац овога века. У погледима наших савременика материјални интереси су добили превагу пред свим другим интересима. Страст ка богатству, страст ка положајима и чиновима, страст ка телесним наслладама, завладала је већином нашега покољења и људи су се дали у потеру за овим страстима,

---

не бирајући средства часна и дозвољена, само да што пре дођу до својих тежњи.

Успеси индустрије, увеличање угодности живота, разнолика задовољства и забаве чулнога карактера, при изобиљу разних излишности што их садањи век ставља богатом човеку на располагање, помажу развићу материјалних тежњи и вуку за собом наше покољење. Но, уколико се подиже и укрепљава спољашњи човек, опада и слаби унутрашњи, уместо да по речима Светог писма буде обратно. (2 Кор. IV 16) Ове материјалистичке тежње, које се у нашем веку сувише шире и распростиру, мало по мало, даве и загушују потребе духа. Захтеви религије одбацују се на задњи план. Човек се навикава мислити само о спољашњим потребама и интересима, навикава се радити само за тело и чувственост, сећајући се врло ретко, или још горе, заборављајући сасвим о томе да сем чулнога човека има човек духовни, сем спољњег обогаћења има још и духовно богатство које траје вечно. Сем задовољења потреба и жеља телесног човека, за нас је потребно обраћање Богу и задовољење душе, која тражи пиће духовно-свето, и више духовне насладе.

И тако се слажу прилике и околности да човек све нема кад да иде у цркву, нема кад да се моли Богу, нема кад да испуњава дуг хришћански. А кад се, већ, пропусти једанпут-двапут испуњење ових обавеза; једанпут-двапут употреби се време које треба посветити Богу на службу, на телесне потребе, на бригу о тековини, или на какво чулно задовољство, човек онда постепено опада морално, постаје неосетан и не-

---

марљив према гласу своје савести, која га опомиње на душу и њене више потребе, на његов однос према Богу и на вечан живот. И човек се мало по мало задовољава тиме, што мисли да је он поштен човек, а и не мисли о томе да би он поред часности требало да буде још и човек религиозан.

Ради успављивања своје савести, која се понекад буди у јачој мери и својим громким гласом узнемирава човека, који се сувише предаје материјалним интересима и због њих заборавља своје хришћанске обавезе, услужљиви разум људски готов је да сплете читаву мрежу лажних умовања, која иду на то, ако не потпуно да оправдају, а оно да извине религиозну немарност човека. И за дивно чудо, умовање телеснога човек при заштити религиозне лењости савременог покољења, које се уклања од испуњења хришћанскога дуга, истиче обично на видик нарочито достојанство унутарњег богопоштовања, а пориче или сасвим одбацује спољњег богопоштовања. Под изговором унутарњег служења Богу, они одричу важност и потребност спољних дела благочестија, важност и потребност испуњења правила прописаних Светом Црквом. Зашто? Зато што спољње богопочитање захтева видљива подвига, видљива напрезања, а унутарње богопоштовање не обавезује ничему и не товари на човека никаква бремена. „На што”, веле они, „дела спољњег богопоштовања кад Бог тражи милости, а не жртве; не поклоне, но срце чисто и смирено? Зашто ићи у Цркву и тамо одстојавати дугу службу кад ја могу и у дому да се помолим Богу, па чак усрдније него у

храму где ме растројава час једно, час друго и кад је Богу угодна више кратка молитва која иде од срца, него молитва са много речи, коју произносе уста без срдечнога учешћа? Зашто да ја постим кад употреба једне или друге хране, мрсне или посне, не сачињава никакву жртву за Бога, и кад посна храна шкоди моме организму? И каква је корист у посту ако ја не будем јео и меса, а у то време једем јела од скупоцених риба, или се уздржавам од јела, а у то време чиним дела неправде и вређам друге? Није ли боље да се старам о уздржању од дела безакоња, него о уздржању од једног или другог пића?” Ето, такве и њима сличне утехе дају својој савести ови новим духом западне цивилизације и материјализма задахнути људи, својој савести, и старају се тиме пред самим собом да сакрију своје сопствене грехе или своју сопствену духовну болест. Озбиљна мисао, при првом додиру са њима, открива у њима софистичку празнину. Но када сличне утехе савести проникну у сазнање човека који не води рачуна о озбиљним мислима, онда се у таквом човеку природно појављују и утврђују поменути појмови који добијају значење силе која руководи и заборавља вољу, и после се човек ослања на њих у својој лењости при испуњењу дуга, који лежи на њему као на члану Свете православне Цркве.

Што се тиче самога српског народа и његове Свете Цркве, ми знамо да су српски црквени пастири у време славе и величине Србинове имали такође знатног утицаја на религиозно, морално, па и политичко развиће свога народа. Мудри владари из породице Немањине, поред

свих тешкоћа због отимања око престола, стављали су Светој Цркви на располагање богата средства. Подизали су свете манастире и цркве и богато их награђивали, а Света Црква је опет са своје стране служила љубављу и преданошћу и црквеној и државној-народној идеји. И побожност и преданост Светој Цркви свуда је цветала у тада пространој српској држави. Потврдом свега овога служе нам толики споменици – ти живи сведоци негдашње славе и величине Србинове, не само црквене него и државне.

Немањићи и њихови савременици као да су пророчанским духом предвиђали политичку будућност српског народа и све старање своје уложили су на то да утврде у народу веру и побожност, да подигну један сталан стожер, који мач и сабља насилника и завојевача не би били у стању да оборе, а који би у данима тешкога искушења сакупљао око себе Србе, гајио у њима традицију о негдашњој слави и величини Србиновој и народ крепио вером и надом на бољу будућност. И у свом очекивању они се нису преварили. Од њихових дворова и летњиковаца, од сјајних рахтова и кула, што су били посвећени за њихов телесни живот, за уживање овога света, једва да су остале зидине, а понегде нема ни камена на камену. Све је то порушио зуб времена, све су то уништили дивљи варвари. Али, оно што су они посветили Богу на славу, светој јеванђелској истини на службу, постоји и данас. Храм Хиландар насред Свете Горе, Студеница, Дечани и маса других Божијих храмова и данас величанствено стоје и проповедају целом свету о благочешћу, побожности и хриш-

---

ћанским врлинама наших славних предака. Што је главно и данас постоји поносно српско племе коме је света вера очувала, то дично име, а њу су чували наши преци као зеницу ока свог.

За време тешкога ропства, свештенослужители Божјега олтара били су једини чувари око којих се народ српски окупљао и слушао од њих Божју реч. Они су са својом паством делили и добро и зло и помоћу Божје благодати учинили су, као што вели Апостол Павле: „Да нам се не досађује: иако се наш спољашњи човек и распадао, али се унутрашњи обнављао сваки дан.” (2. Кор. IV 16)

Кад су се пак показали први зраци слободе, бар за један део српскога народа, ови свети пастори Цркве, уз друге наше велике људе, играли су главну улогу при стварању нове државе српске. Историјски факат исувише познат, па га овде не спомињемо.

Кад је створена нова држава у њу су полетели просвећени људи са запада од наше браће Срба пречана и других народа, уз искусне наше војсковође, али невеште државнике, почели су уређивати земљу, уносити у народ нове идеје, које су мало шта имале заједничког са начелима Свете цркве. Бадава је Велики Милош слао наредбе и расписе да се гаји и чува вера прадедовска. Бадава је сопственим примерима, редовним посећивањем богослужења, утицао на побожност народа. Обновио прославу Светога Саве, првог архиепископа и просветитеља српског, подизао нове и обнављао старе задужбине. Али сам Милош није могао стићи свуда. Његови помагачи, нови реформатори, ишли су новим

правцем, ширили у народу нове идеје и успели уредити своје чиновничке положаје, а пастири цркве – проповедници јеванђелске истине за све своје заслуге учињене српском народу остављени су на милост и немилост самога народа, и тако се готово налазе до данас. И данас још није дошло време да се пастири Свете цркве ослободе просјачења (да добију редовну плату од државе, као што је ни дан-данас немају, п.п.) и да им се да полет за смелију, ревноснију, самосталнију и енергичнију проповед Светог јеванђеља. При оваквом стању и бризи за материјални опстанак свој и своје породице, природно је да су пастири цркве обраћали већу пажњу на ону страну свештеничке службе, која се плаћа, а мало по мало запостављали две од најглавнијих својих дужности, као што су: проповед Јеванђеља и управљање паством. Глас громког проповедника који би слично старо-заветним пророцима шибао мане и недостатке народа Божјег, мало по мало замукао је сасвим, или се врло ретко чује. Очинска реч пастира цркве и будност ока његова за моралним усавршавањем своје пастве, мало по мало су престаили. Паства се оставља једино на благодат Божју, која се, морамо признати, у изобиљу изливала кроз молитве, Свете Тајне и обреде свештенослужилаца на верујуће. Једино овој великој благодати Божјој, „која силу своју над немоћнима показује” (II Кор. 12, 9) имамо да благодаримо што је Света вера православна очувана. Али, како благодат Божја не дејствује на човека насилно него при учешћу још и слободне воље човечије, коју није имао ко у народу

да покреће силом речи и убеђења овим правцем, којим треба успоставити слободну вољу човечију, а било је исувише оних који су ту вољу свраћали са правог пута, то се природно развијала код нашега народа равнодушност према религији. Синови Свете цркве српске постали су по речима Откривења, „ни топли ни хладни”.

Кад свима поменутих узроцима додамо још и ту непобитну истину да хришћанске врлине постају нашим достојањем путем борбе и труда, а мане и недостатке човек усваја брзо, јер теже његовим телесним пожудама, онда је јасно што ми и данас видимо како наши људи, иако осећају у души потребу побожног и моралног живота, врло често се стиде да то своје унутарње осећање изразе спољним начином и пред светом. Рационалисти, материјалисти и скептици уопште дрскији су у проповедању и остварењу својих лажних наука. Грех природно трепти пред истином и правдом, и човек који је постао роб греху, обично жели да се оправда пред својом савешћу, и све му се чини да ће му бити лакше ако има уза се и већину света. Грешници мисле да не би осећали на себи жестину греха ако и други људи раде и мисле онако како они раде и мисле, и стога, дозвољеним и недозвољеним начином придобијају људе уза се. Ако пак наиђу где на отпор, они се жесте и тај отпор називају глупошћу и необразованошћу. Часни и образити људи, да би избегли непријатности и разно препирање, и чак судар са људима неверницима, с почетка се и сами уклањају да спољним начином исказују своја унутарња религијска осећања. Не врше обреде које црква прописује,

---

не иду у цркву да их ко од противника не би назвао глупима, а често кад се напада вера и верске истине, или кад се омаловажавају обреди црквени у каквом друштву, они ћуте и тако мало по мало и сами падају у равнодушност, губе унутарњу религиозну топлоту и постају неосетни за све што се цркве и вере тиче.

Ретки су случајеви да ко од старијих људи устане у одбрану Свете вере и њених начела. Прича се за један случај у сеоској породици, како се вратио са великих наука син те породице и кад се породица по обичају стала молити Богу пред ручак, образовани син ће рећи: „Зар ви још вршите те глупости?” „Не сине”, одговори му отац, „наши коњи, магарци, волови и друга стока, сигурно паметна као то ти, не врше ове глупости. Ми се још глупи молимо Богу”. Но, колико ће бити њих који ће овако на енергичан начин сузбијати нападе на своју свету веру? Неће ли многе саблазнити научност овако образована младића, и само рећи: „На, сигурно да смо ми глупи кад се молимо Богу, кад то вели човек који је учио велике школе”.

Путујући једне године са Русима у Палестину, ја сам имао прилику видети како се на морској лађи моле Богу и врше своје верске обреде у одређено време и Турци и Јевреји, без зазора и без обзира да ли ће осталима на лађи то бити на сметњи. Факат је да смо и ми са Русима вршили кратке молитве на лађи: изјутра, увече, пре и после ручка и вечере, али је чињеница и то да се Србин стиди осенити себе крсним знаком на јавном месту. По повратку из Палестине, један мој друг Рус и ја одвојисмо се од друштва из

Цариграда и ударисмо преко Бугарске и Србије за Кијев. У Србији смо се бавили готово три недеље и кад год смо имали случаја да ручамо и вечерамо, ма где било, па и у гостионицама, било још кога ту или не, мој побожни друг читао би гласно прописане молитве пре и после ручка или вечере и тражио од мене да благословим трпезу. Наши су људи то примали са подсмехом, али је ипак престајао жагор у сали кад се чула часна молитва мога друга, а после ње мој благослов: „Христе Боже, благослови јастике и питије...” Моме другу, који је, узгред буди речено, био човек светскога образовања јер је по свршетку гимназије и матуре био на Универзитету и отуда ступио у Духовну Академију, падало је јако у очи што су Срби тако немарљиви према својој светој вери и бацао је сву кривицу на нашу интелигенцију и њено васпитање, јер не даје добре примере своме народу. Не малу замерку чинио је и нашем свештенству, што се не бори противу тога зла.

И заиста, поред поменутих узрока опадања вере и религиозне равнодушности у маси народа јесте и тај узрок што је и међу оним лицима која још имају у души топлину вере код нас завладао неки лажни религиозни стид и страх од подсмеха других, те и сами избегавају вршење религиозних обреда на јавном месту и у одређено време. Они не воде рачуна о томе да напуштање спољних обреда, не само што рђаво утиче на масу света и на наше млађе покољење, него постепено задављује у самима нама ону унутарњу верску топлину.

Биће можда још узрока који су утицали и сад утичу на религиозно охлађење код нашега народа, но факат је ту да ова болест захвата све слојеве нашега друштва. То је једно зло са штетним последицама за српско племе и ми смо дужни да водимо строго рачуна ако не желимо да нам због наше немарности и нашега нерада, пропадне цело племе морално, материјално и политички.

+ + +

Ма какви, дакле, били узроци религиозног равнодушја код нас, распрострањење његово даје рђаве знаке у својим последицама. Чињеница је непобитна – да зачмалост и мртвило религиозног осећања у једном народу сведоче да су код тога народа почели да засушују животни сокови народног организма. У историји народа прошлих векова слабост енергије религиознога осећања, непажљиви и неуредни односи у вршењу одређених религијских уредби, примећивали су се обично тада када је био на умору народни организам, кад су почели да *труну корени*, (п.п.), на којима се утврђивало духовно развиће народа, и кад се народу приближавала старачка немоћ и крајња изнемоглост. Тако је било у Грчкој и Риму. Тако је било у изабраном народу израиљском, чија историја даје живе примере како је са губитком вере губљена народна политичка самосталност и слобода.

Притупљење религиознога осећања у маси народа обично је изазивало потребу религиозно-моралног обнављања истрошеног народног живота. Да ли и код нас ова појава, која се с године на годину све више шири, не служи сведоџбом

старачке изнемоглости народа? (Према књизи *Природно кретање становништва у Републици Србији, 1961-2010*, у издању Републичког завода за статистику, просечана старост становништва Србије је 41 година. Више од 65 година има 17,3 посто становника. Становништво наше земље спада у ред изузетно старих популација. Приближавамо се дану када ће број људи старијих од 65 година бити већи од броја младих до 18 година, п. п.) Да ли и за нас није потребан какав било удар с више, силе, који би пробудио оне који се предају дремежу и оживео умируће религиозно осећање? Да ли петвековно ропство нашега племена још није довољна опомена за нас да се не предајемо сујетним илузијама и немарности према ономе што треба свима да је свето?

Ми не преувеличавамо ствар кад религиозно равнодушје – на које сада многи гледају као на обичну појаву, која у себи нема ничега особенога и штетнога – представљамо као болест, и то опасну, која у себи садржи све предзнаке страшнога зла у народу. Представљамо је као болест која не може, а да не баци у бригу све ревнитеље благочешћа и чуваре спасења свога народа и својих ближњих. Тако нам слика ово дело не само светска историја него и сама Реч Божја.

У пророчком Откровењу Светог Јована Богослова, Дух заповеда да се напише анђелу лаодијске цркве, који је постао религиозно равнодушан и представља собом библијски прототип свих људи који болују од ове болести: „Тако говори Амин, сведок верни и истинити, почетак створења Божјега: знам твоја дела да ниси

студен ни врућ. О да си студен или врућ! Тако будући млак и ниси ни студен ни врућ, избљуваћу те из уста својих. Јер говориш: богат сам, и обогатио сам се, и ништа не потребујем; а не знаш да си ти несрећан и невољан, и сиромаш, и слеп, и го.” (Апок. 3, 14-17) Бог дакле прети да сасвим одбаци оне који су дошли до стања религиознога равнодушја и постали ни топли ни хладни. Такво стање представља се у Откровењу као више опасно него стање човека хладнога, који јавно одступа од правога пута – више опасно зато што последњи не мисли о своме достојанству, рачуна себе за бедна, неправна, види своје недостатке и зато лако може доћи до покајања и зажелети да се поправи и побољша своје стање. А човек „топло-хладни” рачуна себе за богата, мисли да је он потпуно здрав, потпуно достојан човек, и да нема о чему особито да брине. Таква самопревара доноси окамењавање срца и пуну безбрижност о моралној исправци и усавршењу. Такво стање завршава се тиме што човек исувише доцкан види да је он, „и несрећан и невољан, и сиромаш, и слеп, и го.” (Апок. 3, 17)

Далеко би нас одвело кад би смо у овој малој расправи износили живе примере штетних последица за један народ кад њиме завлада религиозна равнодушност. Историја свију народа, а нарочито историја изабраног народа Божјег пуна је оваквих примера. Држим да ниједан човек који уме здраво да мисли, неће порећи ту непобитну истину: да је религиозна равнодушност равна безверју, ако не и опаснија од њега. И једно и друго у равној мери затупљују код

човека свако више осећање: човек се спушта са висине свога човечанског позива, пада у неко мртвило, губи сваки виши понос, постаје нервозан и несносан за друштво. При случајном богатству и бољем положају он је горд, силан, презире све и свакога, а у данима беде и несреће он пада у јарост, очајање и огорчење. Једном речју, такав човек, већ, више и не наличи на правог човека у пуном смислу те речи, и он постаје само једно оличено зло за друштво у коме живи и околину у којој се креће.

Најзад, предајући се лажном религиозном стиду ми се врло често предајемо утицају на нас људи једнострано образованих, који немајући појма о значају религије за живот једнога човека и народа, мисле да служе истински науци и човечанству кад омаловажавају истине вере и нападају на све оно што прелази границе њихова опита и чулног посматрања, па би хтели да и надчулне чисто духовне предмете ставе под свој операциони нож. А ми, уместо да штитимо истине вере пред овим и оваквим скептицима, и да следимо пример Светог Теофила Антиохијског који обраћајући се незнабошцу Автолику са циљем да га обрати правоме Богу, између осталог каже: „Ако ти кажеш: покажи ми твога Бога, то ћу ти ја одговорити: покажи ти мени твога човека, па ћу ти ја показати мога Бога; покажи да очи твоје душу виде... јер као што телесне очи у људи који нису слепи виде предмете материјалне и опажају разлику међу светлошћу и тамом, међу белим и црним, међу лепим и ружним итд., исто тако имају и очи душе да виде Бога. И Бога могу видети само они

који су способни да га виде, у којима су отворене душевне очи. Сви имају очи, но код неких су превучене скрамом и не виде сунчане светлости, опет зато оно постоји и светли, а слепи нека се жале на саме себе и на своје очи. Тако је и код тебе, пријатељу мој, очи су душе твоје помрачене грехом и злим твојим делима. Човек мора имати душу као чисто огледало. Кад на огледалу има мрље, то се у њему не види лице човечије, тако и човек кад у њему има греха, не може посматрати Бога.”

Уместо, дакле, да бранимо овако истине вере, ми се врло често и сами поводимо за противницима вере. И ако им не одобравамо нападаје на веру, ми хладнокрвно слушамо како они игноришу оно што свакоме човеку треба да је најсветије. Таквим начином, мало по мало, завлада религиозна равнодушност и код најпреданијих синова Свете цркве. А кад ова равнодушност завлада у целом народу, у маси света, онда смо чули какве последице бивају.

Не, ми смо дужни заједничким силама да устанемо противу овога општега непријатеља и помоћу Божјом ми ћемо га победити. За то добро дело нама не треба никакво насиље, нама нису нужне особене мере. Нама је потребна само добра воља и заједнички сложни рад на прославу имена Божја и ствар је постигнута, ако не у апсолутној, а оно у релативној мери.”

„Имјејај уши слишати, да слишит.”

СВЕТИ НИКОЛА

Пред крај књиге *Мојсињски меандри* долази до обрта:

„Беба у колевци стаде плакати, најпре тихо, па све јаче. Драгиња скочи из кревета, надви се над колевком и узео је тепајући јој. Дете се мало умири кад га мајка поче љуљати у наручју. Стиша се и престаде да плаче. Драгиња седе на кревет крај Алексе и узео да доји малог Радича. Алекса се загледа у своју жену и сина. У грудима осети неку благу немоћ. Сети се онога чега се мало пре није успео сетити, док је мислио о свом разговору са протом Лазаром у трњанској порти, загладан у лептира на свештениковој руци. Имао је шест година када га је старији брат повео да лове лептире. Од куће су преко ливада у цвећу и порте трчећи за лептирима дошли до реке. Брат појури за једним двокрилцем крај обале Пепељуше. Алекса потрча за њим. Али, онако мали, спотакне се и падне у неки дубљи речни вир. Вода га узео у себе и прогута. Брат се уплаши, па трк кући. Кад после добрих пола сата укућани стигну, имају шта и да виде. На обали реке испод шест жалосних врба лежи Алекса. Они му притрче и ухвате га за руку. Он отвори очи, погледа у њих и тихим, али тужним гласом, прошапута: „Што се прекиде”, жалећи због повратка из сна у овај свет. Шест жалосних

врба засади Радман Поповић кад са Косова дође у Врбницу, на месту где је спавао прве жупске ноћи. Ту Радман усни у хоривској светлости три анђела како стадоше пред њега. Он у сну не може ни да се помери, а камоли да устане и поклони бићима небеским. Укочио се. Занемео. Али све чује и види. Божанска светлост прели се Радмановим уморним телом. Анђео који стајаше у средини окрете се оном са десне стране и рече:

– Сине, погледај овог човека како се одмара на земљи као дете у колевци.

– Оче, он од земље јесте и у њу одлази.

– Дух живота удахнусмо првој шаци земље кад Адама створисмо по обличју нашем – рече трећи анђео.

Тада се појави Свети Никола, заштитник путника и куће Поповића, стаде између анђела и Радмана, клекну и прослови:

– Господе, молим за слугу твога Радмана. Подај му мир и спасење. Благослови да се овде заврши његов пут.

Најстарији анђео најпре погледа у двојицу својих сапутника па рече:

– Нека је благословено.

Тројице анђела нестаде. Свети Никола узе Радмана за руку, подиже га са земље, па и он ишчезе. Светлост пуна неописиве тоpline божанствене љубави, која се изли на уморног путника, лагано се угаси.

Тако Радман остаде у Врбници. На месту где је прве ноћи спавао, засади шест жалосних врба. Старији укућани тврдили су да је Радман врбе засадио због жалости за родним крајем. Млађи су говорили да су оне ту због приче о шест зрна

грожђа које доби њихов далеки предак од анђела Господњег. Старо предање каже да ће се после шест векова угасити породична свештеничка лоза, па Радман овако жали за тим даном.

Истину је знао само Радман. Њу не откри никоме од своје чељади. Шест врба је посадио крај цркве Светог Николе у Врбници жалећи за небеским сном који је на том месту уснио: „Што се прекиде?”

Неко стаде лупати у прозор најпре слабије, а затим све јаче. Алекса скочи и отвори прозор. У јутарњој слани спази свештеника Алексу Поповића из Кожетина, мокрог до голе коже, како покушава да заустави свог верног клисара Добрашина да не удара више у стакло:

– Разбићеш га, човече! – подвикну му.

Добрашин стегао своју шубару у левој руци и не даје пет пара на упозорење свог господара, а десницом хоће целу кућу да пробуди.

Кад спази да се Алекса појави на прозору, не чекајући да га отвори, повика из свег гласа:

– Муштулук, газда Алекса! Муштулук, до неба! Него шта!

Алекси се диже коса на глави. Јутарња свежина испуни му груди. Дубоко запретена нада у његовом срцу експлодира у сусрету са пресрећним очима свештеника Алексе:

– Стигло помиловање, брате Леко! – повика из свег гласа свештеник Алекса и стаде јурити по дворишту колико га ноге носе, у мокрој мантији.

Алекси грунуше сузе на очи. Окрене се жени и сину па их узе у наручје и поче љубити и носити кроз собу. Драгиња заплака.

– Улазите, браћо у кућу! – У неко доба сети се Алексе и Добрашина који онако мокри и каљави још беху напољу. Спусти жену и дете на кревет па приђе икони, клекну, прекрсти се и рече:

– Теби, Господе, сви моји синови биће свештенослужитељи. – Устаде, пољуби икону Светог Николе, прекрсти се и целива епитрахил пет пута. Онда приђе прозору:

– Улазите, весници Божији, шта чекате?!

Добрашин стао као укопан. Не мрда. Разрогачио очи и бленуо. Десна рука му сама пође иза ува, почеша се па, проговори онако за себе:

– Е, јесу луцкаст народ ови попови и учитељи, Боже мили.

Врбницом се изли искомска белина јутарњег свитања зоре.”

ПРОТА МИХАИЛО МИНИЋ
(1864-1925)

Прота Михаило Минић био је кум проте Александра Алексе Поповића, главног јунака књиге *Мојсињски меандри*.

Свештеник Петар П. Јовановић, у својим *Записима из богослужбених књига Цркве Свете Петке у Мајдеву*, 1871. године први пут помиње свога наследника на парохији – свештеника Јеврема Минића, иначе, стрица проте Михаила Минића (*Велики требник*, страна 40), а у *Служебнику*, из 1838. године, на страни 160, пише за своју попадију Станојку Јовановић: „Опева је Г. Јеврем Минић, парох јабланички, родом из Мајдева.” Минићи се помињу и у запису из *Малог Часословца*, из 1859. године: „Илија Минић из Мајдева поклони овај *Часловац* Цркви Свете Петке.” Презиме Минић у Мајдеву потиче од Мине Илића (1774-1859). Прота Љубиша Јовановић записао је у *Летопису парохије и цркве у Мајдеву*: „На североисточној страни од олтара Цркве Свете Петке налази се хоризонтално положена плоча, на којој пише: „Овде е положено тело Мине Илића бившег главни буљубаша подпоручник који е поживе 85 година престаи се у вечност 10. маја 1859. године. Ова надгробни спомен постави му његов син Ђурђе из Мајдева.” У *Књизи умрлих* уписано је, под бро-

---

јем 70, за 1859. годину, опело Мине Илића из Мајдева, умрлог 12. маја, а сахрањеног сутрадан од стране свештеника Симеона Николића. Према истој књизи Ђурђе Минић је умро у Мајдеву 14. новембра 1862. године. Његов син Максим (1832-1907) имао је три кћери и пет синова. Најстарији син Максимов је прота Михаило Минић (1864-1925). Да су Минићи били утицајни у својој средини видимо и по запису свештеника Петра П. Јовановића, кад он, у *Октоиху* о свом одласку код владике Јанићија у Карановац по свети Антиминс за освећење Цркве Свете Петке, помиње: „6-ог октобра 1866. године Цветко Минић, тутор цркве мајдевске...”

Најпознатија личност из ове породице, а уједно и најутицајнија у расинском крају, почетком двадесетог века, је прота Михаило Минић. Најстарији син Максима Минића звани „поп Минић” према *Малој енциклопедији крушевачког краја*: „Због неправди тукао је Николу Пашића, а у Скопљу, због протектората Француске над рудницима Бор и Трепча грдио је регента Александра.” Деда му је био пореклом из Мораче. Био је најбогатији човек у расинском крају. Увео је телефон у Мајдеву 1911. године. Током 1913. године купио је имање на Косову–Сибовац од 60 хектара, између Великог и Малог Лаба, са воденицом на Лабу. Био је домаћин породичне задруге Минић у којој је живео са својом браћом Обреном (1870-1950) и Ђурђем (1873-1961). Према родослову породице Минић приказаном на изложби посвећеној овој породици у Кући Симић, отвореној на светог Мину 2009. године, свештеник Михаило Минић имао

је још двојицу браће Богољуба (1871-1889) и Александра (1877-1894). У Мајдеву је саградио 1911. године велелепну кућу, коју је народ крстио „Замак попа Минића”. Колико је он био чувен говори и податак да је у *Радничким новинама*, 16. новембра 1907. године, Андра Костић објавио песму *У спомен попу Минићу*.

Поп Минићев биограф је чувени прота Танасије Таса Урошевић. Љубица Петковић, у књизи *Библиотека Цркве Лазарице*, (Крушевац, 2007, страна 107), лепо је приметила: „Књиге проте Танасија Урошевића, угледног нишког пароха у пензији, активног и пером, владика Јован (Илић), швајцарски ђак, лично препоручује, похваљује и истиче за пример. Он управо тако види правог делатника на њиви Божјој, који цени прошлост свог народа и који у поучним и добрим причама оставља за покољења сећање на њу. Препоруку, која се чува у архиви Цркве Лазарице, послату 22. октобра 1935. године из канцеларије епископа нишког Јована, наводимо у целости јер илуструје истинског обделатеља Њиве Господње, који својом посвећеношћу служби изазива најдубље поштовање:

Ишла је из штампе *Треће бразде* – трећа књига проте Тасе Урошевића: *На својој бразди*. Бити на своме послу и радити свој посао тешко је покољењу, које је научило да предњачи у животу нашег народа. А свештеник и учитељ наш били су свагда на челу сваког друштвеног покрета, било у политичком, културном, просветном, привредном, витешком, верском или у другом облику народног живота. Један од таквих ветерана народних јесте стари прота Таса

Урошевић, који у својим *Браздама* отрже од заборава многе народне личности, које су успешно развијале народни живот и активно сарађивале на свима пословима народним. Било је то срећно доба када су народ и црква, црква и држава, црква и школа, црква и задруга, црква и привреда, вера и просвета били уткани једно у друго и нису се могли замислити једно без другог, када су борци г. Урошевића за прогрес и добро народа истицали своју сарадњу са народом и за народ. Зато су књиге г. Урошевића добро дошле нашем поколењу свештеника, да виде и познаду светле примере народних великана, каквих има још у парохијским нашим свештеницима, па и они да по угледу на г. Урошевића отргну од заборава заслужне старе другове и народне величине.” (У овој књизи прота Танасије Урошевић објављује биографије: патријарха Димитрија, епископа Никанора Ружићића и Саве Дечанца, свештеника Велисава Милојевића и Ђорђа Милетића, народног просветитеља Сретена Динића ...)

Прота Танасије Урошевић умро је 3. јула 1940. године у Нишу. *Преглед цркве епархије нишке* (1940, XXI, број 5,6, и 7, страна 258-266), објављује говор свештеника Захарија Ристића са опела и фрагменте из преписке проте Тасе Урошевића.

– Прота Таса је кроз живот храбро и одважно корачао и није било препреке која би га омела. Није се колебао ни пред каквом опасношћу. Пркосио је увек својом смелошћу. За истину се увек залагао, а у борби за правду није за компромис знао. Оштрица његовог пера ши-

---

бала је све што је носило печат неистине и неправде. Неправду није трпео, ма откуда она долазила – беседио је отац Захарије на сахрани проте Тасе.

Извештач са сахране бележи: „За родољубиво-идејни рад проте Тасе Урошевића у штампарији и задрузи нека молитве првосвештеника, многобројних нишких свештеника, на дан његове сахране, буду вечна хвала и од Привредне задруге епархије нишке и од штампарије *Свети цар Константин*, чији је оснивач и ревносни задругар био уважени прота Таса Урошевић. Али, на жалост, данас на сахрани његовој у нишкој Саборној цркви не беше ни црквеног хора *Бранко* ни представника Црквене општине, иако је прота Таса годинама бринуо о пословима цркве и црквеног благољепија, које је, као изврстан певач, снажно крепио као бивши ђакон и протођакон нишке катедрале, а доцније као парох, старешина и протојереј нишке Саборне цркве.”

Прота Танасије Урошевић рођен је 1860. године у учитељској породици. Његов млађи брат Сава Урошевић (1863-1930) био је научник, професор Београдског универзитета, члан Српске краљевске академије. Прота Таса завршио је београдску богословију 1878. године. Учитељ у Великој Дренови био је четири године, а чиновник Нишког духовног суда десет година. После седамнаестогодишње ревносне парохијске службе у Житорађи, он постаје 1911. године окружни прота у Прокупљу. А какво је то време било сведочи и тужна вест: „У школској 1908/1909. години за десет месеци *умрло* је седам ученика

београдске богословије.” (*Глас епархије нишке*, V, Ниш, 1909, бр. 11-14, стр. 355)

У доба Првог светског рата прота Таса био је три године у логору. После рата владика нишки Доситеј, (од мајског заседања Светог архијерејског сабора Српске православне цркве 1998. године проглашен за светитеља, слави се 31. децембра као Свети исповедник Доситеј Загребачки), поставља га за окружног проту у Нишу. Са тог положаја прота одлази у пензију 1928. године. Према речима његовог биографа: „Прота Таса је припадао оној генерацији свештеника и учитеља која је препородила унутрашњи живот малене Србије и њене синове спремила за дело ослобођења и уједињења.” Свештеник Захарије Ристић, опраштајући се од проте Тасе, истиче: „Његово перо није престајало да пише. Био је сарадник многих листова и часописа. Све што је написао, посебно у књигама *На својој бразди* и *Духовне бројанице* јесте резервоар дивних мисли и верна слика живота.”

Прота Танасије Таса Урошевић објавио је, у *Гласу цркве* (Шабац, 1932, X, бр. 5-6, стр. 127-140), своје дело: *Поп Михаило Минић, парох мајдевски, истакнути борац за слободу и самоопредељење народно*, које у *Куцању* прекуцавам:

„Велики број знаменитих свештеника, вођа и првака народних дала је српском народу наша Стара богословија. (Архијерејски сабор је, још, 3. маја 1841. године „на основу тога што је, већ, основана богословска школа при митрополији, решио: да се неспособни и богословију не свршивши за свештеника не рукополажу”, п.п.). На разноврсним правцима и истакнутим пробле-

---

мима, који су се јавили на пољу верском, просветном, политичком и друштвеном, овакви свештеници су својим радом и животом пројављивали велику љубав и оданост, како према својој узвишеној служби, тако и према напретку и човекољубљу уопште. И кроз читаве деценије они су били лучоноше светлости, која је осветљавала стазе ка истакнутим идејама.

На првом месту долазе они, који се с правом могу назвати учитељима вере и морала и то не само речима него животом својим и делима. Оданост позиву и служби њима је било руководно начело живота. То су били веома скромни и повучени људи, чија је скромност почивала на истинској љубави, која се не горди, не велича, не надима. Истина правоверја није за њих била никад предметом сумње. За такве се свештенике с правом сме тврдити, да собом носе благослов Божији за позив и струку којој припадају.

Било је, а и сада их имамо, у лепом броју блиставих проповедника, богонадахнутих вероучитеља и тумача речи Божије и јеванђелских истина. Њихова поука са амвона у цркви и са катедре у школи, у друштву и јавности, била је извор воде живе, која је као блага роса напајала отврдла срца људска, приводећи их Богу љубави и братству ближњих. Овакви свештеници хармонично допуњују улогу оних првих, трудећи се да светлост душе, религија, засија сунчаним зрацима.

Било их је, и то више но икада у наше време, који су робовањем у непријатељским лагерима, умирали од глади и заразних болести, као и наши незнани јунаци на бојном пољу. Својим

животом – принесеном најскупљом жртвом, наши узор свештеници су стабло слободе и уједињења заливали крвљу својом, верни заклетви датој својој цркви и невидљивој глави њеној Господу Исусу Христу при рукоположењу. Њихова славна имена на спомен плочама ће говорити потомству о оданости њиховој своме позиву и поштовања достојној традицији апостолства и мучеништва као из првих времена хришћанства.

Имали смо, а и сада имамо свештеника раденика на црквеној и просветној књижевности, белетристици, задругарству, пољопривреди са угледним примерима рационалног обделавања земље у воћарству, виноградарству и пчеларству. И црква и свештеници су на тај начин стекли признање и име оданих и истинских пријатеља народних. Било је, и сада их имамо, свештеника брижника који су црквену својину у непокретностима, нарочито у читавим комплексима шума, увеличали на милионите вредности, па и за црквене касе стекли велике суме у новцу и вредним папирима. А и оних свештеника, који су се овековечили ктиторством – подизањем цркава, школа, црквених зграда. Толики је број ових свештеника које није кадар показати ниједан други сталеж у земљи. И кад ово знамо, зар је чудо да је племенита акција српског свештеника узела видног учешћа у политичкој борби народа, попут борбе наших предака који су видно учествовали у борби за ослобођење отаџбине сматрајући исту за најближу своме свештеничком позиву? Појмљиво је да је српски свештеник, као следбеник Светога Саве и прота-

---

гониста националног правца своје цркве био у праву, када је стао на страну оних који су заступали у унутрашњој борби демократско уређење своје земље. Борбу за принципе демократије он је схватио као борбу за слободу, право и достојанство човека, што она у ствари јесте. И онда када се страдало и умирало за једну овако узвишену идеју српски свештеник је примио борбу одушевљено и безрезервно верујући да тиме служи социјално-етичком напретку српског народа и највишем циљу хришћанске цивилизације – братству и једнакости међу људима. На овом пољу делатности епархија нишка дала је не мали број активних бораца, који су сви били виђени и чувени као црквени људи и који су своју политичку улогу до краја часно испунили. Од најистакнутијих помињемо: проту Аврама Јовановића, пароха великошиљеговачког; проту Ђорђа Милетића, пароха ражањског; попа Глигорија Поповића, пароха љуберађског; проту Аврама Миловановића, пароха алексиначког; проту Богосава Поповића, пароха куршумлијског и попа Михаила Минића, пароха мајдевског у округу крушевачком.

О овом последњем борцу за народно ослобођење, самоуправу, грађанску равноправност и јаче учешће народа у управи земље пружамо прикупљене податке за изградњу његове биографије, износећи исте на објективан суд јавности. Држимо, да данас, када су се партијске страсти стишале, када је протекло шест година од његове смрти, може се његов рад, тако рећи у једној новој историјској атмосфери, најбоље оценити и суд о њему донети по заслуги.

Године 1925, 24. октобра, умро је у Мајдеву чувени политички ветеран поп Михаило Минић у шездесет првој години живота. Тога дана завршен је један живот пун љубави, пун рада и страдања. Нестало је тог јаког, борбеног човека, човека силне енергије и стваралачке моћи, који је до последњег даха свог са младићским заносом веровао у коначну победу свога народа, поведену на два фронта – за слободу спољашњу и унутрашњу. Витез без страха, још из ране младости активно је радио с пушком у руци како на бојном пољу, у рату против Бугара, тако и у јавном животу у редовима Радикалне странке са дубоким уверењем да ће у програму ове наћи најбоље решење за срећу свога народа. Стекавши ово уверење, борио се свим заносом своје душе, свом снагом свога ума и срца, не презајући ни пред ким ни пред чим.

Његовој националној идеологији и души одговара у пуној мери његов корак, да као богослов треће године београдске богословије, узме учешћа као добровољац у рату против Бугара 1885. године. И у борбама, после преласка границе код Пирота, баш испред саме битке на Сливници бива рањен тешко у десну руку и јако контузован у стомак, због чега је морао одлежати више од три месеца у болници.

Шта нам казује овај пример, у коме се као у огледалу види високо поимање националне дужности једног Српчета од осамнаест година? Пример врлина којима дугује наша отаџбина за победу у светском рату. Узвишен пример у којем је и спас наше нације био угрожен, од једне сурове, понижавајуће доминације. И још нешто:

пример који нам казује да је поп Михаило имао јаку вољу, да је радио што му је национална свест налагала, да је био јунак физички и духовни. А све то га је и определило на акцију, која му је доцније обезбедила успех у раду и борби за политичка начела своје странке у којој је он од почетка до краја свога политичког рада узимао видно место.

Године 1889. добија парохију у свом родном месту Мајдеву. До 1903. године, када је први пут изабран за народног посланика, радио је предано и својски на верском и црквеном напретку у својој парохији. Одатле је остало много његових лепих тековина верског, просветног и социјалног карактера. Обновљење Цркве Свете Петке у Мајдеву из основа, које је, готово о свом трошку извео, као и Цркве Светог Преображења у Јабланици, видни су споменици његове побожности и трајни споменици док ове задужбине трају. Такође и основне школе: у Мајдеву са четири одељења и два стана, као и оне у Јабланици и Сталаћу, сведоче о његовом просветитељству и ктиторству уз сарадњу народну. Једно звоно приложио је мајдевској цркви, а једно велико, после ратова, измолио је од неког богаташа, чак из Америке. Манастиру Наупаре и Цркви Светог Преображења у срезу Расинском, црквама у Великој Хочи код Призрена и у Сибовцу у срезу подујевском поклонили су по једно звоно, а у овој последњој и циглу за цркву и школу.

Талентован беседник, он је са црквеног амвона и у свакој прилици при вршењу службе у парохији усађивао у душу народа љубав према

ближњима, предњачећи у томе, као и у националним врлинама. Сваке године он је уочи Божића и Ускрса, у селима Мајдеву, Купцима, Шогољу, Јабланици, Штитару и Гркљану, давао сиротињи меса да се омрси и зато по три, четири и пет телади клао и раздавао. У Балканском рату, уочи поласка војске на бојиште, свим војницима из своје парохије који нису имали трошка делио је по две-три банке као поклон и такво давање трајало је три-четири дана у његовој кући. И сада се у Мајдеву препричавају његове науке, па и анатемисање против порока пијанства, крађе и распикућства. Као и црногорски владика свети Петар, тако је и поп Минић заклињао и проклињао своје Расинце, да се задовоље само једном славом годишње, јер народ тога краја слави по три, четири, па и пет слава, чиме је доста овај крај био привредно уназађен. Хигијеничар народни, он је поучавао људе да не пијанче, јер он целога века није пио; учио их је како да се хране, какве станове да подижу и какву удобну постељу да имају. Против сујеверја се борио и речима и путем власти оптужујући гатаре и врачарице до истраге. Упућујући болеснике лекарима у Крушевцу, свима сиромасима, који нису имали могућности да се одвезу стављао је своја кола на расположење бесплатно. Никада није грамзио за богатством. Богат по прадедовини, домаћин чувене куће Минића која је имала задругу од преко тридесет чланова, он је полагао много на то да огромно, заједнички имање одржи и сачува и рационалним обрађивањем унапреди. Отуда потиче и његова дарежљивост и самилост према беди ближњих.

Отуда и његова свештеничка наплата за извршена чинодејства могла је бити сведена на то ко да и колико да, он је само то примао и није било случаја да је од тога правио питање.

Био је добар пољопривредник и одличан калемар. За њега се зна да је за две године поповања окалемио благодатног воћа на три хиљаде садница по виноградима, по пољу, воћњацима и луговима. За привредно побољшање сељака у срезу расинском много је урадио. Његове издатке на то није могуће побројати. Читав списак занатлија и трговаца крушевачких постоји, којима је радње отворио помажући их из својих приватних средстава и из новчаних завода у Крушевцу.

Највеће доброчинство његово је оно које је учинио за време рата на Солунском фронту. У Солуну, обделавајући читаве пољане од поврћа за нашу и савезничку војску, поп Михаило је сав новац отуда добивен, на стотине хиљада динара, раздао војницима из округа крушевачког. Кад је рат свршен, вратио се кући у Мајдево без пребијене паре. Његова кућа, била је у рату много оштећена (при евакуацији наши војници XIX пука I позива, источили су све вино, ракију, храну разнели и намештај разорили. Но, благодарећи резервном официру господину Божи Стојановићу из Угљарева, зграде су остале сачуване. Али после овога дошли су Аустријанци и нову кућу упалили и разорили). Захвалност за доброчинство јесте дуг, који се ретко враћа. Степен културе данашњег друштва такав је да се врлина доброчинства и захвалности ретко су-

---

срећу у овоме свету. А поп Минић је заслужио пуну захвалност за своја добročинства.

На парохијско звање дао је оставку 1910. године да би се сав посветио политици. О њему као политичару до сада је веома мало објективно и реално писано. Чак, дотле се стигло да се из главног штаба његове странке, у три велика алманаха, прикажу са благодарношћу петсто личности заслужних за Радикалну странку, па чак, и фотографијама снабду, а о поп Минићу, као дугогодишњем прваку у округу крушевачком, не нађе се ни словца написаног, иако је он водио 85 % гласача на биралишта. Не знамо ко је рекао, а право је рекао да је политика зла и свирепа. Она не одбацује никога докле га треба, али то не даје права потомству да жртве, труд, херојство и добročинство великих вођа не цени и не уважава, као битна, суштaствена блага и као благослов Божји за правду, истину и слободу. У партијском погледу поп Михаило био је велики, драгоцен капитал. Његова силна љубав према истакнутим идеалима пружила је право надахнуће онима које је он водио. Он је био вредност која се сама собом створила. Био је човек истинске снаге и зато је подвргавао све себи. Његов живот, као и живот свакога човека, био је тајна за многе, јер доиста, оно што је било доброга у њему, то многима није било познато. Међу чувеним и виђеним свештеницима-политичарима свију странака у предратној Србији, поп Михаило је једини који је за време свога посланиковања заблагодарио на парохији и парохијском приходу и задовољио се само посланичком дијурном, налазећи, да поред ње не

треба да ужива и парохијски приход. А између многих партијских другова он је био од оних који никад никакве користи није очекивао од странке. На Солунском фронту Минић је сваку своју пару делио са својим ратним друговима, војницима и резервним официрима из округа крушевачког.

Међу парохијским свештеницима у епархији нишкој њега у ктиторству, подизању цркава и школа и разних поклона у светим утварима, звонима и великим прилозима није до сада нико достигао, а камо ли у томе претекао. Моћни суд историје, суд будућности неће заборавити на оне који су у прошлости стварали млађем колену добру будућност. И моје је тврдо уверење, да ће тај суд изрећи и попу Минићу као свештенику, политичару и човеку пресуду уважења и захвалности, коју је он у пуној мери и заслужио. Јер није узалуд речено у Посланици Светог апостола Павла Римљанима „да ономе који ради, не броји се плата по милости него по дугу.” (Рим. I 8,4)

Други биограф проте Михаила Минића је народни просветитељ Сретен Динић – о коме сам објавио књигу, 2008. године, у издању Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шилеговцу, у родном месту овог знаменитог човека, после више од пола века од његовог упокојења, *Заборављено путовање кир Сретен Динића*. У њој сам поставио питање ко је био Сретен Динић.

Сретен Динић је у *Крушевачком гласнику* (бр. 25, из 1930. године) објавио чланак *Из поп Минићеве Расине*:

„Мало је чудноват наслов за још живе дојучерашње сведоке бурних дана политичког живота нашег народа. Али је тај лонац одавно провreo, стишао се и сада се хладно и самостално може о лонцу чисто историјски говорити. То није ништа измишљено и намештено. Расина је доиста била за једно време од читаве три деценије поп Минићева. Иако је пре тога била Рајкова по Мијатовићевом роману *Рајко од Расине*.

Да, дивна је то долина, вијугава бистром и хучном Расином. Тако много сличности има са ветерничком долином – Дубочицом. И какав историјски случај, обадве Немањине провинције!

Али говорити о Расини, а не споменути име пок. попа Михаила Минића било би и крње и непотпуно. Тај човек који је после Пашића и Протића био трећа личност у скупштини, који је обарао владике са свога положаја, премештао команданте пуковских округа и окружне начелнике, који је био формални кнез од Расине и змај од Јастрепца, данас припада историји. Али по свим тим чињеницама није био тако ситна личност да се о њему не може писати. Да он то постане, што је био, није играла улогу само лична способност и вредноћа него и нешто друго. Он је на првом месту син старе породице Минић, која од незапамћених времена има имања у неких десет општина низ Расину. Дакле, богатство на првом месту било је подлога за такав рад,

---

коме је овај знаменити потомак породице Минић придодао много племенитости, љубави и самилости у свом политичком раду. За истих десет година, он је од либералне Расине створио радикалну Вандеју и после се само по себи све низало једно за другим.

Кад се пође из Крушевца уз Расину, прође се неколико општина, док се не дође до Мајдева под самим Јастрепцом, где се налази кућа његова. Ко се још није најео и напио у тој кући, која је за време политичког триумфа његовог била народна кућа. Његова многобројна задруга у стању је била у свако доба да дочека и угости свакога. Прваци странке из Београда и округа, ту су били најчешће примани и гошћени. И људи од науке ту су често навраћали идући по земљи ради својих студија. Пок. др Јован Цвијић, географ, приликом својих научних екскурзија био је од куће Минића примљен као најрођенији и често је у пратњи поповој путовао уз Расину чак до Сувог Рудишта и Жељина.

Његово ривалство није могао да трпи пок. владика Никанор Ружичић. Зато је дошло до сукоба. И ко је победио? Разуме се поп Минић и то је био велики догађај пре рата.

После ратова поп Минић је био ван политичког утицаја, оболео, он се повукао са политичке позорнице одмах после Уставотворне скупштине, у којој је и он био посланик.

По прегалаштву и жртвама, по доминирајућем утицају и истрајности у борби до последњег даха свог и последње лепте из свога цепа на партијске циљеве, поп Минић ја заслужио име *радикалског Хајдук Вељка*, коме су пар-

---

тијски пријатељи завидели на успесима, али га вечито осуђивали за недисциплину и методе у раду и често противстајање власти. Политичким, пак, противницима Минић је био вазда на нишану. О њему су они писали само ружно, из партијске тактике и из пакости, нашто је он врло ретко реаговао.

У општој борби против режима реакције, под династијом Обреновића, где је био веома борбен и доста необазрив, лежао је у три маха по седам-осам месеци у затвору. Подметана су му, чак, и убиства.

За једно такво подметнуто убиство, окружног начелника Миодрага Крстића, најдуже је остао у затвору. Све му је било намонтирано и подметнуто. Ударан је на муке и истјазања разне врсте, али се он лавовски бранио и одбранио. Одбрана његовог адвоката Мије Мартинца на суду, лепа је слика и прилика тога доба. Правда и суд тада нису били искључиво у рукама радикала, па је ипак попу Минићу на највиднији начин документована невиност и утврђено, да он није ни физички ни интелектуални убица начелника. Али траг од клеветања увек остаје, каже један мудрац, па ни попа Минића није остављао целог његовог живота, а противницима је и то било довољно да би се могли на њега бацати блатом до смрти његове.

Нападан је и за Јастребац и о томе је у јавности подизана читава бура од клеветања. Међутим, то је било по замисли једно његово генијално дело, које једино због рата није успело. Био је, већ, склопљен и уговор са Французима за експлоатацију Јастрепца, манастирске,

---

општинске и његове шуме. Најглавнији услов био је: да се шума мора прерађивати на лицу места. Електрична централа, на расинском паду, требала је да покреће огромне фабрике за прераду дрвета и да осветљава Крушевац. Тај пад на Расини, он је годинама проучавао, доводио стручњаке и на све ово Французи су пристали. У вези са овим планом успео је код владе, да се једним краком железничким веже Крушевац са јадранском пругом, код Преполца. Рад на овој траси био је увелико одмакао, када је морало бити све прекинуто услед наступања светског рата.

Његова делатност посланичка била је свестрана. У Крушевцу је основао *Окружну банку*, не да зеленаши него да пружи кредите округу за просветне и привредне замахе. Интересантно је прочитати његове говоре, приликом оснивања ове банке, у којима он пледира за јевтин кредит, потребан трговини и пољопривреди да би се могла саобразити потребама и захтевима наше економске политике, коју зеленаштво у корену сатире и сваки напредак дави.

Његов рад у Окружном одбору и Окружној скупштини био је јединствено плодан и паметан. Он је био духовни отац свега што се у округу радило. Без његовог припита ништа се није смело предузети. Осећала се његова моћ и ауторитет. Људи неисправни бојали су га се као живе ватре. Ниједна молба писмена или усмена није остала без његовог интересовања. За време свога посланиковања, по свима таквим молбама он је радио и умео је свакога да упутити на прави пут.

Много је патио за време владавине Обреновића и стога је, 30. маја 1903. године, када је српска војска прогласила за владооца, краља Петра поздравио великим ентузијазмом. Тај дан је у кући Минића прослављен као највећи празник. Из целе околине било је тога дана гостију, где се веселило, певало, и наздрављало слободи и победи демократизма над реакционарством. За тај дан поп Минић је изнео дотле сакривену слику краља Петра, коју је ставио на шљиву у свом дворишту, окићену венцем од цвећа. Сваки гост, који је долазио да честита новог краља, прилазио је слици и целивао је. Многи су то чинили крстећи се као према икони у цркви. Кућа Минића у најтежим данима по династију Карађорђевића, била је уточиште прогоњеног краља Петра, још од онда, када је он инкогнито обилазио Србију и своје прве људе. У таквим приликама указано пријатељство више је од драгоцености. Зато треба разумети да је 30. мај 1903. године био триумф не само династије и народа него и куће Минића, као осведоченог пријатеља династије Карађорђевића.

Године 1912. учињена је највећа част дому Минића посетом престолонаследника краљевића Александра. У свом поздравном говору поп Михаило је указао и на стару кућу у дворишту, у којој је прогоњени краљ био сакривен и угошћен више дана од оца и стричева његових. Том приликом краљевићу је испричано и о разговорима између домаћина ондашњих и краља Петра које су водили:

— Ради би били, господару, знати — рекли су Минићи — хоће ли скоро доћи твоје време и

твоја влада код нас, јер су прилике у земљи тешке и неподношљиве?

На то је краљ Петар изговорио:

– Моје време није тако далеко, јер за мене највише ради лично краљ Милан.

Највећи му је идеал у политичком животу био Стојан Протић, кога је он изнад свију партијских људи највише ценио.

Пуних седамнаест година био је биран за народног посланика. Са тога положаја њега нико није могао потиснути нити заменити. Кад је здрављем оронуо, повукао се из политике и изјавио жељу, да заставу вођства у округу прими Милан Симоновић, кога је он високо ценио и уважавао. Пред смрт је својима препоручивао да се не баве политиком:

– То је незахвалан посао – говорио је он.

– Наше је време друго било. Ми смо се борили за принципе, начела, слободу и демократију, а садања политика, политика је личности. Странка радикала била је дотле странка начела, док је доминирао дух Стојана Протића*.

Остављен и готово заборављен од својих пријатеља умро је 24. октобра 1925. године, у једној потпуној самоћи. Дошло је на погреб из Крушевца само неколико пријатеља. *Самоуправа* је са само неколико речи објавила његову смрт.”

*Стојан Протић, писац, политичар и државник, рођен је у Крушевцу 1857. године. Био је дугогодишњи народни посланик у скупштини, министар унутрашњих дела, министар финансија. Са Николом Пашићем и др Лазом Пачуом чинио је триумвират у Радикалној странци. „Од 1903. до 1918. он је био ду-

---

ша свих радикалних влада.” Писао је одговор на аустријски ултиматум 1914. године. Пензионисан је 1921, а умро 1923. године. Према Станојевићевој *Народној енциклопедији*, која је имала 140 сарадника, од којих 20 академика, а прва свеска дата је у штампу децембра 1924. године, Стојан Протић „умро је као сиромах”.

КРУШЕВАЦ

Мој отац је у Крушевцу живео једну јесен и зиму, после пензионисања – августа 2011. године. Траг који је овде оставио видим у сусрету са људима који ми, ових дана, изјављују саучешће. Један од њих је Милорад Сијић, аутор књиге о свом родном селу *Злегиње Горње и Доње*, објављене 2003. године у Крушевцу. Био сам рецензент ове књиге. Ово село је удаљено седам километара од Манастирака. „У самом селу се препричавају многе легенде. Интересантно је да су све оне везане за имена Милоша Обилића и Лепог Јована, његовог оца” (н. д, стр. 14). Врбнички свештеник Богољуб Јосић, син проте Алексе Поповића – главног јунака књиге *Мојсињски меандри*, записао је у *Споменици*, која се чува у Цркви Светог Николе у Врбници:

„Око пет-шест километара од Врбнице уз реку Пепељушу, постоје села Горње и Доње Злегиње. Причали су ми стари људи да је некада у време цара Стефана Душана, а доцније и за време цара Лазара ту живео кнез Јован Злегиња, по коме су и та села добила имена. Прича говори да је тај кнез био богат човек и да је био добар кнез, кога је народ волео, а због његове неизмерне лепоте звао га је Лепи Јован. Кажу да је кнез Јован имао винограде на Облој чуки, да је производио много лепо вино којим је снабдевао

двор цара Душана, а касније и двор цара Лазара у Крушевцу. Обла чука, где су били виногради кнеза Злегиње, по њему се и данас зове Јованова чука. Кнез Јован је много свога времена проводио у овим виноградима, нарочито лети кад се копа, а и с јесени кад почиње грожђе да зри. Прича се да кнез Јован Злегиња не само што је био леп и добар човек него и да је био весео, да је волео песму и да је лепо певао.

Слушале га виле из шуме како пева и тајно су га посматрале, а једна се у њега заљубила, али не хтеде да му се јави јер је било забрањено да се виле друже са смртницима. Та вила га је пратила поиздаље и из прикрајка, али никако да му се јави. Једном, каже прича, Лепи Јован дође под своју воћку на Облој чуки и у хладу нађе лепу девојку да спава. Девојка је тврдо спавала и није осетила Лепог Јована кад је дошао, а он ју је дуго посматрао задивљен њеном лепотом, сагнуо се и пољубио је. Јован Злегиња није знао да је та лепа девојка била вила Гроздијанка, која се тргла из сна и љутито га упитала, зашто ју је пољубио. Кнез Јован јој признаде да није могао да издржи пред њеном лепотом и да ју је зато пољубио. Дође до мира између њих двоје и од тада је Лепи Јова сваког дана долазио у виноград на Облој чуки, доносио разне ђаконије и састајао се са вилом Гроздијанком. Али тајна није дуго остала скривена. Виле дознају шта њихова другарица ради, па кад је још остала и трудна, те је отпусте из свог вилиног кола. Гроздијанка каже ово кнезу Јовану Злегињи. Он пошто је био ожењен није могао да је води у свој двор, па јој испод Обле чуке, у каменолому

званом Кобиљак, направи колибу и ту се настани девојка коју је волео. Гроздијанка у Кобиљаку убрзо роди сина, коме срећни родитељи дадоше име Милош, кога по месту рођења прозваше Кобилић, а касније кад сазида себи град на Облој чуки: Обилић.”

Према турском пореском попису из 1444 – 1445. године село Доње Злегиње имало је тринаест домова, једну удовицу и приход од 1281 аспри.

Отац је своје кошнице пренео из великошиљеговачке порте, где је некада прота Божа Јовановић имао велики пчелињак – о коме је бринуо Марко Рус, на Багдалу, недалеко од црквене порте и места где су комунисти убили проту Божидача с јесени 1944. године.

Тих дана, писао сам предговор за књигу Милорада Сијића, *Значајни људи Крушевца (1833-1944)*. Отац је ишчитао овај рукопис од корица до корица и благословио га:

– Хвала Богу, има још Срба, сине!

Ево, шта сам написао у предговору ове књиге, која ће ускоро изаћи из штампе у издању Крушевачке епархије:

*Крстић од јерусалимског дрвета
из старог Крушевца*

[предговор за књигу Милорада Сијића:
Значајни људи Крушевца (1833-1945)]

Има још старих кућа у Крушевцу где ће вам показивати фотографије својих дедова, њихове албанске „Споменице”, еснафска писма, успомене са хаџилука, иконице из Јерусалима и крстиће од тисовог дрвета. Овде ће вам говорити о старим крушевачким хаџијама. Милорад Сијић први пише о њима у својој књизи *Значајни људи Крушевца (1833-1945)*: Хаџи Стојадин Живко-

---

вић, браћа Хаџи Николајевић, Хаџи Сима Јаковљевић, Хаџи Тока Јаковљевић, Хаџи Илија Динић, Хаџи Владимир Бабић, Хаџи Стојадин Стаменковић, Хаџи Јанко Старосрбијанац, Хаџи Трајко Мирковић, Хаџи Владислав Николић, Хаџи Стојан Станковић и његов брат Хаџи Станоје, Хаџи Алекса Стаменковић Американац..., писац прота Хаџи Живан Савић. Сви су они били домаћини. Иза себе су оставили своме потомству углед, куће и окућнице у центру града, пословне везе... Уједно, били су чувари јерусалимског крста с хаџилука, па су и деци давали имена Крста, Крстивоје, Крстана... У комунистичкој Југославији сви су они завршили на крсту јавног заборава.

О духовном животу старих Крушевљана др Чедомир Марјановић у својој књизи *Крушевац*, штампаној у Београду, 1933. године (стр. 52-53), вели: „За време Турака није било по вароши ни звона. Знајући за то кнез Милош је убрзо поручио већу количину звона, па их је разаслао у сва већа места. Неописана је радост настала у Крушевцу кад је zazвонило прво звоно. Не само Крушевац, него и цела околина од Јастрепца и Копаоника, па до Јухора и Благотина, слегала се у Крушевац да чује српско звоно, и под звуцима звона да уђе у цркву Лазарицу, да се Богу помоли. Старци су за дуго причали својим потомцима са каквом је свечаношћу обављен тај чин у Крушевцу. И богослужење у црквама добило је свој свечани изглед. Раније су се више кришом Срби састајали те се Богу молили. Служба је морала бити ноћу да их Турци и њихова деца не би каменицама и другим начином узнемиравали, а

сада били су слободни. Могли су служити службу и по дану, те је сав народ редовно у цркву одлазио и у глас црквене песме певао. Деца су у школи од својих учитеља учила одговарање на литургији, као и да читају апостол, а учитељи су редовно певали за певницом, па су деде и унуци сваке недеље и празника журили у цркву, деде да слушају певање својих унука, а унуци да их деде хвале. Па не само то, Срби су у слободи смели носити литије (лителије или крстоноше су забранили комунисти, у књизи *Из историје Цркве свете Петке у Мајдеву*, штампана 2010. године, објавио сам, стр. 117, затворски досије свештеника Живојина Марковића, који је робијао у Забели две године због ношења литија са верницима упркос забрани, п. п.), по вароши и у пољу, због тога кад се носила литија то је била свечаност над свечаностима. Сваки еснаф имао је свој барјак (хоругве), велики еснафи имали су велике барјаке које су носили по 6-8 и 10 људи. За ношење барјака отимали су се први људи, устабаше еснафа у томе су предњачили.

Религиозни живот био је тако силан да сваки имућнији човек који је имао вишка у иметку своје помишљао је на то, да оде до Јерусалима, до Гроба Господњег, да му се поклони, да види та света места, да просвети ум свој, да облагороди срце своје, те да се духовно препороди. То су хације. Хације су обично одлазиле на месец, два, пре Ускрса, преко Ниша и Солуна сувим, па онда лађом до Јафе; а од Јафе камилама преко горе Ливана у Јерусалим. Враћајући се из Јерусалима ударили би на Свету Гору, походили Хи-

---

ландар и оданде преко Солуна враћали се у свој завичај. Као успомену са собом су доносили иконе, крстиће, бројанице и друге предмете, које су обично поклањали пријатељима и познаницима. Око њих се обично скупљало стотине слушаца, и они су причали шта су видели и шта су доживели. Та побожна предавања су се не само слушана него гутана, и сваки млађи помишљао је у себи да и он оде до Јерусалима. Хаџије су се обично враћали духовно препорођени. Они су се старали да имају у себи нечег вишег него обични људи, нечег светитељског. Обично су носили тада браду и дуге хаљине, и чинили добра дела: делили сиротињи, давали прилоге црквама и манастирима; једном речи они су се старали да буду надљуди. И махом уживали су поштовање своје околине. Било је случајева да, кад се неки људи заваде, место да иду на суд, они иду хаџији, обично кажу, да је он Божји човек, како он каже онако нека буде. Из породице Хаџи Стаменковића – брат Светозара и Стојадина, а стриц Алексе Хаџи Стаменковића – Доротеј (Драгутин) под утицајем прича са хаџилука, око 1879. године отишао је у Свету Гору и тамо се покаљуђерио. Сада је архимандрит. Тако је и монах Никодим (Никола) син Младена, а брат Јевте Младеновића бившег ћурчије, од 1883. године у скиту Свете Богородице (Успенско – Богородични славјански скит). Његови сестрићи Х. Владислав и К. Николић били су такође на хаџилуку 1931. године. Из Крушевца је на хаџилуку 1931. године био и Хаџи Алекса Стаменковић, трговац.”

Пролог књиге *Манастири с погледом на Крушевац* (штампана у Крушевцу, 2007), посветио сам једном савременом крушевачком хацији, кога су по повратку из Јерусалима, седамдесетих година прошлог века, више дана позивали у крушевачки СУП на информативне разговоре, а камеру, тада заплењену, полицајци му никада нису вратили:

– Време се променило, оче – рече ми један верник, кад му рекох да сам добио позив Туристичке организације општине Крушевац да спреим текст о манастирима из нашег краја. Он је био сведок у манастиру Мрзеница, пре три деценије, кад су власти покушавале да спрече оца Амфилохија Радовића, тада професора Богословског факултета у Београду, сада митрополита, да верницима подели иконице и крстиће.

– Прота Хаџи Живан Савић, Бог да му душу прости, сад се крсти на небу – осмехну се верник, који је и сам много тога претурио преко главе у доба владавине антитеизма. Једном, после пута у Свету Земљу, више дана је саслушаван у крушевачком СУП-у.

– Заиста, шта би данас рекао за један овакав позив лазарички прота, хација, крушевачки писац, катихета у Гимназији до забране верске наставе, коме по изласку из штампе 1975. године спалише књигу о оснивачу града, *Кнез Лазар – симфонијско приказаније*?

– Време се код нас стално мења, оче, али они опстају вековима – заврши парохијанин, мислећи на манастире – зато су они наш стални позив од Бога.

Читајући књигу *Значајни људи Крушевца (1833-1945)*, ово питање сам проширио:

– Да, времена се мењају, али уз манастире опстају вековима и крушевачке хације, путници у Христу, као траг у историји града Светог великомученика.

Књига Милорада Сијића открива нам давно завејане трагове с хаџилука старих Крушевљана. Због тога она јесте велики крст од тисовине на коме су урезана имена домаћина – који су у XIX и првој половини XX века обновили стару српску престоницу. Несумњиво, она прекида ћутање дуго више од шест деценија, наметнуто у доба антитеизма, о крушевачким домаћинима. Сећам се једне сахране на старом крушевачком гробљу, од пре неколико година. Говорио сам над одром једног од старих, предратних, крушевачких трговачких синова. Упознао сам га на службама у Цркви Светог Ђорђа. Знало се његово место у храму, стајао је крај Распећа Христовог. У говору сам се сетио и речи Светог Николаја Жичког, који је са највећим уважавањем писао о нашим старим трговцима и њиховим кућама. После неколико дана чуо сам да је једна старија госпођа, која живи у центру Крушевца, подуже плакала кад је са опела дошла својој кући.

– Хвала Богу да се неко сетио нас и наших очева – рекла је својој комшиници. Њен отац је био пре рата велетрговац и један од највићенијих Крушевљана.

Своју књигу *Послушања – прилози из историје Цркве Светог Ђорђа 1904-2004*, штампану у Крушевцу, 2006. године, започео сам речима

Светог Николаја Жичког, који у поговору *Охридског Пролога* пише: „Календар је прва књига коју сам ја у детињству видео и у руке узео. Она је код нас у селу стајала за иконом, и са поштовањем се узимала у руке и опет остављала на своје место. Тајанствена, и за мене у то време, чаробна књига имена, самих имена, без видљиве садржине и без објашњења. Ни слутио нисам, како велику садржину скривају та имена. Та књига ме је очаравала; ја сам је поштовао без знања и волео без разумевања. Чар те књиге лежао је, изгледа, баш у именима, у самим голим именима. Шта би значила та имена? Сада бих на то могао одговорити: значе да је личност – све. Све што је около и поред и на личности са вечног видика нити се броји нити рачуна; царства и државе, блага и круне, направе и културе, части и славе – све је то потчињено личности, у служби личности, ништавно према личности.”

– У овој земљи све ће ти опростити, али успех никада – говорили су стари Крушевљани, после револуције, својим унуцима. Свети Николај Жички, који је спасао Крушевљане октобра 1941. године да прођу као Крагујевчани, а и многи други виђени Срби свога доба, ову максиму претрпели су на својој кожи.

Наравно, знало се у Крушевцу, и после рата, ко су: Чолак Антић, Стојан Симић, Љотићи, Милосав Браљинац, Мутавцићи, др Боривоје Јаћовић, Рашићи, Михаило Јанковић, Серафим Неготинац, архимандрит Иларион Весић, Дреновци, Филип Ера, Крапчевићи, прота Јосиф Поповић, прота Аксентије Протић, Кедровићи, Стојан Протић, Будимовићи, Каракушевићи, Урошеви-

---

ћи, Ханауска, Тајтацак, Нешићи, Пузићи, Рајковићи, Стојадиновићи, прота Милун Ј. Стојадиновић, прота Спасоје Томић и његов син свештеник Момчило, прота Радич Јосић, Божа Миливојевић, Ташко Начић, Франц Голднер, прота Хранислав Поповић, Михаило Милошевић, Кузман Паштровић, Браћа Дунда, Крста Новаковић и његов брат прота Јеврем Новаковић – отац Новака Новака... Усмено предање чувало их је од заборава. Али званично њих није нико помињао. О њима није било писане речи, назива улице или трга у граду, литерарног конкурса с њиховим именом, сећања на њихове хаџилуке у Јерусалим и Хиландар. Било је то време „топлих суза на путу за Јерусалим”. Они нису могли бити узор младој генерацији, јер су у уџбеницима и свим јавним гласилима фаворизовани идоли социјализма – настали крај пута, најпре, ка СССР-у, а потом, ка СФРЈ. Књига Милорада Сијића открива нам у усменом предању заборављена имена крушевачких домаћина, а о познатим и успешним варошанима даје нам и њихово кратко житије.

Сећам се покојног председника Црквене општине Крушевац господина Драгослава Симића – са колико је љубави обновио спомен-плочу у Цркви Светог Агатоника на Старом гробљу. Неко је мацолом оскрнавио овај споменик. Чика Симке, како смо сви звали председника Црквене општине, од свог новца је, одмах, рестаурирао спомен-плочу, вратио је на јужни зид Храма Светог Агатоника, тако да се и данас с ње може прочитати: „За покој душе и вечан помен уписује за велике добротворе Храма Светог Агато-

---

ника: Новака оца 1866-1936. Љубицу мајку 1878-1933. Смиљу сестру 1898-1930. Јефрема брата 1905-1944. Косту Коју брата 1907-1945. Градимира сестрића 1920-1930. Mr. ph. Крста Новаковић, апотекар са сестрама Ружаном и Зором. Плочу обнови 2003. године почасни председник Црквене општине Крушевац Драгослав Симић.”

Знао сам да је Крста Новаковић добио име по свештенику Крсти Новаковићу, који је усвојио његовог оца Новака Петровића као сироче од седам година, па ће из знака пажње он променити своје презиме у Новаковић, а своме сину првенцу дати име по поочиму. Из књиге Милорада Сијића сазнао сам да је Крсти Новаковићу (1899-1973), постхумно, чувени *Yad Vashem* доделио медаљу Праведника. Признање су примили у израелској амбасади у Београду Крстини син и кћерка, 4. новембра 2003. године. У част Крсте Новаковића засађено је и једно дрво у Јерусалиму које носи његово име. Ово нисам знао кад сам писао књигу *Топле сузе на путу за Јерусалим*, (објављену у издању Историјског архива Крушевац, 2002. године). Али сам знао за браћу Дунда, па сам о њима, забележио:

„Архивско Мртво море – (Историјски архив Крушевац, п. п.) као и што приличи овом периоду наше историје, почива у туђој кући. Браћу Дунда, предратне власнике Хемијске индустрије „Жупа”, упознадох на први Митровдан у новом миленијуму, док смо уз песму окретали славски колач у њиховој фабрици. Неколико суза, пред радницима, испустише на обредни хлеб пре него што га преломише с генералним директором.

– На Митровдан пре другог великог рата, овде прошли пут ломисмо хлеб – проговори старији брат.

– Вратите нам родну кућу да у њој испустимо душу. Дрема нам се пред пут у Свету Земљу. Начинићемо вам нову зграду за Историјски архив, о свом трошку – рече млађи брат.”

Из књиге Милорада Сијића сам сазнао да је млађи брат Дунда преминуо 2004. године. Наравно, кућа у којој су рођени и даље је Историјски архив Крушевац, попут њене прве комшинице Уметничке галерије, која је смештена у породичној кући Љотића (књига Милорада Сијића доноси биографије знаменитих Љотића и фотографију њихове „уметничке” куће). О једној од таквих кућа – Југ Богданова бр. 21, важних за историју града, а после револуције одузетих власницима, писао сам у књизи *Послушања – изабрани списи архимандрита Илариона Весића*, 2001. године.

Крушевачке хаџије, после сто година од ослобођења града од Турака, дочекали су да Лазарева престоница добије статус места хаџилука – светог града. У то доба председник општине био је Крста Новаковић. *Политика* је 29. јуна 1934. године, стр. 6, известила: „Велики молепствени сабор прогласио је јуче Крушевац светим историјским местом.” „Крушевац, као стара престоница српског народа, на веома свечан начин одао је признање свим националним мученицима погинулим од Косова до данас. У славу тих наших народних јунака приређена је свечана архијерејска служба Божја у Цркви Лазарици и пред Спомеником косовских јунака. У исто

време Хришћанска заједница приредила је свој велики молепствени сабор у знак пијетета према жртвама које су пале за отаџбину и народну слободу. Крушевац је уз то, вољом српско-православног епископата и Хришћанске заједнице, проглашен светим историјским местом Српске православне цркве, и одсада ће сваке године правоверни долазити у Крушевац на поклоњење светој православној цркви Лазарици и сенима изгинулих хероја на Косову.

Свечаност је отпочела јуче по подне доласком нишког епископа г. др Јована који је одслужио свечану Вечерњу у Цркви Лазарици. Јутрос је код нове крушевачке цркве формирана велика поворка грађана на челу са литијом у којој је учествовао велики број братстава Хришћанске заједнице из свих крајева Србије, са својим барјацима на челу. У Лазарици је епископ г. др Јован служио Свету архијерејску литургију уз асистенцију шеснаест свештеника из Крушевца и околине. После службе Божје формирана је поворка од преко 3.000 људи, која је прошла главним улицама Крушевца до Споменика косовских јунака. На челу поворке били су епископ г. др Јован, велики број свештеника, представници локалних војних и цивилних власти. Потом је пред великом масом народа, одржан свечани помен косовским јунацима. За време помена над масом народа летео је авион месног Аероклуба, који је из ваздуха спустио леп венац од ружа на споменик. Тај венац је потом намештен преко гвоздене фигуре Филипа Вишњића, која се налази на споменику. После свечаног помена епископ г. др Јован одржао је велику бе-

---

седу присутном народу. Он је у својој беседи позвао присутне да се сете мучних дана и тешке судбине коју је наш мученички, али херојски народ преживео и из које је изашао као победник. Извојевао је слободу благодарећи огромној снази и пожртвованости. На крају епископ г. др Јован позвао је народ да се помоли Богу у славу великих мученика за добро и напредак целог народа. Беседу др Јована пропратили су плотуним из пушака војници 47. пешадијског пука. Затим је музика истог пука интонирала народну химну. После овога ученици основних школа изрецитовали су неколико патриотских песама, па је г. Крста Новаковић, председник крушевачке општине, поздравио присутне и захвалио се епископу др Јовану за иницијативу да Крушевац буде одсада место где ће се сваке године приређивати о Видовдану велике свечаности у славу косовских и других наших јунака. По подне у четири часа у присуству нишког епископа г. др Јована и охридско-преспанског епископа г. др Николаја Велимировића, одржан је велики молепствени сабор народне Хришћанске заједнице. Сабор је отворио и руководио њиме епископ г. др Николај. Он је, отварајући сабор, одржао кратку беседу, у којој је изнео значај данашњег дана за наш народ и нашу земљу, као и за Српску православну цркву уопште. Сабор Хришћанске заједнице био је интересантан и за вернике, а такође и за неверне. Сви су подједнако желели да чују др Николаја и зато је сабор био необично посећен. Сви могући страсни проповедници из редова простог народа, који цео живот проводе шапћући најтоплије молитве Бо-

---

гу, дошли су данас у Крушевац. Са дугим брадама, неопишани, смерна и побожна изгледа, дижући свој молећиви поглед у небо, они су учинили особит утисак на све присутне и били су удостојени највеће пажње крушевачке публике. Неки од њих пешачили су по пет дана једући само хлеб и пијући само воду, да би дошли у Крушевац. Многи од њих су се зарекли да посте цео живот, да би искупили и своје и туђе грехе. Овај новопроглашени хаџилук, кажу, донеће им снагу да издрже у страшним борбама са искушењима и да својим молитвама донесу добро и себи и грешним људима који хуле на Бога. Многи међу њима, и женски и мушки, тврде да их је сам великомученик Лазар позвао и рекао да сваке године долазе у Крушевац и да се њему моле за спас своје душе. Пре почетка сабора они су се скупљали у групе и тихо и скрушено певушили побожне црквене песме. Ако би их ко запитао о њиховој вери, одмах би се крстили и молили Бога да спасе грешну душу сабеседника. На овоме сабору правоверни су се договорили како ће и шта радити да би ојачали и спасли душе своје и откупили се од грехова. Вечерас у девет часова хор братства Хришћанске заједнице из Крушевца приредиће велики духовни концерт са обимним програмом. Пре почетка концерта епископ г. др Николај одржаће велику проповед. На концерту ће такође говорити епископ г. др Јован као и г. Михајло Станојевић, професор.”

Књига Милорада Сијића отргла је од заборава највиђеније крушевачке домаћине по ослобођењу града од Турака, 1833. године, до укидања приватних радњи 20. маја 1948. године (датум је из *Мемоара* Гојка Козића) – тог дана су запечаћене од стране СУП-а. Овим чином је у Србији званично укинута приватна својина.

Аутору дугујемо захвалност на посвећености у свом истраживачком раду. Требало је више година истраживати матичне књиге, стару штампу, надгробне споменике, приватну архивску грађу и све важније фондове Историјског архива Крушевац да би се родила ова књига.

Књига Милорада Сијића родиће многа друга дела. У мени је потакла идеју за један роман. Јерусалимско дрво посвећено знаменитом Крушевљанину то заслужује: Крст(а) је заувек Нов(аковић), зар не!

На вест да је мој отац преминуо господин Милорад Сијић спремио је за ову књигу свој прилог *Од проте Милована Протића (+ 1843) до проте Војислава Илића (+ 2012)*. Право је, Господе, јер отац је био од старинских свештеника. У *Топле сузе на путу за Јерусалим* унео сам једну очеву причу о томе како је био заборавио да причести једну слепу старицу из Зебице, па се усред литургије тога сетио, и написао је оцу Илији Симићу. После службе, мој отац је био у Зебици, где је исповедио и причестио своју парохијанку и од ње сазнао да она као дете није била слепа. Тада га је она упитала:

– Јеси ли ти од оних старих попова?

После неколико дана слепа старица је уснула у Господу.

Ево, те приче из *Топлих суза на путу за Јерусалим*:

„Мирис тамјана из кадионице, помешан с топлином мале пећи на дрва, из барбатовачке цркве тог јутра на Светог Стевана 1943. године прену на молитву Топличане у потпалубљу њихове мале свете лађе што тихо броди по мору на путу ка Светој Земљи. Отац Илија заврши кађење на „Иже херувими” и врати Момчилу кадионицу. Учини три поклона, подиже руке ка Горњем Јерусалиму и тихо изговори:

Ми који Херувиме тајанствено изображавамо и Животворној Тројици Трисвету песму певамо, сваку сада животну бригу оставимо.

– Ниси причестио слепу Виду – сети се.

На Бадњи дан дође Веселин, Видин син из Спанца, да моли исповест и причешће за своју стару мајку, јер је почела да прича с мртвима.

– Мајка је са седам година ослепела, али жели да се исповеди пред пут. Вели, неће слепа и у онај свет.

После свете Службе, отац Илија узе частицу за причешће болесника и положи је у малену торбицу на својим грудима.

По дубоком снегу дође у Спанце, не престајући тихо да изговара псалме. Веселин и породица, угледавши оца Илију, устадоше на молитву. Он их замоли, пред свету тајну Исповести, да изађу из собе. Кад су остали сами, слепа Вида упита:

– Јеси ли ти од оних старих попова? Имаш ли дугу браду и косу?

– Имам, нано, имам.

– Гледала сам као дете свештенике и такве их знам: усправне и лепе. Сад слушам да има попова без браде и косе – мало се придиже с постеле и прекрсти се:

– Доћи ће зло време кад ће српски духовници, уместо браде, носити фртал длакаве мушице испод доње усне. Настаће прогон брада. Попови ће кришом отворати своја уста да прикрију прогутану чупаву муву с лица. Хвала Богу, ми нећемо дочекати то време, часни оче.

Од Материца путујем за Свету Земљу; зато сам те звала. На Свете оце дођох на острвце пре-

---

пуно нарциса а окружено великим топлим морем од суза. Усред њега лежи двор као из бајке. Три дечака на великом степеништу, обучена као ловци, седе и нешто записују. Онда ми се јави благи глас: „Добродошла у Сузарник. Ово је острво Пољаци. Као што пчеле вредно скупљају поленов прах и носе га у кошницу, тако ова деца лове сваку сузу и доносе је у српску Петину – дворац за пет пута већи од свих дворова других оближњих народа по Сузарнику. Други дан Светог Стевана сакупиће сузе проливане за оцем Илијом Симићем. Јави му да се спреми за пут.”

Од проте Милована Протића (+ 1843)

до проте Војислава Илића (+ 2012)

написао Милорад Сијић

Милован Протић (?-1843), прота, окружни протојереј од ослобођења, мада су архирејска намесништва формирана тек 1838. године, и на том највишем хијерархијском месту у округу налази се до своје смрти 1843. године. Био је народни посланик из Окружја крушевачког на Великој Народној скупштини држаној у Крагујевцу 2. фебруара 1835. године.

Јосиф Поповић (1804-1879), из Јелакца, прота. Рукоположен је 22. јануара/3. фебруара 1828. године у Дечанима. Свештеник је на јелашачкој парохији и ради на ослобођењу од Турака. Кнез Милош га по ослобођењу шаље у Нови Пазар ради преговора са Турцима. Од 1833. до 1838. године потписује се као прото-презвитер јошанички и трстенички, а по смрти проте Милована Протића долази у Крушевац и постављен је за протојереја крушевачког. Прота Јосиф је свештеник цркве Лазарице и протојереј крушевачки од 1844. до 1879. године. Народни посланик за Округ крушевачки је на Великој Народној скупштини држаној 2. фебруара 1835. године у Крагујевцу и, такође, на Великој Народној скупштини која је држана од 10. до 29. јуна 1869. године у Крагујевцу када је донет нови Устав познат као Намеснички. Сахрањен је у родном селу Јелакцу.

Никола Младеновић, из Крушевца, замонашио се 1883. године а монашко име му је Никодим.

Аксентије Протић (1832-1917), из Јелакца,

син проте Јосифа Поповића, прота и народни посланик за Округ крушевачки на Великој Народној скупштини држаној фебруара 1877. године. Члан је депутације среза крушевачког, која је ишла у име народа овога краја да поздрави краља Милана 6. марта 1882. године у част ње-

говог крунисања за краља Србије. Једно време, од 1886. до 1891. године био је архијерејски намесник жупски. Прота Аксентије заменио је свога оца и на месту протојереја крушевачког и на том хијерархијски највишем месту у округу био је од 1879. до 1917. године. Када је преминуо, прота Аксентије сахрањен је у заједничкој гробници у Крушевцу са својом мајком Иконијом и супругом Достаном. Данас овде почивају и његови синови: Војислав и Душан, кћерка Јулијана и зет Тодор Тодоровић, док му је син Миодраг сахрањен у посебној гробници са супругом и својом децом, такође на крушевачком гробљу.

Стеван Петровић (1837-1901), из Ваљева, свештеник цркве Лазарице. Био је први катихета крушевачке Гимназије, председник Црквеног одбора у време градње нове цркве, тј. Цркве Светога Ђорђа.

Сава Петровић (1860-?), син свештеника Стевана, учитељ у основној школи у Трнавцима од 1881. до 1884. године, када је постао ђакон у цркви Лазарици, а 1886. године рукоположен је за свештеника при истој цркви.

Крста Новаковић (1832-1917), из Бреснице код Звечана, свештеник при Цркви Светога Ђорђа.

Стеван Протић (1840-1892), из Јелакца, син проте Јосифа Поповића, завршио је Богословију и рукоположен је 1863. године за свештеника

при цркви Лазарици где је служио до 1890. године. Умро је 23. марта 1892. године и сахрањен на крушевачком гробљу у заједничкој гробници у којој данас почивају његова супруга Станка, синови: Љубодраг и Милан, унуци: Милош, др Василије, др Тихомир, Душан и Велибор, и унуке: Смиља и Лепосава..

Тодор Јаносевић (1845-1923), из Трстеника, учитељ у Трнавцима од 1867. до 1872. године, а од 1872. до 1876. учитељ је у брусској школи, када је рукоположен за свештеника при брусској цркви. Од 1886. до 1894. године парох је велушки, затим одлази за пароха при цркви у Сталаћу, касније у Дворане. Сахрањен је на старом крушевачком гробљу.

Иларион (Иван) Весић (1852-1906), из Пепељевца, био је учитељ и свештеник у Врбници, а после смрти своје супруге одлази у Русију где завршава Духовну академију. (Прота Драгић Илић, *Послушања*, Крушевац, 2001) По повратку из Русије замонашио се и добио име Иларион, затим добио чин архимандрита и постављен за ректора Призренске богословије. Године 1903. одлази у пензију. Последње године живота провео у својој кући у Крушевцу.

Ранко Скоковић (1852-1905), из Севојна, свештеник на белачкој парохији, затим од 1891. до 1902. године при брусској цркви. Живео је у Крушевцу, где је и сахрањен.

Сава Поповић (?-1911), свештеник из Трстеника. Рођен је у Прњавору Љубостињском. Завршио је богословију у Београду. Годинама служио као капелан, свештеник и намесник у Крушевцу, Горњем Милановцу, Краљеву, Чачку, Трстенику и Рашкој. Биран је за народног посланика 1874. године, за време Чумићеве владе. А у време сва три рата био је бригадни свештеник. Замонашио се 1902. у манастиру Љубостињи, монашко име било му је Нићифор, а после неколико времена прешао у манастир Студеница, али се отуда убрзо опет вратио у Љубостињу. Од 1909. године Нићифор Поповић изабран је за члана управе Хиландара у Светој Гори и ту је остао све до смрти, уважен и омиљен код целог братства. Био је одличан приповедач и певач и један од најпримернијих калуђера светогорских. Умро је 13. фебруара 1911. године.

Антоније Поповић (1854-1916), из Бруса, свештеник, потиче из свештеничке породице из Ботуње; свештеници су му били отац, стриц и деда. Његов отац Милија Поповић, свештеник из Бруса, биран је три пута за народног посланика 1868, 1869 и 1878. године. Антоније Поповић до 1877. године је учитељ у Кожетину, а те године рукоположен је на гучку парохију, од 1882. до 1886. године капелан је при брусској цркви, затим, до 1902. године парох на првој брусској парохији. На парламентарним изборима 1893. године изабран је за народног посланика, као носилац изборне листе за жупски срез. Од 1902. до 1916. године свештеник је при цркви Лазарици. Потпредседник месног одбора Радикалне странке у Крушевцу од 1910. године. Одликован је 1904. године орденом *Св. Саве 4. степена*, а 1911. *Сребрном медаљом за грађанске заслуге*.

Драгутин Стаменковић (1856-?), син Мате, трговца из Крушевца, замонашио се 1879. године на Светој Гори у Хиландару, где је постао архимандрит Доротеј. Његов брат Стојадин (1864-1893), трговац, посетио је Христов гроб и постао хаџија, касније је написао и књигу *Душевни дневник* у издању књижаре *Малаћевића Будимовића*. И Стојадинов син Алекса (1886-1967) је хаџија.

Спасоје Томић (1858-1918), из Ступнице округ нишки, свештеник при цркви Лазарици, и Цркви Свети Ђорђе.

Јован Поповић (1858-1923), из Александровца, свештеник макрешански, сахрањен је на старом крушевачком гробљу. У *Веснику*, недељном црквеном листу, који је излазио у Београду, 1923. године, у броју 16, стр. 4, објављен је некролог: „Јован Д. Поповић, свештеник макрешански.”

Мина Дуњић, дошао је у манастир Ваведење Пресвете Богородице у Велућу 1864. године, а 1872. године појављује се као први стопањски свештеник, где служи до 1907. године. У међувремену је прешао да живи у Крушевцу, а од 1880. године он је и старешина манастира Наупаре. Биран је за народног посланика 1868. године.

Љубодраг Протић (1864-1918), син проте Стевана, завршио је Богословију и био свештеник при Цркви Светога Ђорђа у Крушевцу. Са супругом Леном Перић из Рековца имао је синове: Милоша, др Василија, др Тихомира, Душана, Велибора, и кћерке: Смиљу и Лепосаву. Умро је од запаљења плућа 24. новембра 1918. године и сахрањен у заједничкој породичној гробници на старом крушевачком гробљу, где су му сахрањени отац, мајка и синови.

Милун Ј. Стојадиновић (1864-1941), из Камењаче, протојереј. Рукоположен за ђакона 6. априла 1886. године и постао катихета у крушевачкој Гимназији. За свештеника рукоположен 1888. године и добио парохију великоврбничку, касније служи у разним местима, да би се најзад вратио у Крушевац. Бавио се књижевним ра-

дом, објављивао у црквеним и дечјим часописима, а публиковао је и неколико беседа и расправа.

Здравко Пауновић, свештеник из Крушевца, народни посланик 20. новембра 1888. године за Велику Народну скупштину.

Риста Антоновић (1871-1945), из Крушевца, завршио је Духовну академију у Кијеву, вратио се у Крушевац и постао јереј цркве Лазарице. Одатле је прешао за старешину Цркве Свете Петке у Мачковцу, где је службовао до трагичног краја. Имао је синове Димитрија (1908-1945), мајор, познатији као *Мајор Зоран*, Младена (1911-1945), марвени лекар, и Јована.

Ноћу између 11. и 12. новембра 1945. године дошла је *специјална тројка* Озне и ухапсила свештеника Ристу Антоновића. Одвели су га у мрак и недалеко од куће убили из ватреног оружја. Једина његова кривица била је у томе што је неколико дана пре ове ноћи извршио опело над једним убијеним четником из његове парохије. Вест о смрти Димитрија Антоновића, који је умро у Дервенти фебруара, стигла је у Мачковац почетком новембра и отац је извршио опело свом добром сину, сигуран да чини добро дело. Протино мртво тело је родбина пронашла и сахранила на крушевачком гробљу. На сах-

---

рани је протин син Младен, који је провео три године у логору Матхаузену, поменуо освету над онима што су га на правди Бога убили и након неколико дана и сам доживео исту судбину. Наиме, при пуној брзини злочинци су га код Ужица избацили из воза.

Душан Гер. Поповић (1873-1934), син проте Герасима Поповића из Александровца. Душан је прво био свештеник на станишиначкој парохији од 1899. до 1901. године, од 1904. до 1925. године служио је при Цркви Светог Ђорђа. После смрти своје супруге, а по наговору брата Добривоја Гер. Поповића, министра здравља, Душан напушта свештеничку службу 1925. године и постаје инспектор Министарства социјалне политике у Крушевцу. Већ 1926. године оженио се по други пут, а на венчању кум му је Душан Весић, свештеник, а стари сват Михаило Павловић, велики жупан.

Велимир Савић (1874-1935), из Венчана код Арбанџеловца, цео радни век провео на служби у Крушевцу где је добио највише признање и произведен у чин протојереја. На месту окружног протојереја заменио је проту Аксентија Протића тек 1919. године, јер је две године то место било упражњено, а када је успостављена уместо окружног протојереја титула архијерејски намесник 1931. године прота Велимир Савић је и архијерејски намесник крушевачки до 1935. године.

Милан Јовановић (1874-1935), из Кормана, протојереј, син проте Аврама из Великог Шилеговца и рођени брат свештеника Љубодрага и Божидача, сахрањен је на старом крушевачком гробљу.

Јевтимије Радосављевић (1874-1938), свештеник, сахрањен на старом крушевачком гробљу.

Хранислав Поповић (1875-1954), из Ботуње, протојереј-ставрофор. Радио као учитељ у Ратају, а у чин свештеника рукоположен је 1900. године и постављен за капелана гргурске парохије, да би 1902. године био постављен за свештеника при брусској цркви. Од 1913. служи у Кавадару и Приштини, а 1918. године дошао на дубачку парохију. Од 1919. године постављен је за свештеника цркве Лазарице у Крушевцу. Од 1925. до 1928. године архијерејски намесник је жупски. (Прота Драгић Илић, Две проповеди проте Хранислава Поповића, у *Расински анали*, бр. 1, Крушевац, 2003, стр. 273-276).

Радич Јосић (1883-1944), из Велике Врбнице, протојереј-ставрофор, архијерејски намесник крушевачки од 1935. до 1944. године. У кијевској Духовној академији завршио је богословске науке. Целог живота дружио се са руским емигрантима, који су после доласка комуниста напустили уточиште у нашој држави, која им је постала друга домовина, што им је омогућио Блаженопочивши Краљ Александар Карађорђевић, а многи су се населили у Крушевцу. Као старешина цркве Радич Јосић омогућио је Русима да о празницима певају у Цркви Светога Ђорђа и на тај начин врше своје обреде и чувају своју културу.

Павле Пудло (1898-1964), из Лубно Бжозове у Галицији, Пољак православне вере, један од емиграната из Совјетског Савеза. Завршио Богословски факултет и предавао веронауку у Гимназији у Крушевцу. (прота Драгић Илић, Протођакон Павле Пудло (1898-1961), у *Расински анали*, бр. 4, Крушевац, 2006, стр. 197-204).

Душан Стевановић (1898-1957), свештеник који је био познат по надимку *Поп Олуја*, родио се у Шапцу где му је отац Сава био срески начелник.

Момчило Томић (1902-1931), син свештеника Спасоја, свештеник на другој великоврбничкој парохији.

Живан Савић (1902-1987), из Крушевца, свештеник, посетио је Христов гроб и постао хација. Хаци Живан Савић је и вредни писац, објавио је *Летопис цркве Лазарице: прва трећина од искона до пропасти; Отпочин у Чрномену и Кнез Лазар, симфонијско приказаније*, које су тадашње власти у Крушевцу спалиле.

Радомир Алексић (1904-1983), свештеник, син Драгутина Алексића, обућара из Крушевца. Отац Радомир завршио је Богословију у Сремским Карловцима 1924. године, а 1925. рукоположен на другу парохију при кожетинској цркви (Александровац). Одлази у Скопље 1932. године, а почетком окупације враћа се у Крушевац и служи при Цркви Светог Ђорђа. Ту је стекао чин проте и у два маха био архијерејски намесник крушевачки и то: од 1948. до 1952. и од 1963. до 1970. године.

Михајло Тасић (1904-1972), свештеник, син Душана Петковића Тасића, столара, из Крушевца.

Јеврем Новаковић (1905-1944), свештеник, син Новака Новаковића, трговца, из Пећи, као што пише у протоколу умрлих Цркве Светог Ђорђа, док Гојко Козић у својим мемоарима каже да је Новак Петровић родом из Ђулића на

Злоречици изнад Андријевице. Заправо Новак Петровић је дошао са својим родитељима у Крушевац када је имао седам година и тада су му изненада умрли отац и мајка па је он дете остао сам у туђем граду, али га је свештеник Крста Новаковић пригрлио и одгајио, а овај у знак захвалности узео себи презиме Новаковић.

Младен Николић (1905-1979), свештеник, син Косте Николића, касапина из Крушевца, сахрањен на старом крушевачком гробљу.

Станко Милановић (1905-1937), из Крушевца, свештеник при цркви трнавачкој од 1926. до 1937. године. Сахрањен на старом крушевачком гробљу.

Љубомир Бајчевић (1906-1928), свештеник кукљински, син Павла Бајчевића, дошљака из Станара у Крушевац, радника у расаднику.

Миодраг Николић (1906-1943), свештеник, син је Владимира Николића, поткивача из Крушевца.

Илија Стаменковић (1906-1982), из старе крушевачке породице, свештеник. Његови синови су Мики, филмски режисер, и Бранимир.

Драгомир Никетић (1906-1993), из Александровца, протојереј-ставрофор. Свештеник је цркве Лазарице и Цркве Светог Ђорђа. У два наврата био архијерејски намесник крушевачки, први пут од 1944. до 1948. године, а други пут од 1952. до 1963. године

Димитрије Радовановић (1921-1989), протојереј, син Јовице Радовановића, из Крушевца. Његов рођени брат био је архимандрит светоромански Доментијан.

Војислав Илић (1943-2012), протонамесник, рођен у Јаловику, код Шапца. Учио богословију у манастиру Крка. Био парохијски свештеник у Барбатовцу и Великом Шиљеговцу. Као пензионер живео у Крушевцу. Упамћен је као веома частан човек и ревностан свештеник. Сахрањен је у родном селу, 1. маја 2012. године,

---

у порти Цркве Светог Луке. Отац Војислав Илић је настављач свештеничке нити из шабачко-ваљевске епархије, која од после ослобођења Крушевца од Турака траје до данас у Лазаревом граду. **Стеван Петровић** (1837-1901), из Ваљева, свештеник цркве Лазарице. Био је први катихета крушевачке Гимназије, председник Црквеног одбора у време градње Нове цркве, тј. Цркве Светог Ђорђа. *Српске новине*, 27. априла 1896, страна 4, јављају: „На основу решења господина министра грађевина од 15. децембра 1895. године бр. 8381 у Крушевцу је 14. априла 1896. формиран одбор који је овлашћен да закључи погодбу за грађење нове цркве у Крушевцу. Одбор је позвао предузимаче, који су вољни примити се израде ове грађевине, да своје понуде са условима написмено поднесу или лично представе ради уговарања најдаље до 1. маја 1896. године. Вредност ове грађевине по предрачуну износи 80.449 динара. Одбор за грађење нове Цркве у Крушевцу: Стеван Петровић, свештеник, Филип Јовановић, трговац, Филип Симић, трговац, Франц Винтер, столар.” **Сава Петровић** (1860-?), син свештеника Стевана, био учитељ у основној школи у Трнавцима од 1881. до 1884. године, када је постао ђакон у цркви Лазарица, а 1886. године рукоположен за свештеника при истој цркви.

СВЕТИ НИКОЛАЈ ЖИЧКИ СПАСИЛАЦ КРУШЕВЦА, 1941. ГОДИНЕ

Из шабачко-ваљевске епархије, промишљу Божијом, стигла је рука спаса Крушевљанима у јесен 1941. године, преко Светог Николаја Жичког (1880-1956). Знали смо за ово отац и ја кад сам, по благослову садашњег патријарха, а тада епископа нишког Иринеја, постао управник Школе веронауке при Цркви Светог Ђорђа школске 1996/1997. године, зато смо одлучили да школу крстимо Свети владика Николај Жички. У то доба он још није био канонизован. Отац је у Цркви Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу, већ, имао фреску Светог Николаја Жичког. За њу су сазнали, у своје време, иницијатори канонизације Светог Николаја Жичког, па су припремајући материјал за Свети архијерејски сабор долазили у Велики Шиљеговац, фотографисали фреску и узели изјаву од мог оца. У првој књизи *Послушања*, штампаној 1997. године у Крушевцу, објавио сам „Извештај о раду школе веронауке *Свети владика Николај Велимировић* при Цркви Светог Ђорђа у Крушевцу”. У истој књизи објављени су и прилози из историје Српске православне цркве крушевачког краја. Данас могу написати оно што тада нисам могао, а мислио сам да ће и то време доћи: уместо прилози из историје Српске православне цркве крушевачког краја треба да стоји

крушевачке епархије. Био је то очев и мој допринос настојањима да се обнови крушевачка епархија, али и храбар чин пред силним сметњама ове обнове, сличним опструкцији канонизације Светог владике Николаја. Један од прилога тада објављених у књизи *Послушања* јесте „Епископ Николај у 1941. години”. Овај рад заслужује да у *Куцању* има поновљено издање, јер га је мој отац посебно ценио, читао и препричавао својим савременицима – који су добијали лоше вести о Светом Николају Жичком из дневне штампе:

„Овај дивни светитељ поднео је немачко страдање за време Другог светског рата. Наиме, већ на Петровдан 1941. године Немци су га ухапсили и конфинирали у манастир Љубостиња, а затим прогнали у манастир Војловица код Панчева и заточили заједно са патријархом српским Гаврилом Дожихем. Из Војловице 14. септембра 1944. године Немци их спроводе у концентрациони логор Дахау, где су остали до краја рата.

О тешким данима из живота Светог Николаја Жичког писац његовог житија, епископ Артемије, каже:

–У условима заточеништва Владика Николај је страдао више душом него телом, проводећи дане и ноћи у сузним и вапајним молитвама Богу за спас свога народа и читавог рода људског. (Протосинђел Артемије, *Свети Владика Николај*, поводом преноса моштију 12. маја 1991. године у Лелић, Ваљево, 1991, стр. 22).

Сачуван је из тих дана, у једној свесци, Николајев *Молбени канон* Пресветој Богородици Војловачкој, као и касније написане, у Бечу ја-

---

нуара 1945. већ познате *Три молитве у сенци немачких бајонета*, забележене на корицама јеванђеља у Српској цркви у Бечу.

Манастир Љубостиња у доба заточеништва Светог Николаја Жичког потпадао је под власт немачког окупационог команданта са седиштем у Крушевцу. Он се звао Клефел и по професији је био, пре рата, судија у Берлину.

Архимандрит Никон Лазаревић био је старешина манастира Љубостиња. Он је написао *Мемоаре* у којима је сачувао од заборава чудесну повест о томе како је Свети Николај спасио Крушевљане да не доживе страшну немачку одмазду попут Крагујевчана и Краљевчана.

Архимандрит Никон Лазаревић управљао је и манастирима Витовница и Горњак, а најдуже Каленићем (1910-1944). У манастиру Љубостиња провео је последње године живота. Умро је у 84. години старости, опеван у манастиру Љубостиња 11. октобра 1961. године, и сахрањен је на старом манастирском монашком гробљу. Патријарх Герман и епископ жички Василије уз саслужење свештенства и монаштва, 18. новембра 1961. године, служили су у манастиру Љубостиња литургију и четрдесетодневни парастос архимандриту Никону.

Архимандрит Никон рођен је у Далмацији, у селу Радњевац код Книна. У раној младости заволео је монашки позив, дошао у Србију и постао искушеник у манастиру Раковица, где је и замонашен 1898. године. Духовно усавршавање наставио је на Светој Гори. После две године проведене на Атосу враћа се у Србију и постаје старешина манастира Витовница.

Прота Душан Васић објавио је у *Гласнику Српске православне цркве*, (XLII, Београд, 1961, стр. 379-380), некролог и фотографију архимандрита Никона Лазаревића. Он пише: „Архимандрит Никон, даровит и бистар, истакао се и постао виђена личност монашког реда. Усталац, вредан и предузимљив, унапредио је манастире у којима је био старешина. Био је добар домаћин и није презао од непријатности и борбе, кад је била у питању заштита манастирске имовине. Подигао је два монументална конака, један у Каленићу, а други у Љубостињи, где је подигао и камену ограду око манастирске порте.”

У доба Првог светског рата три године је провео у логору Нежидеру. После рата уживао је леп углед у народу, а Левач га бира за народног посланика.

После Другог светског рата нове власти му не дозвољавају да борави у Каленићу и остављају га без средстава за живот. Епископ жички, касније патријарх, Герман поставио га је за свог Архијерејског заменика, поверио му жичку парохију на опслуживање и издејствовао пензију. Благодаревши овом лепом поступку епископа Германа, како вели прота Душан Васић „честита старина Никон, који је често побољевао, могао је спокојно да проживи остатак свога живота.”

На љубостињском манастирском гробљу завршио је свој земни пут, од Книна, преко Раковице, Свете Горе, манастира Витовнице, Горњака, Каленића, Жиче, по речима биографа, „овај у основи честит и добар човек, велики родољуб, савестан и вредан посленик свете

Цркве, којој је с пуно љубави предано служио преко шездесет година”.

Архимандрит Никон Лазаревић у својим *Мемоарима* пише о данима страдања српског народа, после немачке окупације 1941. године. Он сведочи да је Свети Николај Жички интерниран, од стране окупатора, из своје резиденције у манастиру Жича у манастир Љубостиња. О даљим драматичним збивањима из тога доба Архимандрит вели: „Колико се сећам, на Преображење 1941. дошао је из Крушевца немачки официр, капетан, аутом у манастир Љубостиња после подне и одвео владика у Крушевац ради неког саслушања. Кад су стигли у Крушевац, официр је одвео владика у једну велику празну собу, тако да не беше ниједне столице да се може сести, зато је сео на го патос. Командант је наредио официру да саслуша владика. Официр се вратио и хтео да га саслуша, али је владика одбио да га без тумача саслуша, рекавши отворено да неће да говори без тумача. Када је официр реферисао, командант је рекао да он има сазнање да владика зна да говори немачки добро и да не треба тумач. Ни то није помогло, владика није хтео да говори немачки ни да буде саслушаван без тумача. То је поновио и команданту лично. Донете су столице и почео је разговор између владике и команданта на немачком и остали су дуго у разговору. Тај разговор је заменио стварно саслушање. Владика му је рекао оно што је налазио за потребно, што Немцу није годило. И у току тако дугог разговора, командант је казао владици, да је његов отац био официр и да је био у Србији у време Првог

европског рата. У повратку му је рекао, да ако икад буде ишао у Србију, треба да зна да су Срби добар народ. Командант је казао владици да је те речи добро разумео и запамтио и да види да је отац био у праву. Судија је у Берлину и као резервни официр дошао је у Србију, у овај град, и зове се Клефел.

После овог дугог разговора и саслушања, владика је одведен у хотел да преноћи и вечера, а сутрадан је одведен у зграду *Монопола* и уведен у једну велику празну собу, тако да није имао на шта сести ни лећи, али су му брзо донели сламњачу напуњену сламом и на њој је седео.

Ја се усуђујем рећи да владику Николаја добро познајем, па зато без имало претеривања или какве хвале, могу рећи:

Владика Николај ни најмање се није осећао лично потиштен и понижен и жалостан због тога што су га Немци отерали из манастира и ставили у једну собетину апсолутно празну и прљаву, тако да није имао на шта сести. Напротив, да су му Немци ставили на располагање, с једне стране апартаман удобан и украшен богато, а са друге празну собетину, он би изабрао ону какву су му дали. Он није ни најмање марио што су га дотерали и стрпали у једну празну и прљаву собетину. Он је био задовољан што нису били моћни да спутају његове мисли, као што беху спутали његову физичку снагу. Те су његове мисли летеле на све стране земље српске, као пчеле од цвета до цвета, посећујући духовно Србе на све стране, сједињујући са њима своје осећаје и мисли, своју бол, тугу и жалост, са њиховим и

своје најбоље жеље са њиховим жељама и своје свете молитве са молитвама свога народа, да Бог укроти и сруши безбожну силу непријатеља и спасе народ српски.

Владика је говорио и молио команданта да не убијају народ, него да убију њега место народа.

После подне је дошао исти официр – капетан аутом и вратио у Љубостињу владикау, понашајући се врло учтиво.

После тога два-три пута је командант долазио до Љубостиње приликом обиласка овог подручја. И разговарао је са владиком, тако да му је једном приликом рекао, онда када је бивала у Краљевоу сваког дана погибија Срба: „Идите у Краљево и Жичу и учините да се тамо смири народ, јер ће све што има тамо Срба изгинути. Тамо је командант Словенац и врло рђаво поступа. То је ван мог подручја.” О овом команданту, Словенцу, ширили су се гласови да је узимао велики новац од имућних људи, као уцену, па их убијао.

Када су били напади устаника на Краљево, односно на Немце, били су напади устаника и на Крушевац. Из Јастрепца су устаници нападали са народом, који је место оружја имао секире и будаке, предвођени командантом Кесеровићем и ђенералом Новаковићем. У првом моменту устаници су имали успеха, али су их Немци победили и они су се вратили у планину Јастребац. Но то није био само један напад, било их је више у мањем или већем обиму. Погибије је било на обе стране. Дознало се да је у тим борбама погинуло око 80 немачких војника, а можда и више,

---

па је према одлуци немачке Врховне команде, требало 100 Срба убити за по једног Немца, а то би изнело 8000 Срба да се убије, као што је рађено у Краљеву и Крагујевцу. И народ је обузимао ужасан страх у бојазни да се не примени ова наредба. Али, благодарећи доброту и душевности немачког команданта, у Крушевцу таква одмазда није била примењена, као што беше примењена у Краљеву и Крагујевцу. То је доказ његове душевности, што се ретко дешава код непријатеља.

У томе тако тешком и жалосном стању за Србе у овим крајевима, поред свих мука и жалости, почела беше примена наредбе да се исели народ из села која су поред железничке пруге и пута.

Тад беше дошао из Крушевца немачки командант у Љубостињу код владике. И том је приликом владика Николај дуго разговарао са командантом Немцом протествујући што Немци немилосрдно сатиру и убијају Србе, доказујући му историјским чињеницама истину, да су Срби и Немци, нарочито Баварци, од једног истог корена словенског и да то сам лик показује код једних и код других, боја лица и косе. Навео му је више конкретних примера у потврду излагања историјских факата, да су Срби и Немци од једног стабла словенског. На пример Немац није знао да каже Николају од чега је добио име њихов велики и лепи град Лајпциг. А Николај му је историјским чињеницама доказао да је град Лајпциг добио своје данашње име од словенске речи липа. Николај му је историјски доказао да су Немци дошли из истог предела одакле и Срби на

Балкан и населили земљу коју данас држе. Када је Немац видео и чуо колико много и добро зна владика историју немачку и све остало о чему је говорио, Немац је био превише изненађен и као ван себе, тако да су му и сузе навирале на очи.

На послетку му је владика рекао да ће тежак грех и осуда пасти на њега и немачки народ од Бога, за многа тешка убиства Срба, ако се не обустави исељење народа са свог огњишта, из села која су поред пруге и пута.

После дужег задржавања у разговору са владиком, командант је напустио манастир и отишао у Крушевац, а сутрадан је дошло наређење, којим се обуставља наредба о исељењу народа из села која су поред пруге и пута.

О свему овоме чуо сам од људи који су били присутни разговору, и од других лица, па и од самог народа, који је требало да се сели, јер сам био у Врњачкој Бањи на лечењу, па сам слушао причања и добро проверио и утврдио да је тачно, те сам овде прибележио.” (Текст је објавио Негослав Јованчевић, под насловом: *Епископ Николај (Велимировић) у Мемоарима архимандрита Никона (Лазаревића)*, у часопису *Каленић*, бр. 1-3, Крагујевац, 1996. године, 12-13.)

У Историјском архиву Крушевац чува се „Летак – Проглас крајскоманданта Клефела о евакуацији становништва дуж пута и пруге Крушевац – Краљево, од 21. октобра 1941. године”, који сам објавио у трећој књизи *Послушања. У Прогласу* пише: „мораће се ово борбено подручје у СОПСТВЕНОМ ИНТЕРЕСУ ТАМОШЊЕГ СТАНОВНИШТВА евакуисати и то с обе стране пута и пруге у ширини од по 3 км. Ко ће

се после евакуације и то 24. X 1941. год. задржати у овом крају, биће стрељан.”

У црквеном предању о боравку Светог Николаја у крушевачкој тамници сачувана је и ова лепа успомена:

Немци су допустили Светом Владики излазак из затвора на литургију у Храм Светог Ђорђа. Прота Љубиша Јовановић слушао је од свога парохијанина Милорада Митића, званог Скендер, по занимању пекар из улице Душанове 7, сведочење о боравку Светог Николаја Жичког у Цркви Светог Ђорђа 1941. године. Милорад Митић је умро пре десетак година. Његова супруга Радмила потврдила је проти Љубиши, када јој је освећивао водицу за крсну славу, пред Свету Петку 2005. године, да јој је покојни супруг причао, те 1941. године, по доласку из Храма Светог Ђорђа да је Свети Николај Жички био на служби. Милорад је, најпре, испред Цркве приметио паркиран немачки аутомобил са двојицом војника. У Храму је видео још двојицу немачких војника, стајали су на јужним и северним вратима која воде у олтар. На крају свете Литургије из олтара је изашао Свети Николај и обратио се верном народу краћом беседом. Потом су га немачки војници одвели из Храма.

Са владиком Николајем у Љубостињи је био његов синовац, професор Јован Велимировић, касније владика шабачко-ваљевски, који је рукоположио мога оца. По његовом сведочењу, владика Николај је једва преживео вест да је манастир Жича бомбардован. Данима није проговарао ни речи. Ћутао је и туговао, често плакао као мало дете и молио се са сузама Богу и Светом Сави. Владика Јован сачувао је у својој архиви оригинал одговора патријарховог и његовог стрица, Милану Недићу, који је „једног дана дошао у манастир Војловица као председник тадашње владе, са молбом, да Патријарх и владика Николај, осуде партизански комунистички покрет. Та молба је одбијена са образложењем, да се црква не меша у политичке и страначке борбе. Она осуђује и жигоше само безбоштво и богоборство, ма са које стране долазило – и са лева и са десна.” (Епископ ваљевски Милутин, *Сећање на владика Јована Велимировића*, у књизи: *Беседе владике Јована Велимировића*, књ. друга, Шабац, 2012, стр. 13-16.)

Архимандрит Јован Радосављевић објавио је 2009. године у Чачку књигу *Игуман Рафаило Топаловић и његове забелешке о светом Владици Николају*. Тако је светлост дана угледао *Дневник оца Рафаила Топаловића*, који се чува у Жичкој епархији. На страни 58-59 свог дневника отац Рафаило пише о тродневном боравку Светог Николаја Жичког у Крушевцу о Преображењу, 1941. године: „Уочи Преображења 1941. године чуо се звекет и мрмљање немачке војске, која је

великом брзином блокирала манастир Љубостиња. Владика је све то гледао. Све се дешавало, изненада, пред вече, а затим су се сви повукли на починак. Сутрадан је било Преображење. Немци су наредили да тога дана не сме бити вековног народног сабора, већ само богослужење без народа. На Преображење, после подне, за време Вечерње службе једна од сестара уђе у цркву и рече Владици и осталима: „Ево их Немци са седам камиона.” У томе они уђоше у порту и цркву и наредише да одмах сви изађу из цркве. Мушкарце одвојише на десну страну, а сестре и остало женскиње на леву страну. Нешто су разговарали с Владиком и владичиним пријатељем Драгићем Пешићем, професором из Београда, на немачком. Затим отпратише Владикау до његове собе, и после неколико тренутака вратише га са неколико ствари у коферу и „утоварише” у један камион, па одведоше у Крушевац. Са Владиком је одведен и професор Пешић. Сестре и деца из Хранилишта краљевачког, која су била ту у манастиру, осташе да тужно посматрају за Владиком. Немци су Владикау у Крушевцу сместили у неку „монополску” зграду, на тавану, где је сушен дуван. Зграда је била пуна прљавштине, а и крви људске, ту су Срби мучени. Ту је Владика затворен лежао три дана. Али, већ, другог дана отишли су из Манастира да га у затвору посете игуманија Сара, владичин синовац Јован и архимандрит Василије Костић, потоњи владика жички (+1978). Отац Василије и Јован Велимировић договоре се са игуманијом Саром, те при поласку понесу медаљу с немачким крстом, која је била у владичиним стварима. Ту медаљу не-

---

мачки вођа Рајха – Хитлер послао је Владици док је био у Битољу, као знак пажње немачког народа, што је Владика, обнављајући тамошње гробље изгинулим нашим, српским ратницима, обновио и гробље немачким изгинулим војницима. То је било негде 1932. године. У Крушевцу прво сврате код председника града Крсте Новаковића, бившег апотекара, и у разговору покажу му ту немачку медаљу. Председник се обрадовао медаљи и рекао да ће то, нада се, много помоћи да се Владика ослободи. И заиста, кад су се они појавили пред немачким командантом града Крушевца и показали ту медаљу са Хитлеровим обележјем, командант је, веле, војнички поздравио медаљу и после тога наредио да се владика Николај пусти из затвора, иако је био оптужен да повезује четнике и партизане, као и савезнике, у борби против Немаца. Тако и остали немачки војници скочише и поздравише медаљу, војнички цапнуше ногу о ногу. Затим су немачком команданту Јован и Василије поднели кратак извештај о владици Николају и о томе како је и ради чега примио ту медаљу. Са Немцима је тада био и неки бискуп или неко друго свештеничко лице, па су они водили дуже историјске разговоре са Владиком и дивили се његовом познавању ствари и мудрим одговорима.” (н.д., стр. 35-37)

Комунистичка пропаганда, касније, је ово одликовање користила да покаже како је свети Николај Жички, заправо, био Хитлеров слуга, фашиста, издајник српског народа...

Патријарх Павле једном приликом је рекао: „Постојало је за све време прве Југославије 1918-1941. и немачко војно гробље у Кошутњаку, од погинулих војника који су прегазили Србију 1915. године, неговано са свим почастима јер погинули ратник више није непријатељ.” (Патријарх Павле, *Косовска искушења*, приређивач Нађа Андрејевић, Београд, 2010. године, стр. 103)

Синовац Светог Николаја Жичког касније је постао владика шабачко-ваљевски Јован Велимировић. Он је рукоположио мог оца у шабачкој цркви у ђаконски чин, на Митровдан 1968, а два дана касније, у истој цркви, у презвитерски чин. Мене је примио у богословију.

КРУШЕВАЦ – ГРАД ПОБЕДОНОСАЦ

Крушевац је основао Свети великомученик кнез Лазар. Од тада он не престаје да се стара о свом граду. Прва крушевачка црква, оснивачева придворица, носи његово име – Лазарица. Њему помаже у чувању Крушевца Свети великомученик Георгије, коме је посвећена Саборна црква у Крушевцу, освештана 1904. године. И трећи заштитник Лазаревог града јесте победоносац – Свети мученик Агатоник.

У првој књизи *Послушања*, 1997. године, писао сам о трећем крушевачком храму – Цркви Светог Агатоника. Ову цркву – селицу, која је „на изричит захтев управе Предузећа „Милоје Закић” пренета из круга ове фабрике 1966. године на крушевачко гробље, освештао је Свети Доситеј Загребачки на Светог Агатоника, 4. септембра, 1930. године. Доситеј Васић епископ нишки и први српски митрополит загребачки један је од јунака моје књиге *Птице из Науса*. Он је постао победоносац после усташког мучења у Загребу 1941. године. Црква Светог Агатоника подигнута је на месту где почивају крушевачки победоносци из доба турске окупације. Њено пресељење на градско гробље захтевали су крушевачки титоисти. Новине *Југославија*, бр. 36, од 28. августа 1930. године, стр. 2, овако најављују њено освећење:

„На месту на коме се сада налази завод „Обилићево” Турци су вешали и убијали наш народ и на истом месту сахрањивали. На овом месту неко је успео да постави на једном гробу најпростију спомен-плочу. У околини код народа постоји предање да се једној мајци чији је син јединац био на самрти јавио свети Агатон и рекао јој: „Отиди са сином на гроб, помоли се Богу и Светом Агатону и син ће ти оздравити.” Мајка је то учинила и син јој је оздравио. Од тада народ сматра овај гроб за светињу. Овде је прво направљена једна проста капелица 1892. године да би у њој поклоници могли палити свеће. Године 1914. пуковник Божа Крстић, управник барутане, са својим особљем из захвалности Богу и Светом Агатону решио је да подигне на том светом месту цркву. План за цркву изradio је архитекта Јанко Шафарик. Краљ Александар положио је камен темељац 1914. године. Прилозима и добром вољом особља барутане „Обилићево” црква је и сазидана. Повлачење српске војске из отаџбине 1915. године онемогућило је да се црква и освешта. По ослобођењу брига свих управника и особља „Обилићева” била је да се ослобођена барутана из које је непријатељ однео и последњи клинац реновира и прилагоди новим потребама наше увеличане отаџбине. Особље није заборавило ни Цркву Светог Агатоника. Она је постепено дозидана, изграђен је иконостас, иконе и све што је потребно за освећење цркве. Сада особље увеличане барутане, Завода „Обилићево” и верни поклоници из захвалности Свевишњем и Светом Агатонику, као и Њ. В. краљу Александру за ус-

---

пешну обнову барутане и стварање Завода „Обилићево”, освећује Цркву Светог Агатоника на дан 4. септембра – овај дан црква и слави. На освећење је позван већи број гостију.”

У књизи *Топле сузе на путу за Јерусалим*, 2002. године, објавио сам повест о трагедији Александра Миладиновића (1911-1947) из Дворана. Његов син Милосав (69), мештани Хранислав Радовановић (81), Радоје (74) и Драгица (75) Тодоровић посведочили су тада да је Александар Миладиновић сахрањен крај Цркве Светог Агатоника у кругу барутане „Обилићево” у Паруновцу. „Убијен је од снага КНОЈ-а у атару села Дворане, месту званом Равница. С њим су заједно погубљени Драгић Панић из истог села и Жика из Степоша. Од места погибије до школе у Модрици њихова тела, по наређењу власти, превезао је својим запрежним колима Душан Стојановић из Дворана. Одатле до барутане „Обилићево” у Паруновцу превози их жена Боже фијакеристе из Модрице. У кругу барутане свучени су до гола и усправљени уз кестенова стабла, а онда повезани жицом. Сахрањени су крај Цркве Светог Агатона у кругу фабрике. Гроб им се не зна.”

У селу Доњи Степош, код Крушевца, 2010. године патријарх Иринеј освештао је Цркву Светог Агатоника. Кад сам као парохиски свештеник писао молбу за освећење ове цркве, добио сам од Грађевинског одбора овог храма архиву на увид. Тако ми је до руку дошао овај документ:

„Potvrda, kojom radnici SM. Kruševac potvrđuju da su dana 10. 4. 1980. godine, privremeno oduzeli jednu knjigu za prikupljanje dobrovoljnog priloga za izgradnju crkve u selu Donjem Stepšu. Knjiga dobrovoljnih priloga je oduzeta od Vasiljević Milana iz Donjeg Stepša. Knjiga je od imenovanog oduzeta iz razloga što je ista predmet prekršaja koji je počinio Vasiljević Milan, Spasojević Bogdan i Smiljković Živadin svi iz sela Donjeg Stepša. Navedena knjiga biće uz prijavu dostavljena sudiji za prekršaje. Knjigu predao: Vasiljević Milan, следи потпис ћирилицом, Ovlašćena službena lica: Milinko Mihajlović i Milivoje Milanović, потписи ћирилицом.”

Кад смо 17. јула 2010. године у манастиру Наупаре звали патријарха да освешта ново-подигнуту Цркву Светог Агатоника у Доњем Степшу испричао сам какви су били „радници С. М. Крушевац” према овом храму. Рекао сам и како после првог читања њихове Потврде нисам могао да се сетим шта значи скраћеница С. М. Зато сам питао све старије свештенике из Цркве Светог Ђорђа, али није било одговора. После неколико дана сетих се да је скраћеница С. М. означавала Станицу милиције. Патријарх онда каза да је у околини Сврљига, тих година, био сличан случај. Милиција је одузела Књигу добровољних прилога једне цркве, па кад је видела списак приложника петнаест дана је позивала сваког добротвора храма на информативни разговор у С. М.

Патријарх је 29. августа 2010. године освештао Цркву Светог мученика Агатоника у Доњем Степошу. После освећења посетио је сеоску основну школу, која „стоји” пред Црквом. Деца и учитељице били су пресрећни. А и мој отац: о томе сад казује једна фотографија. Патријарх седи у школској клупи, а крај њега стоји мој отац. Гледају у објектив, расположени су. Дочекали су, победоносно, и тај дан.

Свети великомученици Георгије, кнез Лазар, мученик Агатоник, Свети исповедник Доситеј Загребачки, приложници и ктитори храмова из Књига добровољних прилога били су и остали победоносци.

ВАСПИТАЧИ ПОБЕДОНОСЦА ДЕСПОТА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА

На позив оца Дамаскина, по благослову патријарха српског Иринеја, држао сам предавање у манастиру Наупаре, 13. августа 2010. године, на отварању *Дана Светог деспота Стефана Лазаревића*, који се у овом манастиру одржавају од 2003. године. Отац је седео у првом реду.

Господине градоначелниче, господо народни посланици, часни оци, драги пријатељи,

Помаже Бог,

„Дајте нам дете до седме године, а после ето га вама”, говорили су језуити.

Пренатална медицина данас зна колико су важни добри импусли из окружења за развој детета које се још налази у мајчином претпорођајном гнезду. Одавно је превазиђена заблуда да дете не зна шта се око њега збива јер је мало. И не само да зна већ упија као сунђер све садржаје из свог окружења да их заувек похрани у својој свести, подсвести – души. Доказано је да дете кад одрасте своје брачне несугласице – међусобице решава на исти начин како је гледало да то чине његови родитељи. Један француски социолог тврдио је пре сто година да је човек биће имитације. У том смислу, он је указивао да ће у будућности медији пресудно утицати на обликовање друштвене свести човечанства. Библија је одавно записала: „А који саблазни једнога од

ових малих који верују у мене, боље би му било да се обеси камен воденични о врату његову, и да потоне у дубину морску.” (Мт. 18, 6) „Гледајте да не постављате брату спотицања или саблазни.” (Рим. 14, 13) Зато погледајмо вечерас: који су то рани подстицаји начинили од деспота Стефана, према речима његовог биографа Константина Филозофа „плод дрвећа засађених при извору вода” или, како то записа хиландарски монах Јаков 1462. године на свом преводу Шестоднева Светог Јована Златоуста: „благочастивога и благовернога и Богомвенчаног господина све српске и приморске земље и многих делова угарске и босанске земље, мудрога и милога и славнога деспота Стефана”, којим се, чак „велики цар турски дичио као неким другим Сунцем или као звездом Даницом”?

1. Отац – кнез Лазар по Константину Филозофу: „У своме животу сазда тврде градове, сазда и (град) звани Крушевац, у коме подиже најкраснију цркву великоме првомученику архиђакону Стефану, ради молитве за увек спомињаног сина свога (деспота Стефана).”

Свети Ава Јустин Ћелијски у *Житију деспота Стефана* пише: „Када отац његов свети Лазар подизаше своју задужбину Раваницу мали Стефан у својој детињој наивности и безазлености погледавши на њу узвикну: „Ја ћу подићи још већу и лепшу.”

За свога оца деспот Стефан у Повељи Манастиру Хиландару, 1405. године, вели: „Ја од младићког ми узраста и младих ноктију, када је Бог у Свом старању о мени све чинио на корист мени, западајући у многа опака, неподношљива

смртна искушења, чему су сведоци и слушаоци небесне стихије и скоро сва васељена, од свих бивах избављан Господом, а и сада сам избављан. А у тим мојим тамним страдањима и доживљајима ја сам с муком упирао очи своје ка сунчаним врлинама оца мога и господина Светог ми Кнеза. И ако сам и успевао у понечему угледати се на њега, ја сам то чинио помоћу Божјом.”

2. Мајка – кнегиња Милица у *Дечанској повељи*, 1397. године, пише: „Умилостиви се на моје грехе, укрепи децу моју у благоверности и благоденствију, да у побожности послуже Теби, Богу своме.”

Константин Филозоф у *Житију деспота Стефана* пише: „А шта да кажем о ономе (Стефану) који је од (Лазара и Милице) засијао, показавши у себи премного од њихових особина... плод дрвећа засађених при извору вода.”

3. Другом мајком деспот Стефан називао је монахињу Јефимију, удовицу деспота Јована Угљеше, која је умрла убрзо после кнегиње Милице – монахиње Евгеније великосхимнице Ефросиније, преминуле 11. новембра 1405. године, примивши и она великосхимнички образ са именом Евпраксија.

4. Српски монаси о којима Константин Филозоф у *Житију и подвизима увек спомињаног, славног, благочастивог господина деспота Стефана* вели: „Живе у красним пустињама и обитељима, тако да и оне који су веома лењи побуђују да к њима побегну. И показују многе и изабране који врлине чувају посред ових обитељи, имају многе молчалнице по великом Јефрему, и говоре са шумом лишћа и птица и во-

---

дом. Међу њима има много монаха, који непрестано делом опевају и славе Бога који је у Тројици, као што га славе анђели непрестаним појањем... Ови породише и велике Симеона и Саву”, а њих двојица „множину деце своје Богу приведоше”. Зато, како вели свети ава Јустин: „Христољубиви Стефан жељаше да стално буде у друштву са монасима, било да му они долазе на двор и разговарају с њим о душевном спасењу и животу по Богу, било да он одлази к њима у усамљена места и подвизавалишта њихова да се наслађује њиховим гледањем и слушањем.”

5. Школа: Прота др Радослав Грујић у свом раду *Средњовековно српско парохијско свештенство, у Црква и живот* (поучни религиозно-популарни часопис), бр. 7-8, Скопље, 1922. године, пише о развијеном школском систему код Срба, јер су не само манастири већ и парохијски центри служили за школовање деце. Зато не чуди да су се „у деспотову земљу стекли најписменији људи, монаси и мирјани, из грчких, бугарских и српских крајева који су били освојени од Турака, и то не само због слободе у деспотовој земљи, него и због високе образованости и духовне просвећености самога деспота. У Београду, манастиру Манасија у Ресави и другим местима створене су под деспотовим надзором најбоље школе словенског и српског језика и писмености, а уз то и школе преводилаца и преписивача црквених, богословских, историјских и философских дела”.

6. Земља: „И ова земља не само, да слично оној обећаној, точи мед и млеко, него као да је у

себе примила и везала четири времена и ваздух, и из себе их даје осталима... јер у целој васељени не може се наћи земља да има сва добра сабрана у једно и на све стране... а ова је (српска земља) пуна сваких добара... злато, сребро, рудници: часни и плодни, који све више расту... дан има 15 часова... виногради... Најбоља земља рађа најбољи пшенични клас.”

7. Људи у српској земљи: „А погледајмо ми и људе који су последње и најчасније створење Божије... храбри су тако да такав глас у васељени нико други нема... а добропотребни су и у послушности, да им нема равних у васељени. Где је потребно, брзи су на послушност, а спори на говор... а телесном чистотом превазилазе друге народе... а уз то су и милостиви и дружељубиви... Живот пак у целој тој земљи је као црква Божија, и људи не живе као остали народи скотски и против природе, и не спомињу узалуд сваки час име Божје, него је установљено да се сви од малог до великог моле више од два пута на дан...јер ову земљу не украсисмо ми речима, ни житељи који су на њој... него Бог, који од почетка дела и украшава”, бележи Константин Филозоф у петнаестом веку.

И многи други велики подстицаји начинили су од деспота Стефана то што је био и остао у историји српског народа. Задржимо се на једном од најзначајнијих: патријарх Данило III (1390-1396) изабран је на сабору који је сазвао деспот Стефан Лазаревић. У српску историју уписан је после Косовске битке, златним словима, као Данило „патријарх всјем србљем и приморију”, Данило Трећи и књижевник Данило Млађи. Тво-

---

рац је црквеног култа Светог кнеза Лазара, јер је по избору за патријарха, пренео мошти кнеза Лазара из Цркве Светог Спаса у Приштини у манастир Раваница, 1390. или 1391. године и написао четири списа посвећена уздизању култа кнеза Лазара: *Похвално слово кнезу Лазару, Службу, Пролошко житије – Синаксар и Повесно слово*.

У Потврдном свитку за манастир Дренча из 1382. године стоји и ова одредба: „И дјети младјех да њест в монастирје ни на прјебиваније ни на ученије.” Др Радослав Грујић у свом раду *Средњовековно српско парохијско свештенство* (у *Црква и живот* поучни религиозно-популарни часопис, бр. 7-8, Скопље, 1922. године), приметио је да ова уредба указује о развијеном средњовековном школском систему. Наиме, парохијски свештеници су пружали основно образовање, а ставропигијални манастир какав је био Душманица – Дренча давао је високо образовање. Ту треба тражити и везу, после Косовске битке, дванаестогодишњег сирочета – владоца, који жели да се најбоље образује и најбољег учитеља тога доба књижевника Данила Млађег – патријарха Данила III, који, по вољи Божијој, у тешким данима, пресудно утиче на васпитање адолесцента – законитог наследника престола, који са шеснаест година преузима од своје мајке пуну власт.

У истом свитку из 1382. године у списку метоха манастира Душманица – Дренча пише: „И двор у Неупаре с придворицом.”

Манастир у коме се вечерас налазимо тада се први пут спомиње у писаним изворима. Како је изгледао развој неупарске придворице – цркве на двору средњовековног властелина деспота Иваниша – монаха Доротеја и његовог сина Душмана – игумана кир Данила – књижевника Данила Млађег – патријарха српског Данила III и учитеља деспота Стефана, можемо да претпоставимо: „двор у Неупаре с придворицом” пратио је животни пут својих ктитора. Кад је монашен властелин његов посед – властелинство је постајао метох. Тако је најпре Душманица – Дренча од придворне цркве Потврдним актом из 1382. године постала манастир, а у каснијем периоду, највероватније после избора за српског патријарха њеног другог ктитора, ставропигија – манастир под директном управом патријарха. Тада је и неупарска придворица постала манастир, а њен двор метох. У „монашењу” метоха манастира Дренча и претварању неупарске придворице у манастир своме учитељу патријарху Данилу помогао је и његов благодарни ученик деспот Стефан, као што народно предање наговештава, јер је он са својим ктиторским учешћима и прилозима остао уписан златним словима у историји српског народа: манастир Копорин подигнут је уз ктиторско учешће светог деспота, манастир Руденица саграђен је од властелина Вукашина и жене му Вукосаве, а ктитор му је и деспот Стефан са братом Вуком, манастир Јошаница задужбина је породице једног деспотовог властелина, манастир Сисојевац задужбина је духовника Сисоја Синаита, а ктитор му је и деспот Стефан са

својом мајком, Богородичин манастир у селу Радошин близу Ресаве подигао је деспотов војвода Радослав Михаљевић, Црква Светог Николе у Рамаћи под Рудником задужбина је једног деспотовог племића, чувени манастир Каленић задужбина је Светог деспота и његовог протодовијара Богдана са женом му Милицом и братом Петром, манастир Војловица код Панчева добио је деспотову повељу 1405. године, манастир Никоље задужбина је деспотовог војводе Радича, манастир Павловац на Космају, и други. Према речима светог аве Јустина „Деспотова Србија, у то време, заједно са старим манастирима и црквама, имала је преко две хиљаде храмова Божјих и „станова” молитве и подвига.”

Лепи примери, а не саблазни рађају идентитет човека – верника, писца, градитеља, владара... који у есхатону постаје светитељ.

„Науку безмерно ценити/ Истинит одговор свету давати”, певао је још у доба Светога Саве велики персијски песник Атар.

С ВАРВАРИНСКОГ ТАВАНА

– Имамо дневник из балканских ратова пронађен у Варварину, на једном тавану, 1997. године – прослови архивист у Историјском архиву Крушевац.

– Дневник – помислих – одлично.

Писао сам књигу *Птице из Науса*. Јунаци из балканских и Првог светског рата тих дана, походили су моју малу радионицу за писање. Уз јутарњу кафу заврших читање књиге Сретена Динића, *Српска војска и бежанија кроз Албанију и на Крфу*. Овај дирљиви ратни путопис, објављен у *Ратном дневнику* 1916. године у Солуну, преведен је на француски језик у нашем посланству у Паризу и стављен на располагање Жозефу Ренаку, професору Сорбоне, за његово предавање о српској трагедији.

– Путопис – помислих пошто затворих књигу Сретена Динића – благо је што је написан.

Прелистах књигу још једном и зауставих се на деветој страници: „А регрути прикупљени из целе Србије, као птице селице за далеки пут, загрлили се по двојица и тројица и певају, као да су пошли на свадбу:

„Ој Србијо, мајко мила,
Ти ћеш бити царевина.”

– Али треба још много курбана за царевину, моји синови! – примећује један чича и пробира путање где нема блата.

Окретох нову страницу и прочитах: „Ето, тако је отпочела српска патња од дана када су Србију напали заједно Немачка и Бугарска. Слегла се цела бежанија и војска у Крушевац, Краљево и Чачак, мислећи у почетку да се даље неће ићи и да ће савезници стићи у помоћ. Али се убрзо увидело да се мора даље продужити.”

Затворих књигу и реших да прошетам до Историјског архива.

Помислих:

– Шта да нема дневника? Није ли Библија најлепши дневник! Аутори, кроз векове, надахнути Духом Светим пишу свету књигу Старог и Новог завета или савеза (дневника) Бога са човеком.

Срби би морали написати Дневник својих страдања и патњи, из кога би читали изабране перикопе у дане националних празника.

У почетку беше Реч, писано је.

Испред Архива реших да прочитам писмо које је Лисијан Милсан написала 18. октобра 1917. године Душану, сину Сретена Динића, поводом предавања о Србији које је његов отац одржао у Полињију у Француској.

Пошто уђох у читаоницу промених план:

– Молим вас, имате ли нешто из балканских ратова за читање – затражих од архивисте.

У раду треба бити поступан, помислих, пошто добих ратни дневник на читање.

Два дана сам читао две свеске школског формата, писане мастилом, од 1. јануара до 21. ав-

---

густа 1913. године. Човек је писао свакога дана: у Мустафа Паши, Кади Кеју, Једрену, Пловдиву, Софији, на путу Пирот-Ниш, Куманову, Скопљу, Врањској Бањи, Нишу, на путу за Београд...

Он је професор. Чита француски *Matin*. Пријатељ је Боре Станковића. Његов син Иван, официр, 21. августа 1913. године постаје помоћник дивизијара у Битољу.

Свој радни дан, у ратном вихору, започиње:
„Устао сам у пет сати и обишао све пекарнице.”

Он је хлебарник српске војске који зна да:
„не живи човек само о хлебу” (Мт. 4,4).

Зато, пише дневник.

Његово име давно је уписано на небесима.

Изабрана места из његовог пожутелог ратног дневника штампају се први пут.

У почетку беше Логос, зар не!

+++

„Свети Сава, понедељак, 14. јануар 1913. године, Мустафа Паша – Кади Кеј:

У пет сати ујутру стадоше кола пред кућом из којих изађе Илија и донесе карту од Пере и цедуљу од командира у којој вели за дивизијареву наредбу да господин Протић и ја одемо у Кади Кеј до девет сати.

Спремимо се, попијемо чај и у пола шест кренемо се на пут, те стигосмо на време. Пошто смо попили чај код господина Зарије дође наредба да се иде у цркву.

У цркви је служио архимандрит Мирон, а за певницом су били: два свештеника, господин Протић, неколико учитеља и богослова и госпо-

---

дин Жабарац – глумац, мој ђак. У столовима су били господа Рашић и Зарија, два потпуковника, мајори, а у цркви, која је била пуна, сви професори и учитељи наше дивизије. Служба је тако одслужена какву ова црква никад није имала нити ће имати. Господин Протић певао је *Кол славен наш Господ в сиоње* (Колико је славан наш Господ у васиони, сиону, као светиња), а на завршетку отпевао је хор химну Светог Саве *Ускликнимо с љубављу*.

Из цркве одемо сви у гвоздену бараку, где је био постављен сто за све госте. Домаћин је био Пера, као најстарији. Били су гости и бугарски учитељ и свештеник из Кади Кеја.

Пошто је прочитана молитва, пресечен славски колач и отпевана химна Светом Сави *Ускликнимо*, настало је послужење, а затим је декламовао глумац Жабарац *Стражу*. Певале су се разне песме: *Јадна Босно* и друге, а затим на молбу господина ђенерала и других господин Пера отпева *Кол славен наш Господ в сиоње*.

После овога наста ручак: риба с мајонезом, супа, говедина с реном, паприкаш и печење, вино с киселом водом, леб и погача.

За време ручка напио је врло лепу здравицу господин Рашић просвети и њиховим радницима, која је много урадила код омладине на буђењу и развијању свести за оваква дела која су осветила Косово и заблагодарио јој на ранијем послу и сарадњи. Одговорио је господин Протић и архимандрит Мирон.

Среда, 13. март, Мустафа Паша:

Од јутрос једнако се чује пуцњава око Једрена. Има извештаја да смо заузели неке позиције и ровове. У једно време чу се силан пуцањ, веле да Турци одступају и сами руше своја утврђења, те су и своју барутану упалили. Опет се чу тресак и непрестано пуцање. Око једанаест сати чу смо да је Једанаести пук ушао у Једрене и да је Девети јако страдао. У једанаест сати престаде пуцање и чу се да је пало Једрене. Кад смо сели да ручамо чула су се већ звона, а стигао је и извештај да је Једрене заузето. Депешом је јављено да се пошаље коњ господин Степин и да је у дванаест сати званични улаз у варош.

Настаде дерњава и дрека Бугара код џамије, дају да се пије ракија. Узимају је флашама, па и мањеркама. Звона звоне, а из Деветог пука дошли су за веш и погачу и веле да су погинули командант батаљона и многи официри – пола пука изгинуло и рањено.

По ручку дошао у варош, а отуд кући. Варош окићена. Спавао мало, па онда с Ристом ишао на пиво. Лупа добош да се домови осветле, иначе ће бити кажњени. До дванаест сати слободно се веселити.

О погинулим и рањеним још се ништа не зна, само приче из позадине, разуме са много више губитака но што је у ствари.

Четвртак, 14. март, Мустафа Паша:

Нашао се са пуковником Зечевићем који ми рече да се Шукри паша заиста предао Степи – нашој војсци и да о томе имамо написмено, а да га је овај предао Иванову или Сивову (заборавио сам коме од ове двојице рече). Вели да је било

вредно видети борбу, јер се таква не да видети, па и сад би требало видети положаје. Рече ми да се обратим Воји Живановићу началнику за одобрење.

Има рањених преко хиљаду и двеста и мртвих преко двеста. Официра највише резервних, два или три команданта батаљона. Дејство наше артиљерије било је стравично. У Једрене ће моћи да се иде за пет дана, а што се тиче изласка тамошњих житеља, на знаде да ми каже.

Среда, 20. март, Мустафа Паша:

Господин Костоглу ми причао о Бици на Марици, под краљем Вукашином, код Черномена – Черомена. Вели ми да има једно тепе (тепе = старо место, п.п.) Срб Сенди код Мустафа Пашине станице – на северу код Новог села. Ту је била жандармеријска касарна. Кад су ту копали, нађен је гроб са врло много закопаних, отуда и назив том месту *Срб Сенди*, Срб Угаснуће, Пропаст Срба.

Недеља, 28. април, Куманово:

Устао у пола пет, умио се и обукао, тек после пет устао и газда Миле. Газдарица поранила и почистила кућу.

После шест сати отишли смо у цркву. Било доста света. Од официра прво дошао потпоручник Ескић, учитељ, мој ђак. Кад се свршило јутрење дошао и архимандрит Мирон. За певницом певају учитељ певчик и попа кроз нос – по грчком начину. После дошли: доктор Пољански, Добра Марковић, Зарија, ђенерал Рашић, капетан Брашић, Таса Кузмановић, окружни началник Ранко Трифуновић и други. На хору певали певачи Седмог пука, којима је ди-

---

риговао поп Јовић. Служба је испала не може боља бити. Било је и остало свештенство. После службе, пред црквом, разговарао с ђенералом. Нас неколико отишли код началника на кафу. Одатле с Добром Марковићем отишао у турску кафану, где он купи дуван, па одосмо код њега. Стан му врло леп. Заједно је са Заријом. Соба украшена сликама свију наших владалаца: кнеза Милоша, кнеза Михаила, краља Милана, краља Александра и других. По свему се види да су добри Срби. Сестра домаћинова млада удовица. Муж јој је као комита погинуо.

У четири сата с господином Протићем на колима одвезли се до извора киселе воде. Вода је топла, млака. Један наш официр направио је чесму и озидео базен за купање. Код чесме смо разговарали с двома женама Српкињама, које причају какве су зулуме трпеле од бугарских комита, једној су дете изгорели.

По повратку видео се са господином Чајкановићем.

Понедељак, 24. јуни, Ивандан, Куманово:

Наши напредују. О Криволаку се не зна. У вароши пред канцеларијом началника станице нашао сам се са Миланом Миловановићем – сликаром. Он ми рече да је Криволак повраћен и да су Бугари одбијени. Био је тамо, а сад иде на Царев Врх, а и на Рајчанско бојиште. Био сам с њиме код фотографа и фиксирао две плоче. Поподне никаквих вести, долазе понека кола с рањеницима. Пре подне седам-осам кола, све сами Бугари. Сликао их Миловановић.

Уторак, 25. јуни, Куманово:

Поподне нисам спавао. Отишао сам до близу Нове цркве и гледао пролаз рањеника наших и Црногораца. Један постарији Црногорац са две ране виче: „Живели Срби и Црногорци”, вели, кроз петнаест дана ће се опет борити. Наши веле да нема много мртвих, четири посто. Све рањено у руке и ноге.

С протом Стејићем чух, од поднаредника с телефона да наши свуда напредују. Степа је отишао дубље у Бугарску и има успеха – потиснуо Бугаре.

С протом сам отишао до Нове цркве и ту нађосмо господина Мих. Марковића – мог бившег професора и директора. На питање откуд он овде, зајеца и рече да му је погинуо син Милан на Злетовској реци, рањен у трбух и умро у Кратовској болници, па је дошао да га пренесе. Утучен од жалости, жао ми да га посматрам. Останем с њиме да му се нађем. Каже ми да је понео сандук и већ колима испратио напред за Кратово, па свратио до цркве уз пут и ту дознао да је донет, такође, његов рођак, син ортака и пашенога Исидора Радовановића, трговца из Краљева. Кад је ушао у цркву, спази на поду један сандук и приближи се њему, да види који је то јадник, код кога нема никога, кад тамо прочита име свога сина. Грдан потрес за оца који је изгубио таквог красног сина као што је био његов Милан. Наредимо у општини те испрате човека жандарма да врате кола са сандуком, па с њиме одем до началника да свршимо све формалности за пренос.

Прота са још два свештеника одржао је опело најпре оног рођака, а после и Милану. Код началника затекосмо Голумбовског, надзорника пекарске чете, наредника из Београда и госпођу оног потпуковника што је био командант жандармерије у Београду са којим смо недавно седели у друштву капетан Дринчић и ја, кад је полазио да прими команду, погинуо па је дошла да га пренесе.

Михаило сврши све што треба за допуштање и шиљање депеше Врховној команди. Одатле одемо до цркве да присуствујемо опелу поручнику Душану. Прота још неко време остаде са нама па оде, а ја останем све дотле док није извађен и пренет у донети сандук Миланов леш и сандук залемљен. Испратимо сандук на кола за станицу, па онда с професором одем до општине, где послаше фијакер, те га испратих. Баш ми га је жао. Изгубио таквог доброг сина пошто га је извео на пут, остао му само онај болесни. Страшна судбина.

Недеља, 11. август, Врање:

У вароши сам се нашао са господином Протићем и калуђером Валеријаном – професором у Гимназији. Били смо у хотелу *Врање*, где дођоше и седоше за наш сто пуковник господин Миливоје Стојановић, командант Пука кнеза Лазара и др Рувидић. Разговарали смо о рату, о вери код војника и официра, о утицају рата на побожност и веру. Причао је пуковник, а и ми, о доживљајима за време рата и борбе. О духу цара Лазара који прати свој пук. Како је добро пролазио; о грому и другим случајевима. Како су поједини, који су псовали, гинули итд.”

БАЧИНА, КРАЈ ВАРВАРИНА

Недалеко од Мојсињске Свете Горе у селу Бачини, код Варварина, 1931. године рођен је прота Миливоје Ђирић. Он је постао победоносац на Духове, 30. маја, 1999. године.

Била је литија тог дана у Варварину. Прота је одслужио Свету литургију и одржао проповед (прота Живомир Миловановић, *Проповедници правде и истине*, Крагујевац, 2003, стр. 143). Потом је пререзао славски колач и благословио ручак. Устао је од стола у тренутку када је НАТО бомбардер својим пројектилама погодио мост крај цркве. Био је у групи верника који су потрчали ка мосту да помогну жртвама. Тада је уследио нови удар. Пилот се вратио да „овери” свој циљ. „Протино измасакрирано и обезглављено тело једва је препознато међу раскомаданим телима других невиних жртава.” (н. д., 143)

Прота Миливоје био је пчелар. Знао је мог оца. Долазио је у Велики Шиљеговац да види нови иконостас и фреске.

У његовом родном селу рођен је и др Драгољуб Јоксимовић.

Прошло је два века (1810–2010) од када су Срби уз помоћ Руса однели победу над Турцима у Варваринској бици. Вук Караџић је забележио:

– Године 1810. одреди главнокомандујући, граф Каменски, генерал-мајора графа Цуката с

неколико иљаде Руске војске да пређу у Србију... те Турке на Варварину славно разбију и избију у Ниш... Ове су године Срби имали под својом владом целу Србију уз дуж...

Сто година касније, 5. септембра 1910. године, у Варварину је било веома свечано. Краљ Петар Први са синовима допутовао је дворским возом. Митрополит Србије Димитрије, краљевска влада, чланови руског посланства у Београду, изасланици београдске општине били су у краљевој пратњи. Из Русије је допутовао гроф О' Рурк, унук руског генерала, који је 1810. године предводио српско-руску војску против Турака на Варваринском пољу. Високе госте поздравила је маса света из околине Варварина. У Варваринском пољу, код саме обале Мораве, тог дана, освештан је споменик са натписом: „Генералу графу О' Рурку, заповеднику руске војске у боју на Варваринском пољу и осталој браћи Русима, борцима и јунацима на Варваринском пољу у спомен стогодишњице боја захвални Темнићани 1810-1910.” Краљ, гроф О' Рурк, руско посланство и београдска општина положили су венце крај споменика у облику мермерне пирамиде. Други споменик, нешто нижи, али и он у облику мрке мермерне пирамиде подигнут је код цркве у варошици, са натписом: „Јови Курсули и осталим јунацима и борцима у спомен стогодишњице боја на Варваринском пољу захвални Темнићани 1810-1910.” Овде су уз краља и Русе венац положили и српске комите. Освећењу споменика присуствовао је и батаљон пешадије, вод коњице и коњичка батерија из Ћуприје. Ручак је приређен под вењаком у центру

вароши. Прву здравицу напио је краљ Петар. Подуже је беседио о значају прославе. Дописник „Политике” преноси да је краљ говорио о „задатку млађе генерације, на којој је да свој народ подигне и прослави у сваком погледу”. После краља беседио је секретар руског посланства у Београду господин Муравјев. Овај говор је био ватрен и изазвао је одушевљене код гостију, јер је говорник, по писању „Политике” „изнео на који су начин Руси и Срби дошли до везе, да пре сто година ратују и да то што је раније било постоји и данас”. На крају, здравицу је испред организатора прославе подигао др Драгољуб Јоксимовић у којој се захвалио краљу, митрополиту, влади и гостима на посети. У три часа краљ и његова пратња испраћени су дворским возом за Београд. „Политика” је сутрадан известила: „Јуче, пре подне, по свим пуковима у Београду и у унутрашњости држана су предавања о значају Варваринске битке.”

Глас црквено-књижевни лист свештенства епархије нишке објављује 15. септембра 1910. године, најпре, чланак свештеника Милуна Ј. Стојадиновића: *Варваринска прослава*.

„Прослава ова по важности својој одјекнула је свом Србијом”, вели прота, и додаје: „То нас је искупило у свете храмове да учинимо помен и одамо заслужено признање погинулим јунацима. Јер на тај начин ми васпитавамо данашње поколење, будећи и челичећи у њему дух патриотизма и родољубља... А кад је та свест будна и јака, биће и наш рад обилатији и успех сигурнији у свему што нас води напретку, величини и слави!” Слично краљу и свештеник Ми-

---

лун Стојадиновић се обраћа српској омладини пред којом су велики задаци на путу ка слави. Наравно, на том походу, нама као малом народу, наша узданица су Руси. Зато, свештеник Милун за овај трен наше историје вели: „Он нам делом сведочи да су Руси наша браћа, која за нас и живот свој полажу. А то је за нас велика утеха, а за наше непријатеље страх и трепет. С тога кличемо: Слава руским и нашим херојима на Варварину! Живела словенска слога!”

Тако је у Варварину слављено српско-руско пријатељство, али и широм Краљевине Србије, с краја лета 1910. године. Краљ, влада, црква, војска, београдска општина, маса народа били су надахнути великом руском подршком. После су уследили ратови – два балканска и Први светски. У њима је омладина српска посејала своје кости по балканским ратиштима, поштујући заветне речи свога краља и јерархије.

Организатор варваринске прославе био је др Драгољуб Јоксимовић. Он је рођен у Бачини 1872. године. Школовао се у Параћину, Крушевцу и Београду. У доба Варваринске прославе био је народни посланик и одборник београдске општине. Као народни посланик био је члан војне анкете, која је пред балканске ратове проучавала стање војске и припремала њену реорганизацију. У току Првог светског рата постао је члан главног одбора Интернационалне парламентарне конференције за трговину. После рата учествовао је као члан наше делегације на Конференцији мира у Паризу 1919. и 1920. године.

Још један век је на измаку од Варваринске битке. Сада су утисци боље сазрели, па и руско-српско пријатељство по оружју. Иван Ивановић завршавајући своју књигу *Народна буна – Топличка држава* цитира максиму Гистава Ле Бона о Француској револуцији: „Напор мојих предака у Француској револуцији био је можда некористан, јер би пожњевена добит по цену толиког рушења била задобивена доцније, без тог напора, простим ходом цивилизације.” Историчар Љубодраг Димић је запазио: „Енергија српског народа у протекла два века била је усмерена да се обједини Српство, да настане нека већа држава.” Данас је јасно да би савремени пројекат Европске уније био довољан за интеграцију Српства, с тим што би нас, наравно, без силних ратних страдања у протекла два века сада било неупоредиво више. Зато би, пред прославу два века од Варваринске битке, на варваринским мрким мермерним пирамидама ваљало дописати: „Омладини српској, безразложно палој у ратовима деветнаестог и двадесетог века, спомен да се никада не заборави.” Наравно, чувена Збирка француске уметности Ериха Шломовића, била би овде изложена, у његовој неоствареној задужбини, у Ле Корбизјеовом здању Музеј западноевропске уметности. *Поља и Башта* Мориса де Вламинка, *Сезанов Доручак у пољу* и *Купачи*, *Пикасов Сиромашни оброк* и *Глава жене*, *Реноарова Девојчица са шеширом* и *Дама са шеширом*, *Едгард Дега Уметников портрет*, *Три балерине у плавом...* сачувани „у летњој кухињи породице Живадиновић у селу Бачина”, за коју, вели, Момо Капор: „зидови су јој били од

блата и плевe... Непредвидиви су путеви Господњи! Ова дела рођена из игре и жудње за лепотом у миру и спокојству срећних париских атељеа, путовала су дуго кроз различите руке да би у лето 1941. године нашла уточиште у двоструком зиду од блата и плевe!” Ерих Шломовић је живео у Бачини у току окупације. Писац објављује: „У Бачини су била само три ручна сата. Шломовић је одлазио у шетњу до Варваринског поља, на коме је 1810. године вођена чувена битка.” (Момо Капор, *Досије Шломовић*, Београд, 2010, стр.105-110)

Убрзо, Ериха Шломовића из Бачине одводе западно-европски „крсташи” и од тада му се губи сваки траг. Имао је двадесет и шест година.

У пролеће 2010. године медији су пренели вест о отказивању варваринске конференције о уласку Србије у НАТО. Председник општине Варварин изјавио је за *Град*, 16. април 2010. године: „Присуство представника руске амбасаде и подршка прослави 200. годишњице битке на Варваринском пољу у септембру ове године, нису повезани са отказивањем конференције.” Новинар је подсетио: „У Варварину је 30. маја 1999. године од НАТО бомби бачених на мост преко Мораве страдало десет, а повређено седамнаест цивила. Међу погинулима била је и кћерка председника општине Зорана Миленковића, шеснаестогодишња Сања, једна од најбољих ученица Математичке гимназије у Београду.”

ФИЛИП ЕРА

Црква у Крушевцу у последњих сто година имала је мало задужбина. Саборна црква – Храм Светог Ђорђа освештана је 1904. године. Филип Јовановић Ера, трговац, био је члан одбора за грађење нове цркве у Крушевцу. (*Српске новине*, 27. априла 1896, стр.4). Из извештаја проте Аврама Јовановића, изасланика за преглед цркава у срезу расинском, жупском и копаоничком, за 1907. годину, видимо да овде „црквене куће нема. Црква плаћа кирију из црквене касе за свештеничку канцеларију. Требали би Крушевљани да начине кућу за црквену канцеларију.” (*Послушања*, прва књига, Крушевац, 1997, стр. 91) У Београду је 2005. године, у издању Народне књиге, штампана моја књига *Птице из Науса*. У њој сам записао: „Има томе десет година кад постадох свештеник при Цркви Светог Ђорђа у Крушевцу. У то време још није био завршен нови парохијски дом, па смо нас седморица свештеника имали на располагању две канцеларије у старој црквеној кући, подигнутој пред балканске ратове. У њеном пространом предсобљу, из кога се улази у малу крстионицу, скромне канцеларије, магацин и собу за црквењака, пажњу ми је привукла лепа спомен-плоча и стари ормарић са књигама. „Ову кућу подиже и поклони Цркви Светог Ђорђа Мара

Филипа Јовановића, трговца из Крушевца, за спомен свој и свога супруга Филипа, 1912. године”, пише између мермерних ликова Филипа и Маре, задужбинарски загледаних у придошлицу, које је потписао мајстор Ђертото.” (н. д., стр. 108) Посао који је као члан одбора за грађење нове цркве у Крушевцу започео Филип Јовановић Ера, наставила је његова удовица Мара подизањем и поклањањем црквене куће. Тако су Филип и Мара постали ктитори Цркве Светог Ђорђа. У овој кући свој радни век су провели врло угледни свештеници. О проти Радичу Јосићу, по предању, 53 свештенику по реду из породице Поповић у којој се свештенички позив преносио с колена на колено још од времена Косовског боја, архијерејском намеснику крушевачком и старешини Цркве Светог Ђорђа, известила је прва књига *Послушања*, 1997. године, стр. 67-71. Свештенумученик прота Јефрем Новаковић, брат председника општине Крушевац и народног трибуна Крсте Новаковића и отац чувеног сценаристе Новака Новака, парох при Цркви Светог Ђорђа мученички је пострадао на Багдали 1944. године. (*Топле сузе на путу за Јерусалим*, Крушевац, 2002, стр. 57 и *Победоносци*, Крушевац, 2011, стр. 123-128) Задужбину Маре, удове Филипа Јовановића при Цркви Светог Ђорђа посетили су у XX веку и светитељи: Свети исповедник Доситеј Загребачки и Свети Николај Жички. (*Послушања*, трећа књига, Крушевац, 2006, стр. 15-27)

Захваљујући господину Драгославу Симићу, председника Црквене општине Крушевац, пре десетак година, спасен је надгробни споменик

Филипа и Маре Јовановић на старом крушевачком гробљу од рушења, а гробно место од прекопавања и продаје новом кориснику. Зимус посетих са мојим оцем њихово гробно место. Одржасмо им „Мали помен.” После је отац ишчитавао епитаф, а ја га записивао. У једном тренутку отац је клекнуо у снег, на једно колено, како би тачније ишчитао гробни запис. Беше ми га жао, и што је тако ревностан у свему што је радио, и што је остарио! На споменику пише: „Овде бораве вечни сан смртни остаци Филипа Јовановића, трговца, из Крушевца који је рођен у селу Раковцу 1821. године, а умро 27. септембра 1911. године. Живео је 90 година.” На полеђини надгробника пише: „Породична гробница Филипа Јовановића трговца”, а ту је и незграпно, касније, дописан број споменика – 854.

Политика је 10. октобра 1911. године објавила читуљу: „Мој никад прежаљени супруг Филип Јовановић звани Ера, рентијер овдашњи, бивши народни посланик, после кратког боловања преминуо је 27. септембра у 90-тој години старости, а оставио мене и родбину да уцвељени до века за њиме жалимо. Благодаримо на изјављеном саучешћу: Њ. Величанству Краљу, Његовом преосвештенству епископу жичком господину Сави, г. г. министрима у пензији и осталим пријатељима који нам путем телеграма, писмом и лично изјавише своје саучешће, г. г. лекарима града Крушевца и оператору г. Петровићу из Ниша, који се трудише да нашега драгог покојника спасу од тешке болести, свештенству града Крушевца, и из околних места као и г. Анти Поповићу, свештенику овдашњем: на држаном

говору у цркви, где је оцртао његов труд, и рад на остварењу разних хуманих установа, и тиме нам унеколико тугу ублажио, грађанима града Крушевца, који покојника из куће изнесе и на спроводна кола метуше, грађанима града Крушевца, који из почасти, за покојником, за време спровода затворише своје радње, професорима и учитељима који са ђацима учествоваше своме добротвору и члану гди је био уписан, крушевачким певачким дружинама, пријатељима покојниковим који венце на одар положише, благодаримо пријатељима из околних места који присуствоваше сарани, благодаримо свима покојниковим и нашим пријатељима из места и са стране који се при болести и сарани нађоше и тугу нам ублажише за изгубљеним нашим добрим покојником. Крушевац, 5. октобра 1911. године, вечито ожалешћени: супруга Мара са осталом родбином.”

Филип Ера и Мара нису имали деце, зато су усвојили Филиповог синовца Косту Јовановића. *Српске Новине* (4. септембар 1888. године, стр. 6) донеле су вест да је господин Филип Јовановић своју „у Крушевцу, мануфактурно-болтацијску, колонијалну-гвожђарску, књижарску и разну шпекулативну радњу са продуктима земаљским, која постоји од више година под фирмом *Филип Јовановић* продужио је и даље под истим именом, а пуноважно ће је потписивати поред Филипа и његов синовац Коста Јовановић од 12. јула 1888. године”. Иначе, Ерина књижара једина је имала уџбенике, који су штампани у државној штампарији, и сав потребни школских прибор, све до 1876. године. Крушевачки гимна-

---

зијалци од оснивања своје школе 1865. године могли су само код Филипа Ере наћи школске књиге. Колико је њих ту нашло књиге, а да им он није хтео узети новац – то Бог свети зна! Његова трговина је била позната и по томе што је добијала разног еспапа из првих француских и немачких фабрика, као: свиле за хаљине, листере, кадифе, атласа за шкутељке, самура, златних и дијамантских игала, медаљона, брошева, прстења, веша за удаваче, официрског свог прибора за одело, колонијалног еспапа, разних књига и календара. Своју помодно-маунуфактурну-конфекцијско-галантерску и сваковрсну радњу у Крушевцу држао је Филип Јовановић до 1893. године када је прешла Светозару Бабовићу и Јездимиру Симићу.

Филип Ера, како су га сви Крушевљани звали, послао је свога синовца 1880. године у чувену трговачку школу у Лајбах. Међутим, Коста се септембра 1881. године опасно разболео и само великом негом и искреним заузимањем око лечења директора трговачког завода г. Фердинанда Мара, он је спасен. Коста Јовановић био је истакнути члан „Пољопривредне крушевачке подружине”, градски одборник, члан чувене „Трговачке омладине”, оснивач и члан хуманитарног фонда за помоћ сиротих ђака, члан певачке дружине „Обилић”... На жалост, он је умро у својој 28 години живота. На његовом надгробном споменику на старом крушевачком гробљу, крај кога су касније сахрањени његови стриц и стрина, пише: „Коста Ф. Јовановић, трговац, рођен у селу Раковцу 1869. године, + 7. марта 1892. у Крушевцу. Овај споменик поди-

---

гоше му ожалошћени стриц и стрина: Филип и Мара.” Ту је и потпис мајстора: Пера Маринковић, Београд. На полеђини Костиног споменика пише: „Овд’ у овом ладном гробу/ увенути лежи цвет/ у пролетном своме добу/ што остави овај свет/ сродници му лију сузе/ тешка туга мори њи/ горка смрт им много узе/ најмилијег измеђ њи.”

Филип Јовановић Ера, из Раковца на Копачику, тада јошанички срез, по месту рођења добио је надимак Ера. Биран је три пута за народног посланика и то: 25. јануара 1883, 22. јуна 1897. и 23. маја 1898. године. Оженио се Маром из Трстеника, где је, према писању *Српских Новина*, (8. фебруар, 1873. године, стр. 4) „Филип имао механу на главној пијаци до среске канцеларије са свима удобностима и један чаир које је давао у закуп. У исто време, у Бачини је има велику баштованчинуцу.”

Филип је умро 27. септембра 1911. године. Тада је завршена стара, а наступила је нова Филип-ера. Филип је био најбогатији човек у округу, милионер. Он је довео чувеног архитекту Николу Несторовића у Крушевац да уради пројекат Окружног начелства, који је финансирао (данашња зграда Скупштине Општине Крушевац). Филипова супруга Мара, потресена губитком брачног друга, била је опљачкана. Изложена писању штампе и суђењима, једва је дочекала годишњи помен свога супруга, а онда му се придружила. Пре тога завештала је 80.000 динара црквама, школама и другим хуманитарним организацијама. Са северне стране надгробног споменика Филипа и Маре пише: „У овој ла-

---

дној гробници почивају смртни остаци Маре Филипа Јовановића бив. трг. оvd. рођена 1842. године, а пресели се у вечност 7. октобра 1912. године, поживе 70 година, за спомен свој и своје фамилије завештала је црквама, школама и другим хуманим установама осамдесет хиљада динара. Бог нека души њеној дарује рајско насеље.” Испод овог епитафа пише: „Овде почива Јелена-Лена удова поч. Петра Вукојевића Гилића бив. трг. из Трстеника која умре 15. јуна 1921. године у 75-ој години свога живота. Спомен овај подиже ожалошћени син Предраг.”

Филип и Мара били су лични пријатељи са Краљицом Наталијом, која је била стални гост у њиховој кући. У њихов дом свраћао је краљ, министри, владике, посланици, професори и остали виђени људи свога доба. После смрти Филипове, велико богатство у новцу и хартијама од вредности, више стотина хиљада динара, из касе су, исте ноћи, опљачкали они који су га чували. То је била прворазредна афера о којој је писала штампа, а због које су тројица Крушевљана осуђена на казне затвора.

+++

„ХАПШЕЊЕ У КРУШЕВЦУ

Једна велика крушевачка сензација

Јуче је у Крушевцу полиција ухапсила Петра Ивановића, бившег окружног благајника и Светозара Бабовића, трговца тамошњег за дело опасне крађе имовине покојног Филипа Јовановића, бившег тамошњег трговца. Првостепени суд одобрио је тај притвор.

Крађа, извршена у готовом новцу и хартијама од вредности, износи око 100.000 динара.

Кад је покојни Филип, који је био најбогатији крушевачки грађанин, издахнуо, поменута двојица су отела од његове удовице кључеве од касе и подигли из касе сву готовину и хартије од вредности.

Непокретна имовина Филипова процењена је на седам стотина хиљада динара.

(*Политика*, 16. децембар 1911, стр. 3)

СУЂЕЊЕ У КРУШЕВЦУ

За крађу из касе пок. Филипа Ере, Крушевац, 3. фебруара.

Данас је отпочео претрес Петру Ивановићу, бившем окружном благајнику, Светозару Бабовићу, трговцу, и Војину Ваљаревићу, трговцу, који су оптужени за опасну крађу имовине пок. Филипа Јовановића Ере, бившег трговца овдашњег. Та велика и већ и сувише позната афера, избила је одмах после смрти Филипа Ере, који је умро као најбогатији човек у целом овом крају.

Ухапшени су прво Ивановић и Бабовић а затим и Ваљаревић. Сви покушаји да се извуку из хапсе још пре претреса и да уопште не дођу пред суд остали су без успеха. И сад им је почело суђење. Суди им порота. председава председник првостепеног суда г. М. Стевановић а судије су: државне г.г. Т. Богдановић и Ј. Вељковић и грађани поротници г.г. Јован Савић и Петар Јанковић, трговци овдашњи.

Претрес је почео јутрос у 8 часова. Велика дворана првог одељења, у којој се суди, препуна је света, а тако и сви судски ходници. Сведока има преко 40. Оптужени су узели за браниоце 7 овдашњих адвоката.

Пресуда може бити изречена тек сутра увече.

(*Политика*, 4. фебруар 1912, стр. 3)

СУЂЕЊЕ У КРУШЕВЦУ

Синоћ је изречена пресуда оптуженима за крађу Ерине имовине, Крушевац, 6. фебруара.

Вечерас у 5 часова изречена је пресуда Петру Ивановићу, бившем окружном благајнику, Светозару Бабовићу, трговцу, и Војину Ваљаревићу, трговцу, који су оптужени да су покрали неколико стотина хиљада динара из касе пок. Филипа Јовановића Ере.

Петар Ивановић и Светозар Бабовић осуђени су на по две године робије и једну годину дана полицијског надзора са губитком грађанске части за то време. Војин Ваљаревић осуђен је на два месеца затвора и једну годину полицијског надзора са губитком грађанске части за то време.

За покрадени новац приватни тужиоци упућени су на грађански спор.

Изрицању пресуде присуствовала је огромна маса света. Сва тројица осуђених пренеражени су пресудом.

*

Тек што је чувени богаташ, милионер Филип Ера, некадашњи чибукција кнеза Милоша, склопио очи, са леша су дигнути кључеви од касе, па је онда дигнуто из касе неколико стотина хиљада динара и многе хартије од вредности.

За ту крађу оптужени су и ухапшени прво Ивановић Бабовић а затим и Ваљаревић. Сад су сва тројица и осуђени. Међутим, извесно је, да ће проћи још много и много времена док се коначна пресуда код највишег суда донесе.

(Политика 7. фебруар 1912, стр. 2)

КРУШЕВАЧКА АФЕРА

Поново донета пресуда по крађи Ерине масе, Крушевац, 3. маја.

Прекјуче је у овдашњем првостепеном суду био понован претрес по познатој крађи масе

покојног Филипа Јовановића Ере, бившег овдашњег трговца, по којој су кривици били оптужени Светислав Бабовић, овдашњи трговац, и други.

Пошто је општа седница Касационог Суда наша, да по овој афери нема дела опасне крађе, то је сада порота искључена и судио је државни суд: председник г. М. Стевановић, судије г.г. Тоша Богдановић и Јан. Вељковић.

Државни суд нашао је, да овде постоји дело утаје, кажњиво из § 231 каз. зак. и поново изрекао исту пресуду: да се оптужени Бабовић и Ивановић казне са по 2 године робије и губитком грађанске части, а оптужени Ваљаревић; да се казни са 2 месеца дана затвора, коју је казну он издржао, те је још 6. априла пуштен у слободу.

Стараоци ове масе г. г. Арса Дреновац и Ђорђе Маринковић, трговци којима је као стараоцима досуђено по 2.000 динара награде, поклонили су ту награду Трговачкој Омладини и Женској Радничкој Школи у Крушевцу.

(Политика, 4. мај 1912, стр. 2)

ЕРИНА МАСА

Распарчавање имовине једног крушевачког богаташа, Крушевац, 23. маја.

Данас је код старатељског судије овдашњег првостепеног суда коначно расправљена имовина масе покојног Филипа Јовановића Ере, који је некада започео своју каријеру као чибукција кнеза Милоша, а умро као огроман богаташ.

Целокупна његова имовина, колико је бар суд пронашао и пописао, износи 614.000 динара. Али се тврди да је огромна сума готова новца и хартија од вредности украдена одмах после Ерине смрти, због чега је и дошла позната афера која је двојицу крушевачких трговаца и једног окружног благајника у пензији отерала у затвор.

Сем удове, која лежи на болесничкој постељи, пок. Ера није имао никога од ближе родбине. Држави је припало од ове масе 60.000 динара наследне таксе а сав остатак, 400.000 динара у готовом новцу и близу 160.000 динара непокретног имања, имају да поделе неки сељаци са Копаоника, Ерини далеки рођаци”.

(*Политика*, 24. мај 1912, стр. 2)

ПРОТА МИЛУН СТОЈАДИНОВИЋ
(1864-1941)

Прва књига *Послушања*, објављена године 1997, известила је први пут о једином писаном трагу ослобођења Крушевца од Турака. Њега је оставио архимандрит Сава Петровић и чува се у Архиву Србије, фонд Митрополије београдске, година 1858, број 106. Тако је откривен овај славни догађај за Крушевљане, који се збио на Ваведење, године 1832. После петнаест година мог мисионарења са овим документом кроз Крушевац, градска управа је отпочела званично обележавање дана ослобођења од Турака, 4. децембра.

Друга књига *Послушања*, објављена године 2001, донела је изабране списе архимандрита Илариона Весића (1852-1906). Уједно, она је била и позив на обнову архимандритовог споменика на старом крушевачком гробљу који је подигнут по идејном решењу Петра Поповића, јер су у књизи објављене и фотографије срушеног споменика. Хвала Богу, овај позив је успео и споменик архимандриту Илариону Весићу – за историју уметности несумњиво најзначајнији на крушевачком гробљу – је обновљен. Отац се силно радовао:

– Сине, још није све пропало – изустео је.

После изласка из штампе књиге *Птице из Науса*, 2005. године, у Рибарској Бањи је постављена спомен-плоча: „На овом месту 25. августа 1913. године Његово Величанство краљ Петар Први Карађорђевић потписао је декларацију о повратку Косова и Метохије матици – Краљевини Србији Рибарска Бања, 2006. године”. Краљ Петар I Ослободилац у Рибарској Бањи, 25. августа 1913. године, обзнанио је: „Српском Народу! После два рата који скоро годину дана прекидоше ваше послове и ваше напредовање, настао је благодетни мир. Ја овим проглашавам присаједињење Краљевини Србији свих освојених области у границама које су одређене: према Краљевини Бугарској уговором о миру закљученом у Букурешту; према Краљевини Грчкој српско-грчким споразумом; према Албанији привременом демаркационом линијом и саобразно решењима Амбасадорске конференције у Лондону, докле нарочита међународна комисија не буде извршила коначно разграничење; према Краљевини Црној Гори, за сада демаркационом линијом војне окупације, до коначног разграничења; према Босни и Херцеговини досадашњом границом. Ми смо дужни стићи просвећене европске народе којима смо ми, као многовековни грудобран од нападача, омогућили мирно напредовање. Ја се сада више него икада поносим што сам син и краљ такоме народу, и молим Свемогућег да му никад не ускрати своју милост и заштиту. Живео мој мили и витешки српски народ!” Овај проглас српском народу су потписали и заступник председника министарског савета др Лаза Пачу, министар гра-

---

Ђевина Ј. П. Јовановић, министар просвете и црквених послова Љ. Јовановић, министар правде М. Ђуричић, заступник министра унутрашњих дела – министар правде, министар војни и почасни ађутант Њ. В. краља Ђенерал Мил. Божановић, министар народне привреде др В. Јанковић, заступник министра иностраних дела – посланик др М. Спалајковић (*Птице из Науса*, стр. 15-16). Тако су Срби после петвековног турског ропства ослободили Косово.

У књизи *Птице из Науса* писао сам како сам открио споменик проте Милуна Ј. Стојадиновића на старом крушевачком гробљу:

„Има томе десет година кад постадох свештеник при Цркви Светог Ђорђа у Крушевцу. У то време још није био завршен нови парохијски дом, па смо нас седморица свештеника имали на располагању две канцеларије у старој црквеној кући, подигнутој пред Балканске ратове. У њеном пространом предсобљу, из кога се улазило у малу крстионицу, скромне канцеларије, магацин и собу за црквењака, пажњу ми је привукла лепа спомен-плоча и стари ормарић с књигама. „Ову кућу подиже и поклони Цркви Светог Ђорђа Мара Филипа Јовановића, трговца из Крушевца, за спомен свој и свога супруга Филипа, 1912. године”, пише између мермерних ликова Филипа и Маре, задужбинарски загладених у придошлицу, које је потписао мајстор Ђертото. Прво слободно време искористих да прегледам стари ормарић с књигама. Он ме је неодољиво подсећао на сеоску библиотеку старог српског ратника из мог детињства, с предратним насловима Српске књижевне задруге у првом плану.

Древни часописи и мало књига богословске садржине, уз нешто архивске грађе, почивали су затворени у доњи део ормара. Ту нађох дело проте Милуна Ј. Стојадиновића *Српска Голгота споменица са стазе живота*, штампано 1940. године у Крушевцу. Пошто прочитах ову књигу, упитах за њеног аутора, најпре свештенике, а онда народ. Међутим, нико од мојих саговорника не знаде ништа да каже о проти Милуну. После тога више пута сам читао *Српску Голготу* и носио се мишљу да посетим архив епархије нишке с надом да ћу ту открити ко је њен аутор. Једном упитах и епископа, али ћутање о проти Милуну се не прекиде. Све моје знање о њему заснивало се на претпоставци да је пореклом из Стопање, будући да је породица Стојадиновић некада живела у овом селу крај Крушевца. После пет година, у Крушевцу је штампана књига Животија Живановића о Стопањи. Он је рођен у овом селу и годинама је истраживао његову историју. Једном га упитах да ли му нешто значи име проте Милуна Стојадиновића.

– Како да не – одговори писац и рече ми неколико цртица из протине биографије, упућујући ме на *Лесковачки зборник*:

– Ту сам читао један рад о њему.

Тако открих рад проте Драгутина Ђорђевића о проти Милуну Стојадиновићу у *Лесковачком зборнику* за 1992. годину. После читања протине био-библиографије оживех сећање на своје рукоположење у чин презвитера у лесковачкој цркви. Тада сам имао част да упознам проту Драгутина Ђорђевића, народног просветитеља и најбољег познаваоца живота и обичаја у леско-

---

вачкој Морави. У биографији проте Милуна недостајала је година упокојења и место где је сахрањен.

– У Стопањи није сахрањен, сигурно – рече ми Животије Живановић.

Два пута сам ишао у Јавно комунално предузеће „Крушевац” и од њих тражио да погледају своје старе књиге, не би ли у њима пронашли гробно место знаменитог проте.

– Не, он није сахрањен на старом крушевачком гробљу – добих последњи одговор.

Годину дана касније, сахрањивали смо једног мог парохијанина на старом крушевачком гробљу. Кад приђосмо раки, угледах крај ње старински, мало нагнут, споменик од пешчара с необично великом заједничком фотографијом седог свештеника с камилавком, продуховљеног лика и његове супруге. Приближих му се и прочитах: „Овде почивају и чекају опште васкрсење и живот будућег века прота Милун Ј. Стојадиновић (1864-1941) и његова супруга протиница Даринка (1866-1934)”, а онда се прекрстих од чуда.”

Прота Милун Ј. Стојадиновић био је у своје време најелитнији српски свештеник. Мени чини посебну част то што је он био и катихета крушевачке гимназије – школе у којој више од десет година предајем веронауку. Иначе, он је заслужан за подизање цркве у Лесковцу, у којој сам рукоположен за презвитера 1995. године. Приложник и добротвор ове цркве био је Михајло Пупин. (*Лесковачки гласник*, уредник Сретен Динић, бр. 11, Лесковац, 1935. година, стр. 3) Прота Милун је као сиромашни ученик

београдске богословије морао једно време да послужује по богатијим кућама, па је тако био запослен у кући књижевника Лазе Лазаревића. Касније је прота радо бринуо о даровитим ђацима – као што је био његов синовац Милан Стојадиновић, у српској историји записан као председник краљевске владе. Интересантно је да је утицај стрица био видљив код младог Милана Стојадиновића и у одабиру тема његових првих штампаних радова. Тако је будући председник краљевске владе 1909. године штампао у Београду књигу *О регулисању парохија*. У књизи *Ни рат ни пакт* Милан Стојадиновић пише о својим школским данима: „За *Краљеве награде* које су се делиле на дан Светога Саве буде једне године расписана тема из Црквеног права: о материјалном издржавању свештенства, које је онда живело у врло бедном стању. Мој стриц, Милун Ј. Стојадиновић, био је протопрезвитер у Лесковцу. Код њега сам пронашао доста материјала о томе питању, а у његовој кући сам видео како у ствари живи српски парохијски свештеник. Да бих добио податке, особито о стању право-славног свештенства у Аустро-Угарској путовао сам у Сремске Карловце и у библиотеци српске Патријаршије прегледао дотични материјал и разговарао са неким познаваоцима тог питања. На тај начин мој рад је био добро документован да сам добио *Краљеву награду*, што је било велико одликовање за једног младог студента.”

Проту Милуна су познавали и ценили најзначајнији људи свога доба у српском народу. Патријарх Гаврило, на Савиндан 1939. године,

---

му пише: „Приликом данашњег Вашег славља седамдесет пете годишњице живота и педесет пете годишњице Ваше ревносне службе Богу и народу шаљемо Вам уз Наш Патријарашки благослов најсрдачнија честитања.” Свети Николај Жички пише: „Нека би благи Господ благословио венац лета његових и учинио га плодовитим на духовној њиви Својој до краја – и преко краја. Амин. Боже дај!” Свети исповедник Доситеј Загребачки пише: „Срдачно честитам прославу седамдесет пет година живота и педесет пет година службе Богу и народу.” Своје честитке слављенику тада су упутили: епископ нишки др Јован, Његова екселенција председник краљевске владе др Милан Стојадиновић, министар правде Милан Симоновић, народни просветитељ Сретен Динић, многи свештеници, протин кум Влада Теокаровић, индустријалац из Параћина, и многи други.

Стари прота, годину дана касније, 1940. године у Крушевцу штампа књигу *Српска Голгота споменица са стазе живота*. Он се тако одазива, како вели у предговору ове књиге, на распис Светог архијерејског синода, којим се апелује на свештенике – страдалнике из Првог светског рата да своје сећање запишу како би се „штампала једна Споменица која би у потпуности очувала успомену на све националне и црквене мученике.” „У том циљу ја сам послао нешто мало материјала на употребу, али то је недовољно, а све не би ни могло стати у општу Споменицу. Зато сад износим у овој књизи шири опис свега што сам лично преживео као одјек ондашњег крика, нека чује ко треба да чује, и

нека зна ко треба да се поучи. Јер збиља, све је онда било угрожено и срозано: и земља и имовина и слобода и живот! Само наша част и национални понос остали су на висини.” Тако је у овој књизи сачувано од заборава пешачење протe Милуна и тројице његових колега свештеника, у зиму 1916, уочи Нове године, у пратњи бугарског стражара из Лесковца, преко Грделице, Цепа, Сурдулице, Ћурковице, крај Власинског језера, села Божице, Треклин, Земан у бугарске логоре: Хасково, Горње Паничерово – где су били годину и по дана и Ескиџумаја – „прво нас стрпаше у једну основну школу, па после у једну стару џамију пуну сваког ђубрета, да смо морали сами износити балегу и чистити патос, а после у неку бившу ткачницу. Но, сви услови за живот били су као и у Паничереу! На Велики петак дадоше нам по парченце црвљивог качкаваља, а на Васкрс чорбу од пасуља! ... Много пута, тобож за неку „кривицу”, шибали су поједине логораше дебелим прућем, по голој стражњици – до липтања крви. Од силних болова јаук се чуо до неба. А много пута су их убијали као зечеве пушком, јер су тобож хтели да побегну! ... Храна као за свиње: у казане од посто литара ставе по два-три килограма пасуља који плива у води горе-доле и ту се стављају разне траве: купус, пепељуга, штир, патлиџан, трули краставци, тикве итд. Права свињска мећа! ... Било је протојереја ставрофора и игумана који су морали копати рупе за нужнике и чистити их! ... И у свој тој страхови ради душевне хране сетимо се по који пут песника који каже: „Хај, што Србин јоште живи крај свих

зала / песма га је одржала њојзи хвала!”, па чешће отпевамо: „Завичају, мили крају / у ком сам се родио / душе моје мили рају / ко те не би љубио?”, затим: „Ој, Србијо мила мати / увек ћу те тако звати”, итд.”

Прота Милун Стојадиновић штампао је три књиге *Споменица са стазе живота*. Прву књигу је посветио својој супрузи Даринки преминулој, године 1935. Другу књигу је исписао својим размишљањима на тему шта је време, о времену и вечности, цркви, о животу, успеху... У њој је известио о прослави свог свештеничког јубилеја 1939. године у Крушевцу. Трећа књига *Српске Голготе* штампана је 1940, годину дана пред протину смрт.

Другу књигу прота је започео насловом *Порука с неба*:

„Необичан, али не и чудан наслов. Необичан, јер се ретко дешава, а није чудан, јер се стварно дешава и ако је то за нас необјашњиво. Познавајући данашњи свет и његов менталитет, знам да ће неко рећи: „Гле! Шта је ово сад, како може бити порука с неба?” А ја кажем да може бити, да је бивала, бива и биће. И баш те поруке с неба дају нам инспирацију – надахнуће за наш живот и рад на земљи. Ево примера:

1. Кад зора свиће, зар то није знак или порука да настаје дан?

2. Кад се небо наоблачи и окупи грмљавина, зар то није знак или порука, да ће бити киша? „Но то је”, рећи ће неко „по природном закону.” Али има и натприродних појава.

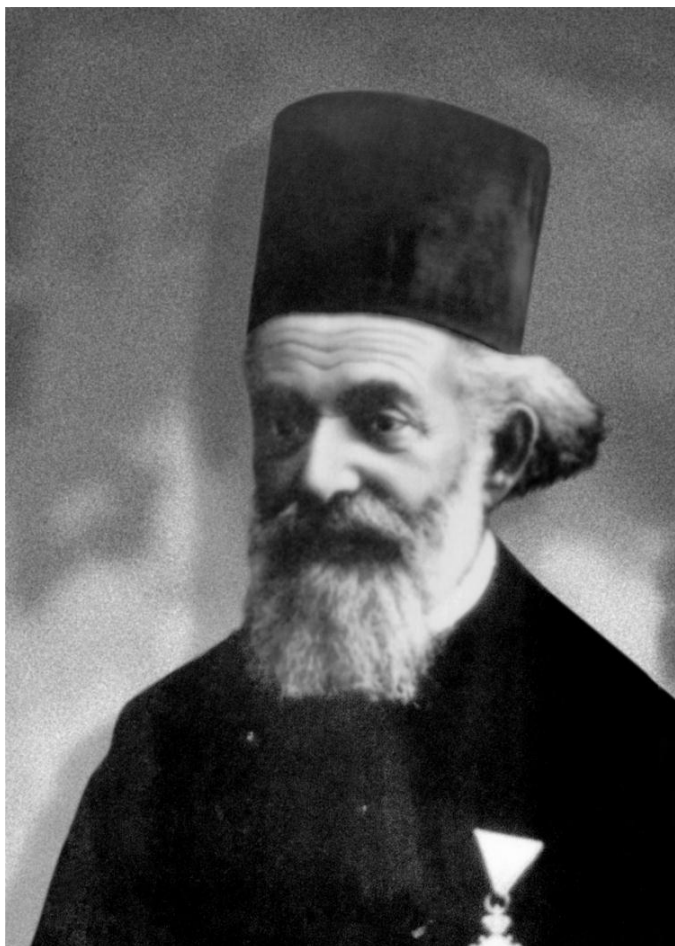
---

3. Кад се цару Константину Великом појавио крст на небу са натписом „Овим ћеш победити”, зар то није била порука с неба?

4. Кад приликом нашег устанка на дахије, како вели песник, „небом свеци сташе војевати”, зар ова знамења нису била порука с неба и Србима и Турцима.

5. Кад сам ја за време окупације као трогодишњи логораш у Бугарској – вучен скоро кроз целу њихову државу, половином рата у селу Горњем Паничереву, близу Старе Загоре, Казанлука и чувеног балканског „Шипка” кланца на реци Тунци, крај Долине ружа, са преко хиљаду намучених српских заробљеника на дан Светог цара Константина и царице Јелене, усред дана, видео на небу огроман велики крст од облака, тумачећи ову чудну појаву многим сам тихо у поверењу рекао: „Ово је за нас браћо добар знак, не бојте се, Бог нам објављује спасење. Силом смо са нашег огњишта милог отргнути и овде доведени, силом ћемо бити и ослобођени. На крају крајева, наша је победа.”

У лето 2010. године, приметио сам да се срушио протин споменик на старом крушевачком гробљу и то тако да је његово лице, епитаф и фотографија, пало на земљу и остало да лежи скривено од очију јавности прекривено надгробником од пешчара. У својој архиви имам фотографију споменика пре његовог пада са које преузимам протин лик за ову књигу као позив на његову обнову. Ако овај позив не успе остаће, бар, у *Куцању* овакав траг да је у Крушевцу сахрањен један за историју града важан свештенослужитељ и духовник.

Прота Милун Ј. Стојадиновић (1864-1941)
фотографија са надгробног споменика

ЧИКА ДОСА

Тог јутра, кад су се у Епархији крушевачкој припремали за пут у Јаловик, на сахрану мога оца, појавио се чика Доса. Он је дошао у епископију по благослов за оснивање метоха Манастира Дренче у селу Петини – при Цркви Свете Недеље, коју је он са својим сељацима подигао, па кад је чуо да је умро отац Војислав, одмах је кренуо на пут. Очев отворен ковчег, по старом црквеном правилу, обнели су око храма свештеници, пред одлазак на гробно место. Поклопац су носили лаици, један од њих био је чика Доса.

– Што небеска сила може да споји, не може нико! – сетио сам се речи чика Досиних, кад је из штампе изашла књига *Топле сузе на путу за Јерусалим*. Ево, како је у њој заступљен чика Доса:

„Јануара 2001. године био сам гост на крушевачкој телевизији Канал плус. У емисији отвореног типа гледаоци су постављали питања. Одговарајући на једно од њих, испричао сам повест о свештеномученичкој породици Јовановић из Великог Шиљеговца.

После неколико дана од телевизијске емисије у моју канцеларију ступи чика Доса. Гледао ме на Каналу плус па дошао да пита за свога оца.

– Светолик Тола Милосављевић било је право име мог оца, али се у евиденцији Српске државне страже из 1943. године води као Агатонивић. Тако се сакри од Немаца који су га упорно тражили. Наиме, он је написао песму против власти, која је у селу била популарна за време окупације. С’ опроштењем:

„Бежи Швабо, милу ли ти нану,
шта ти тражиш на српском Балкану!”

Комунисти су га заробили по уласку у Крушевац. Последњи пут се помиње 4. новембра 1944. године у Параћинском логору. Оца сам свуда тражио па дођох и код вас.

– Одакле сте? – упитах.

– Из Петине – одговори, а суза у крају ока му засахну.

Дуго смо разговарали, а онда паде договор да чика Доса узме свеску у руке и забележи све што зна о своме оцу и свим жртвама из села Петина, Дворане, Пољаци и Ловци од 1941. до 1948. године. Он посети потомке погубљених мештана четирију села, који давно положише своје сузе проливане за милим родитељима у Сузарник. Њихове приче и фотографије старе више од пола века објављују се први пут у *Топлим сузама на путу за Јерусалим*, по азбучном реду страдалника.

Радослав Доса Милосављевић рођен је уочи летњег Светог Јована 1943. године у Петини. Без оца је остао када је имао шеснаест месеци.

Молимо, ако неко нешто зна о његовом родитељу, да се јави у Петину.

P.S. Чика Доса је безуспешно наставио своје трагање, до данас. Зато и уз ово друго издање *Топлих суза* понављамо исту молбу: ако неко нешто зна о његовом родитељу нека се јави у Петину.”

Светолик Тола Милосављевић од оца Стојана и мајке Малине рођен је 24. јануара 1921. у Петини. Припадник СДС-а Милана Недића. Прерата је положио курс калемарства, вођарства и виноградарства.

Светолик је био писмен и виђенији човек свога доба. Писао је и песме: од његове песме против окупатора до данас се памте само две строфе:

„Бежи Швабо, милу ли ти нану,
шта ти тражиш на српском Балкану.
Сини муњо, да нађем синцире,
да повежем швапске офицере.”

Немци су сазнали за Толине песме преко неког Винка Хрвата, свог шпијуна, који је у то време боравао у Петини у четничкој формацији Косте Пећанца. Окупациона власт тада започиње да гони песника. Он успева да утекне скривајући се код рођака. Немачке потере бивају све јаче. Песников отац Стојан одлази код Крсте Новковића, председника општине Крушевац, по савет како да спасе сина. По Крстином упутству, песник приступа СДС-у током 1943. године, под лажним презименом Агатоновић и тако спасава главу. Светолика су заробили комунисти 14. октобра 1944. године, по уласку Црвене армије у Крушевац. Сутрадан је спроведен у Параћински логор, где је био и 4. новембра 1944, од када му се губи сваки траг. За гроб му се не зна. У МКУ није уписан. Крсна слава: Свети пророк Илија. Потомство: син Радослав. Извори: супруга Радмила (78), син Радослав (58), МКР.

АВА ЈУСТИН

Имао сам десет година кад је умро ава Јустин Поповић. Отац је, те године, на зид наше дневне собе поставио десетак урамљених фотографија Аве. Већина њих била је са сахране. Ава лежи у ковчегу, као да је заспао. Његово лице, уоквирено седом брадом, нестварно је румено.

– Шта ће ти то, Војо – били су једногласни сви који су долазили у нашу кућу.

– Ту ти спавају деца – настављали би.

Отац би се само на то осмехнуо.

Моје детињство је прошло у кући, у којој је убијен отац Илија Симић, с фотографијама Светог аве Јустина.

Са зида моје библиотеке, радионице за писање, гледају ме док ово пишем, са фотографије начињене крај гроба аве Јустина Поповића, на Благовести 1980. године, била је годишњица од упокојења, свештенотонаси: Атанасије (Јевтић), Артемије (Радосављевић) и мој отац.

Тројица назиреја су млади. Отац има тридесет и седам година. Десно од њега стоји отац Атанасије – витког је стаса, а висином нешто нижи од мог оца. У средини стоји најстарији од њих тројице свештенослужитеља отац Артемије, који својом висином достиже рамена своје сабраће са фотографије. Пред њима је гробно место архимандрита Јустина Поповића, како пише

на крстачи. Са ње благосиља Христос, јер је његова икона залепљена у врху крстаче. На гробном крсту виси кутија за кандило, унутар које жижак светлости плови по кандиловом уљу. Воштанице горе око гроба. Гробно место је прекривено засађеним цвећем *дан и ноћ*.

На фотографији се лепо види да свештенослужитељи певају крај Авиног гроба.

Мој отац је дочекао канонизацију аве Јустина (Поповића).

– Сад не жалим да умрем, сине – био је категоричан.

Сетих се да је Винсент ван Гог рекао:

– Умрети можда није тако тешко као живети.

БРАДА

Отац је носио браду као назиреј, никада је није шишао. У доба мог одрастања, то се у свести „социјалистичких самоуправљача” сматрало као чин отворене подршке четништву. У школи нас нису учили да су предратни краљеви официри имали војну стратегију, по којој би, кад дође тренутак да отаџбина мора да поклекне пред надмоћнијим окупатором, они имали обавезу да наставе отпор као герилци – а то се тада звало, по светлим традицијама пре балканских ратова и комитских дружина – четници. Нико нам није рекао од професора историје да су браду носили само команданти герилских јединица, и то из дубоке жалости, по обичајном српском праву, за поробљеном отаџбином. Зато је мој деда као редов у четницима био избријан. Он је и иначе у породичној хроници остао упамћен као кицош, а у Јаловику по надимку Брка.

У *Топлим сузама на путу за Јерусалим* зато записах сећање једног свог парохијанина, који је био дражићевац, па је његов сестрић својом косом био асоцијација на четнике:

– Шишај, ал’ пази кожу – исцери се милиционар који је везао младића за столицу.

– Рекли су још стари Латини – прихвати спрдњу његов колега који му је помагао у послу.

– Јел’ тако? – унесе се младићу у лице трећи милиционар.

– Ћутиш! Не знаш латинске пословице! А! Шишај, Мирко! – заповеди први милиционар свом млађем колеги.

Петровдански сабор код цркве у Житном По-току, касније ће комунисти ово вековно окупљање народа у овом месту преселити из порте на вашариште, залепезио се у широку кружницу народа који се тискао око центра са старом расклиматаном столицом, на којој је седео младић уморан од пружања отпора тројници милиционара. Његово дубоко дисање и стезање свезаних руку у песнице представљало је последњи титрај отпора. Уста су му била снажно свезана црвеном марамом. У горњој половини марамом преполовљеног младићевог лика са стиснутим вилицама искриле су уплашене очи, које су се по лепоти, већ биле прочуле међу топличким девојка. У дну доње половине уплашеног младићевог лика кроз раздрљену кошуљу с напетим вратним жилама немирно је скакутала јабучица.

– Смрт фашизму – продра се трећи милиционар.

– Слобода народу – отпоздрави први милицајац.

Народ, упарађен за сабор, а разасут по широкој посматрачкој кружници, ћутао је. Није било време да се било шта каже. Од негдашњег правила: „Мисли својом главом”, сад је настало ново: „Мисли у својој глави.” Један дечак се отрже мајци и приђе милиционарима. Уплашена жена притрча да га ухвати за руку и привуче к себи.

– Нека, снајка, нека. Дете треба боље да види социјалистичко васпитање – прозбори милиционар и започе шишање.

Јордан Миловановић је мирно седео на столици док су одсечени праменови његове косе падали по порти. Прошле године је почео да пушта косу, па, када је видео како је таласаста и лепа, одлучио је да је сачува. Није ни слутио да ће због ње постати епицентар највећег сабора у свом родном крају. Милиционари су у његовој дужој коси видели јасну асоцијацију на младићеве ујаке који су били дражићевци.

– Пустио би ти и браду ко прави четник, ал’ је још немаш – церио се најстарији милиционар.

Јорданови ујаци били су браћа: Предраг и Ненад Ристић из Средњег Статовца.

Ненад Ристић је мој парохијанин. По његовом казивању настала је ова прича о шишању Јордана Миловановића, чика Нешиног сестрића, на сабору у Житном Потоку.

Кад ми умре отац, чика Неша дође у моју канцеларију и изјави ми саучешће, онако како то стари српски ратник уме.

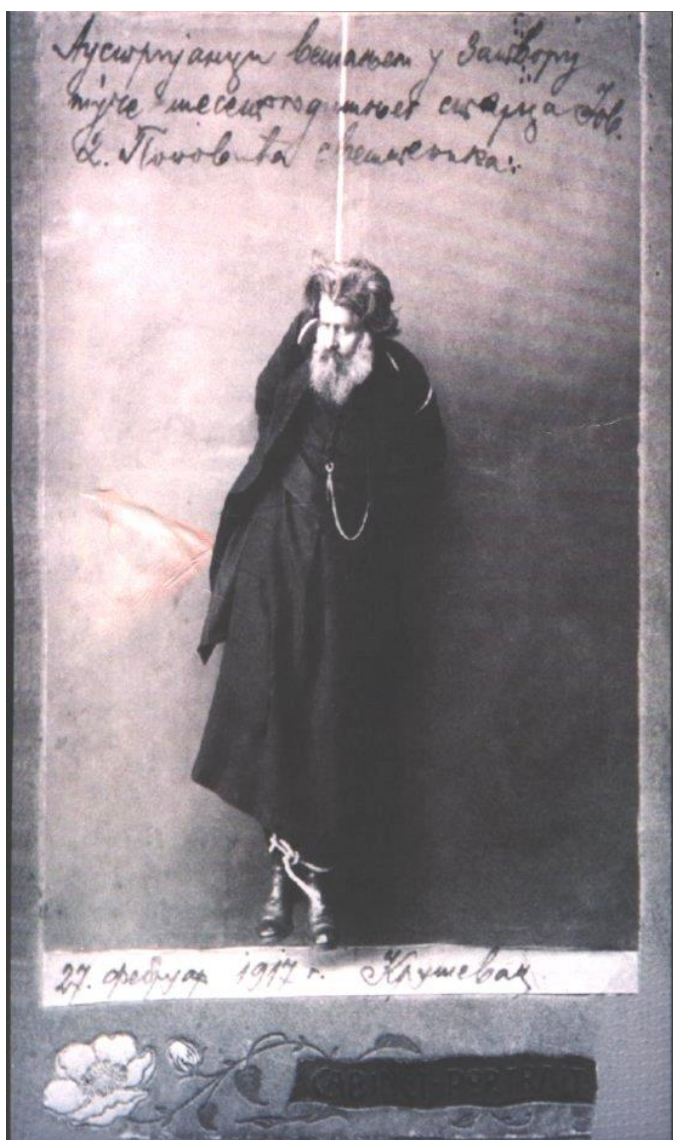
ПРОТА ЈОВАН ПОПОВИЋ
(1858-1923)

Прота Јован Поповић рођен је у чувеној свештеничкој кући из Кожетина, од 1882. године Александровца, која је давала наследно попове, па отуда добила и своје презиме. Био је свештеник макрешански, крај Крушевца. Сахрањен је на старом крушевачком гробљу. У *Веснику*, недељном црквеном листу, који је излазио у Београду, 1923. године, у броју 16, стр. 4, објављен је некролог: *Јован Д. Поповић, свештеник макрешански.*

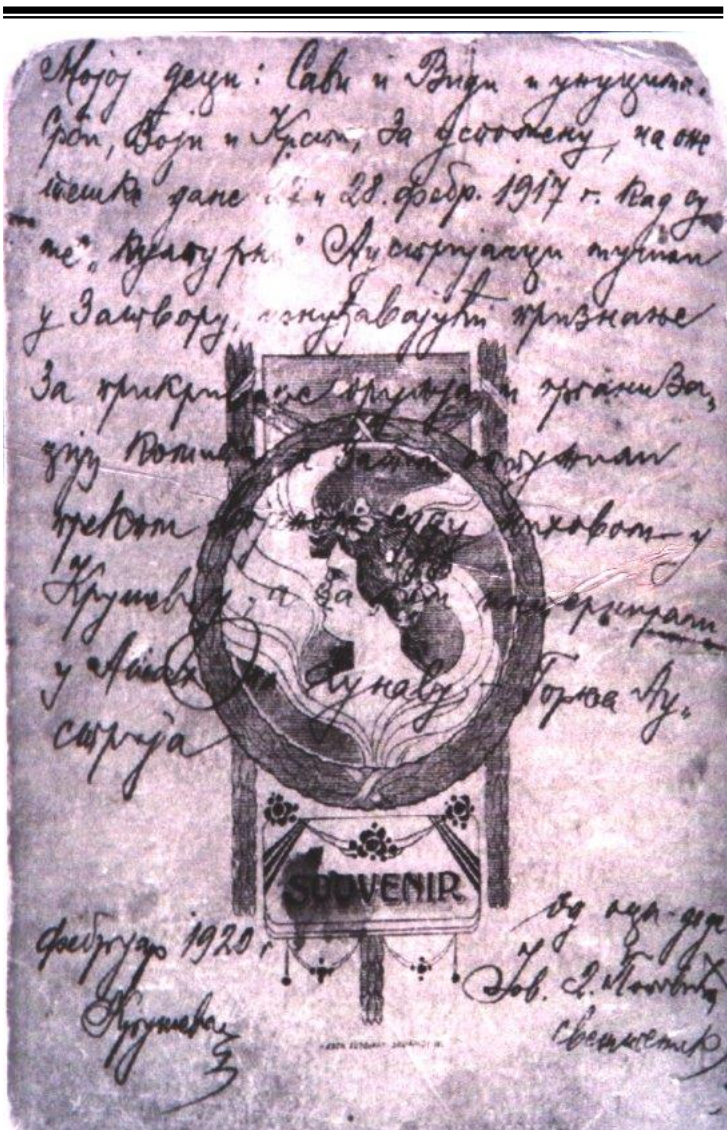
На једној потресној фотографији, коју овде објављујемо, он је записао: „Аустријанци вешањем у затвору муче шесетогодишњег старца Јов. Д. Поповића, свештеника.” На њеној полеђини он је оставио посвету: „Мојој деци: Сави и Види и унуцима: Срби, Воји и Крсти, за успомену, на оне тешке дане 27. и 28. фебр. 1917. г. кад су ме „културни” Аустријанци мучили у затвору, изнуђавајући признање за прикривање оружја и организацију комита, а за тим оптужили преком војном суду њиховом у Крушевцу, а затим интернирали у Атах на Дунаву – Горња Аустрија, фебруар, 1920. г, Крушевац, од оца и деде Јов. Д. Поповића, свештеника.”

Мојсињски меандри се завршавају описом једног неспоразума у кући Поповића са жандарима. Последње поглавље књиге има наслов *Кожетин*.

Прота Јован Поповић
27. фебруар 1917. године
мучење од стране Аустријанаца

„Мојој деци: Сави и Види и унуцима...
 за успомену... кад су ме културни Аустријанци
 мучили у затвору.”

КОЖЕТИН

Мојсињски меандри се овако завршавају:

„Јуче, после ручка, стигне вест из Зајечара да кожетински жандари хитно ухвате Алексу Ј. Поповића, јер га је Преки суд осудио на смрт. Они скоче на ноге, не баш тако лагане од јела, и опколе кућу Поповића у малој чаршији.

Ова породична задруга је од старине бројала и четрдесет до педесет душа. Најстарији Жупљани памте да је она највиђенија кућа у крају. Три века без прекида из ње су излазили у свакој генерацији по два или три попа. Овом кућом обично је поп-намесник и заповедао. У турском ропству кућа Поповића била је својим поносом и радом кула светиља Кожетину и Горњој Жупи.

На Светог апостола Луку, 18. октобра 1849. године, у њој је рођен од оца Јована и мајке Јанике, свештеник Алекса Ј. Поповић-старији. По свршетку основне школе и београдске Богословије (коју је са одличним успехом завршио), Алекса је три године био учитељ. У то време нико није могао постати свештеник по старом црквеном закону док не напуни двадесет пет година старости. Зато су богословци, док су чекали године за свештеничку службу тражили девојке за женидбу (јер се поп не може женити, већ само кандидат за јереја, и то једном пре ступања у ђаконски чин), и сазревали у учитељском позиву.

По рукоположењу, млади Алекса доби Жежевичку парохију на којој остаде пет година. Затим по молби, 1880. године, дође на другу Врбничку парохију и постаде супарох проти Јосифу.

Жупа и Расина празноваху велику богомољу 22. новембра, на дан када је Крушевац ослобођен од Турака. Алекса се затекао на славском ручку код његових у Кожетину, кад жандари бануше на врата. Жене и деца се уплашише. Мушкарци поскакаше на оружје. Тешком муком, Поповићи пристадоше да пусте Алексу жандарима на саслушање, али и сви пођоше онако наоружани са њим.

Цело слепоподне и вече Алекса жандарима доказиваше:

– Ма, нисам ја тај кога тражите, људи! – не желећи да им каже за свог имењака из Врбнице.

Негде око пола ноћи неки од жандара се сети младог учитеља Алексе Ј. Поповића из Врбнице, и брзо пошаље по њега. На излазу из Кожетина, спазе на путу проту Лазара из Трњана како је од дугог јахања и умора придремао на свом коњу. Непознати поп у глуво доба ноћи на старом немањићком друму одмах им буде сумњив. Откоче пушке и стану тихо да га опкољавају. У том тренутку прота Лазар отвори очи, па кад их угледа онако бунован, скочи са коња и стане бежати низ страну. Жандари тада запуцају, убију га и кроз хладну новембарску ноћ довуку у Кожетин пред општину:

– Убијен у покушају бекства – стану објашњавати Поповићима, када су оца Лазара у мантији црвеној од усирене крви скидали са коња.

Тада у пошту стигне нови телеграм: *Алекса Поповић стоп. Помилован. стоп. Станоје Милосављевић стоп. Помилован. стоп. Серафим Неготинац стоп. Није.*

Жандари одмах пустише кући свештеника Алексу. Он узео свог слугу Добрашина и њих двојица, што су могли брже, по мрклом мраку дојаше до куће Поповића у Врбници.

Тешка ноћ у даљини поче се топити јер кроз њу арханђелско свитање лагано изли јутарње обрису новог дана.

– Живот је, у ствари, меандричан!”

ЦРКВЕНИ ПРОТОКОЛИ

Свештеници из крушевачког краја савесно су водили протоколе у доба када је било мало писмених људи у њиховој средини. Јунак моје књиге *Мојсињски меандри* свештеник Алекса Ј. Поповић-млађи пише у *Гласу*, бр. 11, Ниш, 1907. године, стр. 313, чланак о вођењу *Књига умрлих*. Црква је пратила временске токове, па је тако најављено и формирање Регистра протокола, *Глас*, бр. 19, 1908, стр. 575-6. Две овакве књиге: *Регистар умрлих цркве мајдевске 1936-21. новембра 1949. године*, и *Регистар рођених 1935-* чувају се данас у Цркви Свете Петке у Мајдеву. О вођењу протокола крштених, венчаних и умрлих Сабор архијерејски одлучио је 7. маја 1884. године: „Да свештеници, или боље рећи дотичне цркве, буду дужне на крају сваког месеца поднашати својим надлежним конзисторијама, преко својих протојереја, тачан списак крштених, венчаних и умрлих у томе месецу. На основу ових спискова и копија из црквених протокола конзисторије ће подносити сумарни извод Министарству унутрашњих дела за санитетско одељење и општинским судовима поименични списак венчаних и умрлих.” (*Зборник правила Архијерејског сабора*, Београд, 1900, стр. 34) Према једном сачуваном документу:

„Суд општ. купачке, бр. 2990, 29. септ. 1911. године у Купцима”, пише „Свештенику парохије мајдевске, пошаљите овом суду одмах списак младића рођених 1894. године.” Решењем Сабора архијерејског од 24. септембра 1864. године „наређено је да се протоколи црквени вазда хране у цркви у за то спремљеном орману под кључем најстаријег свештеника ове цркве.” (наведени *Зборник*, стр. 31) Решењем Сабора архијерејског из 1858. године било је прописано и правило „о опевању и завођењу у Књигу умрлих смрћу кажњених сужника”, којим се наређује свештенику како има „спремити погубљеника исповешћу и причешћем и кад је дужан осуђе-ника допратити до места погубљења.” У члану трећем овог закона пише: „Свештеник је дужан погубљеног у протокол умирајућих по рубрикама завести ставивши на надлежном месту у примјечанију да је по пресудама земаљских судова погубљен.” (н. д., стр. 173) Ревизију протокола вршили су протојереји „приликом обилажења цркава њиховог округа”. Они су имали обавезу да „прегледају црквене књиге и том приликом да запишу у књизи кад су их прегледали, у каквом су их стању нашли и да конзисторију о нађеном стању књига известе.” (н. д., стр. 35) Казненим законом било је предвиђено за свештеника који се не придржава правила „која су прописана у смотрењу протокола, да се казни у новцу до педесет талира, или затвором до годину дана.” (н. д., 32) А ако би писмене исправе „лажно или неисправно начинио”, запређена је била казна од „десет година заточења.” (исто, 33) На жалост, ове веома важне књиге

давно су отете цркви. Њих су комунисти, после рата, насилно одузели Српској православној цркви и до данас их нису вратили. Историјски архив Крушевац преузео је на чување део ових књига из скупштина општина и месних канцеларија са подручија Расинског округа, 1986. и 1987. године. (Одузети протоколи, *Послушања*, Крушевац, 1997, стр. 121-129) Све до 9. маја 1946. године свештеници су водили матичне књиге. Од тада Месни народни одбори преузимају овај посао. Старе црквене протоколе требало је преписати, али уместо тога власт их је једноставно отимала. Српска црква је протествовала. Масовна одузимања протокола и кажњавања непослушних свештеника нису престајала. Поједине месне власти отимале су, чак и нове црквене протоколе устројене после маја 1946. године. Петар Стамболић је, тих дана, изјавио да се матице не могу вратити, јер држава нема могућности да их преписује (*Радмила Радић, Вером против вере*, Београд, 1995, стр. 168). Тако је дата могућност непријатељима српског народа да могу да уништавају црквене протоколе. (У Ђаковици је Српска црква водила матичне књиге од 1912. до 1952. године. Данас нема ових књига јер су их уништили Албанци) Колика је мржња комуниста била према Српској цркви види се и по томе што су ове књиге и прекрштаване. Наиме, протоколи *крешчених* тј. крштених, у *Водичу Историјског архива Крушевац* су искључиво насловљени као протоколи *рођених*, иако се зна да су: „деца која су рођена, а нису крштена па умрла” завођена у „протокол умирајућих у рубрици под *приметбом*, казавши дан

рођења и смрти, име отца и матере, место одакле су и да је напоследку дете умрло некрштено.” (наведени *Зборник*, с. 32) Према истом *Водичу* ова установа је преузела 299 старих црквених књига, у укупној дужини од преко шест метара. Комунистичким властима иде на душу што нису сачували, бар, све отете црквене књиге. (нпр. Протокол умрлих Цркве Свете Петке у Мајдеву 1873-1877)

Повраћај ових књига започео је у Србији 11. маја 2011. године у Владимирцима. Тог дана, патријарх Иринеј и министар Милан Марковић потписали су *Споразум о враћању матичних књига Српској Православној Цркви*. Владимирци су прва српска општина која је вратила црквене књиге из периода од 1887. до 1949. године, и то јаловичке цркве – према *Летопису* ове цркве те књиге воде се од 1837. године. Књиге су враћене рестауриране, скениране и обезбеђен је простор за њихово чување. Општина је за тај посао издвојила 2,5 милиона динара. Министар Милан Марковић је након потписивања споразума рекао да је евидентирано око 20.000 Матичних књига које треба да буду враћене Српској православној цркви и изразио наду да ће тај процес бити завршен, у најкраћем могућем року, за годину дана. Он је подсетио да је држава пре више од 60 година позајмила књиге од цркве како би их преписала са обавезом да их врати, што, међутим, није учинила. (*Вечерње новости*, 11. мај 2011. године)

Наш кум Срђан Миливојевић, народни посланик, био је у пратњи министра тог дана у Владимирцима. Кад је дошао ред на патријархов потпис, по црквеном правилу он се потписује зеленим мастилом, неко је из пратње саопштио да нису понели његово пенкало.

– Имам је Ваша Светости – био је спреман Срђан Миливојевић. Он је знао како се потписује српски патријарх, па је био спреман.

У кући Миливојевића у Крушевцу чува се ово пенкало као реликвија, која је једним потписом исправила историјску неправду – да толики српски свештеници деценијама марљиво уписују своје вернике, а онда им сав труд револуционарна власт избрише преко ноћи.

Отац је био одушевљен:

– Јаловик је први у Србији вратио црквене књиге, сине! – коментарисао је чудећи се.

– Наш кум је био ту, и његово пенкало!

С.Р.З. БУДУЋНОСТ

Пред свој одлазак у родно село отац ми даде породичну архиву:

– Ти ћеш да је чуваш – рече ми.

Од силине својих обавеза не стигох ни да прегледам документа која ми остави отац. После сахране детаљно ишчитах пожутеле хартије са именима својих предака. Тако нађох *Закључак „Комисије за арондацију скупштине среза Ваљево” о обустављању притвора за Илић Љ. Драгића из Јаловика* „пошто је дозволио извршење решења Комисије за арондацију Народног одбора среза Шабац, бр. 11-6393/4 од 30. јула 1962. године.” *Образложење* „На дан 14. 10. 1963. године, Комисија је на лицу места изашла на парцелу Илић Љ. Драгића и то кат парц. Бр. 1589 и 1590 у потесу „Студенац” К.О. Јаловик, и покушала да арондиране парцеле уступи Земљорадничкој задрузи, као кориснику арондације. Међутим, Илић Драгић, није дозволио извршење решења, тј. да се арондиране парцеле уступе поменутој задрузи иако су му предочене све последице поступка извршења, те је Комисија донела закључак бр. 12-17981/2 од 14. 10. 1963. године, о кажњавању Илић Драгића из Јаловика, са још 5 дана притвора, поред казне изречене у закључку о извршењу решења, па је исти и притворен дана 11. 11. 1963. године. Ко-

---

мисија за арондацију Скупштине среза Ваљево, издала је налог Секретеријату унутрашњих послова о привођењу у притвор Илић Драгића, па је исти и притворен дана 11. 11. 1963. године. Пошто је извршеник у притвору пристао на извршење поменутог решења, то је притвор обустављен и дат је налог за пуштање из притвора, а уједно се и заказује извршење решења о арондацији на дан 18. 11. 1963. године у 9 часова, на предметним парцелама. Дозвољавањем извршења решења Илић Љ. Драгић се ослобађа даљег издржавања притвора. Решено у Секретеријату за привреду Скупштине среза Ваљево под бројем 12-17981/3 на дан 15. новембра 1963. године. Председник Комисије Павловић Миодраг.”

Све је почело 26. октобра 1954. године, кад је „Комисија за арондацију земљишта одређена од стране Савета за привреду Народног одбора Среза посамотамнавског у Владимирцима, решењем број 10381, од 15. октобра 1954. године, коју сачињавају и то: представник НО Среза у Владимирцима Ристивојевић Владимир као председник комисије и чланови: преставник Пољопривредне организације Радовановић Добросав из Јаловика и представник приватних власника Михајловић Будимир, као и записничар Божић Теодора, у предмету арондације земљишта у корист С.Р.З. БУДУЋНОСТ у Јаловику од приватног власника Илић Љубомира Драгића из Јаловика, а према одобрењу Државног секретеријата за послове привреде НР Србије, број 15774 од 11. 9. 1954. године, на основу члана 12-17 Уредбе о арондацији земљишта Пољопривредних добара и Сељачких радних задруга, до-

---

нела РЕШЕЊЕ да се у корист С.Р.З. БУДУЋНОСТ у Јаловику у циљу арондације припоји земљиште приватног власника Илић Љубомира Драгића из Јаловика и то: парц. Бр. 1625, ливада, кл. III зв. „Просек” у површи од 0,91 ха у К.О. Јаловик и исто да се пренесе у власништво С.Р.З. БУДУЋНОСТ – Јаловик.”

Деда се жалио. Време је пролазило. С.Р.З. БУДУЋНОСТ у Јаловику, добила је ново име: Земљорадничка задруга у Јаловику. Зашто је то учињено? После очеве сахране пролазим колима крај девастираних зграда некадашње С.Р.З. БУДУЋНОСТ. Све зарасло у коров. Кророва одавно нема. Остале су само зидине. Не стигох да ишчитам графит са оронулог задружог зида крај друма. Могао је гласити БУДУЋНОСТ.

У *Решењу* Народног одбора среза Шабач, Комисије за арондацију земљишта, од 30. јула 1962. године, пише: „Решењем НОС-а Шабач број 15882 од 22. децембра 1958. године арондирано је земљиште приватног власника Илић Љ. Драгића, земљорадника из Јаловика, описато у диспозитиву овог решења, на које је решење Драгић уложио жалбу и иста је 11. априла 1959. године са припадајућим осталим списима достављена Секретеријату за пољопривреду Извршног већа НРС под бр. 133/59 на решавање у другом степену, па како је овај предмет са осталим списима изгубљен, односно по тврдњи архиве Извршног већа није приспео, а архива среза пошиљку је експедовала обичном поштом (!!!, п.п.), то се раније донето решење замењује овим решењем, а по одредбама новог прописа (Закона о искоришћавању пољопривредног зем-

---

љишта) *Решење* да се у корист Земљорадничке задруге у Јаловику у циљу арондације припоји земљиште приватног власника Илић Љубомира Драгића, земљорадника из Јаловика, и то: кат. парц. бр. 1589, њива III класе, од 0, 16,00 ха и кат. пар. бр. 1590, њива IV класе, од 0,53,19 ха, свега 0,69,19 ха, потес „Студенац”, К.О. Јаловик, прометне вредности 96.866 динара, утврђене 1958. године у раније вођеном поступку (!!!, п.п.), и исто пренесе у власништво и посед поменуте Задруге као општенародна имовина по Уредби о укњижавању власништва на непокретној друштвеној имовини (*Службени лист ФНРЈ*, бр. 57/58), без терета. У накнаду за поменуто земљиште Земљорадничка задруга у Јаловику дужна је да да Илић Љ. Драгићу, земљораднику из Јаловика у власништво и посед своју земљу, односно општенародну имовину. Овим решењем замењује се раније донето решење бр. 15882 од 22. децембра 1958. године које је са жалбом изгубљено код републичког органа (!!!,п.п.)... „Образложење, у циљу арондације земљишта бив. С.Р.З. БУДУЋНОСТ у Јаловику, сада Земљорадничке задруге у Јаловику...”

На крају, деда Драгић је морао да потпише „Записник, састављен у канцеларији Зем. Задруге Јаловик у Јаловику на дан 18. новембра 1963. године, о увођењу у посед Зем. Задруге Јаловик, из Јаловика, као корисника арондације и приватног власника Илић Љ. Драгића, из Јаловика, по правоснажном решењу Комисије... Налаже се приватном власнику Илић Љ. Драгићу да у року од 7 (седам) дана посече и извуче купус, као и да исече дрвеће које се налази на

кат. парц. 1589. Зем. Задруга и приватни власник су се споразумели да лукац који је посејао прив. Власник да га исти користи и до краја јула 1964. године скине усев.” Истог дана, Миодраг Павловић, председник Комисије за арондацију, потписао је „Закључак”, у којем „налаже се извршенику Илић Љ. Драгићу, зем. Из Јаловика да на име трошкова рада Комисије за арондацију уплати износ од 16.680 динара, и то: 14.180 уплати на депозитни рачун Скупштине среза Ваљево бр. 104-11-687/3, а износ од 2.500 уплати на рачун ванредних прихода Скупштине среза Ваљево, и то одмах по пријему закључка.” Миодраг Павловић је потписао и „Закључак” од 14. октобра 1963. године, којим се деда Драгић: „кажњава са још пет дана притвора, поред казне изречене закључком од 7. октобра 1963. године.”

Прометна вредност дедине њиве у „Студенцу” била је 96.866 динара, а он је морао да плати трошкове Комисији 16.680 динара. С-е Р-е З-е БУДУЋНОСТ.

Шта пише у дединој жалби Среском суду у Владимирцима, 28. фебруара 1963. године? Мој отац је тог фебруара напунио двадесет година.

— Жалио сам се Секретеријату за пољопривреду и шумарство Извршног већа НР Србије у Београду и навео да је одузето моје најбоље земљиште којим сам ја издржавао себе и своју многобројну породицу, јер имам шесторо деце и сиромашан сам човек. Ово због тога што на мом одузетом земљишту налази се извор воде и тај извор ми омогућује да наводњавам баштуповртњак и тако са тог земљишта добијам

приходе од којих могу да издржавам себе и породицу. Међутим кат. парц. коју је мени Задруга дала као накнаду за моје одузето земљиште је врло слабог квалитета, скоро неплодна, тако да на њој не успевају ни културе пољопривредне које могу да се узгајају на лошијем земљишту.

Шта пише у дединој жалби Народном одбору среза Шабац, коју је исти проследио Секретеријату за пољопривреду и шумарство Извршног већа НР Србије, 13. августа 1962. године?

– По свему овоме раније је вођен поступак и ја сам обавештен да је Секретеријат за пољопривреду Извршног већа НР Србије повољно решио моју жалбу на раније донето решење, па ме чуди сада како је могло доћи до тога да се цео ранији предмет изгуби. Тачно се зна да се овакви предмети не могу слати обичном поштом и несхватљиво је зашто је то у мом случају урађено.

Да ли је деда био спреман на компромис? У жалби Среском суду у Владимирцима, 28. фебруара 1963. године, он вели:

– Предлажем да ако већ горње моје земљиште мора бити одузето и припојено у циљу арондације Земљорадничкој задрузи у Јаловику, онда предлажем да ми се накнада у земљишту као пољопривреднику да и то ар за ар од задружног земљишта зв. „Малетинац” у К.О. у Јаловику. Ја сам и раније од Задруге тражио да ми од ове земље да накнаду за моју арондирану земљу, али Задруга то није учинила под изговором да од те земље неће давати накнаду приватницима. Међутим, после овог одбијања да се од те земље мени да накнада, од те исте земље

дата је накнада Спасоју Гајићу из Јаловика за земљу која је од њега путем арондације такође у корист Задруге одузета. Доказ: сведок Спасоје Гајић из Јаловика.

Имамо и данас ту њиву у „Петловцу”, коју је деда морао да прихвати од Задруге као замену за своју њиву у „Студенцу”. А у „Малетинцу” стоји сабласно, у рушевинама које видех у пролазу, из аутомобила, С-е Р-е З-е БУДУЋНОСТ!

ДРАГИЋ ИЛИЋ

Пре него што сам рођен, отац је одлучио: ако дете буде мушко, зваће се Драгић.

На дан очеве сахране седим у канцеларији јаловичког матичара, коју је боље да не сликам овде. Он пише Извод из Матичне књиге умрлих оца Војислава. Старији је човек, пред пензијом. Ћутимо. Прекидох тишину:

– Ви сте знали мога деду?

– Како да не. Знао сам Драгића – мало поћута, па додаде – Све сам их ја познавао – Човек је свој радни век овде провео, а и рођен је у Јаловику. Живи овде.

– Мој покојни отац је причао бајке о њему – наставих.

– Драгић Илић је увек говорио истину – настави и матичар, склони поглед са рачунара, погледа ме и додаде:

– Кад је нико није говорио – скрете поглед кроз прозор, па заврши:

– Твој отац је то гледао!

Пошто је примио „Објаву”, ту зиму у Коцељеви, 15. децембра 1942. године, „којом се по расформирању Каменичког четничког одреда Драгић Илић отпушта кући”, деда се вратио у Јаловик. Његово ратовање је било завршено, јер

у „Објави” је писало да се отпушта кући „без права ношења оружја и четничких знакова”. Али рат је и даље трајао, па је деда постао командант села. Могуће да је пресудила карактеристика из „Објаве”, коју је потписао командант одреда коњички потпоручник Анђелко Думовић: „Именовани је учествовао у свим борбама против народног непријатеља – комуниста, у борби против истих истакао се као храбар и пожртвован борац.” Ако ова карактеристика није пресудила да деда постане командант села 1942. године, после рата је итекако пресудила. Деда се скривао у земуници у нашем забрану у „Лубењаку.” Отац ми је показивао ово место пре него што сам деди читао *Хајдук Станка*.

– Видиш, сине, овом стазом су пролазили партизани кад су га тражили – завршио је отац своје казивање, стојећи на шумској стази крај столетног храста, преко два метра у пречнику. Овај храст и данас стоји у нашој шуми. Преживео је крађу. Лопови нису имали техничку опрему да би и њега оборили. Зарили су моторну тестеру у њега, док су могли. Он је остао, недоклан, да стоји на оном истом месту где је деда Драгић, недоклан, изустио себи:

– Издадоше нас савезници – одбивши да са ратним друговима напусти Србију, копајући земуницу у својој шуми.

– Ко те је тако лепо ошишао? – упита партизам моју, тада, четворогодишњу тетку.

– Тата – изусти дете, а петнаесточлана породична задруга Илић, постројена уз кућни зид пред партизанима, следи се.

(У Мојсињским меандрима искористио сам ову причу: Кад Турци опколе Десанкину кућу у Сталаћу – „изведу сву чељад у авлију и виде да нема Десанке. Почну да ислеђују где је она. Сви им кажу да не знају. Сети се један Турчин, приђе Павлу, помилује га по глави и рекне: „Види што је лепа коса! Нисам лепше досад видео. Ко те тако лепо и где ошиша?” „Тата”, рече Павле, мало поћута, па додаде: „Код Свете Марице”.)

Породична задруга Илић се поделила у доба формирања С.Р.З. БУДУЋНОСТ. Морало је тако, да три брата добију свако своје земљиште, како се не би јединствено имање нашло на удару Закона о арондацији.

Кад су у Јаловику остали „домаћи” партизани, а они „страни” нестали, деда се почео ноћу појављивати и код куће. Ослободио се. Ту га је затекло лупање у борова улазна врата наше куће:

– Отварај! Пуцамо! – били су то партизани.

Деда је успео да се уз клупу узвере на таван, пре него што су партизани пуцали у ноћ и хрупили у кућу.

– Славка, знамо да је ту! Признај! – пита командант потере моју бабу, из истог су села, знају се од детињства. Породична задруга, опет, слеђена, постројена уз зид куће пред партизанима, наоружаним бојевом муницијом.

– Није овде – вели Славка, која је родила седморо деце.

Командант се онда окрете њеном деверу, дедином рођеном брату, са истим питањем:

– Нити кажем да је ту, нити кажем да није! – одаде брат брата.

Деда је био у притвору. Пошто „није имао дела” пуштен је кући, да ћути. Али он је био краљев војник, под заклетвом, па је, увек, говорио истину.

Сад истину говоре и наши савезници. Британски писац Тони Парсонс има књигу *Нови почетак*, објављену у Београду, 2009. године. За ово издање он је написао предговор *Писмо српским читаоцима*, у коме вели:

– Србију сам први пут посетио пре више од тридесет година. Ја сам тада био сиромашни двадесетогодишњак аутостопер и путовао сам по овом делу света, а Србија је тада, наравно, била део бивше Југославије. Од онда се много шта променило – и свет у целини и ми као појединци. Оно што се није променило јесте топлина српског народа. Када сам први пут дошао у ваш део света, дочекали су ме искључиво доброта, пријатељство и племенитост духа, за мене изразито и јединствено српски... Заљубио сам се у Србију последњих година. Ако нема много људи са Запада који могу то да кажу, онда је разлог једноставно то што мало њих познаје Србију – и српски народ – тако добро као ја. Упознати Србију значи заволети Србију. Про-путовао сам Србију уздуж и попреко и откривао сам је сам. То би свако требало да учини. А онај ко то не учини – пропушта нешто јединствено.”

Тони Парсонс рођен је у Лондону. Био је светски познат музички новинар, критичар и ТВ коментатор. Његови интервјуи са најпознатијим музичким групама обликовали су уметничку свест више генерација Британаца. Његов први

роман *Човек и дечак* за прва два месеца у Енглеској је продат у 750.000 примерака.

Отац му је био маринач, носилац Ордена за изузетну службу током Другог светског рата, што је друго по важности одликовање у британској војсци.

Коста Ст. Павловић у свом *Ратном дневнику 1941-1945*, Београд, 2011, стр. 66, пише како је Комитет јавног интереса националне безбедности (National Defence Public Interest Committee) у Лондону, 18. децембра 1941. године, под председништвом лорда Натана, приредио Њ. В. Краљу ручак на коме је било неколико стотина званица. Краљ Петар је одржао врло успео говор. Он је нагласио: „Програм 27. марта је био програм целог народа, а његово извођење су извели они који су увек први: поколење једва старије од мене, млади и средњи кадар југословенске војске.” Коста Ст. Павловић још вели: „Цела штампа прокоментарисала је најповољније овај говор.” Затим је говорио министар за Индију Емери, који је, између осталог, рекао: „Дани југословенске борбе покварили су за много недеља читаву брижљиво припремљену стратегију наших непријатеља; овим недељама спасена је Москва, спасен је целокупни положај у Русији, омогућено је да се коло среће на источном фронту окренуло пре но што су Немци успели да потпуно прегазе Русе. Ово је велика услуга која никад неће бити заборављена.”

Изнад мог радног стола за писање, у библиотеци, на зиду је дедина фотографија из војске. После заклетве, Ниш, 1928. године. Драгић

Илић има деветнаест година. Војничка униформа са кожним чизмама тзв. официркама и опасачем лепо пристаје уз његову витку фигуру. Палац леве руке заденут му је у опасач, док витки прсти опуштено леже на униформи. Десном руком благо је наслоњен на уобичајени сталак за фотографисање из тога доба. Младо, издужено, избријано лице и девојачке усне – као на нашим средњовековним фрескама, и поглед у објектив.

Тридесет година касније, 1958, била је нека свадба у Јаловику. У неко доба сватови су поустајали, музиканти престали да свирају јер је стигао почасни гост из Шапца. Он је изашао из службеног аутомобила кад му је возач отворио врата. Сви су желели да се рукују са другом Н, директором-саветником, моћним партијским функционером. У једном тренутку, он је угледао мог деду, који је мирно седео за свадбарским столом као да се ништа није догодило, начинио је неколико корака и пришао да га поздрави:

– Драгиће, јел' си то ти? Па, где си ти човече? – рекао је директор пруживши руку мом деди.

– Ја сам. Тамо сам где сам и био. А што ти издаде? – одбруси му Драгић Илић и не прихвати пружену руку за поздрав.

Сватови се, најпре, следише, а онда неко повика:

– Музика.

У Нишу, 1928. године, на војничкој заклетви били су заједно, а и у четницима на почетку рата, после је Н. постао друг, партизан, високи партијски функционер, директор-саветник, а Драгић је остао Илић.

ПРОТА СИНИША

– Њега су комунисти слали у затвор, сине. Протиница је била код владике у Шапцу, али није вредело. Проти није било спаса. Кад је изашао с робије, постао је најпопуларнији Јаловичанин, и то је остао до своје смрти – говорио је отац о свештенику који га је послао у богословију, са посебним поштовањем, кога се често сећао као свога првог духовника и истицао његов национални рад.

– То је био свештеник за пример – увек би отац завршавао своја сећања на проту Синишу.

Радећи на овој књизи у *Гласнику* – службеном листу Српске православне цркве, година L, број 9, Београд, септембар 1969. године, стр. 256, нађох некролог *Протојереј Синиша Јовановић, парох јаловички, код Владимираца*, који је написао прота Станислав Страхинић, парох топчидерски.

– Покојни отац Синиша је пуних тридесет и пет година као примеран пастир, са пуно ревности и апостолског ентузијазма сејао реч Божју по њиви Господњој, проповедао љубав и мир Божји. Својим животом и радом био је образ верника, чија је срца својом добротошћу освајао, због чега је био особито цењен и поштован. Његов рад на црквеном пољу био је многострук. Он је био активан не само као пас-

---

тир у обрађивању људских душа него и на свим пољима црквеног живота. На свим парохијама где је служио подизао је или црквене или парохијске домове, садио воћке, уређивао и унапређивао црквену економију. Бринуо се и о свештеничком подмлатку, па је из својих парохија регрутовао за службу Цркви око десет свештеничких кандидата.

Прота Станислав Страхињић још вели:

– Прота Синиша, ревносни слуга Божјег ол-
тара и неуморни посленик у винограду Господ-
њем, упокојио се у Господу 2. септембра, после
краће болести, у педесет и осмој години живота.
Покојни Синиша рођен је у Крупњу, у честитој
и побожној трговачкој породици, која га је од
детинства васпитавала у љубави према Богу и
свештеничком позиву. Основну школу завршио
је у месту рођења, гимназију у Лозници и Ужи-
цу, а 1932. године и Сарајевску богословију.
Касније је дипломирао на Богословском факул-
тету. После завршене богословије, на Светог
Николу 1933. године примио је свештенички
чин и постављен је за пароха у Бањанима код
Уба. Ту је остао две године, а потом је премеш-
тен у Љубинић. Пред рат, 1939. године, долази
на парохију јаловичку код Владимираца, на ко-
јој је провео тридесет година.

Прота Синиша у *Летопису јаловичке цркве*,
који ми показа прота Брана кад давасмо четрде-
сетодневни парастос моме оцу, записа: „1939.
године, маја месеца, уочи Спасовдана, ступио
сам на јаловичку парохију.” *Летопис* је ревносно
водио. Довољно је видети његов рукопис,
зеленим мастилом, па схватити његову посве-

ћеност писању *Летописа*. О своме претходнику на парохији, проти Јовану Карановићу (1866-1946), он је забележио: „Као свештеник уживао је велики углед и поштовање код својих парохијана. Увек озбиљан, и педантан на својој дужности, био је и остао пример доброг свештеника и правог пастира стада Христово.” Прота Јован Карановић рођен је у Босни. Његов отац био је прота Стеван Карановић, парох јаловички, војвода босанских устаника 1876-1878. године, који му је 1891. године уступио јаловичку парохију. Прота Јован Карановић завршио је београдску богословију 1882. године. У току балканског рата био је у бугарском ропству, 1913. године. Умро је на Светог Саву, 1946. године. На његовом надгробном споменику недалеко од јаловичке порте пише: „Овде почива тело покојног проте Јована Карановића из Јаловика који живи 79 година умре 14. 1. 1946. год. Спомен подиже: синови Милош, Стеван и Сретен и остала многобројна родбина.” Милош Карановић роди Ђуру, а он роди Милоша Карановића прослављеног рукометног голмана. У Шапцу и данас постоји Улица попа Карана.

Прота Синиша је наследио парохију од знаменитих прота Карановића: Стевана и Јована, који су више од пола века бринули о јаловичкој цркви. Стару цркву, коју је освештао на Лучиндан 1864. године епископ шабачки Гаврило, добротвор проте великошиљеговачког Аврама Јовановића, оштетио је земљотрес 1893. године. Црква је била импозантна и лепа, како се види на фотографији насталој после земљотреса. На тој фотографији прота Стеван Карановић, пред

црквом, позира са својим верницима. Међу њима је и дванаесторо деце. Јесен је. Величанствена црква, иза њих, је видно оштећена од земљотреса. Јужно од уласка у храм зјапи пукотина у зиду, која по вертикали цепа западни зид цркве. Малтер је делимично отпао са звоника. Али ове ране од земљотреса само дају на значују велелепном јаловичком храму. Није нам позната већа сеоска црква с подручија Србије, јужно од Саве и Дунава, из тог периода. Зато јој дајемо место на задњим корицама *Куцања*.

Прота Синиша је имао свог живота достојно опело. Било је то 4. септембра на Топчидерском гробљу, где је учествовало петнаест свештеника и један ђакон, већином из шабачко-ваљевске епархије као и неколико из Београда. Његова Светост Патријарх Господин Герман преко свог изасланика протe Василија Перовића изразио је своје саучешће породици и родбини покојника. На опелу је присуствовао и Његово Преосвештенство епископ шабачко-ваљевски Господин Јован.

Некролог проти Синиши у *Гласнику* се завршава, овим речима:

— Нека Свеблаги Господ прими у Своје вечно и непролазно царство свог верног слугу проту Синишу, а међу нама нека му остане трајан спомен.

Број 4.

САРАЈЕВО, 28. фебруара 1907.

Год. XXII.

ПОП-КАРАН, СТЕВАН КАРАНОВИЋ, ВОЈВОДА СРПСКИ.

Кад се у пространом забрину српском, и онако већ пропријеђеном дилном старином, отпочну стари дубоки крхати и ломити — тек онда ми осјећамо њихову, прелепну важност, али и тешку жалост. Често пута кроз дневнике расутог српског народа, прелети тужан и жалостан некролог, спомињући големи губитак којег извијеног неликана српског... Често пута у тим жалопојскама нариче се за изгубљеном надом, за цијелошћу младости, за најљепшом снагом, за ријетким талентом или неустрашивим борцем; и — вели се: Ох, прерана смрти!... докле нећемо тако?!

Још се живо сјећамо „на гробу“ пог. Јанка, када пролинео сви — занета, од срца, сузе жалописце...

Оштрина жалости за младошћу у томе је, што смрт прескида живот; прена томе и рад човјеку, који је отаџбину или цео један народ — ријетким врлинама напенадио и прославио! Ко се не сјећа доброга Јанка, храброга војводе Бране, сентименталнога pjesника Авде, Јакова и Богдана...

што их прерана смрт растави од нас. То су тренуци врло жалосног сјећања, па кад су још многобројни, онда она постају етапа тута за — народни живот!

Уданица је вагда младост, али смо пошљедње године покосили толике цијелоте: да се жалостиво е дана у дан. Једни се рађају, други надију, и тако редом, само што постајање и нестајање тих неличана није подједнак број. И ми смо непрекидно жалописи; то је природна ствар, али и задатак брзоног појимања за народну будућност, нарочито данас... И док смо ми тако жалописи, док којимут надамо у очајање, — хвала Богу, баш у згодан тренутак сијне нам зрак одонуд, гдје се чује блага ријеч старине, гдје дише велики борачки дух. Он нам претом указује на „Велиј јеси Господи, чудна дјела твоја“...

Он нас храбри, опомињући нас на своју прошлост и на своју садашњост: на младалачку борбу и мировинску староост, па вели: сви не узмиremo на једном, и није не може прије узмијети него што потпуно изврши свој задатак на земљи

Поп Каран у Босанској вили

ПОП КАРАН (1834-1913)

Пошто дођох кући са Четрдесетодневног парастоса оца Војислава потражих на интернету шта има о попу Карану. Тако открих рад учитеља Светозара Л. Ћулибровића, у *Босанској вили* (година XXII, бр. 4, Сарајево, 28. фебруара 1907. године, стр. 49-51) *Поп Каран, Стеван Карановић, војвода српски*:

„Кад се у пространом забрану српском, и онако већ проређеном дивном старином, отпочну стари дубови крхати и ломити – тек онда ми осећамо њихову превелику важност, али и тешку жалост.

Један од старих дубова, који још као сури орао бдије над, још недовршеним, заветним задатком (уједињења српских земаља, п.п.) јесте поштована старина поп Стеван Каран Карановић, војвода српски у Босни, Херцеговини и Старој Србији.

Поп Стеван, брат чувеног војводе, из босанског устанка 1875-6. године, покојног попа Ђоке Карана, родио се у селу Крњеуши, у босанској Крајини, 27. децембра 1834. године од оца Луке и матере Симеуне. Рукоположен је од митрополита Игњатија, 6. децембра 1866. године на светог Николу у Босанском Новом. Оже-

---

њен од српске породице Ћулибрка из Рисовца, стече јединца сина Јована, данас свештеника у селу Јаловику, у Србији.

Војвода поп Стеван, као нераздвојни друг свога брата попа Ђоке, у борби са непријатељем уздигао се и прославио најочајније и најхрабрије бранећи лепо српско име и свету веру православу. Као свештеника на парохији Слабињи, међу јуначким Кнежопољцима, душмани га обједише да буни народ и спрема устанак. Први пут, пред пашом бањалучким ослободио се некако, али у пролеће године 1870. поново и још црње га окривише са његовим братом младим поп Ђоком и отераше их везиру у Бихаћ. У црној бихаћкој кули тамновала су браћа три месеца, па их онда осудише у сургун (прогонство) у Коњух, у Малу Азију, на 101 годину.

Ретко је перо које би могло описати патње њихове за седам месеци, што путовања под стражом, што бежања. Дуги, а тешки пут од Бихаћа, па преко Лијевна, Мостара, Пљеваља, Косова поља, Скопља, Солуна до Чанакалеа, близу Смирне, па сурово и нечовечно поступање страже, склони браћу на дрску помисао – бекство! На чудан начин ослободише се они веза и окова, поубијаше стражу и побегоше... То беше у близини приморске вароши Мањисе, старе Магнезије, на реци Гедиз Чај што утиче у Смирњански залив. По тамној ноћи прикраду се у ту независну варош и приђу једној грчкој кући, где умало нису издани. Потера је за њима била и они су се сваког шума бојали и врло су били неверљиви, готово према свакоме, јер им је живот био у опасности. Тешко је њима било спа-

---

сти се, у тој туђини. Кроз нужнике побегну обали морској, где је енглеска паробродска агенција. Ту их спасе један Црногорац, Илија Р., и одведе у Смирну, на француску лађу, којом су отпловили преко Шпарте, Калке, Атине, Коринта на Крф, трошком руског конзула. Овај Црногорац Илија био је каваз код енглеске дирекције, и дирљиво је слушати попа Стеву о њиховом познанству: „У Мањиси никога свога, нигде српског језика – све непознато! Нас двојица, бојећи се потере излудили од страха, и тако изнемогли и изгубљени као авети лутамо по ћорсокацима. Кад на једним вратима, неке велике куће, као да нас сунце обасја, угледасмо Црногорца. Приђемо му и почесмо разговор:

- Помоз Бог, брате!
- Јеси ли ти поп?
- Јесам!
- А јеси ли из Босне?
- Јесам. А ти брате?
- Ја сам Црногорац.

И онда почесмо жалити се и молити заштиту, док ће ти он:

– Не бојте се! Ја ћу вам својим јатаганом главе осећи и раку вам ископати, а не дам вас у туђе шаке!

Са Крфа отишли су на Цетиње, преко Будве, са писмом руског конзула кнезу Николи, који их лепо дочека и преда војводи Марку Миљанову. Са Цетиња су отишли у Београд, по препоруци, митрополиту Михаилу, који им даде добранску парохију, у округу пожаревачком.

Поп Стеван је опет ступио у везу са Гавром Вучковићем, архимандритом Серафимом Перо-

---

вићем (доцнијим митрополитом мостарским), Васом Пелагићем, поп Јованом Гаковићем и др. Они су добављали оружје и дописивали се са војводом Врбицом, који им је казао да дигну устанак сваки у свом крају, чим чују, да је Књагиња Милена дошла из Русије. Године 1874. 24. септембра састане се он са Остојом Корманошем, који је био послат од војводе Петра Пеције, од кога дознаде да се Књагиња вратила и да се још чека шта ће се догодити у Подгорици. Лист *Исток* донесе вест о подгоричком покољу, а то је био знак за устанак. Сада је опет поп Стеван са поп Ђоком прешао у Босну, покупио чету и он лично заклео Пецију, Корманоша и још неке четовође у цркви добранској, дао паре и оружје, и тако је поп Стеван, по други пут ушао у своју домовину, да је чисти од туђина.

Поп Стеван је учествовао у свим ратовима у Горњој и Доњој Крајини, као и око Бање Луке и Градишке. Одбранио је мртва тела јуначког Пеције и Корманоша од душмана и последњи пут се с њима у чамцу на Сави, на Гашници више Градишке, видео и опростио. Године 1876. 18. октобра важним послом идући у Србију стигло га је примирје у Клењу, у Мачви, с налогом да војску распусти. Своју војску предао је пуковнику Паји Путнику. (Код мене налазе се, готово, све важније дипломе, сведоцбе, писма и синђелије попа Стеве и покојног попа Ђоке на сачувању. Ја ћу их доцније штампати.)

Поп Стеван је још жив и здрав, а то је чудно, поред толиких патњи и напора, још је врло издржљив и врло добро јаше коња и пешачи. За храброст и толику љубав према отаџбини одли-

---

кован је поп Стеван од руског цара златном медаљом, а од српског краља Милана ратном споменицом и Крстом Светог Саве.

Томе суроме орлу, који је понос младих тића орлушића српских – нека је, на корист Српства, још за дуги низ година, наклоњена срећа живота.”

После очеве смрти стадоше до мене стизати видео-записи очевог рада. Брат се сетио два таква снимања. Прво је било у јесен 2008. године, 3. новембра, у порти Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеговцу. Хроничар села, мр Есад Попара, забележио је откопавање затрпане гробне плоче и уређење гробног места попа Милоја Зебичког. Мом оцу у раду помажу потомци попа Милоја, који данас живе у Зебици. Мој брат одговара на јектенију с Малог помена, а хроничар бележи и петоминутно слово оца Војислава Илића о откривању споменика попу Милоју Зебичком. Нисам знао да овај снимак постоји, па је моје чуђење било још веће. Рад на овој књизи је био у току кад сам добио овај видео материјал. Зачудио сам се колико он кореспондира са *Куцањем*.

Друго снимање, за које, такође, нисам знао, било је у више наврата последње године очевог старешинства при Цркви Светог архангела Гаврила. Браћа Петковић из Зебице снимали су више Светих литургија које је служио мој отац. Они су редовно долазили на Свету службу, појали за певницом са мојим братом, помагали моме родитељу и својом камером оставили нам траг литургијског живота оца Војислава. Хвала им. Хвала и господину мр Есаду Попари, који нам остави снимљење молитвене трагове у великошиљеговачкој порти оца Војислава.

Трећег филма сетих се ја. Гледао сам га кад је настао, пре две године. Тада сам помагао у његовој реализацији господину Владети Дунди, новинару „Регионалне телевизије Крушевац.” Свог оца сам замолио да се појави у овом документарном филму, сада врло асоцијативног наслова: *Неиспричана прича*.

Четврти видео материјал добих од Љиљане Ђаковић, новинарке поменуте телевизије, коју упитах да ли има у архиви нешто од записа где се појављује мој отац. Она ми донесе своју репортажу с хуманитарног путовања по манастирима Рашке и Косова, које је организовао мој отац. Ни за овај материјал нисам знао.

Пети видео запис начинио је брат Славиша, верник, који долази у Цркву Светог Ђорђа и својом камером бележи свештеничке проповеди, литургије...

Замолио сам и Информативну службу крушевачке епархије да прегледа своју архиву.

Први видео запис, са Светих литургија које је служио мој отац у Цркви Светог архангела Гаврила, погледах са чуђењем. Отац после Јеванђеља, на Царским дверима, с налоња чита *Охридски пролог*, Светог Николаја Жичког:

Беседа о тајнама објављеним

„Нема ништа сакривено што се неће открити, ни тајно што се неће дознати.” (Мт. 10, 26)

Има једно око, браћо, које никад не спава. То је око Божје. Има на небесима, браћо, више очију него звезда на своду небеском. То су очи ангелске. Никаква завеса, никакав зид, ни мрак, не могу скрити ма какву тајну на земљи од тих очију. Пред Богом Сведићим и ангелима Ње-

---

говим светим све је откривено и јавно. Онај човек постаје злочинац, који поверује, да се дела људска могу сакрити. Тако су мислиле и старешине јеврејске, које припремаху у тајности својој злочин над Христом Господом, тајно Га гонише, тајно судише, у мраку ноћном, тајно на-имаше и потплаћиваше сведоке лажне, као и Јуду, и тајно Га осудише. Где су данас те њихове тајне? Све је постало јавно васцелом свету. Пре се човек може сакрити од ваздуха него ли од вида Божјега. Све тајне људскога рода, и добре и зле, откривене су пред Богом; а многобројне од тих тајни Бог открива и васцелом свету према Своме промислу. Људи који могу да схвате ову истину, да Бог види све и зна све, опрезно се чувају од злих помисли у тајности срца свога, а камо ли од злих дела. Кад год те срце потегли на зло, о човече, сети се ових речи, које нису од човека него од Бога: „нема ништа сакривено што се неће открити.” А ти што чиниш добро у тајности, не малаксавај: свако твоје добро уписано је на небесима, и објавиће се у своје време.”

ЖИЛИЦЕ

Отац је отишао у Јаловик 24. марта 2012. године. Стигло је пролеће. Желео је да у родном селу проведе лето. Тог јутра, на Багдали је утоварио кошнице у камион, пољубио „земљу с ужиљеним костима свештеномученика” – како ју је звао, и отпутовао.

Раздањивало се кад је напуштао Крушевац.

Сетих се, да ми је пре неколико година причао да је узевши Свети агнец да се причести видео месо на свом длану.

– Како месо? – упитах.

– Жилице сине. Месо! – једва је изустиио и заплакао.

Сада сам и ја плакао.

+++

Шест месеци касније седео сам на клупи у порти Цркве Светог Ђорђа. Пријало ми је јутарње сунце. Одмарао сам. *Куцање* се тих дана жилило код лектора. Сетио сам се оца и његовог одласка из Крушевца. Из размишљања ме прену млади свештеник кога је мој отац волео:

– Оче, ово је госпођа Ана Зеленбаба – упозна ме са повратницом из Америке, рођеном у Славонији, која је после читања једне књиге одлучила да пензионерске дане живи у Крушевцу. Била је једноставно одевена. За собом је вукла торбу-колица за пијацу. Она ми откри да жели педесет хиљада да поклони за изградњу цркве на Багдали.

– Педесет хиљада динара? – упиташ.

– Долара – рече и погледа ме зачуђено.

И поклонила их је, 5. новембра 2012. године. Присуствовао сам том чину у једној крушевачкој банци са владиком и једним протом. На крају ктиторка обећа и своју кућу у Крушевцу, да после њене смрти има припасти цркви. Спомену да има пчеле, али их нема где сместити.

– На Багдалу! – изустити прота.

– И мој отац их је тамо чувао! – рекох и једва се уздржах да не пустим сузе.

+ + +

Очев најбољи пријатељ у Великом Шиљеовцу био је Љубе Панић. На фотографијама и видео записима, које прегледах после очевог уснућа, свуда су њих двојица заједно. Манастири Лелић, Ћелије, Црна Река... и пред њима Љубе и отац Воја. Љубетов син Немања био је у Јаловику на сахрани оца Војислава. Љубетова кћерка Биљана, професорка, радила је лектуру за књигу *Из историје Цркве Светог архангела Гаврила у Великом Шиљеовцу*. Она је две ноћи пред Четрдесетодневни помен мога оца уснила овакав сан: отац Војислав, озареног лика, седи крај неког достојанственог владике. Онда се пробудила, иако је заспала врло уморна, тврдим сном, а и не буди се ноћу. Ујутру јој је стигла тужна вест: изненадно је преминуо њен отац, на сличан начин као отац Воја. Љубе Панић (1944-2012), који је планирао пут у Јаловик на Четрдесет дана оцу Војиславу, сахрањен је истог дана.

„ГОРЕЛО МИ ЈЕ СРЦЕ”

После очеве сахране сетих се једне фебруарске вечери код владике крушевачког др Да-вида. Седели смо с њим у епископији нас више свештеника. Мој отац је приповедао о своме животу. У једном тренутку прота Саша Величко-вић из Информативне службе положио је диктафон на сто испред приповедача. Позвах га. Он се сети свега и рече да ће погледати да ли је сачувао тај снимак. После неколико дана прота се јави:

– Пронашао сам га. Снимао сам својим мобилним телефоном, 20. фебруара 2012.

Тако добих 8:38 минута аудио записа гласа свога оца. Изненађење је уследило кад пустих овај снимак. Сачуване су две приче мога оца. Прва казује како се он понео кад му је стигла наредба Светог архијерејског синода Српске православне цркве после Титове смрти, да као старешина цркве спусти заставу на пола копља у знак жалости. Друга прича је његов сан владике Николаја.

„Добио сам наредбу. И шта ћу да радим? Три дана размишљам. И не вреди. Искрено кажем:

– Савест ми не дозвољава.

И сам себи кажем:

– Одговарај, изиђи и реци истину. Поштујем, све поштујем. Поштујем Свети архијерејски синод, поштујем Ваше Преосвештенство, али поштујем и своју савест. Судите ми.

Одем код намесника. Тад је био Драгиша. За исповест. А ми смо се знали ко је на којој таласној дужини. Ја сам био јеретик, нисам био члан Удружења. То се знало ко је члан Удружења. И он ме зна, и он ме пита за заставу. Ја сам иступио у блажој форми. Реко’:

– Немам ја ту заставу – да би он стао.

А он ме саветује: тамо у Топлици на гробље односе барјаке – тробојке.

– Е – тако он то звао – „колега”, ти узми, одсеци једно дрво, па обели га, да скинеш кору, зашиљи као барјак за гробље и мети.

Ја се припремам шта ћу да му кажем, а већ сам љут, и ја њему кажем:

– Оче, Драгиша имам триста проблема. Ниси ме питао ни за један. Остави ме живота ти. Немој да ме мучиш.

Е, сад што отац Драгић рече за владикау Николаја. Био је, тај, Радивоје Перовић, свештеник у Рачи. Ја сам био млад. Волео сам да подстакнем старе свештенике, који су били ученици владике Николаја, ја сам отуд из тог краја, богомољци из мог села, он је за нас био свети, увек, ја сам волео да ми они причају о њему. То док су они причали о њему, што кажу апостоли који су ишли за Емаус: „Горело ми је срце.” Ја нисам трепт’о. Тако сам их глед’о и слуш’о сам их. Тако ми то није у срце, него у душу улазило кад они причају. И после тога, Бог зна, ја не

знам, шта ја могу да знам, сањам ја једне ноћи: сањам, у богословији смо, ученици, и улази монах са камилавком, али нема обележје владичанско. Улази на врата и као налоњ за читање Јеванђеља. Тако видим. Ту. И он около кади. Ја гледам у њега и он гледа у мене. Не у оне друге, него у мене. И каже, тако имам осећај као да мени говори, каже:

– Ја сам владика Николај – и прекида се сан.

Два сата нисам мог’о да заспим после тога. Толико ми је било мило и драго. И све гледам тај лик пред собом, и чини ми се и сад га гледам.

Е, да, никад нисам видео фотографију, никад.

– Пре тога, владике Николаја – чује се владика Давид (5:30 мин.)

Тражио сам је. И одем у Шабац. Тамо је био један свештеник из мог села, па преш’о у Шабац. И ја одем тамо код њега, у Црквени суд. И тражим од њега фотографију владике Николаја. А он мени, одговара:

– ’Оћеш ли и Дражину слику?

Рек’о:

– Може. Мој отац је био код њега, у четницима.

И он ми тада каже:

– Немам.

Први код кога сам добио фотографију, то је био Артемије. И кад сам је вид’о, ја сам то видео. Значи то сам видео. (у сну, п. п.)

Кад смо иконописали цркву у Великом Шиљеговцу, ђакон Миодраг Томић, ја њему кажем:

– Слушај, на овај стуб горе, ту владика Николај. Он је био стуб, јаки стуб. Овамо, рек’о, да

видим, ту, поред Светог Саве и Светог Симеона, да видим, оца Јустина.

Дође један свештеник, гледа фреске и пита ме:

– Ко је ово?

– То је – реко' – владика Николај.

– Он није канонизован.

– Није. Знам то да није. Али он за нас, поготову, који смо из шабачко-ваљевске епархије, он је свети, па и ако се не канонизује.

Тако' му би одговор.

И кад је долазио отац Радош, од Жиче ђакон, испред Сабора кад је канонизован Владика, да скупља материјал, пита ме:

– У Рибарској реци где има још фреска светог владике?

– Иди у манастир Покрова Богородице, ту има. У другим црквама нема, јер свештеници рачунају није канонизован.

Ето, сад сте видели да ја знам да будем изузетно непослушан.”

ПИСМО

После очеве смрти нађох у његовој личној архиви једно писмо и исечак из новина. Биле су то *Вечерње новости*, од 4. фебруара 2012. године, стр. 20. „Градска влада града Крагујевца, на јучерашњем скупштинском заседању одлучила је да парама из буџета помогне снимање првог циклуса серије *1941–Равна Гора* у копродукцији РТС и „Контрастстудија.” Посла (медијског) исправљања историјске заблуде око Равногорског покрета Драже Михаиловића, латио се познати глумац, сценариста и режисер Радош Бајић.”

На ову вест отац се латио пера и написао писмо Радошу Бајићу: „Господине Радоше, Као дете слушао сам када је мој покојни отац Драгић Љ. Илић из села Јаловика код Владимираца, који је био изузетно поштен човек и увек говорио истину и ништа га није могло спречити да достојанством своје личности посведочи истину о свему, говорио са људима о одбрани Шапца 1941. године. Мој покојни отац по заклетви за краља и отаџбину био је добровољно борац Југословенске војске у отаџбини, која је позната као Четнички покрет. Из његовог сведочења одбране Шапца, не сећам се месеца и датума 1941. године, била је заједничка акција четника и партизана. Пре борбе донет је заједнички план

битке за одбрану. Немце су чекали на преласку тада јединог моста на Сави. Договорено је да четници отворе први дејство на непријатеља, да се испред наступајућег напада повлаче у одређеном правцу, тако да се нађу немачке јединице између четника, који су укључени у борбу и партизана који чекају да се укључе у борбу, па када се немачка војска нађе између да четници ударају на немачку војску директно, а да партизани ударе са леђа и тако врате непријатеља преко моста. Када су четници отворили ватру на немачку војску огласили су се са: „Живео краљ Петар”, на које су партизани одговорили: „Ј... вас краљ Петар”, па кад су Немци отворили ватру на њих, тада су партизани отворили ватру на четнике са леђа. Да се у таквој ситуацији нису повукли бежећи кроз токове и шумарке сви би изгинули. Од тога времена био је дефинитивни расцеп ова два покрета од којих су четници били борци за слободу Србије, а партизани борци комунистичке револуције, којима је по сваку цену жртава био једино циљ долазак Комунистичке партије на власт, што се уз помоћ Црвене армије и десило.”

ЗЛАТНИ ПРСТЕН

После очеве смрти нађох у нашој старој кући у Јаловику књигу *Где нестале цар Немање благо* – аутобиографију Јаловичанина Милосава Ковачевића, који је био комуниста, официр Контраобавештајне службе, носилац медаље за храброст. Осуђен је на девет година строгог затвора. Казну је издржавао у Старој Градишки, острву Свети Гргур, полуострву Угљан, Билећи и Голом Отоку. Суђено му је у јесен 1950. године. Председник суда је тражио да објасни како теку откупи хране у Јаловику. „Знао сам да ће ме то много коштати, али неко је морао на овом суду и истину да говори.

–У Јаловику се многима нарезује више него што имају, многима је одузета имовина, па сад домаћини у Пожаревцу раде бесплатно држави, а њихови укућани у селу скапавају од глади.

Тражио је да му наведем нешто конкретно. Причао сам му, да када сам прошле године био код куће, комшија Светолик Нешић је имао 51 метар овршене пшенице, а нарезано му је 67,5 метара, за ујам за вршилицу му треба 350 килограма. Кукао ми је како не зна одакле да набави још 20 метара пшенице, чак и ако би је нашао, не би имао чиме да је плати. Морао је да да кукуруз, свињско месо, сланину, маст, ракију, сламу, сено све могуће су тражили а ништа нису

плаћали. Тражио сам да доведу мог комшију на суд како би он све ово што сам рекао, посведочио. Реч је добио тужилац и напао ме како сам ја невиђени непријатељ наше државе, чак ме прогласио државним непријатељем број 1 у Југославији.” (н. д., 232-233)

Милосав Ковачевић је преживео Сремски фронт. О Титовом говору по ослобођењу Београда он пише: „Тад сам био у Инђији, неко нас је позвао да слушамо радио. Све нас је било срамота како тај човек није знао да прича. Много се поштапао речима: „знаш, богаму, како да кажем, не знам” и са још сијасет поштапалица. Није знао да говори ни српски ни хрватски, просечан сељак је боље причао од њега. Нисам могао да схватим да се таквом човеку многи додворавају и увлаче у задњицу.” (н. д., стр. 203-204)

Милосав Ковачевић је умео да задобије поверење својих савременика, а онда их је пажљиво слушао. Тако се у његовој књизи нашла и исповест једног Титовог официра:

„У лето 1948. године капетан испружи руку са раширеним прстима и упита ме шта видим. Рекох да видим прсте и на једном прсту прстен.

– Овај прстен ми је дао Тито, а за узврат ми је узео девојку. Јованка је била моја девојка од самог почетка рата. Стално смо били заједно. У рат смо пошли да нас не би побиле усташе. Мало пре краја рата, Јованка је премештена у Маршалат да ради, а по завршетку рата ја сам послат за команданта самосталног дивизиона у Бачкој Тополи. Са Јованком сам се дописивао све до јесени 1945. године. Једног дана је из Маршалата телефоном јављено да се сутрадан у

једанаест часова морам јавити код маршала у Београд на рапорт. Са још два официра сам ципом стигао у Београд. Био сам добро испеглан, чизме су се сијале, на глави шапка, опасао сам се ешарпом, а оружије нисам носио. Стигао сам на време и тачно у једанаест ме пустише код маршала. Чим сам ушао стао сам мирно и рапортирао да сам дошао по наређењу. Пришао ми је, пружио руку и сишао погледом од мог чела до прстију на ногама, а онда ми је руком показао где да седнем. Он је сео на супротну страну стола. Није губио време већ је одмах упитао каква то писма шаљем у Маршалат. Рекао сам му да писма шаљем својој девојци. Хтео је да зна ко је та девојка. Рекао сам да је то Јованка Будисављевић.

– Знаш, није лепо да шаљеш писма у Маршалат, а нећеш их више ни добијати, је ли ти то јасно?

Одговорио сам да ми је јасно. Позвали су ме и да останем на ручку, али сам им рекао да сам већ ручао. Право да ти кажем, бојао сам се да ће ме отровати. На крају разговора, Броз је извадио из џепа повећи златни прстен и дао ми га као успомену на ову посету.” (н. д., стр. 181-182)

Милосав Ковачевић је преживео Голи Оток. На робији је упознао своје сапатнике. „Упознао сам и осуђеника Обрена Благојевића* који је на слободи био гувернер Народне банке Југославије. Кад су нас напали Немци 1941. године наша влада је сво злато из Београда пребацила у Никшић а одатле у Атину, па после у Каиро. Било је планирано да злато оде у Енглеску, али је постојала опасност да Немачка изврши ин-

---

вазију на Енглеску и влада Југославије доноси одлуку да злато пребаци на сигурно – у Америку. (Federal Reserve Bank у Њујорку, п. п.) Тако се и десило. После рата, када је Југославија потпала под Источни блок, влада Америке није дозволила изношење злата из земље. После сукоба Тита са Стаљином, на Видовдан 1948. године, Америка деблокира југословенска средства. Специјалним бродом је 1948. године послат гувернер Благојевић у Америку да злато врати у Југославију. Он је задатак обавио без грешке, довезао је злато у Дубровник и чим је закорачио са брода на земљу стављене су му лисице на руке, без икаквог разлога. Ни капетан ни посада нису знали шта возе. Њега су ухапсили да би се изгубио траг злату. Злато је завршило у Ватикану.” (н. д., стр. 306-307)

* Обрен Благојевић (1912-2001), финансијски експерт и историчар, био члан Српске академије наука и уметности. Докторирао у Паризу. Партизан од почетка рата. Члан Извршног одбора Антифашистичке скупштине народнога ослобођења Југославије. После рата гувернер Народне банке ФНР Југославије. Благојевић је био на робији од 1948. до 1956. године. Након тога је поново обављао значајне дужности у економској политици. Био је редовни професор на Економском факултету у Нишу и оснивач Института за економска истраживања. Написао је 20 књига. Изабрана дела штампана су му 1996. године. Као једини члан САНУ изјаснио се да Црна Гора треба постати независна држава. Био је први почасни члан Дукљанске академије наука и умјетности. Написао је књигу *Наше финансије 1941-1945*, Београд, 1976.

ГОВОР И ЋУТАЊЕ

Овако почиње моја књига *Птице из Науса*:

„Био сам дете кад у нашу кућу дође Антоније Ђурић, писац.

– Путујем Србијом и ослушкујем шта Солунци говоре, оче – обрати се моме оцу, свештенику Војиславу Илићу.

– Дођох, до вас да ми кажете има ли Солунаца у вашој парохији и, с вашим благословом, ако их има живих, коме да се упутим.

Не видех, до тада, свога оца срећнијег, а ни већу пажњу наше куће према госту. После дужег разговора, и ручка, отац испрати писца до старог српског ратника из нашег села, а кад се врати кући, прекрсти се и рече:

– Хвала Богу да има још Срба!

Прво издање књиге *Солунци говоре*, с посветом писца, отац прочита на душак и одложи на полицу с књигама. Годинама читам ову књигу, као послушање на један давни сусрет, мени драгих, свештеника и писца. После читања, последњих година, постављам исто питање:

– Шта би с онима што су ћутали?

Из пажње према свим Солунцима, који у доба Јосипа Броза ћуташе, и свим српским заробљеницима и ратницима који заћуташе од 1912. до 1920. године, настала је моја трећа књига *Послушања*.

У Божанском примраку, ћутање јесте казивање.”

ГОЛУБИЋ

Књига *Птице из Науса* завршава се поглављем *Голубић*:

„Троши се друга деценија откад је отац добио премештај с прве парохије. Зимус, по сунчаном дану, посетих село које одавно живи са својим људима и обичајима само у мом сећању, фрагментарно.

У кући свог првог библиотекара затекох његове потомке, дошли у стари крај, а живе расејани по свету. Своју родну кућу љубоморно чувају и одржавају. Све је на свом месту као некада. Кад пођу из села, кућу закључају и оставе је да тихује и самује.

Библиотека, изненадио сам се, изгледа као да ће се сваког часа појавити њен оснивач и „одметнути” неку књигу. *Старинар* (из 1954-1955. године), који сам понео на пут, вратих на своје место на полици. *Окретај Завртња* прелистах удишући старину с листова мог првог прочитаног романа. Учини ми се, на трен, да на прозор изнад кревета, по зимском сунцу, слете позната птица. Под јастуком угледах где извирује књига *Солунци говоре*. Беше ми мило што дођох. На радном столу леже три књиге. *Небеска механика*, *Поклоничка (хаџијска) путовања*, проте Стеве Димитријевића, штампана у Београду 1933. године, а између њих *Вардар*, календар

Кола српских сестара за 1932. годину, отворен на 45. страници: Епископ нишки Доситеј, *Путовање по важнијим местима Земље света*.

Седох, да попијем кафу с домаћином. Успомене из детињства, кога више нема, уселише се у, до тада, неоткривени део мог сећања.

– Јутрос усних – отпоче домаћин, уз кафу – неке силне птице. Боже, шта ми би!

– Птице – окретох се ка њему.

– Да, птице настави он.

– Свих врста их има. Мале и велике. Лепе и ружне. Неке пре не видех. Сјатиле се по широком пољу и кљуцају посађену пшеницу. Нико их не тера. Усред њих неки људи, клече и моле се. Одједном, препознах деду. „Голубићу”, обрати ми се, „ја сам, идем да сејем.” Устадоше с колена сејачи, има их и младих и старих, у сјајним одеждама и почеше да сеју. Пшенична зрна, крупна и лепа, падају пред птице, а они безбрижно ходе. Птице силно прхнуше и прекрише небо, а људи клекоше пред појавом домаћина, кога не видех. И би ми лепо од тог призора, а деда се окрете мени: „Голубићу, праштај.” Онда се пробудих, полежах, устадох и умих се. Док облачих кошуљу, у џепу нађох зрна пшенице – заврши домаћин свој сан, а на прозор, по зимском сунцу, слетеше две гладне птице.”

ПТИЦЕ ИЗ НАИСА

Књижевна критика као најбољи део књиге *Птице из Наиса* је оценила поглавље истог имена:

„Пред смирај свог земаљског живота стари српски ратник паде у болесничку постељу. Сељаци се данима смењиваше у посетама свом учитељу. Дође ред и на нас, децу, читаоце једине библиотеке у селу.

Библиотекар нас прими, ослоњен леђима о перјани јастук старинског кревета, с широким узглављем, не одајући знаке старачке изнемоглости. Онда затражи свеску са стола и одметну *Окретај завртња* из списка књига датих на читање. На прозор, пун зимског сунца, слете птица. Старац је погледа, а онда рече:

– Човече, душа ти је што и птица, благовестио је предхришћански мудрац огрнут знањима старог света.

– После смрти излетеће из твог тела, тог топлог гнезда што тихо гасне, и раскриљених крила настанити се у вечном царству мртвих.

Птица погледа у болесника, замахну крилима и нестале са прозора.

– У нишама полуобличасто засвођених гробница касноантичке некрополе, у нишкој Јагодин мали, археолози су пронашли кости мањих птица – заврши стари ратник и учитељ своје ка-

---

зивање, а онда дохвати са полице, крај кревета, *Старинар* за 1954-1955. годину, и откри нам рад проте Лазара Мирковића: *Старохришћанска Гробница у Нишу*.

Ми приђосмо руци библиотекара и опрости-смо се од старца.

Следећег дана, по зимском сунцу, сахрањен је љубитељ Хенрија Џејмса, а ми смо читали: да је Наис у античко доба био познат хришћански центар и седиште епископије. У изворима се помиње да је град имао своје мученике и да је на листи градова где су мученици чинили чуда. На јагодинмалској некрополи сачувано је сликарство у озиданим гробницама са фигуралним представама. Палме, птице, Христов монограм са словима алфа и омега, а десно од њега фигура у ставу како благосиља. Лево од Христа насликана је фигура са пруженим рукама у ставу молитве, док тражи милост за покојнике, окренута ка Христу, а стари учитељ подвукао је тумачење Л. Мирковића да она представља мартире или епископе нишке, додавши на маргини графитном оловком: епископ нишки и митрополит загребачки Доситеј Васић (1877-1945) као птица из Наиса.”

ЛИПА

– Нас је шеснаесторица свештеника из Јаловика, оче. Питао сам владикау и он је благословио да се можемо сахрањивати у порти – рече прота Брана Јаловички, кад га упитах шта ћемо за очево гробно место.

– Један прота је ту већ сахрањен. Твој отац је други – заврши прота Брана.

Знао сам из историје Српске цркве да су свештеници сахрањивани у портама. Али данас тога нема. Или боље речено, врло ретко се среће овај древни обичај сахрањивања свештеника. Сећам се колико су се сељаци у Великом Шиљеговцу бунили што је један прота из Зебице своју супругу сахранио на међној линији гробља и порте. Наравно, протиница почива у гробљу.

–Треба Петкић да је ископа одатле – слушао сам, тих дана, од комуниста.

– А протинице? – сетих се да упитам проту Брану – Где се оне сахрањују?

– Крај супруга, оче – погледа ме зачуђено прота.

Тако ми узесмо да бирамо гробно место за мог оца.

– Ово је моје место – отпоче прота и показа руком у један део порте, који се наслања на спомен-гробље погинулим Јаловичанима из балканских и Првог светског рата.

– Ово место сам, скоро, обећао старом проти
– рече име наручиоца и показа руком, али га ја
више нисам пратио. Спазих липу. Уђох у њену
дебелу хладовину, прекрстих се и упитих:

– Може ли, прото, овде?

– Може, Гићо!

Тако нађох гробно место својим родитељи-
ма.

Онда спазих кошнице у порти.

– Ко чува ове пчеле? – упитих проту.

– Ја, сине – одговори.

– Колико имате кошница? – наставих.

Добри прота, који ме је 1984. године послао
у Богословију Светога Саве у Београду, одгово-
ри, а ја додадох:

– Сад имате и оне мога оца.

Причао сам владици Давиду, док смо путовали у Брус, три-четири часа пре упокојења мога оца, о томе како је умро професор Веселин Чајкановић. Пре тога сам показао где се одваја пут да кроз Јанкову клисуру стигне у Барбатовца:

– Тамо је мој Воја био осамнаест година свештеник, па је прешао с друге стране Јастрепца, у Велики Шиљеговац, где је био двадесет и пет лета.

Онда сам испричао како је „Суд части” београдског Универзитета, састављен од комуниста, одузео катедру у свету чувеном професору Веселину Чајкановићу, који је знао петнаест језика, био академик, декан Филозофског факултета, предавач на Богословском факултету, члан друштва „Свети Сава” – које је иницирало грађењу Храма на Врачару... „Идеје комунизма-лењинизма не познаје и нема жељу да их упозна”, писало је у пресуди. Након што је примио „пресуду”, априла 1945. године, професор се разболео, пао у постељу и из ње није устао до своје смрти, августа 1946. године.

Коначну одлуку да отпутује у родно село мој отац је донео после једног необичног сусрета са својом родном кућом. Сео је у канцеларији епархије крушевачке са ђаконом, који га је упитао:

– Где сте ви рођени, оче?

– У Јаловику, код Шапца – одговорио је отац.

Онда је ђакон потражио Јаловик на интернету и открио сајт *Јаловичка ликовна колонија*. Показао је оцу шта је пронашао. Он се загледао у слике са ове колоније, које су биле изложене на сајту, а онда је заплакао.

– Стани, то је моја кућа – рекао је ђакону, који је сурфовао даље по интернету.

Једна од пет зиданих кућа у Јаловику, пре Другог светског рата, дом породичне задруге Илића, у којој је рођен 2. фебруара 1943. године мој отац, била је инспирација уреднику сајта *Јаловичке ликовне колоније*, па је објавио њену фотографију.

Још стоји наша кућа на овој адреси: Јаловик ЈЛК АРТ.

Моја књига *Јесење клупко*, романсирана биографија монаха Павла (Чугаља) почиње овако:

„Животи изабраних људи нису само њихова својина. Изабраник својом биографијом мери време, оставља траг, по њему се познаје читав временски период. И кад нестане градова, лука, утврда, бродова, са лица земље, остаје повест о великану који је ту живео. Имати изабраника, њега пратити, ослушкивати, најстарији је покушај да се човек приближи Богу.

На клупи, под липом, у светороманској манастирској порти, засутој опалим лишћем, седео је монах Павле Чугаљ. Новине које је читао, на трен је одложио у своје крило. Било је лепо време. Јесења слика старог монаха, погрбљених леђа и дуге седе браде, изразито набораног чела, пристајала је овој древној манастирској порти. Маче је пришло оцу Павлу и хитро скочило на новине у његовом крилу. Заумни говор, којим се старац све више служио, попут клупка памћења које се одмотава у његовој свести и плете сећање, пренео га је, одједном, у давно прошлу младост. Пријало му је ово, изненадно, путовање из манастирске порте у далеки свет.”

Био је Четрдесетодневни помен моме оцу, кад спазих да је преко пута јаловичке порте млин за млевење брашна.

– Са истока му је црква, са запада брашно, са севера кошнице, окренуте ка његовом гробном месту, да туда пчеле излете – помислих – А шта ли је са јужне стране?

Тад спазих велику липу, недалеко од „оче-ве”. Раширила је своју крошњу, тако да прави дебелу хладовину гробним местима у њеној близини. Упитах, протојереја-ставрофора Брану Илића:

– А ко, оче, почива под оном старом липом?

– Проте Карановићи, Гићо – одговори.

Он ме одведе на њихове гробове. Записивао сам епитаф са надгробног споменика, који је ишчитавао мој добри прота Брана Јаловички:

„Стеван Карановић, свештеник јаловички, војвода босанских устаника из борбе за народно ослобођење, живио 75 година, умро 7. 11. 1913.”

Крај књиге *Јесење клупко*:

„Дуну ветар. Лишће залепрша са липе по ма-
настирској порти. Мачка скочи са новина. У мо-
наховом крилу остадоше пресавијене новине на
чланку *Наши стогодишњаци*. Он се прену из за-
умног говора и склони један опали лист са ман-
тије. Клупко памћења заметну у своја недра и
престаде да плете сећање. Погледа по порти, па
лагано устаде са клупе. Окрете се ка истоку и
прекрсти. „Господе Исусе Христе, помилуј ме”,
прошапута. Крену ка својој келији. Лагано, ногу
пред ногу, табао је пртину кроз опало лишће. За
њим је остајао, на трен, траг у лишћу. Ветар јаче
дуну. Лишће се са липе просу по порти, монаху
и засу његов траг. Код звонаре отац Павле Чу-
гаљ застаде да предахне. Осврте се ка монаш-
ком гробљу, прекрсти и помоли: „Помени, Гос-
поде, уснуле слуге Твоје.” Мачка му приђе и
стаде се умиљавати око његових ногу. Он се ос-
мехну, па крену даље. Штап којим се служио до-
тицао је земљу светороманске порте. Благо пог-
рбљен, ходао је стари монах ослањајући се на
свој штап. На улазу у келију остави новине и от-
ресе лишће са камилавке. Мачка остаде пред
вратима, а монах уђе у келију прошапутавши:

– Ех, јесени, јесени у теби све сазри.

Липа настави да веје лишће по порти.

Стари Словени су веровали да је липа свето дрво. Грех је био посећи је. Кад би сватови долазили по младу своје барјаке су најрадије налађали на липу. Болесници су кађени на њеном жару. Сушица је лечена тако што је болесник четрдесет јутара долазио под липу. Око старих цркава и џамија и данас се најчешће срећу липе.”

Сад *Јесење клупко* читам уз инструментал народне песме: „Ој, јесењске дуге ноћи.”

+ + +

После богословије мој отац је желео да се замонаши. Деда Драгић то није дозволио, јер је имао шест кћери и једног сина.

Од професора Веселина Чајкановића преузех ово место за *Јесење клупко* – како су наши преци веровали да је липа свето дрво.

Док сам писао *Куцање оца Војислава Илића „Код два бела голуба”*, књига је имала такав радни наслов, прегледах Чајкановићева Сабрана дела. Ту нађох његову белешку, и заплаках:

„У старој Херцеговини младенци би, пре зоре, три пута обишли око цркве држећи се за руке, док је један од сведока више њих носио липову грану.” (књ. 2, стр. 346)

Сетих се, да је професор Чајкановић после школовања у нашој земљи четири семестра учио у Лајпцигу класичну филологију, али и јеврејски и старословенски језик. У Београд се вратио 1908. године, кад и Свети Николај Жички са својим докторатом из Швајцарске. Према сведочењу архимандрита Никона Лазаревића, који је подигао велики љубостињски конак, пред којим је песник Верољуб Вукашиновић запевао: „Миришу липе госпође/ У светлој срми словенској”, Свети Николај Жички говорио је Клефелу, кад је спасио Крушевац и околину, с јесени 1941. године, да не прођу као Крагујевац и Краљево: „Град Лајпциг добио је своје данашње име од словенске речи липа.”

Топле сузе на путу за Јерусалим – Свету Земљу свих хришћана, усахнуше. Празнина која се откри у мени кад оца положисмо у гроб се згреја испуњена сузама, те поста издан.

– Од праха земаљског створи Бог човека (1. Мој. 2, 7), писано је – сетих се.

– Јер си прах, и у прах ћеш се вратити (1. Мој. 3, 19) – речено је.

– Живот наш је кратушан, к’о лет птице. (Атар, из *Говора птица*) – певано је.

– Издао мој и мога оца је ова књига – закључих и заврших с писањем.

Над слојевима водоодрживих стена задржава се вода продрла са површине земље, помешана са водом доспелом из река и језера, та вода се назива издан. Сликовито се каже да издан има дно, а нема „кров”.

Тад седох да гледам једноминутни снимак вољеног Куцача:

– У емисији „Код два бела голуба” слушали сте снимак са вечери сећања на професора Веселина Чајкановића.

Инструментал народне песме: „Ој, јесењске дуге ноћи.”

Очево куцање угасну уз речи новинара:

– Завршена је емисија „Код два бела голуба”.

Оста топли издан.

САДРЖАЈ

Куцање.....	7
Врбница	9
Манастирак.....	16
Крушевачки епископ.....	24
Кум.....	32
Ученик.....	46
Председник.....	57
Песник.....	60
Енциклопедиста.....	65
Патријарх Павле.....	67
Барбатовач	69
Хајдук Станко.....	72
Светло.....	74
Прота Илија Симић.....	77
Поп Мита Комита.....	80
Маугианус.....	89
Европљани.....	92
Вероучитељ.....	96
Јединица.....	99
Деда Момчило.....	101
Кашевар.....	103
Заседа.....	104
Две проповеди проте Хранислава.....	109
Барбатовачки снови.....	119
Душманица.....	122
Падалиште.....	128
Граница.....	132
Велики Шиљевовац	135
Отац Војислав: <i>Летопис цркве</i>	137
Црква великошиљеговачка.....	158
Презвитер Милан Михаиловић.....	165

Поп Милоје и поп Петар.....	170
Архимандрит Сава Петровић.....	179
Богослужбене књиге.....	192
Црквена билиотека.....	195
Парохијски дом.....	197
Споменик.....	203
Прота Аврам Јовановић.....	208
Мали Миливоје.....	218
Прота Божидар Јовановић.....	223
Једно поверљиво наређење.....	227
ЈРТ.....	239
Апостол и Косово.....	243
Сретен Динић: Визитација еп. Никанора.....	245
Сретен Динић.....	250
Претеча Сретена Динића.....	259
Порта.....	264
Заборављени Зебичанин.....	266
Заборављена Битка на Вел. Шиљеговцу.....	269
Имењак.....	287
Новак Новак.....	294
Аграрни интересенти.....	298
Мироносице.....	310
Врбница, 2.....	311
Ирена Митић.....	317
Врбница, 3.....	319
Прота др Радивој Јосић.....	323
Прота Радич Јосић.....	331
Прота Никола Јосић.....	339
Прота Јосиф Јосић.....	341
Јереј Богољуб Јосић.....	343
Прота Јосиф Поповић.....	346
Јереј Предраг Јосић.....	358
Архимандрит Иларион Весић.....	360
Свети Никола.....	383

Прота Михаило Минић.....	387
Крушевац.....	409
Свети Николај спасио Крушевац, 1941.....	440
Крушевац – град Победоносац.....	454
Васпитачи деспота Стефана Лазаревића...459	
С варваринског тавана.....	467
Бачина, крај Варварина.....	476
Филип Ера.....	482
Прота Милун Стојадиновић.....	493
Чика Доса.....	504
Ава Јустин	508
Брада.....	510
Прота Јован Поповић.....	513
Кожетин.....	517
Црквени протоколи.....	520
С. Р. З. „Будућност”.....	525
Драгић Илић.....	532
Прота Синиша Јаловички	538
Поп Каран	543
Око.....	548
Жилице.....	551
„Горело ми је срце”.....	553
Писмо.....	557
Златни прстен.....	559
Говор и ћутање.....	563
Голубић.....	564
Птице из Наиса.....	566
Липа.....	568

Прота Драгић Илић, катихета крушевачке Гимназије, рођен је 1969. године у Прокупљу, у свештеничкој кући. Завршио је Богословију Светог Саве и Богословски факултет Српске православне цркве у Београду. Служи при Саборној цркви Светог Ђорђа у Крушевцу, осамнаест година. Један је од иницијатора обнове крушевачке епархије. Био је члан Иницијативног одбора за обнову манастира Дренча. Први је ушао у крушевачку Гимназију као вероучитељ после прекида дугог више од пола века. Имао је промоције својих књига у земљи и иностранству. Добитник је награде *Херој отпора*.

Један је од оснивача часописа студената теолошког факултета *Логос* у коме је објавио своје прве радове. Уредник је трилогије *Послушања*. Прва књига (1997) доноси Извештај о раду Школе веронауке Свети владика Николај Жички при Цркви Светог Ђорђа у Крушевцу са прилозима из историје Српске православне цркве крушевачког краја. Друга књига (2001) је посвећена изабраним списима архимандрита Илариона Весића. Трећа књига (2006) представља прилоге за историју Цркве Светог Ђорђа (1904-2004) у Крушевцу. Редактор је *Енциклопедије Крушевца и околине* (2011) и књиге *Значајни људи Кру-*

шевца (1833-1944) објављене 2012. године у издању крушевачке епархије. Био је члан Редакционог одбора *Расинских анала*. Члан је редакције часописа крушевачке епархије *Православна вера и живот*. Носилац је пројекта истраживања становништва крушевачког краја: *Азбучник имена из протокола крушевачке Цркве Лазарице 1837-1841*.

Аутор је књига: *Мојсињски меандри* (друго издање Нолит, 2003), *Топле сузе на путу за Јерусалим* (Историјски архив Крушевац, 2002), *Птице из Науса* (Народна књига, 2005), *Маурианус* (Народна библиотека Крушевац, 2005), *Јесење клупко* (Црква Васкрсења Христова, Беч, 2007), *Манастири с погледом на Крушевац*, 2007, *Заборављено путовање кир Сретена Динића* (Црква Светог архангела Гаврила, Велики Шиљеговац, 2008), код истог издавача: *Из историје Цркве Светог архангела у Великом Шиљеговцу*, 2009, *Из историје Цркве Свете Петке у Мајдеву* (Црква Свете Петке, Мајдево, 2010), *Победоносци*, Е-књига www.kdcim.org.rs. – Књижевно друштво Свети Ћирило и Методије, Крушевац, 2011. *Куцање*, код истог издавача, Божић, 2012. и *Лазарички протоколи*, (Црква Лазарица, 2013). После хацилука, фебруар 2013, написао је књигу *Лет у Свету Земљу*. У рукопису је књига *Придворица*, настала године 2009.

Оснивач је „Књижевног друштва Свети Ћирило и Методије”, и сајта www.kdcim.org.rs, који до сада има више од двеста хиљада посетилаца. Овде је објавио своја дела у електронској форми.

Драгић Илић

КУЦАЊЕ

Издавач
КЊИЖЕВНО ДРУШТВО
СВЕТИ ЊИРИЛО И МЕТОДИЈЕ

За издавача
ЗОРАН ЂУРИЋ

Лектор-коректор
ЈЕЛЕНА ВУЈИЧИЋ

Штампа:
Сиграф плус

Тираж
100

На предњој корици:
ОТАЦ ВОЈИСЛАВ ИЛИЋ, 2010. ГОДИНЕ
(Фотографија: МИОМИР ЦВЕТКОВИЋ)

На задњој корици:
СТАРА ЈАЛОВИЧКА ЦРКВА,
ПОСЛЕ ЗЕМЉОТРЕСА ИЗ 1893. ГОДИНЕ